

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ

EDEBİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

el

Yıl: 2010
Sayı: 24
ISSN 1300-4921
KONYA

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
EDEBİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ
JOURNAL OF FACULTY OF LETTERS

Yılda iki defa yayınlanan hakemli bir dergidir.

Yıl/Year: **2010** – Sayı/Number: **24**

ISSN 1300-4921

Sahibi/Published by

Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi adına
Prof. Dr. Mustafa ÖZCAN (Dekan)

Editör/Editor in Chief

Prof. Dr. Âlim GÜR

Editör Yardımcıları/Vice Editors

Yrd. Doç. Dr. Yasin AŞLAN (İngilizce Editörü)
Yrd. Doç. Dr. Erol ÇÖM
Uzm. Dr. Sinan TAŞDELEN
Arş. Gör. Hüseyin TORUN
Arş. Gör. İlker IŞIK
Zafer KARATAŞ

Yayın Kurulu/Editorial Board

Prof. Dr. A. Kâzım ÜRÜN
(Dekan Yardımcısı-Başkan)
Prof. Dr. Bayram ÜREKLİ
Prof. Dr. Haşim KARPUZ
Prof. Dr. Recep DİKİCİ
Prof. Dr. Yılmaz KOÇ
Doç. Dr. Köksal ALVER
Yrd. Doç. Dr. Naile HACIZADE

Danışma Kurulu/Advisory Board

Prof. Dr. Christine ÖZGAN (Selçuk Ü)
Prof. Dr. Emine YENİTERZİ (Selçuk Ü)
Prof. Dr. Fehmi EFE (Atatürk Ü)
Prof. Dr. Galip BALDIRAN (Selçuk Ü)
Prof. Dr. İbrahim İLKHAN (Selçuk Ü)
Prof. Dr. Korkut TUNA (İstanbul Ü)
Prof. Dr. Mehmet ÖZ (Hacettepe Ü)
Prof. Dr. Selçuk MÜLAYİM (Marmara Ü)
Prof. Dr. Thomas DREW-BEAR (Lyon Ü)

Yazışma Adresi/Communication Address

Prof. Dr. Âlim GÜR
Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi
Dergi Editörlüğü, 42003 Kampus/KONYA
Telefon: 0 332 223 13 60 (editör)
223 14 37 (editörlük)
223 13 43 (Yrd. Doç. Dr. Erol ÇÖM)
223 13 28 (Uzm. Dr. Sinan TAŞDELEN)
223 12 64 (Arş. Gör. Hüseyin TORUN)
223 12 74 (Arş. Gör. İlker IŞIK)

Belgegeçer: 0 332 241 01 06
E-posta:selcukedebiyat@gmail.com

Yasal Sorumluluk/Legal Responsibility

Dergide yayınlanan yazıların sorumluluğu yazarlarına ve çevirmenlerine aittir.
The authors and translators are responsible for the contents of their paper.

HAKEM KURULU/REFEREE BOARD

Prof. Dr. Abdullah ÖZTÜRK (Selçuk Ü.)
Prof. Dr. Abdullah TOPÇUOĞLU (Selçuk Ü.)
Prof. Dr. A. Deniz BOZER (Hacettepe Ü.)
Prof. Dr. Belgin ELBİR (Ankara Ü.)
Prof. Dr. Hüseyin GÜMÜŞ (Marmara Ü.)
Prof. Dr. Hüseyin SARIOĞLU (İstanbul Ü.)
Prof. Dr. Mehmet KARA (İstanbul Ü.)
Prof. Dr. Mete ÇAMDERELİ (İstanbul Ü.)
Prof. Dr. Mustafa AYDIN (Selçuk Ü.)
Prof. Dr. Mustafa ÖZCAN (Selçuk Ü.)
Prof. Dr. Nurullah ÇETİN (Ankara Ü.)
Prof. Dr. Ufuk Ege UYGUR (Ankara Ü.)
Prof. Dr. Veyis DEĞİRMENÇAY (Atatürk Ü.)
Prof. Dr. Visam MANSUR (Fatih Ü.)
Prof. Dr. Zühal ÖLMEZ (Yıldız Teknik Ü.)

Doç. Dr. Ayla KAŞOĞLU (Gazi Ü.)
Doç. Dr. Caner ARABACI (Selçuk Ü.)
Doç. Dr. Ertan ÖZENSEL (Selçuk Ü.)
Doç. Dr. Fuat BOYACIOĞLU (Selçuk Ü.)
Doç. Dr. Hasan ÇAKIR (Selçuk Ü.)
Doç. Dr. Hilmi UÇAN (Afyon Kocatepe Ü.)
Doç. Dr. Kadir CANATAN (Balıkesir Ü.)
Doç. Dr. Mehmet KIRBIYIK (Selçuk Ü.)
Doç. Dr. Musa ÇİFTÇİ (Uşak Ü.)
Doç. Dr. Özden SÖZALAN (İstanbul Ü.)
Doç. Dr. Yunus BALCI (Pamukkale Ü.)

Yrd. Doç. Dr. Eray DÖKÜ (Mehmet Akif Ersoy Ü.)
Yrd. Doç. Dr. Erol ÇÖM (Selçuk Ü.)
Yrd. Doç. Dr. Ertekin DOKSANALTI (Selçuk Ü.)
Yrd. Doç. Dr. Hakan AYDIN (Erciyes Ü.)
Yrd. Doç. Dr. Naile HACIZADE (Selçuk Ü.)
Yrd. Doç. Dr. Selçuk ÇIKLA (Erzincan Ü.)
Yrd. Doç. Dr. Ümit ARKLAN (Cumhuriyet Ü.)

İÇİNDEKİLER

Abdurrahman ALİY

Jakob Mauvillon'un Din Felsefesi – “*Das Einzige Wahre System Der Christlichen Religion*” Merkezli Bir Analiz–
1 – 43

***

Cathia PAPI – Ali BÜYÜKASLAN

Okul Dışında Yabancı Dil Öğrenimi: Fransız-Türk Tartışma Forumu Örneği
45 – 60

***

Erdoğan ASLAN

Antik Dönem Mezar Stelleri Üzerinde Betimlenen Simetrik Karıncalı Ticaret Gemileri
61 – 78

***

Ersin TERES

Case Suffixes in Salir Turkish
79 – 98

***

Firdevs Canbaz YUMUŞAK

Edebiyattan Tarihe, Mimariden Siyasete Yahya Kemal'in Nesirleri
99 – 119

***

İbrahim KUNT

Mehmed Râ'if'in Hâtıra-i Eslâf İsimli Eserinde Bulunan Farsça Beyitler
121 – 144

***

Köksal ALVER

Cemil Meriç'in Sosyoloji Tasavvuru
145 – 152

***

Melek NALBANTOĞLU - Fehmi AKIN

27 Mayıs Askeri Müdahalesi'nin Konya Basınındaki Yansımaları
153 – 177

***

Mustafa ARSLAN – Azamat AKBAROV

Türkiye'de Yabancı Dil Öğretiminde Motivasyon-Yöntem Sorunu ve Çözüm Önerileri
179 – 191

***

Selim SOMUNCU

İlköğretim Türkçe Ders Kitabındaki Edebî Metinlerin İçerdiği Evrensel Değerlere ve Metin Seçimine İlişkin Bazı Tespitler
193 – 219

***

Sena KÜÇÜK

İlk Türkçe Çocuk Dergileri ve “*Çocuklara Mahsus Gazete*”
221 – 257

***

Suzan ULUOĞLU

Rus Folklor Dili Üzerine Yapılan alışmalara Genel Bir Bakış

259 – 274

***

Kitap Tanıtımı & Eleştiri

Hasan Hüseyin TAYLAN

Medyada şiddet Efsanesi: Eleştirel Bir Giriş

275 – 278

***

Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Dergisi Yayın İlkeleri

279 – 282

JAKOB MAUVILLON'UN DİN FELSEFESİ –“DAS EINZIGE WAHRE SYSTEM DER CHRISTLICHEN RELIGION” MERKEZLİ BİR ANALİZ–

Yrd. Doç. Dr. Abdurrahman ALİY
İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Felsefe Bölümü
abdurrahmanaliy@googlemail.com

Özet

08.03.1743 yılında “Leipzig’de doğmuş ve 11.01.1794 yılında Braunschweig’da ölmüş olan Jakob Mauvillon 18. yüzyılın ilginç şahsiyetlerinden birisidir. Dönemin din ve felsefe ilişkileri tartışmalarından uzak kalmayarak tamamen bu konuya ayrılmış bir eser kaleme almıştır; “*Das einzige wahre System der christlichen Religion*”. Eseri, sistematik bir yapıya sahip görünmüyorsa da, teolojik merkezli bir din kritiği ve Hristiyanlık eleştirisinden hareket eden bir din felsefesi olarak tanımlanabilir. Bu açıdan Jakob Mauvillon’un özelde Hristiyanlık, genelde de din hakkındaki görüşlerini bu eserini merkeze alarak analiz edip, Türkiye’deki felsefi düşünceye olası katkılarını ortaya koymayı hedeflemekteyiz.

Anahtar Kelimeler: Jakob Mauvillon, din felsefesi, din kritiği, Hristiyanlık.

THE RELIGION PHILOSOPHY OF JAKOB MAUVILLON –“ DAS EINZIGE WAHRE SYSTEM DER CHRISTLICHEN RELIGION” A CENTERED ANALYSIS

Abstract

Jakob Mauvillon, who was born on March 08, 1743 and died on January 11, 1794, was one of the interesting figures of the 18th century. He was attracted by religious and philosophical discussions and thus authored a book titled “*Das einzige wahre System der christlichen Religion*”, which exclusively deals with such issues. Although the book does not seem to have a systematic approach, it could be described as a theology-based critique of religion and philosophy of religion stemming from Christianity. The aim of the present study is to present Jakob Mauvillon's opinion regarding Christianity in particular, and religion in general, based on detailed analysis of his book and its possible contributions to philosophy in Turkey.

Key Words: Jakob Mauvillon, philosophy of religion, critique of religion, Christianity.

GİRİŞ

Avrupa'nın 18. yüzyılı, kültür tarihi açısından imparatorlukların/devletlerin ücra köşelerinde, zihnini tam anlamıyla özgürleştirmek isteyen burjuvazinin aydınlanmacı taleplerini arttırdığı bir dönem olarak nitelendirilebilir. Aydınlanmacı felsefenin yaygınlaşan etkileriyle politik, dinsel ve düşünsel anlamda kendine daha çok güvenen burjuvazi, aklını kayıtsız-şartsız kullanma girişiminde bulunmuş ve bunun sonucu olarak bu yüzyıl politik ve sosyal çalkantıları da beraberinde getirmiştir. Bir yandan kitlesel demokrasi hareketlerinin başlaması, diğer yandan ekonomik ve sosyal fizyokrasinin gitgide önem kazanması ve yaşamın bütün alanlarında bilimselliğin artarak ön plana çıkarılması, tüm Avrupa'da olduğu gibi Almanya'da da okuma cemiyetlerinin ve aydınlanmacı fikirlerin rahatça dile getirildiği basın organlarının yaygınlaşmasına sebep olmuştur¹.

Bu çalışmamızda bizi yakından ilgilendiren 'din felsefesi' problematiği, bu yüzyılda, özellikle Almanya'da iki akım halinde temsil ediliyordu: İncil'de mutlak hakikat olarak verilen dogmaları eleştirerek doğal din propagandası yapan bir akım olan *felsefi teoloji* ve temel akide ilkelerinin felsefi savunması olan *teolojik felsefe*. Bu her iki din felsefesi tarzının tartışmaları günlük yayın organlarına kadar inmişti. Bunun kaynağı, dinî sorular/inançlar bağlamında toplumdaki güvensizlik ortamının, yaygınlaşan ve Avrupa'nın en ücra köşelerine kadar ulaşabilen basın-yayın organlarının aracılığıyla, sadece teologları değil, toplumun her kesimini meşgul etmesi olarak gösterilebilir.

Bu çalışmamızdaki amacımız, yukarıda genel bir panoramasını sunduğumuz 18. yüzyılda yazdığı, ilk olarak Berlin'de 1787 yılında (Johann Friedrich Ungar Yayınevi) alacağı tepkilerden çekindiği için anonim olarak yayınladığı ve beklediği şekilde kamuoyunda çok büyük tartışmalara yol açmış olan '*Das einzige wahre System der christlichen Religion*' isimli eserine dayanarak, Jakob Mauvillon'un din felsefesini ortaya koymaktır.²

BİYOGRAFİ

Jakob Mauvillon'un 18. yüzyılın önemli din felsefesi çalışmalarından birisi olan söz konusu eserini analiz etmeden önce hayatı ve çalışmalarına kısaca

¹ Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Colin MOOERS, *Burjuva. Avrupa'nın Kuruluşu*. Çev. Bahadır Sina ŞENER. Ankara 1997, s. 149ff. ve Gisela WINKLER, *Die Religionsphilosophie von Jakob Mauvillon in seinem Hauptwerk 'Das einzige wahre System der Christlichen Religion'*. Bochum 2000, s. 35.

² Jakob Mauvillon ve '*Das einzige wahre System der christlichen Religion*' isimli eserine olan ilgilim Gisela Winkler'in doktora teziyle başladı, *Die Religionsphilosophie von Jakob Mauvillon in seinem Hauptwerk 'Das einzige wahre System der Christlichen Religion'*. Bochum 2000. Fakat bu çalışmasında Winkler, felsefi ve teolojik analizlerden çok, tarihsel analizleri ön plana çıkarmaktadır. Winkler, bu eserin kısaca içeriğini verdikten sonra, bu eserin yazılış tarihi, etkileri ve basındaki yansımalarıyla uğraşmaktadır. Bunları yaparken dönemin belgeleriyle çalışmakta ve Mauvillon'un bir çok orijinal mektubunu kullanmaktadır. Biz bu esere tarihçi olarak yaklaşmayacağız. Yapmak istediğimiz, din felsefesi açısından önemli, ama ne yazık ki gerekli ilgiyi görmemiş bu eseri bölüm bölüm analiz etmektir.

değınmenin gerekli olduğunu düşünüyöruz. Tespit edebildiğım kadarıyla gerek ölkemizde gerekse batıda Jakob Mauvillon oldukça ihmal edilmiş bir düşünürdür.

Jakob Mauvillon 08.03.1743 yılında Leipzig'de doğmuş ve 11.01.1794 yılında Braunschweig'da ölmüştür. Braunschweig'in Collegium Carolinum askeri kolejinde eğitimini tamamlayan Mauvillon, bedence zayıflığına ve yetersizliğine rağmen asker olmayı hedeflemişti. Bunu gerçekleştirmek için Hannover'de Albay von Wallmoden'in birliklerinde savaş aletleri mühendisi olarak göreve başlamıştır. Bu görevi esnasında Yedi Yıl Savaşları'na da katılmıştır. Subaylık yaşamı hayalinin pek de gerçekleşebilir görünmemesi sebebiyle 1765 yılının başlarında, yedek subay (Fähnrich) olarak ordudan ayrılmıştır. 1766'dan itibaren Ilfeld'deki Pädagogium'da yabancı dil öğretmeni olarak çalışmıştır. Burada Ludwig August Unzer ile kurduğu dostluktan, mektuplaşmalar yoluyla '*Über den Werth einiger Deutschen Dichter*' (Bazı Alman Şairlerin Değeri Üzerine) isimli edebiyat tarihi açısından ilginç bir eser ortaya çıkmıştır ve bu eser 1771/2 yılları arasında yayınlanmıştır. Kassel şehrinde bulunan Collegium Carolinum'da 1771 yılında Rudolph Erich Raspes'in aracılığıyla savaş aletleri yapımı bölümünde profesörlük elde etmiştir.

1778 yılında Kassel Askeri Lisesi'nin müdürü ve buna bağlı olarak yüzbaşı rütbesi kazanmasıyla nisbeten tatmin olan askeri kariyer yapma hırısı, 1772 yıllarında başladığı ve kendisindeki yeteneği keşfederek ilerlettiği yazarlık uğraşısının gölgesinde kalmıştır. Çağdaşı birçok genç yazar gibi o da işe öncelikle bazı Fransızca eserlerin tercümesiyle başlamıştır. Raynals'ın '*Histoire philosophique et politique des établissements et du commerce des Européens dans les deux Indes*' ve Turgot'un '*Réflexions sur la formation et la distribution des richesses*' isimli eserlerinin etkisiyle 1770'lerin ortasından itibaren Mauvillon, felsefi, tarihî ve ekonomik sorunlarla uğraşmaya başlamıştır. '*Sammlung von Aufsätzen aus der Staatskunst*' (1776f.) ve özellikle '*Physiokratische Briefe*' (1780) isimli eserleri, Mauvillon'un Kuzey Almanya'da fizyokratik düşüncenin önemli bir temsilcisi olarak kabul edilmesini sağlamıştır.

Askeri lisede devam eden görevi nedeniyle Mauvillon, askeri tarihe ve askerlik teorilerine olan ilgisini hep canlı tutmuştur. 1784 yılında yayınladığı '*Einleitung in die sämmtliche militärischen Wissenschaften*' isimli eseri, Avrupa'da askerliğin hemen hemen her alanına değinen ilk askeri ders kitaplarından birisi olarak kabul edilmektedir. Bu eserinden çok kısa bir süre önce yayınladığı, askeri tarihi inceleyen üç makalesinden birisi olan '*Essai sur l'influence de la poudre à canon*' (1782) adlı hacimli makalesinden yazarımızın aydınlanmacı tarih yazımına mesafeli durduğunu anlamaktayız.

Bu arada çok sevdiği askerlik mesleği kariyerinde yükselmeye devam etmiştir. 1785 yılında Braunschweig Collegium Carolinum'a Savaş Bilimleri (*Kriegswissenschaften*) ve Savaş Araçları Yapma Sanatı bölümlerine profesör olarak davet edilmiştir. Kısa bir süre sonra binbaşı ve akabinde yarbay olmuştur. Braunschweig'da askeri kariyerinde ulaşabileceği en son nokta da bu olmuştur. Bu

sırada Mirabeau ile tanışması ve ortak bazı çalışmalar yapması politik çabalarının ve ilgisinin zirvesi olmuştur. Bu çalışmalardan ortaya çıkan en önemli eser ‘*De la Monarchie Prussienne sous Frédéric le Grand*’ (1788) isimli eserdir. Gerek bu ortak çalışma gerekse Fransız İhtilali’ni desteklemesi ve bu siyasi konuya angaje olması nedeniyle Mauvillon, yaşamının sonlarına doğru toplumsal ve politik bir izolasyona maruz kalmıştır. Özellikle, Mauvillon’un 1780’li yılların sonlarında kadar hayli aktif olan ‘Illuminaten Cemiyeti’ne (Masonluğun mistik yanları ağır basan bir kolu) üye olması, muhafazakar gazetelerde o yıllarda sıklıkla dile getirilen mason-jakoben komplo teorilerinin merkezinde yer almasıyla sonlanmıştır³. Bu teorilerde ortaya atılan iddia, Fransız Devrimi’nin bir mason devrimi olduğu ve bunların Mauvillon gibi üyelerle Almanya’da da aynı şeyi yapmak amacıyla olduklarıdır.

Mauvillon, otuzu aşkın kitabıyla ve çok sayıdaki makaleleriyle döneminin çok yazarlar kategorisine girmektedir. Bununla birlikte birçok eseri unutulmuş ve etkileri dönemini aşmamıştır⁴.

Bu kısa biyografiden de anlaşılacağı üzere Jakob Mauvillon, ömrü boyunca mesleğinin gereği olarak askeri disiplinlerle uğraşmış ve bu konuyla ilgili olarak birçok eser vermişse de, Hıristiyan Teolojisi’ne olan ilgisi hep artarak devam etmiştir. Jochen Hoffman’ın hayli kapsamlı biyografisi⁵, Jakob Mauvillon’un bir yazar olarak, Alman düşünce tarihinin aydınlanmacı yazarlarının başında geldiğini göstermektedir⁶. Eserleri içerisinde etkisi en uzun süren eseri bu çalışmamızda inceleme konusu olarak belirlediğimiz ‘*Das einzige wahre System der christlichen Religion*’dur. Bu eserin analizi, bir yandan din felsefesi tarihi içinde unutulmaya yüz tutmuş böylesine kapsamlı bir eseri tanıtmakla kalmayacak, aynı zamanda dinler tarihi için de önemli olacağını zannettiğimiz dönemin teolojik ve felsefi tartışmalarına da ışık tutacaktır.

“Hıristiyan Dini’nin Tek ve Gerçek Sistemi”

(*Das Einzige Wahre System der Christlichen Religion*)⁷

Das Einzige Wahre System der Christlichen Religion’da Mauvillon ‘*einzig wahre*’ kavramını dinin alanı için hem ‘tek ölçüt’ hem de ‘tek doğru’ anlamında kullanmaktadır. Asıl amacının, aklın ölçütleriyle tam bir uyum içinde olabilecek ve böylelikle siyaset sanatı için de kullanılabilir gerçek Hıristiyanlığı anlatmak olduğunu kitabın girişinde vurgulamaktadır⁸. Bunun için de ilk olarak eleştirilerle

³ Bkz. *Allgemeine Deutsche Biographie*. Leipzig 1884, Band 20, s. 715.

⁴ Bkz. Hans JAEGER, *Mauvillon, Jacob*. In: *Neue Deutsche Biographie*. Berlin 1990, Band 16, s. 455ff. ve

⁵ Jochen HOFFMANN, *Jakob Mauvillon. Ein Offizier und Schriftsteller im Zeitalter der bürgerlichen Emanzipationsbewegung*. Berlin 1981.

⁶ Alfred STERN, *Jakob Mauvillon als Dichter und Pulpizist*. Berlin 1932, Preussische Jahrbücher Band 230, s. 239-252.

⁷ Mauvillon’un üç ana bölümden oluşan bu eseri için ‘DSR’ kısaltması kullanılacaktır.

⁸ DSR, s. 3.

başlıyor. Öncelikle eski kilise dogmacılarını eleştirirken, daha katı bir biçimde de çağdaşı olan teologları (*Theologen neuerer Zeit*), özellikle Protestan teologları eleştirmektedir.

Mauvillon'un içinde bulunduğu yüzyıl, din felsefesi tartışmalarının hemen hemen her entellektüel çevrede yer aldığı bir dönemdir. Bu dönem, İncil'in tamamen rasyonel bir yorumlamaya tabi tutulmasını öngören, kilise dogmalarını kabul etmeyen ve bu konuda çalışmalar yapan teologların seslerini duyurdukları bir dönem olarak din felsefesi tarihi açısından önemlidir.

Bu tartışmalar arasında Mauvillon'un ön plana çıkarmaya çalıştığı tez, teologların dogmalaştırdığı 'tarihi iman'ın Hıristiyanlığın gerçek imanı olmayacağıdır. Çünkü bu iman, sadece Tanrı tarafından bahsedilen ve doğaüstü bir karaktere sahip olan imandır. Bu çerçevede o, 'eğer iman denilen şey gerçekten böyleyse, teologların İncil'i yorumlama çabaları, kilise vaazları ve kilisenin dogmatik öğretileri ve bunların kabul edilmelerinin ilahîliği konusunda aklın ikna olmadığı bir Hıristiyanlığın, tanrısal bir örtü ile sunulmasının kabul edilemeyeceğini söylemektedir.

Hıristiyanlığın ilahîliği tezi, modern teologlar tarafından bu dinin temel öğretilerinin aklı olduğu tezleriyle desteklendirilmeye çalışılmıştır. Hıristiyanlığın ilahîliği iddiası aynı zamanda bu yeni teologların tezlerinin doğruluğu iddiasına ve bu ise tiranlığa götürecektir. Buna karşın Mauvillon şunu önermektedir: Hıristiyanlık, insan aklına ilahîliği konusunda ikna edici deliller sunamamaktadır. Bu yüzden o, hiçbir zaman doğa-üstü kökenini meşrulaştıramayacak ve dolayısıyla hakikat olarak kabul edilmeyecek, izlenme ve uyulma iddiasında bulunamayacaktır⁹.

1. KRİTİK: VAHİY VE İSBATI

Mauvillon, dönemin din kritiğinde önemli bir yer tutan 'ilahî vahiy' problematikine ilişkin şu soruya cevap aramaktadır: Bir vahyin ilahîliğini ispat etmekte mucize ve kehanetlerin¹⁰ bir değeri var mıdır? Mucize ve kehanetler bir vahyin ilahîliğini kabulde delil olabilir mi? Mauvillon bu soruyu evetlemenin "çok kendini bilmezce bir davranış" olacağı kanaatinde¹¹. İnsan aklının tanrısal şeyler (*göttliche Dinge*) hakkında hüküm verebileceği kanaatinde olan "yeni teologlar"ı Mauvillon birçok noktada eleştirse de, eğer mesele Hıristiyanlığın hakikatini ispatlamak ise, işte burada, onlarla aynı düşünerek, akli delillerin olması gerektiğini söylemektedir. Ayrıca Mauvillon, kendisini yalnızca kendisi yoluyla,

⁹ DSR, s. 6f.

¹⁰ "Weissagung" Hıristiyanlık öğretilerinin isbatında Tanrı'nın varlığını ispat kadar önemli bir yere sahip olmuştur. Bu tür kehanetlerin yoğunlaştığı kitap, İncil'in son kitabı olan "Yuhanna'nın Vahyi" kitabıdır. Mauvillon'un bu "kehanet" ifadesinin arkasında Hıristiyanlığın peygamber anlayışının etkisi vardır. Kehanet sadece bir öngörü olarak değeri vardır. Öngörünün gerçekleşmesi ise ancak yaşanmışlıkla olur. Bu nedenle Mauvillon Hıristiyanlık'taki bu zayıf kavram eleştirisiyle başlamaktadır.

¹¹ DSR, s. 7.

yani yardımcı başka delillere gereksinim duymadan vahiy olarak kabul ettiremeyen bütün vahiyleri gerçek dışı olarak kabul etmektedir.

“Yeni teologları” eleştirdiği bir başka konu, onların teolojik meseleleri düşünürken sadece insanın çektiği acıları hareket noktası olarak ele almaları, bu noktadan hareketle sorunlara yaklaşımlarıdır. Bundan doğan sonuç ise bu teologların, insanlar üzerinde belirli bir gücü kazanarak politize olmalarıdır. Yine bu teologların Hristiyan vahyinin doğruluğunu ispat için ortaya koydukları delilleri daha yakından incelediğimizde bunların hiç de tutarlı olmadıklarını görürüz. Mesela bunlar, Hristiyan vahyinin evrenselliğini ve zorunluluğunu iddia ederler. Ama biliyoruz ki bu vahiy, ne evrenselliğe ulaşmıştır ne de zorunluluğu a priori olarak ispat edilebilir¹². Biz insanların, sonsuz bir yaşam arzusunda olmamız ve bu arzunun yerine gelmesi için de vahyin zorunluluğu, bu teologların iddialarına göre, vahiy için kesinlikle bir delil olarak kabul edilemez.

Mauvillon şöyle devam etmekte: “Vahyin zorunluluğunu ispat iddiasındaki hiç bir a priori delilin olmayacağı anlaşılmaktadır”. O bu sorunsalı şu şekilde sorulşturmaktadır: “Gerçek anlamda ilahî bir vahiy ne zaman var olur ve böyle bir vahiy hangi özelliklere sahip olur?”

Bu soruya cevap olarak Mauvillon şu özellikleri sıralamaktadır: “Açık-seçiklik, kesinlik, genellik, tarihsellik, kanunlarının ve kurallarının mükemmelliği ve de etkileyicilik. Bütün bunların yanısıra, belki de çok daha önemli bir yanı da olmalıdır vahyin: Bozulmuş insan tabiatını düzeltici olmak”¹³.

Sorunun başlangıcına, yani gerçek anlamda ilahî bir vahyin ne zaman var olacağına Mauvillon’un verdiği yanıt, onu duyguyu esas alan bir din felsefecisi olarak kabul etmemizi gerektirmektedir. Tanrısallığı ispatta hakikatin kaynağı olarak kabul ettiği subjektif duyguya öncelik vermektedir. Mauvillon’un DSR’de “gerçek anlamda tanrısal bir vahiy” için ileri sürdüğü bütün deliller, ya zayıflıklarından dolayı çürütülebilir, ya da güçlendirici başka deliller yoluyla pekiştirilebilir.

1.1. Hristiyan Vahiyine Yönelik İddiaların Eleştirisi

Mauvillon vahiy kritiğinin bir sonraki aşamasında teologların ve filozofların ileri sürdükleri delilleri eleştirmektedir. Hristiyanlığın neliği ve ne öğrettiği konusunda hem teologlar hem de filozoflar bazı görüşler dile getirmişlerdir. Mauvillon’a göre teologlar, filozofların görüşlerini bütün insanlar için mutlak geçerli deliller ileri sürmek için eleştirirken, bir yandan da aslında yine onlara hizmet etmişlerdir. Diğer yandan da, vahyin zorunluluğu ve faydasını ispatlamak için filozofların delillerini kullanmışlardır. Bu bakımdan Mauvillon, filozofların

¹² DSR, s. 10f.; Winkler 38.

¹³ DSR, s. 10ff.; Winkler 39.

metafizik sorunlara ilişkin düşüncelerinin, teologlar tarafından, vahyin zorunluluğu ve otoritesini ispatlamada kullanılamayacağını söylemektedir¹⁴.

Mauvillon'un bu bağlamda sorduğu sorulardan birisi de, teologların birbirinden farklı birçok görüşe sahip olmalarının nasıl açıklanacağıdır. Bunun sebebi, İncil'de, Kitab-ı Mukaddes'te yazılı olan vahyin karanlık, anlaşılmaz olması ve dolayısıyla birbirinden çok farklı yorumlamalara götürmesi midir? Mauvillon bunun olamayacağını söylemektedir. Çünkü eğer gerçek olarak kabul ettiğimiz bir vahiyden bahsediyorsak onun açık ve seçik olmasını da kabul ediyoruz demektir. Açık-seçiklik gerçek vahyin şartlarındandır. Ayrıca bir hakikatin varlığını kabul ediyorsak, ki Hıristiyanlığın kaynağı olan İncil'in hakikate sahip olduğu kabul edilmiştir, öyleyse farklı yorumlamaların mümkün olmaması gerekir. Buna örnek olarak Mauvillon, teslis problemini vermektedir. Konuyla ilgili, tarih boyunca birbirinden sadece farklı değil, birbirine tamamen zıt görüşler dile getirilmiştir. Ona'a göre Tanrı'nın böylesine belirsiz, açık-seçik olmayan bir vahiy ile insanı eğitmek amacını gerçekleştirmek isteyeceğini kabul edemeyiz. Gerçi Tanrı bunu yapabilir, ama onun bunu isteyip istemediğini bilemeyiz¹⁵. Eski Ahit güvenilir olarak kabul edilmelidir. Bunun sebebi, metnin birbirinden kopuk parçalardan oluşmasıdır. Bu ise kesin bir yorumlamayı imkânsız kılmaktadır¹⁶. Durum Yeni Ahitte de çok farklı değildir. İsa Mesih'in öğretileri ve havarilerin mektupları şüphelerle örtülüdür. Yeni Ahit'in genelinde bağıntılı bir bütünlük sözkonusu değildir. Bu sebeple Yeni Ahitte Tanrının belirli bir planı ve niyeti kesin olarak ortaya konamaz. Böyle bir plandan ya da niyetten bahsedilse bile, bu bizi Yeni Ahit vahyinin doğruluğu konusunda ikna edici özelliğe sahip değildir.

Mauvillon'a göre Yeni Ahit'in kitapları eğer bazı konularda tesadüfen birliktelik yakalasalar da, bu onun ilahîliğini kabul etmemiz için yeterli değildir. Çünkü kaynağı Tanrı'nın bizzat kendisi olan aklımız, Tanrının bize bildirdiği/vahyettiği şeylerde bir düzeni ve sistemi şart koşmaktadır. Bu vahiy iddiasında olan kitap muammalıdır ve de tanrısal ruhu ile tanrısal gücü bize doğrudan doğruya ulaştırmamaktadır. Bu kitapta bulunması gereken birçok şey kaybolmuş, çok az sayıdaki insanların tecrübe ettikleri şeyler de çok büyük bir olasılıkla tahrif edilmiş ya da başka haberlerle/rivayetlerle birbirine karıştırılmıştır. Sonuç olarak: İsa'nın havarilerinin vahiyleri açık-seçik ve mutlak gerçeklik özelliklerinden yoksun olduklarından, Yeni Ahit'in tanrısal bir vahiy olması konusunda delil olarak kullanılamazlar¹⁷.

1.2. Mauvillon'un Mucize ve Kerametleri Eleştirisi

Mauvillon'a göre, eğer hâlihazırda bir vahiy gerçekleşiyorsa, ya da geçmişte gerçekleşmiş ise, Tanrı'nın bize bu vahyin kendisinden olduğunu ve belirli bir gaye

¹⁴ DSR, s. 14f.

¹⁵ DSR, s. 14f.; Winkler, 40.

¹⁶ DSR, s. 18f.

¹⁷ DSR, s. 31f.; Winkler, 41.

için indirildiğini ispat etmesi zorunludur. Mauvillon görüşünü şu şekilde temellendirmektedir:

“Ben belirli sınırları olan yetersiz bir akıl ile donatılmış olduğumdan, Tanrı'nın kullandığı araçları tanıyamam ve zorunlu olarak onun vahyine ikna olamam. En güvenilir araç, ikna olarak bilmek isteyenlerin kalplerinde bulunan doğal içsel kanaattir. Gerçi dört İncil yazarında bu içsel kanaatin olduğu kabul edilebilir, ama bizler bu kanaate ulaşabilmek için başka araçlara gereksinim duymaktayız.”

Bir dinin tanrısallığını ispat için gerekli araçların başında rasyonel bilgi gelir. Biz ise bu bilgiye sahip değiliz¹⁸. Mauvillon'un buradaki eleştirisinin temelinde, onun mucizeler ve kehanetlerin dinin doğruluğu konusundaki fonksiyonuna ilişkin hâkim olan ortodoks öğretiyi eleştirme amacı yatmaktadır. Burada ayrıca mucizeleri ve kehanetleri hem vahyin hem de Hristiyanlığın doğruluğu konusunda bir delil olarak kullanılan teologları da eleştirmektedir. Mauvillon'un ulaştığı sonuçlar şunlardır¹⁹:

- 1) Hristiyanlığın, ilahîliğini ispatta mucizelere dayanan tek din olup olmadığını kanıtlayamayız.
- 2) Birçok politeist din, hakikat iddialarını, mensuplarının Tanrıları yüceltmeleri sonucunda elde ettikleri başarılarıyla temellendirmektedir²⁰.
- 3) Mucizeleri, Tanrı'nın mutlak kudretinden doğan sıradışı olaylar olarak kabul etmek mümkün değildir.
- 4) Mucizelerin, Tanrı'nın öğretisini tasdik ettiklerine dair mutlak güvenilirlikte hiç bir işareti yoktur²¹.
- 5) Hangi mucizelerin Tanrı'nın öğretisini yerine getirdiğini ve aklın Tanrı'nın mutlak gücü, hikmeti ve iyiliği meselesindeki iddiaları konusunda hüküm vermek imkânsızdır.

Bu argümanlardan hareketle Mauvillon, Tanrı'nın mucizelerinin doğrudan doğruya etkileyici olmaları gerektiğini ve Tanrı'nın elçileri için şu ayırdedici belirtilerin gerçekleşmesi gerektiğini söylemektedir:

¹⁸ DSR, s. 38; Winkler, 42f.

¹⁹ DSR, s. 39; Winkler,

²⁰ DSR, s. 41, 66.

²¹ DSR, s. 42; Winkler, 44.

- 1) Tanrı'nın gönderdiği elçinin gönderilmişliğini yanlış anlamak, bu konuda şüphe etmek veya bunu inkâr etmek için hiçbir imkân ve ihtimalin olmaması gerekir.
- 2) Ve Tanrı'nın elçisi ile onun elçisi olmayanın kesin olarak bilinmesi ve onun elçisi olmayanın asla elçi olarak kabul edilmemesi zorunludur²².

Mauvillon'a göre kimse, gösterdiği mucizeler sebebiyle Tanrı'nın elçisi olarak kabul edilemez. Çünkü mucize olarak gösterilen kural dışı şeylerin, gerçekten mucize mi yoksa sihir mi olduğunu bilebileceğimiz bir ölçüt yoktur elimizde. Gerçi bazı teologlar bu tür eylemlerin, mucizelerin yalnız Tanrı'nın izin vermesi sonucunda vuku bulabileceğini söylemişlerdir. Bunu ise, elçinin doğruluğu konusunda yeterli bir delil olarak kabul edilebilir saymışlardır.

Hiristiyanlık tarihinde vahyin gerçekliğinde delil olarak kullanılagelen ve teolojik tartışmaların temelinde yer alan “mucize” kavramını Mauvillon biraz daha yakından incelemekte ve mucize konusunda ileri sürülen iki kriteri tartışmaktadır:

- 1) Tarihi gerçeklik. Mucize, anlatıldığı gibi gerçek olarak ve bütün şartlarda gerçekleşmiş olmalıdır.
- 2) Felsefi kesinlik. Aklın ölçütlerine göre zorunlu olarak anlatılan fiilin bir mucize olduğu sonucuna varmalıyız.

Mauvillon bu iki kriterin birbirleriyle karıştırılmamaları gerektiğini söylemektedir, ama yine de bunların birbirinden çok da bağımsız olmadıklarını vurgulamaktadır. Ona göre vahiy ve mucizeler, tarihi gerçeklik prensibi üzerine bina edilemez. Aynı zamanda tarihi gerçeklik olarak verilen haberler konusunda ikinci prensip, yani felsefi kesinlik yoktur. Çünkü mucizelerin mutlak geçerliliği konusunda gerekli felsefi kesinlik için ön şart olan tarihi gerçeklik, ancak bütün tarihi verileri göz önünde bulundurarak elde edilebilir. Bunun için de zorunlu olarak a) Hiristiyanlığın mucize olarak sunduğu olayların anlatıldığı metinlerin otantik oldukları ve b) bu metinlerin yazarlarının, her halükarda, tam güvenilirliklerinin ve inanılırlıklarının ispat edilmesi gerekir²³.

İnanılırlığı temin etmek için, Kitab-ı Mukaddesi oluşturan kitapların gerçek olup olmadıkları araştırılmalıdır. Bu sorunu Mauvillon İncil kitaplarının yazarları hakkında sorduğu ikinci soruya bağlamaktadır. Özellikle araştırılması gereken İncil yazarlarının güvenilirliğidir. Bu yazarlar insandırlar ve bu yüzden onların mucizeler konusundaki görüşleri ciddi olarak tartışılmalıdır. Çünkü yanlış anlama ve böylece aktarma ihtimalleri vardır. Bütün bunlardan yapabileceğimiz çıkarım, Mauvillon'un hem İncil yazarlarının mucizeler ve kehanetler konusunda yeterli güvenilirliğe sahip olmadıkları ve hem de onlardan bize ulaşan metinlerin ise tarihi olarak otantik bir şekilde ulaşmış olmasında bir kesinliğin olmadığıdır.

²² DSR, s. 44.

²³ DSR, s. 44, 49; Winkler, 45.

Mauvillon'a göre aktarılan bir delilin, yani mucizenin, inanılabilirliği için onun aktaran tarafından bizzat müşahede edilmiş olması gereklidir. Bu bakımdan Mauvillon yalnızca iki İncil yazarının rivayetlerinin doğru olabileme ihtimalinden bahsetmektedir. Çünkü bu iki yazar, Matta ve Yuhanna, İsa'nın mucizelerini en detaylı şekilde, tecrübe etmiş olabileme ihtimallerinden hareketle, aktarmışlardır. Mauvillon'a göre bu iki kitap arasında daha az güvenilir olan Yuhanna İncili'dir. Aslında Matta İncili'nin orijinaline de sahip bulunmamaktayız. Mauvillon'un dile getirdiği bu problematik günümüz din bilimleri araştırmacılarının da yakından ilgilendikleri bir meseledir. Yani, İncil'i oluşturan dört kitabın, farklı İncil'in, öncelik ve sonralıkları ve muhtemel tahrifler nedeniyle güvenilirlikleri meselesi tartışılmaktadır²⁴.

Bu sorunsala ilişkin Mauvillon iki örnek sunmaktadır: Hem Yuhanna İncili'nde hem de Matta İncili'nde, doğuştan kör olan bir kimsenin mucizevî olarak iyileşmesinden bahsedilmektedir. Bu olayı daha da mucizevîleştirmek için birçok şey eklenmiştir²⁵. Mucize olarak aktarılan bu olayı destekleyecek güvenilir tarihi belgelerin olmaması sebebiyle, daha önce Mauvillon tarafından dile getirilmiş birinci kritere, tarihi gerçeklik kriterine uymadığından bu rivayet ispat edilebilir değildir. Bu yüzden bu olayın mutlak olarak mucize kabul edilebilmesi mümkün görünmüyor²⁶.

Mauvillon mucizeler için hiçbir şekilde tarihi kesinliğin olamayacağını argümanlarını şu şekilde sunmaktadır: Bizim mucizeler hakkında tek bilgi kaynağımız Kilise tarihinin ilk dönemleridir. Bu dönemde bize ulaşan rivayetler ise şüphelidir. Şu soru hep sorula gelmiştir: Havariler bildirdiklerini gerçekten rivayet etmişler midir ve hakikati söyleyebilmek hususunda ne tür kişisel ilişkiler içerisindedirler? Bu soru kompleksinin cevabı verilemez. Çünkü kilisenin ilk döneminden daha karanlık ve daha az kesin olan tarihî bir kesit yoktur. Ayrıca dinî savunma bilinci içerisinde, Kilise Babaları'nın yalan söyleyebilmeleri muhtemeldir²⁷.

Havarilerin şahitlikleri ve Luka'nın havariler tarihinde aktardığı rivayetlerin tarihî olarak inanılabilirlikleri ve de bunların doğrulukları başka delillere bağlıdır²⁸. Biz bu tür tarihi delillere, yalnızca Hıristiyanlığın bize aktardıkları dışında sahip değiliz. Olağanüstü olayların, yani mucizelerin havarileri Hıristiyanlığı anlatmada karşılaştıkları hapis ve ölüm cezalarını bile göze almalarında motive ettiği iddiası da mucizeleri kabul edebilmemizde yeterli bir delil sayılamaz. Çünkü biz

²⁴ Winkler, 46.

²⁵ Winkler'e göre Mauvillon bu iki İncil yazarının olayı daha da mucizevî bir şekilde göstermek için yalan söyledikleri iddiasında olduğunu söylemektedir. Bize göre Mauvillon bunu açık-seçik söylemediğinden bu sonuca varamayız. Onun söylediği, mucizevîleştirmek için bir şeylerin eklendiğidir, ama illa onlar tarafından değil. Bu ilavenin sonradan olması da muhtemeldir. Krs. Winkler, 46 (dipnot 36).

²⁶ DSR, s. 63.

²⁷ Winkler, s. 46.

²⁸ DSR, s. 59.

havarilerin yaşamlarına ve içinde buldukları koşullara dair güvenilir bir bilgiye sahip değil. Hıristiyanlığı yaymalarının sonucu olarak fakirlik içinde tahkir edilmeleri de, onların inanılabilirliğini tasdik eder görünmemektedir. Mauvillon'a göre insanlar mutlak bir hakikat için her zaman acı çekmez ve ölümü göze almazlar, daha çok kendilerine hakikat görünen ve hakikat zannettikleri bir bilgi için bunu göze alırlar. Dolayısıyla kendilerini, kendi zanlarınca doğru kabul ettikleri bir bilgi için feda etmeleri, o bilginin hakikat olduğu anlamına gelmez²⁹.

Pavlus ve Petrus'un katlanmak zorunda kaldıkları sıkıntılar, yandaşları yanında kazandıkları onur yanında belki de çok küçük sıkıntılardı. Mauvillon dört İncil yazarının aktardıklarının çok güvenilir olmadıklarını tekrar tekrar vurgulamaktadır. Yani gerçekten, mucizenin etkisiyle böyle büyük sıkıntılar yaşanmış mıdır? Havariler'in gerçek yaşamları konusunda sahip olduğumuz rivayetlerin gerçekliğini bilmediğimiz gibi, bu rivayetlerin nerede ve ne zaman ortaya çıktıklarını da bilemiyoruz.

Bu tür mucize hikâyelerinin, mucize bekleyen ve onunla iman edebilecek insanlar için uydurulmuş olmaları muhtemeldir. Ayrıca İsa'nın bu tür mucizeler yaparak insanları iman ettirmek isteyip istemediğini de bilmiyoruz³⁰. Ayrıca mucizeler sadece Hıristiyanlığa mahsus değildir. Hemen hemen bütün dinler bu tür mucizelere dayanmaktadır. Antik Yunan'da Apollo, Aeskulap, Herkules ve Jupiter tanrılar olarak kabul edilmiş ve saygı gösterilmişlerdir. Bunun sebebi, insanların onların mutlak gücüne inanmaları değil, daha çok onların aktarılan mucizevi işleri nedeniyle tanrı olarak kabul edilmeleridir. Bu durum Hıristiyanlık için de böyledir³¹.

Mauvillon, Kitab-ı Mukaddes'te bulunan belirsizliğe, bulanıklığa ve tutarsızlıklara örnekler vermektedir. Sonuç olarak hakikati bir bütün olarak kavramak istediğini, ama Hıristiyanlığın ilk döneminde cereyan etmiş olan mucizelerin kabul edilemez olduklarını söylemektedir. Çünkü Stoacıların ve diğer politeist bilgelerin inanılabilirlikleri İncil yazarlarından daha güçlüdür. Bu yüzden Mauvillon bir çıkmaza düştüğünü ve bu çıkmazda teologların kesinlikle yardımcı olamadıklarını söylemektedir.

Mauvillon, ayrıca, Hıristiyanlığın önemli tezlerinden birisini, yani “**kehanetler** (*Weissagungen*) Tanrı'nın mutlak bilgisini ve mutlak kudretini ispatlayan, olağanüstü etkilemelerinin sonuçlarıdır” iddiasını tartışmaktadır. Mauvillon'a göre, kehanet ifadeleri, aklın açıklık-seçiklik ve anlaşılabilirlik taleplerini karşılamak zorundadırlar. Hıristiyanlığın hakikatini ispatlama iddiasında olan kehanetler ne açık-seçiktirler ne de anlaşılabilirler. Hıristiyanlık tarihinde Tanrı'nın kehanetleri hep gerçekleşmiş olarak kabul edilmiştir. Ama nasıllığı konusunda, kesin bir açıklama ve icma olmamıştır. Burada örnek olarak

²⁹ DSR, s. 61.

³⁰ DSR, s. 63.

³¹ DSR, s. 66; Winkler, s. 47f.

Mauvillon, Messias konusundaki kehaneti dile getirmektedir. Bu kehanetin gerçekten Messias'la ilgili olup olmadığı kesin değildir³². Antik tanrıların kehanetlerinde ise durum farklıdır. Bu kehanetler açık-seçik ve de belirli bir nesneye ilişkindir. Hıristiyanlığın kehanetlerinde ise böyle bir durumdan bahsedilemez.

Mauvillon'un uzun uzadıya tartıştığı ve yanlışlığını ispata çalıştığı bir başka kehanet ise Matta 24, 34. Markus 13, 30. ve Luka 21, 32. baplarda rivayet edilen Kudüs'ün tahrip edileceği ve böylelikle dünyanın sonunun geleceği kehanetidir. Bu kehanetin bizzat Tanrı tarafından İsa yoluyla bize bildirildiği kabul edilmiştir. Bu kehanetteki ifadelerle göre kehanetin yapıldığı dönemde yaşayan insanların bu sonbuluşu yaşayacakları söylenmektedir. Ama bu gerçekleşmemiştir. Demek ki ya bu kehanet tanrısal değildir, ya da yanlış anlaşılmaya imkân vermekte ve bu yüzden de Hıristiyanlığı destekleyen bir kehanet olarak kabul edilmeye imkân vermemektedir. Bu kehanet konusunu Mauvillon bütün ayrıntılarıyla tartışmakta ve gelebilecek itirazlara cevaplar vermektedir³³.

Mauvillon bu itirazlarından sonra şu soruyu sormaktadır: Eğer çok önemli ve temel kabul edilen kehanetler bile böyle problemlili ise, Hıristiyanlığın tanrısalılığı ve Hıristiyanlığın vahyi sayılan Yeni Ahit kitaplarının doğruluğu nasıl ispat edilebilir? Bu soruya karşın Mauvillon şu çıkarımlarda bulunmaktadır: Eğer Hıristiyanlığın en temel kehanetine karşı bile bunca itirazlarda bulunulabiliyorsa, bu dinin hiç bir kehaneti Hıristiyan vahyinin tanrısallığını ispatta yeterli birer delil olarak kabul edilemezler³⁴.

1.3. Hıristiyanlığın Geniş Yayılma Alanı İlahîliğine Delil Midir?

Mauvillon'un tartıştığı bir başka delil, Hıristiyanlığın ilahîliğini ispat için birçok teolog tarafından kullanılmış olan Hıristiyanlığın yayılması ile ilişkili delildir. Bu delile göre, Hıristiyanlığın geniş bir yayılma alanı bulması, onun ilahîliğini ispat etmektedir. Düşünüre göre, iyice incelendiğinde, bu delilin geçerli olarak kabul edilemeyeceği ortaya çıkmaktadır.

Bu bağlamda Mauvillon üç temel hususa işaret etmektedir:

- 1) Doğru: Bütün din kurucuları özel yeteneklerle ve kapasitelerle donatılmışlardır.
- 2) Yanlış: Tanrı'nın doğüstü güçlerle donattığı ve kendisiyle bütün insanlar için geçerli tek bir hakikat bildirmek istediği yalnız tek bir din kurucusu vardır³⁵.

³² Winkler, s. 48f.

³³ DSR, s. 75.

³⁴ DSR, s. 77ff. ve 82; Winkler, s. 51f.

³⁵ DSR, s. 84.

- 3) Sonuç: Ön yargısız akıl böyle tek bir din kurucusunu kabul edemez. Böylelikle bütün dinler ve din kurucuları içerisinde seçilmişlik ve tek geçerlilik argümanı kabul edilemez.

Mauvillon bu durumu bazı somut örneklerle açıklamaya çalışmaktadır. Ona göre Hıristiyanlığın doğuşu ve genişlemesi ile İslam'ın doğuşu ve genişlemesi arasında paralellik vardır.

Din kurucusu olarak Muhammed'in de İsa gibi özel yeteneklerinin ve kapasitesinin olduğu söylenebilir. Üstelik İsa'nın işi Muhammed'e göre daha kolaydı, yani daha az yetiyle bile yetinebilirdi. Çünkü İsa bir kiralıyet ailesinden, yani Davud'un soyundan gelmektedir. Muhammed ise daha zor şartlar içinde başarılar elde etmiştir³⁶. Dolayısıyla İsa'nın başarıları ve Hıristiyanlık'ın yayılması, Hıristiyanlığın ilahliliği konusunda yeterli bir delil değildir. Zira Muhammed'in de başarıları vardır ve İslam çok büyük alanlara yayılmıştır³⁷.

Aşağıdaki tarihi şartlar göz önünde bulundurulduğunda, Hıristiyanlığın yayılma tarihi çok farklı bir değerlendirilmeye tabi kılınmalıdır:

- 1) Kâfirlerin, kutsal ruh tarafından vahyolunmuş havariler vasıtasıyla din değiştirmeleri çok geç vuku bulmuştur ve muhtemelen onların istekleri dışında olmuştur.
- 2) Havariler 10 ila 12 yıl herhangi bir misyonerlik hareketi göstermeden İsa'nın geri gelmesini beklemişlerdir.
- 3) 'Aklı biraz kıt bir maceracı'³⁸ Pavlus ile durum değişmiştir. O İsa taraftarı Yahudiler'in takibe alınmasında Yahudi sinagoguna elinden gelen hizmeti sunmuştur.
- 4) Sonunda Pavlus mucizevî bir şekilde din değiştirerek, o dönemde Yahudilikten kopma bir mezhep olarak kabul edilen Hıristiyanlığa geçmiştir³⁹. Daha sonra da Pavlus 'kâfirlere', İsa'ya vaadedilmiş melekût kiralılığını elde etmek için gerekli olan şeyleri öğretmiştir⁴⁰.
- 5) Havariler, bütün dünyaya Hıristiyanlığı anlatma ve kâfirlere Hıristiyanlığı bildirme görevini başlarda ciddiye almamışlardır. Çünkü İsa bunu Yahudiler'i tehdit ve eğitime amaçlı kullanmıştır.
- 6) İsa taraftarı Yahudiler melekût kiralılığını sadece kendilerine mahsus kabul etmişler ve bunu da bencillikten ya da politik amaçlarla iddia etmişlerdir⁴¹. İsa'nın geleceği kehaneti de bu arada gerçekleşmemiştir.

³⁶ DSR, s. 90; Winkler, s. 52.

³⁷ DSR, s. 90ff.

³⁸ DSR, s. 96.

³⁹ DSR, s. 93ff.; Winkler, s. 53.

⁴⁰ DSR, s. 97f.

⁴¹ Winkler, s. 53f.

Bu tarihi şartları dile getirdikten sonra Mauvillon, tezini temellendirme hususunda şu argümanları ileri sürmektedir:

- 1) Antik politeist dinlerin çöküşü, yeni bir dinin doğmasına imkân tanıdı. Toplum yapısının değişmesi, nüfusun artması –özellikle fakir sınıfların sayıca artması- ve antik dinlerin ‘kurban’ fenomeni üzerine kurulu olması, insanların yeni bir dine ihtiyaç duymalarını sağlamıştır.
- 2) Dinin görevi ahlak öğretmek ve ahlakîliği teşvik etmek olmamıştır. Din, özellikle günümüz (Mauvillon’un dönemi) Hıristiyanlığı, pragmatik hedeflere sahiptir.
- 3) Pavlus’un girişimleri ancak dünyanın o zamanki meşhur yerlerine yayılmış olan Yahudiler sayesinde başarılı olmuştur. Çünkü bu din Yahudiliğe uzak olmadığından, ilk taraftarlarını onlardan kazanmış ve bu yeni taraftarlar sayesinde hızla yayılmıştır. Mauvillon’un demek istediği, Hıristiyanlığın hızla yayılmış olması onun ilahîliğini ispatlamaz. Çünkü bu yayılmada başka tarihi faktörler rol oynamıştır.
- 4) Yunanlılar ve Romalılar farklı dinlere ve dinî görüşlere karşı toleranslı davranmışlardır. Roma İmparatorluğu’nun olağanüstü büyüklükte olması ve o zaman için kontrol edilemez sınırlara sahip olması, yeni doğan dinleri, inanışları ve mezhepleri kontrol etme imkânını ortadan kaldırmıştır. Bu yüzden yeni bir dinin, Hıristiyanlığın, doğması ve gelişmesi çok zor olmamıştır⁴².

Mauvillon, bugünkü Hıristiyanlığı Pavlus’un inşâ ettiği bir din olarak görmektedir. Ona göre Pavlus, hırslı, sadece kendini düşünen ve de çok büyük bir etkileme gücüne sahip olan bir kimsedir. Bu kişi, iddia edildiği gibi tanrısal ruhla dolu ve onunla hareket eden bir kimse değildir⁴³. Ayrıca hıristiyanlaşmış tarihin öne sürdüğü ve iddia ettiği gibi Romalılar’ın takibi bütün bölgelerde ve uzun süreli olmamıştır. Bu kısmi devlet takibi Hıristiyanlığın genişlemesine kesinlikle büyük bir engel teşkil etmemiştir ki bu engellemelere rağmen Hıristiyanlığın yayılması bir mucize olarak kabul edilsin. Ayrıca, yine iddia edildiği gibi Hıristiyanlık, Roma İmparatorluğu’nu dize getirmiş ve çöküşünü hızlandırmış değildir. Roma tarihi dikkatlice gözden geçirildiğinde, zaten İmparatorluğun doğal süreç içerisinde gittikçe zayıfladığı ve aşırı büyüklüğünü kontrol edemeyerek çöktüğünü görebiliriz. Hıristiyanlığın hızla yayılmasının tek sebebi, Roma İmparatoru’nun tamamen öznel sebeplerle Hıristiyan olması ve bu dinin yayılması için çalışmasıdır. Bu da, Hıristiyanlığın öne sürdüğü, hızla yayılma mucizesinin doğru olmadığını ve

⁴² DSR, s. 103f.; Winkler, s. 54f.

⁴³ DSR, s. 104f.

Hıristiyanlığın ilahîliğini ispatta hiç bir değerinin olmadığını gösteren tarihi bir vakiadır.

2. KRİTİK: HİRİSTİYAN AHLAKI

18. Yüzyıl filozoflarının ve teologlarının başlıca ilmî ve edebî tartışmalarından birisi, belki de en önemlilerinden birisi ‘Hıristiyan Ahlakı’ ve bu ahlakın savunulabilirliği meselesidir. Bu husus DSR’nin ikinci kısmında işlenen temel konulardan birisidir. Bu bağlamda Mauvillon genel olarak şu soruyla uğraşmaktadır: Hıristiyan ahlakı Tanrı yasasıyla mı belirlenmiştir?

Hıristiyan ahlakının mükemmelliğinin bu ahlakın Tanrı tarafından belirlendiğine bir delil olduğu birçok Hıristiyan tarafından kabul edilegelmiştir⁴⁴. Burada Mauvillon’un üç temel tezini dile getirmeliyiz:

- 1) Hıristiyanlığın ilahîliğini ahlaktan hareketle delillendirmek, bağımsız, tarafsız ve doğru hüküm verebilen akıl için yeterli değildir.
- 2) Hıristiyan Ahlakının ilahî bir karaktere sahip olduğunu ispatlamaya çalışmak aslında peşinen şunları kabul etmek demektir: İnançsız kimseler yardıma ihtiyaç duymaksızın Hıristiyanlığa ulaşamazlar. İnsanların mutluluğu Hıristiyanlığa bağlı değildir, çünkü Tanrı Hıristiyanlığı ikna edici tabii delillerle donatmış değildir. Bunun sonucu olarak, din, vatandaşlarının mutluluğunu teşvik etmek isteyen devlet için ‘politik bir araç’ olamaz.
- 3) ‘Tek zararsız, tek mükemmel bağıntılı ve bütün itirazlara karşı koyabilen tek Hıristiyanlık’ zorunlu olarak rasyonel düşünen bütün insanlar tarafından ‘tek hakikat’ olarak kabul edilmelidir. Bunun için gerekli olan, diğer bütün sistemlerin çürütülebilmesidir⁴⁵.

Mauvillon Hıristiyanlığın ilahîliğini ispat için kullanılan, Hıristiyan ahlakîliğinin mükemmelliği ve mükemmelliğin ancak ilahî olabileceği şeklinde özetlenebilecek ahlak delilinin birçok açığını görmekte ve bu açıkları eleştirerek kapatmaya çalışmaktadır bu bölümde.

Ona göre Hıristiyanlığın en zayıf yanı ahlak öğretisidir. Özgür irade yoluyla varlığımızın zorunlu yasalarını gerçekleştirme olarak ahlak, öncelikle akla ve aklî olana bağlı olmalıdır. Bu durumdan dinî dogmatikte bahsedemeyiz. İnsanların içsel ve dışsal eylemlerinin öncelikli hedefi mutluluktur. Bunun için gerekli olan

⁴⁴ DSR, s. 109; Winkler, s. 55.

⁴⁵ DSR, s. 111 ve 195f.; Winkler, s. 55f.

ahlakî eylemler, insanlar tarafından önce icat edilmiş ve sonradan öğretilmiş olmalıdır.

Ahlak kurallarının çok çeşitlilik göstermelerinin temelinde, bilgi ve algılama konusunda farklı olmaları yatmaktadır. İnsanlar bu farklılıkları yok edebilmek ve daha kesin ve genel geçer ahlak yasalarına ulaşabilmek için, sahip oldukları ahlak yasalarına ilahî bir görünüm vermeye ve kaynak bulmaya çalışmışlardır⁴⁶.

Mauvillon eleştirilerini şu şekilde sürdürmektedir: Farzedelim ki, ilahî nitelikli ahlakî yasalardan oluşan bir sisteme sahibiz. Bu sistemin içindeki yasalardan birisi eğer genel mutluluğa götürmüyor, bu mutluluğu temin etmiyorsa, bütün sistemin ilahî kaynağı konusunda tenkide maruz kalması zorunludur. Bu durumda her bir bireyin mutluluğunu neyin temin edeceğini belirleyemeyiz. Ayrıca bir etik sisteme, onun insanların mutluluğunu temin edip etmediğine bakıp, onun ilahî kaynaklı olduğunu söylememiz de imkânsızdır.

Hıristiyan ahlakının mükemmelliğini ve insanın mutluluğunu hedeflediğini ispat edebilecek bir delilin, yani Hıristiyan ahlakının, sadece ve sadece ilahî bir kaynaktan geldiğini insan aklına kabul ettirmesi zorunludur. Yani, ahlakın ilahîliğinde tek ölçüt insan aklıdır. Ama burada da büyük bir sorunun varlığını kabul etmektedir Mauvillon. Çünkü genel bir akıl yoktur. Ayrıca hissedilebilir ve algılanabilir fenomenleri, yalnız zihin ile ölçmek mümkün değildir. İnsan akli ile tanrısal akli ölçmek de aynı şekilde mümkün olamaz. Bu yüzden Hıristiyan teologların, ahlakın ilahîliğini, insan aklına kabul ettirmek için kullandıkları rasyonel deliller geçerli olamaz⁴⁷.

Hıristiyan ahlak sisteminin mükemmelliği iki tarzda sınanmalıdır: Teorik, a priori, yani rasyonel deliller getirerek ve pratik, a posteriori, yani Hıristiyan ahlakının ortaya çıkardığı, yarattığı iddia edilen sözde etkiler yoluyla⁴⁸. Teorik olarak ilahî ahlak sistemi açık-seçik, belirgin ve tam olmalıdır. Aksi takdirde mükemmellikten bahsedilemez. Eğer sözkonusu ahlak sistemi ilahîlik iddiasında bulunmasaydı, bu teorik şartın koşulması da gerekmezdi⁴⁹.

Burada önemli bir soru daha sorulmalıdır: Eski Ahit'te Yahudiler için geçerli olduğu kabul edilen ahlak sistemi, günümüz Hıristiyanları için de hâlâ geçerli midir?⁵⁰ Ayrıca Yeni Ahit'te hikâye tarzında verilen misaller de çok zor yorumlanabilir bir karaktere sahiptir. Mauvillon, Yeni Ahit açısından bu hikâyelerin çoğu otantik değildir demektedir.

Yeni Ahitteki mektuplar konusunda da Mauvillon sert ama haklı eleştiriler dile getirmektedir. Havariler tarafından yazılmış mektuplar, bazı gruplara kesin bir

⁴⁶ Winkler, s. 56.

⁴⁷ DSR, s. 114f.

⁴⁸ DSR, s. 116.

⁴⁹ DSR, s. 117f.; Winkler, s. 57.

⁵⁰ DSR, s. 114 ve 117.

amaçla ve belirli bir hedef doğrultusunda yazılmışlardır. Bu nedenle bu havari mektupları tek yönlü ve gelişmelerle doludur.

Otantik olmadıkları konusunda da hüküm verilebilir olmaları ayrı bir sorundur. Pavlus tarafından yazılmış mektuplar sanki bir kâhinin ağzından dökülmektedir ve özellikle anlaşılacak üzere yazılmıştır. Bazı yerlerde Pavlus kendi iradesini Tanrı'nın iradesi yerine koymaktadır.

Bu durumda Tanrı'nın emirleri ile Pavlus'un iradesini ayırdetmemizi sağlayacak nasıl bir kriterden bahsedebiliriz? Üstelik diğer İncil yazarlarının ve mektup yazarları olan havarilerin mutlak olarak ilahî olanı bize doğru yansıtmayı yansıtmadıklarından, yansıtmasalar bile kendilerinin ne derecede masum ve mahfuz olduklarından nasıl emin olabiliriz?

Birçok teolog, İncil yazarlarının ve Havariler'in esinlendiğinden (vahiy aldığından) bahsetmektedir. Ama bu esinlenmeleri, onları kendi düşüncelerini kutsal metne ilave etmekten ne derece alıkoymuştur, ya da alıkoymaması mümkün müdür? Hıristiyan ahlak sisteminin birçok konuda çok farklı yorumlanmasının temelinde de, metnin oluşum sürecinde ilahî olan dışında farklı şeylerin metne yol bularak karıştığına göstergesidir⁵¹.

Mauvillon şu sonuca ulaşmakta: Yeni Ahit'teki ahlak öğretileri, Hıristiyanlar'a Tanrı'nın iradesini doğru olarak yansıtamamaktadır, çünkü karanlık ve belirsiz olarak dile getirilmişlerdir. Ayrıca Hıristiyan ahlak sisteminin toleranslı bir ortam temin etmekten çok, kan akıttığı ve bunu Hıristiyanlığın ve ahlak sisteminin temini için yaptığı tarihen bilinmektedir⁵². Bunun aksini iddia ederek, Hıristiyanlığın mükemmel bir ahlak sistemine sahip olduğunu ve bu mükemmelliğin ilâhî bir kaynaktan beslendiğini söylemek ve de bu delili geri çevirerek Hıristiyanlığın ilahîliği için bir delil olarak kullanmak mümkün değildir⁵³.

2.1. Hıristiyan Ahlakı'ndaki Çelişki!

Hıristiyan Ahlakı'nın mükemmel olmadığı sonucuna ulaşan Mauvillon, öncelikle Hıristiyanlıkla ilgili bazı tespitler yapmak ihtiyacı hissetmektedir. Hıristiyan ahlak öğretisi bizden bir yandan 'bu dünyanın eşyalarına karşı tam bir kayıtsızlığı' ve diğer yandan da bizim bütün irade ve eylem gücümüzü 'öbür dünya'ya çevirmemizi talep etmektedir.

Bu ahlak öğretisi, nefsin parçaları olan hırs, övünme ve gurur içinde yaşamayı yasaklarken, tevazu, sabır, acı çekebilme kabiliyetini ve belirlenmiş kader karşısında teslim olmayı teşvik etmektedir. Peki, bu durum devletlerin mevcudiyetine zarar vermeden nasıl gerçekleşebilir?⁵⁴ Bu tespitlerden sonra Mauvillon, Pierre Bayle ve Jean Jacques Rousseau tarafından sıklıkla dile

⁵¹ Winkler, s. 58f.

⁵² DSR, s. 189 ve 198.

⁵³ Winkler, s. 59.

⁵⁴ DSR, s. 132.

getirilmiş bir itirazı tekrarlamaktadır: Hıristiyan ahlak öğretisi köleliği ve zelillliği tavsiye etmekte ve insanları bu doğrultuda eğitmektedir⁵⁵.

Ahlak teologları yukarıdaki eleştirilere kılı kırk yararcasına cevaplamaya ve belirli bir kombinasyon içinde yorumlamaya çalışmışlarsa da, Mauvillon hiçbirinin yeterli olmadığını söylemektedir. Ayrıca şu soru da kesin olarak cevaplandırılabilmiş değildir: Tanrı savaşa izin vermiş midir yoksa her halükarda yasaklamış mıdır?

Yeni Ahit'teki iki farklı metin birbiriyle uzlaşmaz bir görünüm arz etmektedir. Matta 5, 38-40'ta Hıristiyanlığın sevgi dinî olduğu, İsa'nın son anlarına kadar kendisini yok etmek isteyenlere karşı hiç bir girişimde bulunmadığı belirtilmektedir. Çünkü onun öngördüğü Tanrı'nın devleti, politik ve yeryüzünde kurulacak olan bir devlet değil, aksine gökyüzünde kurulacağı öngörülen bir devlettir. Matta 26, 52'de ise İsa 'kılıç' misalini kullanmaktadır. Bu misalle Tanrı'nın cezalandırıcı iradesi somutlaştırılmış ve kılıcın yalnız Tanrı'nın eline ait olduğu vurgulanmıştır⁵⁶. Gerçi bu ikinci metin Hıristiyan teologlar tarafından birinci metin ile uyumlu bir şekilde yorumlanmaya çalışılmıştır, ama pratikte Hıristiyanlığa hep savaşlar hâkim olmuştur. Buradan Mauvillon, Hıristiyan ahlak öğretilerinde önemli bir konuya, devlete karşı olan sorumluluğa, devletle inanan bir Hıristiyan'ın ilişkisine gelmektedir.

Hıristiyan ahlakının eleştirisine Mauvillon Yeni Ahit'ten örnekler vererek devam etmektedir. Yeni Ahit'in hiç bir yerinde bir vatandaşın ve tebaanın devlet başkanına karşı olan sorumluluğuna ve vatan uğruna canını feda etme konusuna değinilmemiştir⁵⁷. Matta'nın 5, 17-21-22-24-27 ayetleri İsa'nın ağzından çıktığı iddia edilen bazı belirsiz ve yorumlanması güç imalar ihtiva etmektedir. Mauvillon'a göre sadece bu bile, Tanrı'nın kelamı kabul edilen bir metnin ortaya koyduğu ahlaki sistemin yetersizliğini göstermeye yeter⁵⁸. Bu yüzden Hıristiyanlığın ilk dönemindeki insanları ikna etmek için misallere başvurulmuştur, çünkü Tanrı'nın sözü yeterli açıklıkta değildir. Lessing'in de dediği gibi, o dönem, insanların somut şeylerle düşünebildiği bir dönem olduğundan, Hıristiyanlık da hep misallere başvurmuştur⁵⁹.

Mauvillon yukarıda belirtilen İncil ayetlerinin şu şekilde yorumlanabileceği kanaatindedir: Gerçek Hıristiyan vergi ödememelidir. Eğer ödüyorsa, bunu aralarında yaşadığı Hıristiyan olmayanların kendisinden vergi talep etmeleri sonucunda öder. Burada şüpheli olan bir başka şey de hükümetin hizmetinde bulunmak hususunda, Tanrı'nın iradesini yerine getirebilmek için, İsa'nın hükmedenlere karşı mahkemedeki tavrını örnek olarak alıp almamız gerektiğidir. Yine burada Mauvillon tekrar Matta 26, 52'ye işaret etmekte ve bu

⁵⁵ DSR, s. 133; Winkler, s. 59f.

⁵⁶ DSR, s. 135.

⁵⁷ DSR, s. 145.

⁵⁸ DSR, s. 145f.

⁵⁹ Winkler, s. 61.

ayetin ancak ‘düşmanı sevme’ ilkesi içeren Matta 5, 38-40 ile anlaşılabilir ve kabul edilebilir olduğunu söylemektedir⁶⁰.

Mauvillon Matta 26, 12'nin İsa Mesih'in ıstırabını işlediği ve bütün Hıristiyanlar için ahlakî öğeler içerdiği için kesinlikle ve iyi bir şekilde incelenmesi gerektiğini söylemektedir⁶¹. Resullerin İşleri Kitabı'nda bulunanları gerçekleştirmek için İsa Mesih'in ölmesi gerekiyordu; öldü ve bu kitaplardaki öngörüler gerçekleşti. Mauvillon'a göre bu ahlak öğretisi, bizi, anlama konusunda çaresiz bırakmaktadır ve bir vatandaşın yönetime ve yöneticilere karşı sorumluluğundan ve görevlerinden kesinlikle bahsetmemektedir. Çünkü bu ahlak aşırı abartılmış ve aşırı mantık dışı bir ahlak sistemidir. Ve bu konuda Hıristiyan ahlak sisteminin Romalıların ve Yahudilerin hâkim olduğu bir dönemde ortaya çıkmış olmasıdır ki bu yüzden İncil yazarları devletle olan münasebete yeterince değinmemişlerdir⁶².

“İsa'nın yaşamı ve ilişkileri”ni, Hıristiyan ahlak sisteminin, vatandaşla devlet arasındaki ilişkileri düzenlemesinin en önemli sebebi olarak gören Mauvillon, İsa'nın, tarih içerisinde devrim yapmayı hedeflemiş, resmi görevi olmayan sıradan bir insan olarak görülmesi gerektiğini düşünmektedir. Yapmak istediği devrim ise dinî bir devrimdir. Bu, İsa'nın niçin açık-seçik ve rasyonel bir şekilde tebaanın ödevleri ve devletin kanunları hakkında konuşmadığını gösterir. Her iki durumu da kendi hayatında yaşamıştır, yani devlete olan sorumluluğu yerine getirmemiş ve devletin kanunlarını kabul etmemiştir –yaşantı olarak, yoksa uyulması gerektiğini söylemiştir–. Bu bakımdan İsa “kötü bir vatandaştır”, tıpkı Sokrates gibi. Ama bununla birlikte her ikisi de tarih içerisinde, insanlık için önemli şahsiyetlerden sayılmışlardır⁶³.

Mauvillon'un konuyla ilgili eleştirilerinden bir diğeri, Tanrı'nın bize bildirmek istediği iradesinin, Kitâb-ı Mukaddes'te oldukça karanlık ve çok anlamlı bir şekilde ifade edilmiş olmasıdır. Bunun sonucunda her Hıristiyan farklı Tanrı tasavvuru oluşturmuştur. Tanrı'nın gerçekten ne istediği, birey-devlet ilişkisi örneğinde belirginleştiği üzere, açık ve net değildir. Bir yandan devletle çatışmama, Kayser'in hakkını Kayser'e verme öngörülmekte iken –teorik olarak– pratikte ise yasalara karşı gelmekte, ama karşı gelişini sözlü değil fiili olarak ifade etmektedir. Ve bu karşı gelişin sonucunda karşılaştığı cezayı ise itiraz etmeden kabullenmektedir.

2.2. Hıristiyan Ahlakı'nın Temel Öğretilerine Eleştirisi

Dostluğun mahiyeti ve değerini Mauvillon, Hıristiyan ahlak öğretisinin eleştirisi bağlamında ele almakta ve tartışmaktadır. Ona göre dostluk öğretisi ve dostluğa ilişkin kurallar manzumesi Yeni Ahit'te bulunmamaktadır. Yeni Ahit'in ahlak öğretisi dostluk olarak nitelendirilebilecek insani bağın doğasına ilişkin açık-

⁶⁰ DSR, s. 331ff.; Winkler, s. 61.

⁶¹ DSR, s. 138ff.

⁶² DSR, s. 150; Winkler, s. 61f.

⁶³ DSR, s. 152ff.

seçik ve belirgin kavramlar kullanmamaktadır⁶⁴. Gerçi Hıristiyan teologlar Hıristiyan ahlakının bir parçası olan insan sevgisini dostluk olarak yorumlamışlardır ama bunun nasıl gerçekleşeceği konusunda Yeni Ahit'te hiç bir metin yoktur. Ayrıca bu insan sevgisinin hangi yoğunluk derecesinde “dostluk” derecesine ulaştığı da belirgin değildir. Bir ahlak sistemi kurmak isteyen vahyin, bizi bu konuda aydınlatması gerekirdi ama maalesef bu konu vahiy yoluyla belirginleştirilmemiştir.

Hıristiyan ahlakının kaynakları olarak Dört İncil Kitabı'nı ve Havarilerin Mektupları'nı inceleyen Mauvillon'a göre, Yeni Ahit'in dört kitabı aşırı ahlakî kurallar içerirken mektuplar daha ılımlı bir ahlak sistemi önermektedir⁶⁵. Bununla birlikte mektupların otantikliği tartışılmış ve ilahîliği konusunda ciddi itirazlar dile getirilmiştir. Eğer bu itirazlar doğru ise –ki doğruluğu konusunda ciddi tarihi deliller bulunmaktadır– insan aklına ters düşen sertlikte ve kesinlikte olan Hıristiyan ahlakını yumuşatma girişimi olarak değerlendirilebilecek Havari Mektupları geçerliliğini yitirecektir. Mauvillon'a göre Dört İncil'in düşünce ve yaklaşım tarzı ve Mektupların yaklaşım tarzı birbirine çok zıttır⁶⁶.

Mauvillon'un ele aldığı bir başka Hıristiyan Ahlak Öğretisi de fakirlik ve bekâr yaşam öğretileridir. Bu iki öğretiyi birbirine bağlı olarak inceleyen Mauvillon'un ileri sürdüğü tez şudur:

Hıristiyan ahlakı sadece anlaşılmaz değildir, aynı zamanda doğal ahlakla da çelişmektedir. Eğer bir ahlakî sistem ilahî kökenli, dolayısıyla mükemmel olduğu iddiasında bulunuyorsa, insanın aklına ters düşen, ona aykırı hükümler içeremez. Hıristiyan ahlakında durum böyledir, yani mükemmellik sözkonusu değildir. Bunun için en iyi örneğin fakirlik öğretisi olduğunu söylemekte Mauvillon. Fakirlik aslında doğal ahlak ve insan aklınca hoş olmayan bir durumdur. Zenginlik ise arzu edilen, insanın ahlakileşmesine yardımcı olabilecek bir durumdur⁶⁷.

Fakirlik neticesinde insanların hırsları, dolayısıyla ahlakî zaafiyetleri artar. Eğer ahiret hayatındaki saadet, bu dünya saadetiyle ve bu dünyada gerçekleşecek erdemli yaşamayla gerçekleşecek ise, zengin insanın ahiret saadetine fakir olan kimseden daha yakın olduğunu söyleyebiliriz.

Hıristiyanlık ise bunun aksini söylemektedir, mesela Matta 19, 24. Bu argümantasyonu Mauvillon aynen Hıristiyanlığın öngördüğü bekâr yaşam için de yapmaktadır. Ona göre Hıristiyanlığın başlarındaki durum, yani ilk Hıristiyanlar'ın fakirliği ve bekâr bir yaşam sürme zorunda kalmaları, bu zorunlu şartların Hıristiyan ahlak sistemine öğretiler olarak girmesiyle sonuçlanmıştır⁶⁸.

⁶⁴ DSR, s. 155.

⁶⁵ DSR, s. 165.

⁶⁶ DSR, s. 170ff.

⁶⁷ DSR, s. 170ff.

⁶⁸ DSR, s. 171f.; Winkler, s. 63f.

2.3. İmanın Zorunluluğu Meselesi ve Hristiyanlığın Hoşgörüsüzlüğü

Hristiyanlık tarihinin çok, belki en çok tartışılan konularından birisi İman zorunluluğu ve buna bağlı olarak hoşgörüsüzlüktür. Mauvillon'a göre İncil'in en tehlikeli ayetleri Luka 14, 23 ve 12, 51ff.'dir⁶⁹.

Hristiyanlık adına yapılmış bütün din takipleri, din savaşları ve Hristiyanlık tarihi boyunca yaşanan kin ve öfke hep bu ayetlere dayanılarak meşrulaştırılmaya çalışılmıştır. Eğer bu ayetler, zahiren değil de, batınen yorumlanmaya tabi tutulursa –tıpkı birçok Hristiyan teoloğun yaptığı gibi– o takdirde Hristiyan ahlakının ikiyüzlü ve hakikatin yalnız bir yanını taşıdığı kabul edilmiş demektir⁷⁰.

Mauvillon'a göre bu ayetler çok net bir şekilde Hristiyanlar'a, Hristiyanlığı yaymak, Hristiyanlar'ın sayısını arttırmak için bütün araç ve gereçlerle güç kullanma izni vermektedir. Bu ayetleri farklı yorumlama çabaları ancak, Hristiyanlığın çelişkilerle dolu bir din olduğunu ve bu çelişkileri gidermek için farklı yorumlama çabalarına girildiğini göstermekten öteye gitmez. Mauvillon'a göre Hristiyanlık'taki bu farklı dinlere ve inançlara karşı olan hoşgörüsüzlük, nefret ve sonucunda yok etme duygusu, aslen Hristiyanlığın kendisinde, kendisini tanımlamasında yatmaktadır. Çünkü bu din, kendisini mutlak bir din olarak görmekte, ebedi mutluluğa ancak kendisi yoluyla ulaşabileceğine inanmaktadır. Bu yüzden, Hristiyanlığın bu şiddet içeren yanlarını Hristiyanlık'tan ayırmak, Hristiyanlığı bu hoşgörüsüz yapıdan arındırmak mümkün değildir.

Hristiyanlık ancak güçsüz olduğu zamanlarda toleranslıymış gibi görünmüştür. Ama tarihen sabittir ki, Kilise gücü ele geçirir geçirmez, Hristiyanlık dışında her inancı yok etmeye, mensuplarını zorla Hristiyanlaştırmaya çalışmıştır. Hatta Hristiyan olanları bile, daha doğru iman etme konusunda cezalandırmaktan çekinmemiştir. Eğer ebedi uhrevi saadet bu yolla gerçekleşecek olsa, cezalandırma ve takibe alma “insan sevgisinden” kaynaklanıyor diyebiliriz!⁷¹ Engizisyon mahkeme-lerinin yaptığı, belki bir Katolik Hristiyan'a doğru gelebilir, ama doğal ahlak açısından bir insanı farklı inanca sahip diye yok etmeye, ya da inancını değiştirmeye kalkışmak doğru değildir. Engizisyon mahkemelerinin yaptığı ya çok büyük bir yanılgıdır ki bu yanılgı Hristiyanlığın ruhuna kazanmıştır, ya da Hristiyan ahlak öğretileri yanlış anlaşılmalara sebep olabilecek kapalılıkta ve karışıklıktadır. Her iki durumda da Hristiyan ahlakının, insan aklının ilahî olmak iddiasında bulunan bir ahlak sistemi tasavvuruna ters düştüğünü söyleyebiliriz. Çünkü ilahî bir ahlak öğretisi olabildiğince açık, belirgin ve mükemmel olmak zorundadır⁷².

⁶⁹ Bu ayetler şunlardır:

⁷⁰ DSR, s. 189 ve 192ff.; Winkler, s. 64f.

⁷¹ DSR, s. 189 ve 202f.

⁷² DSR, s. 221; Winkler, s. 66f.

Mauvillon Hıristiyanlığın kapalı konularından “Kutsal ruha karşı işlenmiş günah”ı da ahlak kritiği bağlamında ele almaktadır. Ona göre burada neyin kastedildiği belli değildir. Birçok teolog burada kastedilenin, Hıristiyanlığın başlangıcında Yahudiler tarafından işlenilmiş bir günah olduğu fikrindedir. Bazıları İsa’dan önce işlenmiş bir günah olduğu olduğunu iddia etmişlerdir. Her iki durumda da bu günaha karşı verilecek ceza ebedi azaptır. Hem günahın ne olduğu, kim tarafından işlendiği hem de bu günaha karşı verilecek cezanın, Hıristiyanlığın tanımladığı iyilik Tanrısı tasavvuruyla uyuşmaması, öğretinin açıklığı ve mükemmelliği ilkesiyle çelişmektedir⁷³. Bu da göstermektedir ki, kesinliği olmayan öğretilerden hareketle bir dinin ilahiliğini ispat etmek mümkün değildir.

Dönemindeki bazı teologların Hıristiyan ahlak öğretisini farklı yorumlama çabalarını eleştiren Mauvillon, Hıristiyan ahlakının birçok olumlu katkılarına olduğu ve bunun da, Hıristiyan ahlakının mükemmelliğine ve ilahiliğine bir delil olduğunu savunanların yaklaşımlarını şüpheyle karşılamamız gerektiğini söylemektedir. Hıristiyanlığın başlangıcındaki ebedi saadeti insanlar din içerisinde sağlam bir iman ile temin etme çabası içerisindeydiler. Ama zamanla din, Hıristiyanlığın önde gelenleri, idarecileri tarafından “politik bir makineye” çevrildi⁷⁴. Dolayısıyla din, güç kullanma aracı oldu.

Hıristiyanlık’ta, bu dinin insanlığın mutluluğu için yaptığı en önemli katkılardan birisi olarak, Eski Ahit’in Danyal kitabında önceden bildirilen İsa Mesih’in gelişi kehaneti dile getirilmiştir. Ama bu kehanette bildirilen 70 haftalık sürede mutlu bir ahlakî ortam oluşmuş değildir. İnsanlar arasında Hıristiyanlık mutluluk ve huzur ortamı sağlamaktan ziyade, kargaşa doğurmuştur. Bu yüzden kesinlikle söyleyebiliriz ki, Danyal kitabındaki kehanet gerçekleşmemiştir⁷⁵. Genel olarak baktığımızda insanlığın durumu iyileşmekten ziyade, daha da kötüleşmiştir. Buradan hareketle, bu iddianın da, Hıristiyanlığın ve ahlak öğretisinin ilahiliğini ispatta bir değeri yoktur.

Mauvillon ilk dönem Hıristiyanlığının şimdiki Hıristiyanlık’la alakalı olmadığı fikrini çoğu kez ısrarla vurgular. Ona göre bu din, batıl inançlarla ve saçmalıklarla dolmuştur ve bu yüzden bozulmuş olarak bu güne kadar ulaşmıştır. Gerçek Hıristiyanlık bu yüzden, tarihi olan değil, aydınlanma sonrası ortaya çıkarılmış Hıristiyanlık’tır. Burada dikkat çekici olan, ilahilik iddiasında bulunan bir dinin, Hıristiyanlığın, zamanın ve insanların değişmesiyle deforme olmasıdır, “ilaç iken zehir haline” gelmesidir⁷⁶.

Hıristiyanlık dikkatli bir incelemeye tabi kılındığında, içerisinde birçok tahrifatın mevcut olduğu gözden kaçmaz. Mauvillon’a göre İslam’da durum

⁷³ DSR, s. 206ff.; Winkler, s. 67.

⁷⁴ DSR, s. 210ff.

⁷⁵ DSR, s. 215ff.; Winkler, s. 68f.

⁷⁶ DSR, s. 219.

farklıdır. İslam bin yılı aşkın bir zamandır aynı olarak kalmıştır. Çünkü vahiy ile aydınlanmış bir insan tarafından (Muhammed) şekillendirilmiştir.

Buna karşın Hıristiyanlığın kaynağı olarak Yeni Ahit'i değişik yazarlar kaleme almıştır. Değişik düşünüş tarafından tarzı nedeniyle birbirinden farklı yazar grubunun, varlığı göze çarpmaktadır. Paulinische Partei grubu ve ilk Hıristiyanlık ya da Yahudi-Hıristiyanlık Partei grubu. Bu yüzden Yeni Ahit heterojen yorumlamalara imkân tanımaktadır. Bir eserin bir bütün olabilmesi ve belirli açık-seçik bir anlama sahip olabilmesi için, bir kaynaktan çıkması, bir kişi tarafından yazılmış olması gerekir. Hıristiyanlık ancak reformasyon sonrası, daha iyi bir duruma gelebilmiştir⁷⁷. Ayrıca Hıristiyanlığın her iki inanış tarzında da, Katoliklik ve Protestanlık, farklı inançları takip ve cezalandırma, akabindeyse yok etme ruhu hâkimdir⁷⁸.

2.4. Avrupa'da Ahlakî Seviyenin Yükselmesi: Din ve Bilim

Mauvillon içinde bulunduğu yüzyılın ahlakî durumu ile Hıristiyan ahlakını onbirinci bölümde karşılaştırmaktadır. Avrupa'daki ahlakî seviyede gözle görülür bir iyileşme vardır, bunun başlıca etmenlerinden birisi, farklı inanış ve düşünüşlere karşı toleranslı olmanın sıklıkla dile getirilmesidir. Mauvillon, kendi dönemindeki ahlakî seviyenin, Hıristiyanlığın Avrupa'ya hâkim olduğu dönemin seviyesinden üstün olduğunu söylemektedir. Ayrıca o, bu gelişmişliğin tek bir sebepten çok, birçok olayın ortak sonucu olduğu kanaatinde. Bunlardan birisinin de bilimsel alandaki ilerleme olduğunu vurgulamaktadır Mauvillon.

Avrupa'daki ahlakîlik derecesinin iyileşmesi, kesinlikle Hıristiyanlığın varlığı ile açıklanamaz. Mauvillon'a göre bu iyileşmenin en önemli sebebi aydınlanmadır. Aydınlanma sayesinde zihinler, bilimsel bir format kazanabilmiştir. Din de bu sayede iyileştirilmiş, düzeltilmiştir.

Mauvillon'a göre ahlakî seviyenin yükselmesinde önemli roller oynamış kimseler, teologlardan ziyade 18. yy.'ın özgür düşünen filozofları, tarihçileri, aydınlanmacı yazarları ve kültür eleştirmenleridir⁷⁹.

Bu yüzyıla kadar Hıristiyan Avrupa, barbarlık içerisinde yaşamış ve ahlakî çöküntünün hâkim olduğu bir görünüm sergilemiştir. Hıristiyanlığın hâkim olduğu yüzyıllardaki ahlakî yapıda ikiyüzlülüğün hâkim olduğu, tarihi olarak kolaylıkla kanıtlanabilecek bir durumdur⁸⁰.

Mauvillon'un genel kanaati şudur: Hıristiyanlık, insanları bir hiç yapmaktadır ve doğal yapılarını bozmaktadır. Dolayısıyla Hıristiyan ahlakının

⁷⁷ Winkler, s. 69.

⁷⁸ DSR, s. 221.

⁷⁹ DSR, s. 235f. Bu yazarlara örnek olarak Mauvillon şu isimleri dile getirmektedir: Bayle, Leibniz, Montesquieu, Voltaire, Rousseau, Hume ve Thomasius.

⁸⁰ DSR, s. 229; Winkler, s. 71f.

mükemmelliğinden bahsederek, bu dinin ilahîliğini ispat etme çabası boş bir çabadır.

Mauvillon, Avrupa'daki ahlakî seviyenin yükselmesi ve olgunlaşması hatta bizzat dinin iyileşmesinin bilimsel düşünüşle ve bilimselleşmeyle alakalı olduğunu iddia etmektedir. Ama din, Hıristiyanlık, bilime ve bilimselleşmeye karşı gelmiş, bilimsel gelişmeyi engellemek için çeşitli engeller koymuştur. Yanlış anlaşılması Hıristiyanlığın yaptığı en kötü şeylerden birisidir bu⁸¹. Hıristiyanlık tarihinde, Hıristiyanlığın temsilcisi durumunda olanlar, insanın bilme güdüsünü yok etmek istemişlerdir, ama bunu başaramayınca en azından hedefini şaşırtmışlardır⁸².

İnsanların bu dünyaya ve bir bütün olarak kâinata ilişkin daha fazla bilgi sahibi olmak istemeleri, Hıristiyanlığın öğretilerini sorgulamalarıyla ve ruhban sınıfın boyunduruğundan kurtulma istekleriyle sonlanmıştır. 15. ve 16. yy.'da matbaanın ve kitab basmanın yaygınlaşması bu yüzyılın en önemli buluşudur. Bu sayede dinî bilgi kilisenin tekelinden kurtulmuştur⁸³.

Mauvillon'un özelde Hıristiyanlığın, genelde de dinin zararlı yanlarını ve bilimle din arasındaki ilişki hususundaki görüşleri şu şekilde özetlenebilir: Din bilimsel gelişmeye izin vermemektedir, veremez de. Hıristiyanlık bütün bilim dallarının düşmanıdır. Bunun en büyük göstergesi, Hıristiyanlığın yaklaşık 1500 yıl boyunca bilimsel ilerlemenin önünde engel olmasıdır⁸⁴. Hıristiyanlık, tarih boyunca sadece kendisini bilim olarak kabul etmiş, kendisi dışındaki bilimleri, insanı Tanrı'dan uzaklaştırıcı uğraşlar olarak görmüştür. Ve bu görüş, Hıristiyanlık içerisinde küçük fanatik bir grubun görüşü değildir. Yeni Ahit'in yüzlerce yerinde bu görüşü destekleyecek ifadeler bulmak mümkündür⁸⁵.

2.5. İnsan ve Aşkın Olan: Hıristiyanlığın Tanrı Bilgisi Kritiği

Mauvillon'un önemli eleştirilerinden birisi de Hıristiyanlığın insan zihninde berrak bir tanrı imgesini oluşturmamasıdır. Bu nedenle Mauvillon'un ısrarla eleştirdiği konulardan birisi de Hıristiyanlığın "Tanrı Bilgisi"dir. Hıristiyanlık, gerçekten bu konuda, Tanrı'yı bilmemiz konusunda bize faydalı olabilmiş, Tanrı hakkında bize doğru bilgi vermiş midir?⁸⁶

Teologların Tanrı tasavvurları öylesine farklılık göstermektedir ki, bunların bilgilerine dayanarak Tanrı hakkında hiç bir şey öğrenemeyiz. Hıristiyan teologlar "Tanrı'nın bir mi, yoksa üçlü-bir mi" olduğuna henüz karar verememişlerdir. Ayrıca Tanrı bilgisine ulaşıncı, yani Hıristiyan vahyinde verilen/aktarılan Tanrı bilgisine, dünyadaki kötülüklerin, sıkıntıların yok olacağı zannı vardı. Ama görmekteyiz ki hiç bir şey değişmemiştir. Bu teologların bir başka hatası da bir din

⁸¹ DSR, s. 238.

⁸² DSR, s. 241ff.

⁸³ DSR, s. 242f.; Winkler, s. 72f.

⁸⁴ DSR, s. 258; Winkler, s. 73f.

⁸⁵ DSR, s. 259.

⁸⁶ DSR, s. 259.

sisteminin içerdiği her şeyi, felsefî bir uzlaştırma çabasıyla, birbiriyle çelişmeyen bir bütün olarak ortaya koyma çabalarıdır. Ayrıca, teologların anlamadığı noktalarından birisi de asli günah ve Hıristiyanlığın kurtuluş dini olması meselesidir. Bununla ilişkili olarak, ebedi saadet için Hıristiyanlığın ve vaftizin zorunlu olup olmadığıdır.

Kitab-ı Mukaddes'in ortaya koyduğu Tanrı tasavvuru bulanıktır ve onun hakkında tatmin edici bir özelliğe sahip değildir. Hatta genel olarak bakıldığında, Kitab-ı Mukaddes'in Tanrı tasavvuru politeist antik dinlerin tasavvurlarından yapıcı çok farklı değildir. Çünkü kavramlar aynı olarak kalmıştır⁸⁷. Yani daha önceki dinlerin ve filozofların oluşturmaya ve aktarmaya çalıştıkları Tanrı tasavvurundan çok daha fazlasını biz Kitab-ı Mukaddes'te bulamamaktayız⁸⁸.

Mauvillon sadece Hıristiyanlığın bulanık tanrı tasavvurunu değil aynı zamanda insan-üstü varlıklar konusunda da yeterli açıklığa sahip olmadığını düşünmektedir. Onbeşinci bölüm, şu İncil pasajlarının tefsiriyle uğraşmaktadır: 2. Petrus 2-4 ve Luka 11, 20; 2. Petrus 2-4 ve Yakub 1, 13-15; Efesoslular 2, 2 ve 6, 11-12; 1. Petrus 5-8-9; 2. Petrus 2, 4 ve Matta 25- 41. Bu incil ayetlerinin ana teması cinler, cadılar vs. ve onların insanlar üzerindeki etkileridir.

Bu ayetler modern! Teologları sıkıntıya sokmaktadır. Çünkü bu ayetlerin içeriğini aydınlanmış bir zihne aktarmak ve o zihni ikna etmek mümkün değildir. Bu yüzden, bu İncil ayetlerini, gelebilecek itirazları bertaraf edebilmek için tevیل etmeye çalışmışlardır. Bu tevیل şu şekildedir: Şeytan ve diğer yaratıklar sadece İsa ve havarilerinin zamanında insanlar üzerinde belirli bir güce sahiptirler⁸⁹.

Mauvillon, bu teologların Yeni Ahit'e bu tarzda yaklaşımlarını şiddetle ama alaycı bir dille eleştirmektedir. Akıl ile uyuşmayan İncil öğretilerinin akla uygun hale getirmek için bu tarz tevilleri geçerli görmemektedir. Unutulmamalıdır ki Yeni Ahit yazarları, içinde buldukları kültür ve dil ortamının kavramlarını kullanmışlardır⁹⁰.

2.6. Hıristiyanlık'ın Faydaları

Bu konuyla ilişkili olarak Mauvillon, Hıristiyanlığı eleştirmekten çok –bir itiraz hariç– Hıristiyanlığın sağladığı yararlardan birisini dile getirmektedir. Hıristiyanlık ruhban sınıfını halkın eğitimi için görevlendirmiştir. Bu sayede, toplumun birçok sınıfına, sınırlı ve sadece din eğitimi de olsa, eğitim imkânı doğmuştur. Mauvillon'un bahsettiğimiz itirazı ise şudur: Kilisenin ruhban sınıfını bu şekilde görevlendirmesinin altında acaba Kilisenin insanların düşüncelerine ve dolayısıyla sahip oldukları mal-mülklere hakim olmak düşüncesi mi yatmaktadır?⁹¹

⁸⁷ DSR, s. 260ff.

⁸⁸ Winkler, s. 74f.

⁸⁹ DSR, s. 271f.

⁹⁰ DSR, s. 274; Winkler, s. 75.

⁹¹ DSR, s. 284ff.

Mauvillon, Hıristiyanlığın insanları karşılaştıkları sıkıntı ve kararlar karşısında ve de en önemlisi ölüm karşısında teselli etmesini temin ettiği faydalardan birisi olarak görmektedir⁹².

Ölümden sonra, öbür dünyada daha iyi yaşam koşullarına sahip olunacağı düşüncesi, insanları teselli etmekte, onların yaşadıkları sıkıntılarını daha rahat taşıyabilmelerine imkân tanımaktadır. Mauvillon'a göre bu fonksiyonu olan her din, Hıristiyanlık kadar bu konuda faydalı kabul edilebilir. Ayrıca Hıristiyanlığın bu fonksiyonu, onun ilahîliğine bir delil olarak kullanılamaz. Çünkü bu fonksiyon çoğu zaman teologlar tarafından kendi çıkarları için insanları korkutma şeklinde kullanılmıştır⁹³.

Aynı şekilde, Mauvillon'a göre Hıristiyanlığın faydalı yanlarından birisi olarak sayılabilecek bir başka yönü, Papazların halka verdikleri bilimsel, dinî ve ahlakî dersler. Ama tarihen bilmekteyiz ki, okur-yazarlığın yaygınlaşması Hıristiyanlığın bir sonucu değildir; bilimsel gelişmenin, bilimsel düşünüşün yaygınlaşmasının bir sonucudur. Buna Mauvillon, Kilise tarihinden örnekler vermektedir.

Çağdaş teologların şu iddialarını eleştirmektedir: “Günümüzün en basit ve bilgisiz insanı Tanrı hakkında antik çağın, kendi düşünceleriyle Tanrı tasavvurları oluşturmuş birçok dâhisinden daha fazla bilgiye sahiptirler.” Bu iddianın doğru olup olmadığı hakkında hüküm verebilmek için, demekte Mauvillon, şu soruya cevap verilmelidir: Hıristiyan dini gerçekten ilahî kaynaktan mı gelmektedir ve bize ilahî konularda gerçek bilgiler vermekte midir? Ne İncil'den çıkarılmış yanlış bilgiler, ne de hakikat içerip içermediği konusunda emin olamadığımız kavramlar ve öğretiler bizi Tanrı hakkında doğru bilgilendirmeye yetmez. Sahip olduğumuz bu kesin olmayan bilgilerin bizi mutlu etmeye yaramayacağını söylemektedir Mauvillon. “Bizi tatmin edecek şey yalnızca hakikat olabilir. Yani sadece hakikat olduğuna inandığımız, inanabileceğimiz dinî bilgiler bizi tatmin eder”⁹⁴.

Bu teoriye ve inanca yönelik eleştirisinden sonra Mauvillon, Hıristiyanlığın Tanrı-insan ilişkisine yönelik pratik öğretisini ele almaktadır. İnsanın Tanrı karşısında yapması gereken ödevler, kesinlikle belirli bir çıkar beklemeden, yalnızca Tanrı uğruna yapılmalıdır. Ve bu ödevlerin içeriği doğru anlaşılmalı ve kesin olarak bilinmelidir. Birçok teolog buna rağmen, insanın Tanrı'ya karşı olan ödev ve sorumluluklarının çok fazla önemli olmadığını, eğer bunlar ahlakî alanda iyileşmeye sebebiyet veriyorsa o takdirde bir anlamının olduğunu söylemişlerdir. Bu teologlara göre Tanrı'nın bizim ibadetlerimize ve övgümüze ihtiyacı yoktur, bunları biz sadece kendi ahlakımız için gerçekleştirmeliyiz ki bu sayede daha mutlu olabilelim.

⁹² DSR, s. 297ff.

⁹³ DSR, s. 298ff.; Winkler, s. 76f.

⁹⁴ DSR, s. 306ff.

Bütün bunlar Mauvillon'a göre, Tanrı tasavvurumuzun vahiyden kaynaklanmadığına iyi birer örnektir. Çünkü artık vahiy dinî düşünüşü değil, insan zihninin düşünüş tarzı vahyi etkisi altına almış durumdadır⁹⁵. Protestan dünyada görülen bu tür yorumlamalar, insan elinin ilahî vahye nasıl müdahale edebileceğine iyi bir örnek olduğundan geçmişte de bu tür müdahaleler sonucunda bu gün ilahî vahiy olarak kabul ettiğimiz metnin oluşmuş olması mümkündür⁹⁶. Nitekim 1500 yıl boyunca Katolik Kilise, Hıristiyanlığın özüne uymayan yanlış bir ahlak sistemi öğretmiştir.

Mauvillon'a göre bekâr yaşama, günah çıkarma, değişik yörelere hac ziyareti, sadaka verme ve isteyerek fakir bir yaşam sürme ve de daha kötüsü ruhban sınıfa saygı gösterme öğretisi hiç de Hıristiyanlığın özünden kaynaklanan ahlakî öğretiler değildir. Yine Mauvillon bu ahlakî mükemmel olmama durumunun Protestanlık'ta da çok iyi bir durumda olmadığını söylemektedir. Bütün bunlar Hıristiyanlığın ilahî kökenli olmadığına delilidir⁹⁷.

2.7. Ölüm Sonrası Ceza İnancı ve Ahlak

Ölümden sonra cezanın var olması, insanların ahlakîleşmesinde, hakimane de olsa, insanların yaptığı kanunlardan ve kanunların verdiği cezalardan çok daha etkili midir? sorusu Mauvillon'un konuya ilişkin eksen sorusunu teşkil etmektedir. Bu tür bir iddianın arkasında, her şeyden haberdar olduğu, her şeyi bildiğini iddia eden bir Tanrı'nın varlığı olmadan dünyamızın felaketler yuvası olacağı ve kötülüklerle dolacağı ve bu kötülüklerin cezasız kalacağı fikri yatmaktadır.

Mauvillon'a göre “fazilet” ve “rezalet” ruhun bir parçası olarak görülmelidir, yoksa bazı tekil eylemlerin yüzeysel bir şekilde fazilet ve rezalet olarak isimlendirilmesi doğru değildir. Mükemmel bir insani fazilet yoktur. Mutlak fazilete yalnızca Tanrı sahiptir. İnsanın fazileti sadece kısmi mükemmellik, daha doğrusu göreceli mükemmellik olarak isimlendirilebilir. Çünkü hiç kimse yaptığı eylemlerin şimdiki ve gelecekteki sonuçlarını görebilme imkânına sahip değildir. Bu, onu mutlak güç sahibi Tanrı'dan ayırmaktadır⁹⁸.

Günah işlemek insanın doğasında bulunmaktadır ve günahın tabii sonuçları da günahın büyüklüğüne göre bu dünyada ya da öbür dünyada ceza olarak ortaya çıkacaktır. Bunu bize doğal ve rasyonel din öğretmektedir⁹⁹. Bu bağlamda Mauvillon ayrıca tevbe kurumunu da eleştirmektedir. Eğer yapılan kötü davranışlar tevbe ve pişmanlık yoluyla cezasız kalacaksa o zaman, Hıristiyan ahlakının mükemmellik iddiası boş ve geçersiz bir iddia olarak kalır. Çünkü bu şekilde bir düşünüş içerisinde olan bir ahlak sistemi içinde yaşadığımız bu dünya için geçerli bir ahlak sistemi değildir. Akıl ve doğal dinin bize öğrettiği, ölümden

⁹⁵ DSR, s. 313

⁹⁶ DSR, s.315f.; Winkler, s. 78f.

⁹⁷ DSR, s. 317f.

⁹⁸ DSR, s. 320f.

⁹⁹ DSR, s. 321; Winkler, s. 80.

sonra var olup olmayacağımızın kesin olmamasından dolayı işlenen günahın öncelikle bu dünyada cezalandırılması gerektirir¹⁰⁰.

2.8. Hıristiyan Ahlakı ve Rasyonel-Doğal Ahlak

Konuyla ilişkili olarak Mauvillon, Hıristiyan ahlakının yanında okullarda öğretilmesi gerekli olan rasyonel ve doğal ahlakın ilkelerini belirlemeye çalışmak gibi ilginç bir girişimde bulunmaktadır. Mauvillon'a göre ancak fazilet ve namuslulukla (Tugend und Rechtschaffenheit) dünyevi mutluluk temin edilir. Mauvillon'un tespitlerinden birisi de şudur:

Her ne kadar bilimsel ilerlemede çok büyük yol katedilmiş olsa da, 18. yy.'ın ahlaki seviyesi antik dönemin ahlaki seviyesinin çok çok gerisinde kalmıştır. Eski çağların fazilet ve namusluluk bilincindeki bu gerilemenin önemli faktörlerinden birisi, Mauvillon'a göre dindir¹⁰¹.

Birçok düşünür cehaletinden ötürü, Tanrı'nın varlığını ve ruhun ölümsüzlüğünü faziletin ve ahlakiliğin temel dayanağı olarak kabul etmişlerdir. Gerçi Antik dönemin filozofları ve düşünürleri de metafizik konularla uğraşmışlardır ve ulaştıkları sonuç, insanı ancak faziletin ve ahlakiliğin mutlu yapacağı olmuştur. Böylesine önemli bir konuyu kesinlikle, emin olmadığımız ölümden sonraki yaşama bağlamamışlardır¹⁰². Ayrıca Mauvillon şunu da eklemektedir: Akıl ve doğru düşünüş olmaksızın mutluluk ve gerçek fazilet var olamaz¹⁰³.

Burada şu sorun çıkmaktadır ortaya: Kendi suçları olmadığı halde mutsuz insanlar var mıdır? Bu soruya Mauvillon "evet" cevabını vermektedir. Faziletli kişiler doğuştan bu özelliklere sahiptirler ve fazilet sahibi olmayan kimseler de yine doğuştan itibaren bu özelliğe sahip değildirler. Bu ise insan hayatında güçlü bir elin çok önemli bir fonksiyona sahip olduğunu gösterir. Ve bu sorunsal aslında "kötülük problemi"dir.

Ahlaksızlık akılsızlıktan doğar, akılsızlık talihsizliktir, talihsizlik ise "kötü"dür ve "kötü" dünyada mevcuttur. Neden var olduğuna kimse yanıt veremez. Bu yüzden bize düşen, iyi olanı müteşekkik olarak kabul etmek, iyi olanı "kendinde iyi" olarak benimsemektir. Sadece var olmak bile başlı başına bir iyiliktir. Peki, bir kötülükle karşılaştığımızda yakınmamızın sebebi nedir? Bu soruya Mauvillon şu şekilde cevap vermektedir: Bu serzenişler, yakınıklar tabiatımızdan kaynaklanmaktadır ve bizim tabiatımız mükemmelliğe ve mutlak mutluluğa karşı eğilimlidir. Rasyonel olmayı başarabilmiş bir insan, hayatın içerisindeki kötülöklere

¹⁰⁰ DSR, s. 328ff.; Winkler, s. 80f. Burada İslam'ın tevbe müessesesi hatırlanmalıdır. Tevbe bu dünyadan çok ahiret için geçerlidir. Günah açık ve ispatlanabilirse ceza verilir, ama tevbe sonucunda o kimsenin öbür dünyada ceza almayacağı umulur. Hıristiyanlık'ta ise, Mauvillon'un da haklı olarak eleştirdiği gibi, tevbe bu dünyadaki cezayı da kaldırmaktadır. Günah çıkarma buna bir örnektir.

¹⁰¹ DSR, s. DSR, s. 336ff.

¹⁰² DSR, s. 339f.; Winkler, s. 81.

¹⁰³ DSR, s. 348.

karşı yapılan serzenişlerin sisli perdesini aşarak iyi olanı görür ve hâkim olanın kötü değil, iyi olduğunu anlar¹⁰⁴.

Mauvillon Hıristiyan ahlakında önemli bir olguyu da eleştirel olarak ele almaktadır. Mauvillon Hıristiyanlığın fakir insanlara karşı getirdiği ahlakî öğretiyi övmektedir. Yahudilik'ten doğmuş olsa da Hıristiyanlık da tıpkı uzak doğu dinleri gibi sahip olunan malın bir bölümünü ihtiyaç sahipleriyle paylaşmayı bir zorunlu ödev haline getirmiştir. Yalnız ilk başlarda doğal olan ve insan tabiatına aykırı olmayan bu ödev, tarih içerisinde aşırılaştırılmıştır. İlk fakirlere, fakir olmanın faziletli bir şey olduğu öğretilmeye çalışılmış ve bu şekilde yaşamalarının Tanrı'ya hoşnut edeceği ve fakir kimselerin zenginlere nisbetle Tanrı'nın vereceği mükâfatlara daha kolay ulaşabilecekleri gerekçesiyle teşvik edilmiştir.

Bu Hıristiyanlığın başında muhtemelen fakir kimseleri hıristiyanlaştırmak için kullanılmış bir araçtır. Hıristiyanlık, sonraları daha da ileri gitmiş ve sadece insanın elinde fazla olanın değil, Tanrı'nın mükâfatına ulaşmak için bütün mal varlığının sadaka olarak verilmesini öngörmüştür. Bu ise insanın tabiatına ve tabii ahlaka uygun değildir. Çünkü böyle bir davranış vereni de ihtiyaç sahibi yapacaktır¹⁰⁵.

Mauvillon Hıristiyanlığın, düşmanı dahi sevme öğretisini baştan beri öğretip öğretmediği ve bu öğretinin yararlarının olup olmadığını tartışmaktadır. Mauvillon'a göre her insan, tabiatı gereği öç alma duygusuna sahiptir. Bu ona tabiatın verdiği bir hakır¹⁰⁶. Ama bu öç alma duygusunun belirli bir sınırının olmaması insanlığa ve sosyal yaşama büyük zarar verir. Dolayısıyla sosyal yaşamda ilişkileri öç alma duygusunun belirlememesi için ceza yasalarının olması zorunludur. Mauvillon, Hıristiyanlığın düşmanı bile sevme öğretisini olumlu bulmaktadır. Çünkü ona göre bunun gerçekleşebilmesi için, bu duygunun sözde değil, insanın içinde yer etmesi gerekir. Bunu ise dinî duygudan başka bir araç çok zor gerçekleştirir. Tabii ki bu duygunun yerleşmesi için akıl da böyle bir davranışın kişinin kendi mutluluğu kadar toplumun mutluluğu için de önemli olduğu konusunda teşvikte bulunmalıdır¹⁰⁷.

Mauvillon'a göre, Ruhban sınıfın, Hıristiyan ahlakının başarılarından birisi olarak monogaminin yerleşmesini ve evlilik-ayrılık meselesinin Hıristiyanlık tarafından düzenlenmiş olduğunu iddia etmeleri tutarlı değildir. Çünkü Avrupa'nın Hıristiyan olmadan önceki tarihinde de monogomi hâkimdir. Ayrıca Hıristiyanlığın getirdiği ayrılamamazlık ilkesi evlilik kurumunu düzenlemekten çok, daha da problemlili bir hale getirmektedir. Çünkü bu ilke akla ve insanın tabiatında bulunan kendi çıkarını gözetleme ve kollama hislerine aykırıdır¹⁰⁸.

¹⁰⁴ DSR, s. 352; Winkler, s. 83.

¹⁰⁵ DSR, s. 362f.; Winkler, s. 84.

¹⁰⁶ DSR, s. 375f.

¹⁰⁷ Winkler, s. 85f.

¹⁰⁸ DSR, s. 378ff.

Genel olarak Mauvillon, Hıristiyanlığın ilahîliğini ispat için kullanılan bütün delillerin böylelikle ortaya konulduğunu, incelendiğini ve sonuç olarak bunların, tarafsız bir kimseyi ikna edebilmekten uzak olduklarını söylemektedir. Artık Hıristiyanlığın hem Kitab-ı Mukaddes’le hem de akılla uyum içerisinde olan gerçek sistemini ortaya koymanın zamanının geldiğini söylemektedir¹⁰⁹.

3. “GERÇEK HİRİSTİYANLIK”

Mauvillon, yukarıda dile getirdiğimiz eleştirilerinin üzerine “gerçek Hıristiyanlık” dediği bir sistem taslağı oluşturmaya çalışmaktadır. Mauvillon’un en önemli tezlerinden biri şudur: Hıristiyanlık, şu andaki durumuyla insanlık için geçerli bir din değildir. Tarih içerisinde ve günümüzde (Mauvillon’un dönemi) sağlam bir inançla mükemmel bir ahlakîliğe sahip olan çok az sayıda insan vardır. Bu az sayıdaki insanlar dini, Hıristiyanlığı, sevilen ve sayılan bir din haline getirmişler ve hakiki bir din olduğu konusunda din âlimlerinin ve teologların kelami eserlerinden daha etkili olmuşlardır. Böylelikle onlar, Hıristiyanlığın hakikati konusunda “tecrübe delili” oluşturmuşlardır. Ama bu “hakiki Hıristiyanlık”ın ortaya konmasında yeterli değildir¹¹⁰.

Yahudiler, seçilmişliklerine ve Mesih’in sadece kendileri için ortaya çıkacağına ve devletlerini yeniden inşa ederek onları bütün ırkların üzerinde bir hâkimiyete ulaştıracağına inanmışlardır. Elbette bu, İsa’nın gerçek Mesih olduğunu kabul etmiş olan Yahudiler için geçerlidir. İsa tarafından hidayete erdirilmiş olan Pavlus, Havariler’in Paskalya Yortusunda, Kudüs’teki Yahudileri Hıristiyanlaştırmada başarısız olmalarından sonra, politeist din mensuplarını Hıristiyanlaştırmaya başlamıştır. Bu davranışıyla Pavlus, İsa’nın sadece Yahudiler için değil, bütün insanlar için öldüğünü öğreti haline getirmek istemiştir. Burada dikkat edilmesi gereken husus, Tanrı’nın dünyada yaşayan birçok insan topluluğundan birisini seçmek istemesidir. Ayrıca Mauvillon burada İsa’nın öğretilerine sağlam bir şekilde iman etmenin de önemini vurgulamaktadır çünkü onun ölümünün kurtuluş vesilesi olması, ancak onun öğretilerine bağlılıkla ve ona iman etmekle gerçekleşir¹¹¹.

Bu açıklamalardan ve varsayımlardan sonra Mauvillon, şu tezi ortaya atmaktadır: Eğer bu varsayımlar ve Pavlus’un ortaya koyduğu öğreti kabul edilecek olursa, Hıristiyanlığın ve Yeni Ahit’in öğretileri dışında saadete ve cennete ulaşmanın gerçekleşmesi mümkün değildir. Bu ise kabul edilebilir değildir çünkü Hıristiyanlık bütün dünyaya yayılmış değildir. Bu ise Hıristiyan ilahî vahyinin evrensel değil, daha çok bölgesel olduğunu gösterir¹¹².

Bunun sebebi, Tanrı’nın herşeyi mutlak bir plana göre yaratmış ve düzenlemiş olmasıdır. Var olan herşeyi o önceden biliyordu. Tabii ki bunun bir

¹⁰⁹ DSR, s. 429f.; Winkler, s. 86.

¹¹⁰ Winkler, s. 87.

¹¹¹ DSR, s. 437ff.

¹¹² DSR, s. 446.

sonucu olarak, yapacağımız şeylerin, sonucu olarak, yapacağımız şeylerin ve sonumuzun da önceden belirlendiği ortaya çıkar.

Buradan Mauvillon'un, insan varlığının bütün alanlarının Tanrı tarafından belirlendiğine inandığını anlayabiliriz. Tanrı herşeyi bir plan doğrultusunda yarattığı için, muhtemel âlemler içerisinde en mükemmel olanı yaratmıştır. Tanrı'nın planı gereği, daha üst gayelerin gerçekleşmesi için şakilerin de var olması gereklidir. Gerçi Hıristiyan olmayan birçok bölgede İncil vaaz edilmiş ama yine de kabul edilmemişse, tanrısal planın kendini zorla kabul ettirmesi mümkün değildir¹¹³.

Mauvillon'un bu açıklamalarından, onun Kalvinizm'e yakınlığı ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda ilginç olan; Mauvillon'un şu iki metaforu kullanmasıdır: “Tabiat Âlemi” ve “İnayet Âlemi”. Buna göre, Hıristiyanlık dışında da insanların mutluluğa ulaşabilmeleri mümkündür ama ‘gerçek’ anlamda saadet sadece Hıristiyanlara mahsustur. Ve bu gerçek Hıristiyanlar, Tanrı'nın bizim kalbimize lütfu sonucu ortaya çıkan yani bizim irademizle ulaşamayacağımız gerçek imana sahiptirler¹¹⁴. Mauvillon, Hıristiyanlığı kabul etmiş ama öğretisinin gereğini yerine getirmeyen kimselerin de şaki sayılamayacağını söylemektedir.

Bu bağlamda Mauvillon iki tez ortaya atmakta ve ayrıntılı bir şekilde tartışmaktadır:

- 1) Hıristiyanlığa göre dünya ikiye ayrılmaktadır. İlk Tanrı'nın belirlediği ve razı olduğu imana sahip olan inançlılar ve bu inanca sahip olmayan, ister Hıristiyan, Yahudi ya da müşrik olarak isimlendirilsinler, inançsızlar¹¹⁵. Mauvillon, bu teze şunları ilave etmektedir: Hıristiyanlığa göre insan çok mükemmel olarak ve Tanrı'nın suretinde yaratılmıştı; dolayısıyla mutlak saadete ve ebediliğe belirlenmişti. Bu öyle bir bilgidir ki bize bildirilmesi dışında asla ulaşamayacağımız tarzdadır. Yalnız asli günah yüzünden bu özellik sınırlandırılmıştır.
- 2) Tanrı mutlak kurtuluşu belirli bir plana bağlamıştır. Bunun tekrar gerçekleşebilmesi için mutlak saadete ve kurtuluşa erecek insanların “İnayet Âlemi”ne ait olması gerekir. Diğer insanlar ise “Tabiat Âlemi”ne aittirler. Bunların içinde Hıristiyanlar da olabilirler. Mauvillon ayrıca eklemekte: Bu kimseler kendi kaderlerine terk edilmişlerdir. İncil'de buna ilişkin ayrıntılar yoktur¹¹⁶.

¹¹³ DSR, s. 450ff.; Winkler, s. 89.

¹¹⁴ DSR, s. 454f.

¹¹⁵ DSR, s. 456.

¹¹⁶ DSR, s. 458; Winkler, s. 89.

Bununla ilişkili olarak Mauvillon çok önemli bir sorunsalı gündeme getirmektedir: Mutlak saadetin, kurtuluşun yani cennetin karşılığı olan şekavet veya cehennem bir yok oluş mudur? Cehennemlik olanların ruhları yok olmak üzere mi cehenneme giderler, yoksa orada da varlıklarına devam ederler mi? Şu soru daha açıklayıcıdır: Bütün ruhlar için ölümsüzlük var mıdır?¹¹⁷

Mauvillon'a göre eğer fazilet ve faziletsizlik varsa ki vardır, bunların yansması ahiret yaşamında da olmalıdır.¹¹⁸ Faziletli insanların yaşadıkları mutluluğun, faziletli olmayan insanlara göre nitelik ve nicelik açısından daha fazla olması gerekir.¹¹⁹

Eğer cehennem cezasının ebedi olmayacağı kabul edilecek olursa, İsa'yı kabul eden ama öğretisini izlemeyen insanların cezalarının hafifleyeceği de kabul edilir. Çünkü böylelikle, İsa'nın ölümüyle mümkün kıldığı mutlak saadete ulaşma yolunda ön hazırlıklar gerçekleşmiş olur. İsa'nın ne kendisini ne de öğretisini kabul etmeyenler ise tabiatın onlara mümkün kıldığı kadarıyla saadete ulaşırlar yani bütün günahkâr insanların elde edebileceği kadar bir mutluluğa. Bütün bu açıklamalardan sonra Mauvillon, Tanrı'nın lütfu ve adaletinin biz insanların kullandıkları kavramlarla kavranamayacağını söylemektedir.¹²⁰

“Herşey Tanrı vasıtasıyla vardır” cümlesinden sonra Mauvillon şu açıklamaları yapmaktadır: Tanrı'nın yaratması bütün özgürlükleri kaldırır. Var olan herşey, Tanrı'nın ona verdiği kabiliyet ölçüsünde hareket eder. Böylece herşeyin Tanrı tarafından belirlendiği söylenebilir. Bir varlık türü olarak insan, Tanrı'nın lütfu ve hikmeti sayesinde algılayabilme, hissedebilme yeteneğine sahiptir. Ama yine bir yanlarıyla tabiata ait olmaları sebebiyle sınırlıdır. Yalnız Tanrı mutlak mükemmeldir. Ayrıca unutulmamalıdır ki, bizim “Tabiat Âlemi” dediğimiz alan da Tanrı'nın lütfu ve hikmetiyle belirlenmiştir. Faziletlinin saadete, faziletsizin ise şekavete uğraması son tahlilde Tanrı'nın belirlediği yasaların sonucudur. Ama “İnayet Âlemi”nde ise bazı insanlar Tanrı'nın lütfunu daha çok alırlar ve bu, çalışmayla, hak iddia etmekle olmaz. Yine, sadece Tanrı mutlak anlamda özgürdür ve bu özgürlüğü içerisinde lütfunu ve hikmetini gerçekleştirir.

Mauvillon şu cümleyle tartışmayı sonlandırmaktadır: “Kesin olan tek şey, hakiki Hıristiyanlık dışında saadet yoktur ve bu Hıristiyanlık cüzidir ve evrensel bir vahiy değildir.”¹²¹

Mauvillon, Calvin'in “inayet seçkinliği” teorisini mükemmel olarak kabul etmekte, ancak bu tezinin sağlam bir felsefi temele sahip olduğunu ve açık-seçik İncil ayetlerine dayanmadığını söylemektedir. Tanrı'nın önceden belirlemesi, kaza

¹¹⁷ DSR, s. 457ff.

¹¹⁸ DSR, s. 458.

¹¹⁹ DSR, s. 463; Winkler, s.90f.

¹²⁰ DSR, s. 463.

¹²¹ DSR, s. 465; Winkler, s. 91.

ve kader, konusunun bir devamı olan “iman” konusunda Mauvillon, Calvin'in teorisini doğrulamak amacıyla şu noktaları vurgulamaktadır:

Hiç kimse, eyleme dönüşmüş kutsal imana sahip olmadan gerçek Hıristiyan olamaz ve ebedi saadete eremez.

“Hakiki iman”ı Mauvillon, tarihi imandan ayırmaktadır. Hıristiyan kültürü içerisinde yetişmiş herkes, hatta Şeytan bile tarihi olarak iman etmektedir. Sadece çok küçük sayıda Tanrı tarafından seçilmiş bir insan topluluğu gerçek imanı hissedebilirler. Hatta Hıristiyanlığın ilahiliğine can-ı gönülden iman etmiş insanlar bile bu imana sahip değildirlere. Teologlar ve değişik dinî gruplar bunu itiraf etmek zorundadırlar. Bizzat Tanrı, Kutsal Ruh vasıtasıyla bu imanı bizim içimizde diriltebilir, eğer diriltecek olursa bu tabiatüstü bir olay olarak kabul edilmelidir¹²². Çünkü bizi değiştiren, dönüştüren ve iyileştiren Tanrı kelamı tabiatüstüdür. Bu İncil'de de bu şekilde bildirilmiştir. Burada ne akıl ne de tecrübe ayırdedici özelliğe sahiptirler. Dolayısıyla, Tanrının mutlak gücüne ve Kutsal Ruh'a iman edilmeli ve mükemmel imanın ancak bu yolla gerçekleştirilebileceği kabul edilmelidir¹²³.

Mauvillon, Calvinizm'in bu öğretisine yapılan ahlakî düzeni bozduğuna ilişkin eleştirilerin temellendirilemeyeceğini söylemektedir. Çünkü bu teorisinin ve Augustin'in teorisinin (benzerliklerinden ötürü) sağlam bir temele dayandığını söylemektedir Mauvillon. Dayandıkları bu sağlam iki temel: Sağlıklı felsefe, psikoloji–antropoloji ve Yeni Ahit'in Filipililere 2, 13 ayetidir. Sağlam ve sağlıklı bir felsefe, var olan her şeyin bir sebebinin olduğunu öğretir (principiūm rationis sufficientis). Bu ise bizi nihayetinde Tanrı'ya, her şeyi bir plana ve programa göre yaratmış olan, her şeyi önceden bilen Tanrı'ya ulaştırır. Bu bağlamda Mauvillon, psikoloji ve antropolojiye de değinmektedir. İnsanın iradesi gerçek anlamda asla özgür değildir. Mutlak olarak özgür olduğuna inanan kimse bile, kendisinden önce ortaya atılmış böyle bir öğreti tarafından belirlendiği için bu düşünceye sahiptir, yani o da özgür değildir. İnsanın iradesi, onun modifikasyonudur ve insana eylem gücü tamamen yabancıdır, yani kaynağını kestiremez. İnsan bir bütün olarak düşünülduğünde bu durum daha da netleşir. Çünkü insanın bedeninin ruha olan etkisini ve insanın şu veya bu şekilde iradede bulunabilmesi ve bunun için böyle olduğunu bilememesi onun iradesinde özgür olmadığını gösterir¹²⁴.

Calvinistler, şu açıdan eleştirilmişlerdir: Eğer ebedi saadet veya şekavet önceden değiştirilemez olarak belirlenmiş ise, ahlakın hiç bir anlamı yoktur. Mauvillon'a göre bu itirazı şu şekilde savmaya çalışmaktadır: Tanrı tarafından ebedi saadete belirlenmiş kimse, Tanrı'nın razı olduğu fiilleri gerçekleştirilebilir yeteneğiyle yaşayan imanı korur ve bu iman ile hareket eder. Bu cümle, Mauvillon'a göre inayet olunmada ve seçilmişlikte ortaya çıkan farklılıkların

¹²² DSR, s. 465f.

¹²³ DSR, s. 466; Winkler, s. 92. Mauvillon teolog Less'in kullandığı Yeni Ahit ayetlerini vermekte ve bu ayet yorumlarını kabul etmektedir. Luka 11, 13; Yakup 1, 5 ve 18; Yakup 3, 17; Efesuslulara 1, 19,24. Bkn. DSR, s. 468.

¹²⁴ Winkler, s. 92f.

gözönünde bulundurulmasını ispat etmez. Seçilmişlik ve inayet olunma durumunda bulunmalarından dolayı Tanrı'nın yasalarını kabul etmek istemeyen bazı insanlar vardır. Ayrıca günahkâr bir yaşam süregelmış ama ölümünden önce bile tevbe etmiş insanlar olabilir. Tanrı en büyük günahları bile affedebilir ama affedip etmeyeceği önceden bilinemez¹²⁵.

Mauvillon “iman” konusunu tartışmaya şöyle devam etmektedir: Teologların temayüllerine ve niyetlerine, Hıristiyanlığın hiç bir öğretisi, Tanrı'nın inayetiyle olağanüstü bir şekilde gerçekleşen ve saadete, kurtuluşa erdiren iman öğretisi kadar ters düşmüş değildir. Bu yüzden bu öğretiyi, birçok kişi tarafından yanlış anlaşılmış ve karışıklığa yol açmıştır. Bunun sebebi, teologların, doğruyu ve iyi olanı yalnız kendi düşünüş ve çabalarıyla elde ettikleri saplantılarını terk ederek, bunun yalnızca Tanrı'dan geldiğini kabul etmekte zorlanmaları, hatta kabul edememelerinden kaynaklanmaktadır. İman için insan kendini zorlayamaz ve iman bilimsel, akademik çalışmalar, araştırmalar sonucu rasyonel bir şekilde açıklanamaz. İmanın açıklanamaz ve Tanrı'nın inayetine bağlı oluşunun Teologlar tarafından kabulü, değerlerini ve önemlerini azaltacağı ve dini artık “politik bir makine” olarak kullanamamalarıyla sonlanacağından, bu öğretiyi kabul etmek onlar için hayli zor olmuştur.

Bu bağlamda Mauvillon, teolog Less'in tabiat dinlerinin doğası hakkındaki görüşlerini eleştirmektedir. Less'in teorisi şuydu: Tabiat dinleri de ilahî güce bağlıdır¹²⁶. Bu teoriyi desteklemek için beş tane öncül ileri sürülmüş ve bunlara bağlı olarak bu teorinin doğruluğu kabul edilmiştir birçok düşünür ve teolog tarafından. Mauvillon bunlardan ikisini dile getirmekte ve eleştirmekte:

- 1) Hıristiyan dini belirli bir zaman İncil olmaksızın var olmuş ya da olabilmiş olmalıdır. Ve dolayısıyla bu durumda doğal dinden başka birşey değildir.
- 2) Lessing şöyle demiştir: “Din, İncil'den önce var olmuştur ve İncil olmaksızın da var olabilmelidir. İncili eleştiren dini eleştirmiş sayılmaz¹²⁷.”

Bu iki yaklaşımı Mauvillon kesinlikle kabul etmemektedir. Lessing'in ifadesini ise “parlak paradokslar”dan birisi olarak görmektedir. Bu tür cümlelerle hiç bir şey desteklenemez ve delillendirilemez. Mauvillon'un açıklamaları şu tarzdadır: İncil madde ve form ile basılmış veya yazılmış harflerle etkisini göstermez, daha ziyade Tanrı'nın İsa'ya ve havarilere vahyettiği sözlerle ve düşüncelerle tesir etmektedir. Bu bağlamda İncil ve İncil'in din öğretisi aynı şeylerdir.

¹²⁵ DSR, s. 474.

¹²⁶ DSR, s. 482.

¹²⁷ DSR, s. 484.

Less'in ilk argümanına gelince: Eğer doğal dinlerin de ilahî güce bağlı oldukları, ilahî hakikatler içerdikleri söylenirse, Kutsal Ruh'un Hıristiyanlar'ın kalbine doğurduğu kurtuluşa erdiren iman ile bu gücün birbirinden tamamen farklı oldukları kabul edilmiş demektir. Çünkü hakiki iman doğal hadiselerle dayanmaz, zorunlu olarak olağanüstü bir tarzda içimizde doğmalıdır. İmanın bu şekilde ortaya çıkması da, İncil'deki Tanrı öğretisinin doğru anlaşılması ve kullanılmasıyla gerçekleşir. Yani Kutsal Ruh'un olağanüstü gücü devreye girer¹²⁸.

Bu açıklamalarından sonra Mauvillon gelebilecek bir itirazı kendisi dile getirmekte ve cevaplamaya çalışmaktadır: Peki imanın bu tarzda, olağanüstü bir şekilde gerçekleştiğinden nasıl emin olunacaktır? Mauvillon'a göre bunun tek yolu tecrübedir. Bu tarzda bir imanın kendisinde gerçekleşmiş olan kimseden başka delilimiz olamaz. Ayrıca Mauvillon, bu tarzda bir imana açık olan insanların ancak çok cesur ve yiğit kimseler olduğunu söylemekte ve bazı örnekler vermektedir. Savaş meydanlarının kahramanları bu tarz bir imana sahip olabilmekte ve tevbe edebilmekteyken, korkak ve ruhen cılız insanlar yerinde saymaktadır. Mauvillon'un bu görüşü hayli ilginçtir. Çünkü İslam tarihinde de ilk sufiler genelde cesur insanlardır.

Mauvillon'a göre hiçbir insan mutlak saadete ve kurtuluşa erdiren imana sahip olmaksızın gerçek bir Hıristiyan sayılmaz. Mauvillon'un kurmaya çalıştığı sistemin “iman” öğretisini içeren temel tezi şudur: Hıristiyan Kilisesi dünyanın her tarafına yayılmış gerçek anlamda iman etmiş kimselerden oluşur¹²⁹.

Bu tezi açıklama girişiminde Mauvillon'un dinî bir tolerans gösterdiği söylenebilir. Şöyle ki: İnaçsızlar, Müslümanlar ve sıradan, isimce Hıristiyanlar gerçek Hıristiyan Kilise'nin mensubu sayılmazlar, ama olabilme imkânları vardır. Ve Hıristiyan ülkelerde yaşayan, kurtuluşa erdiren gerçek imana sahip olmayan sıradan Hıristiyanlar, Tanrı'nın inayetine ve lütfuna Hıristiyan olmayanlardan daha yakın değillerdir. Bu yüzden misyonerlik faaliyetleri sadece Hıristiyan olmayanlara yönelik değil, Hıristiyan olup da, gerçek imana sahip olmayan kimseler için de yapılmalıdır. Burada başka bir sorunsala da değinmek gerekir. Hıristiyanlık tarihinde Kilise “görünen” ve “görünmeyen” kilise olarak ikiye ayrılmıştır. Bu ayrım birçok felaketlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu ayrıma ilişkin yanlış anlaşılmalara giderek için Mauvillon şu açıklamaları yapmaktadır:

Sıradan insan dine sadece manevi ve ahlakî açıdan değil, aynı zamanda tutkularını ve isteklerini tatmin etmek için de muhtaçtır. Bu bütün dinlerin çıkış noktasıdır. İlk haliyle din henüz işlenmiş değildir. Milletlerin tecrübeleriyle artan bilgileri sayesinde din işlenmiş ve incelmıştır. Böylelikle din zamanla “spiritüalist”leşmiş ve bu yaşamın sonrasındaki bir başka yaşamdan da bahseder

¹²⁸ DSR, s. 494f.; Winkler, s. 94f.

¹²⁹ DSR, s. 513.

olmuştur.¹³⁰ Gelen her yeni nesille birlikte din, daha kapsamlı ve kapsayıcı olmuştur. Bununla birlikte İsa'nın da dediği gibi, "seçilmişler" in sayısı her dönemde az olmuştur. İşte görünen ve görünmeyen Kilisenin çıkış noktası budur. Yani gerçek anlamda inanan "seçilmişler" ve diğerleri. Zaman içerisinde görünmeyen Kilise, görünen Kilise tarafından bastırılmıştır. Tanrı bunu mucizevî olarak engelleyebilirdi ama bu lüzumsuz bir mucize olacağından engellemedi.

Mauvillon, içlerinde gerçek iman taşıyan insanların düşünüş ve hissedişlerinden hemen tanınabileceklerini söylemektedir. Kilise tarihinin önemli kişileri, bu gerçek iman sahiplerini diğerlerinden ayırdedecek basirete sahip olmadıklarından, Kiliseyi yukarıda bahsettiğimiz şekilde ikiye ayırmışlardır. Dolayısıyla bu ayırım gerçekliği olmayan bir ayırmadır.

Bu açıklamalarından sonra Mauvillon, gerçek Hıristiyan Kilisesini şu şekilde tanımlamaktadır: Gerçek Hıristiyan Kilisesi, İsa'nın baş olduğu tek bir vücuttur. Bu görünmeyen Kilisenin bütün organları kendilerini Tanrı'ya ve İsa'ya bağlayan bağ dışında hiçbir şey hissetmezler. Bu görünmeyen Kilise, İsa tarafından cehennemden korunmuş ve Tanrı tarafından gerçek saadete ve kurtuluşa erıştiren bir yapıyı kazanmıştır. Bütün Hıristiyan mezheplerde ve oluşumlarda bu gerçek Kilisenin varlığını görebiliriz. Yine bütün mezhepler içinde – Hıristiyan natüralistler dışında – gerçek imana sahip olanlar çıkabilir. Çünkü görünmeyen gerçek Kilise tek bir mezhebe, oluşuma indirgenemez.

Mauvillon, yaptığı bütün bu tanımlamaların Kitab-ı Mukaddes'in doğru bir şekilde anlaşılmasıyla ortaya çıktığını söylemektedir. Böylelikle Mauvillon, İncil'in mutlak otoritesini kabul etmektedir. Din için tehlikeli yanlışlıklardan korunabilmek için görünmeyen gerçek Kilise ile görünen Kilisenin kavramlarını birbirine karıştırmamak gerekir. Gerçek iman sahibini tanıyabilmenin alameti, o kimsenin İncil'in ortodoks öğretisini kabul etmiş ve uyguluyor olması gerekir.

Bu ortodoks öğretisi, bütün mezheplerde ve dinî oluşumlarda aynı olmalıdır ve eğer değilse orada ortodoks öğretilerden bahsedilemez. Mauvillon'a göre hakikatin kişilerin anlayışlarına ve algılayışlarına göre değişmesi mümkün değildir. Eğer bir hakikat varsa ve bu evrensellik iddiasında ise bunun bütün mezheplerde aynı olması, kendisini aynı olarak göstermesi gerekir.¹³¹

Mauvillon tekrar yukarıda ifade ettiği, görünmeyen Kilise ve onun İsa tarafından idare edilmesini dile getirmekte ve bir özetle konuyu kapatmaktadır. Ulaştığı sonuç şudur: Gerçek Hıristiyan Kilisesi bizzat İsa tarafından idare edilmektedir. Böyle bir Kilisenin ise başka çobanlara, pastörlere, piskoposlara ya da benzeri görünen bir "baş"a, Papa gibi, ihtiyacı yoktur. Çünkü İsa İncil'de böyle bir idari kuruma dair hiçbir şey dememiştir ve dememektedir. Bütün gerçek Hıristiyanlar bu anlamda ruhandırlar. Mauvillon'un bu ifadelerine göre, yalnızca gerçek Hıristiyanlar sakramentler konusunda yetkindirler. Gerçek Hıristiyan

¹³⁰ DSR, s. 515ff.; Winkler, s. 96f.

¹³¹ DSR, s. 518ff.; Winkler, s. 97f.

Kilisesi, ne görevli papazlar ne de ilahî kelamı açıklayacak görevliler tanır. Bu tür kurumlar ve kişiler, görünen Kilisenin var olabilmek ve stabil kalabilmek için uydurduğu şeylerdir¹³².

Mauvillon, kurmaya çalıştığı sistemin olağanüstü sonuçlarından ve din için faydalı olan yanlarından bahisle şunları ileri sürmektedir: Bazı yazarların, Papalık kurumuna meyilli olmaları ve bu kurum için çalışmalarını İncil'in bazı yetersizliklerden kaynaklanmaktadır. Bu yetersizlikler; İncil ifadelerinin kapalı olması ve öğretilerinin çok farklı şekilde yorumlanabilir olmasıdır. Papalık için çalışan yazarlar, Mauvillon'a göre, bildikleri halde birçok yanlışlığı, Papa'nın zorunluluğunu ve bütün dinî sorunlarda yegâne çözüm mercii olarak Tanrı tarafından görevlendirilmişliğini ispatlamak için kullanmaktadır. İncil'in ifadece karanlık ve kapalı olması, Hristiyanlık öğretisinin çok farklı şekillerde yorumlanabilir olması bu yazarların işlerine gelmektedir.

Aydınlanmacı ve özgür düşünürlerin, Ortodoks düşünürlere karşı birçok avantaja sahip olduklarını düşünen Mauvillon'a göre bu düşünürler, Hristiyan dininin ilahî karakterini ortaya koymak için gerekli araştırmalarda insan aklının yegâne ölçüt olduğunu ortaya koymuşlardı. Bunun yanı sıra, belirledikleri bir başka ölçüt de –Mauvillon bu fikirdedir– şudur: Yalnızca Kutsal Ruh içimizde gerçek imanın doğmasını sağlayabilir ve böylelikle Tanrı'nın hoşnut olacağı fiilleri yapabilme yeteneğini kazandırmış olur. Ve bu kimseler, bu şekilde Tanrı'nın iradesini ve arzusunu bilebilirler. Çünkü insan, iman konularında, iman ettiği şeylerin doğruluğunu, yalnızca Tanrı'nın onu ikna etmesi ve içine inandığı şeylerin doğruluğuna dair bir bilgi doğurduğunda bilebilir. Çünkü Mauvillon'a göre Hristiyanlık'ta ikna olmak çok önemlidir ve bu ancak Tanrısal olanı hissetme yoluyla olur¹³³.

Bu açıklamalardan sonra Mauvillon, Ortodoksluğa yaptığı bu eleştirilerin yanlış anlaşılması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu şekilde kendisinin bir din karşıtı olarak gösterilmesinin de doğru olmadığını söylemektedir. Çünkü kanun koyucunun, Tanrı'nın, tebeasına bizzat bildirdiği kanunların açık ve seçik olmasını beklemek kadar doğal bir şey yoktur¹³⁴.

Bu bağlamda Mauvillon tekrar papalığa ve bu kurumun Hristiyanlığa verdiği zararlara değinmektedir. Papalık kurumu, uğursuz bir kurumdur, çünkü o görünmeyen gerçek Kilisenin ideallerini somutlaştırdı ve güya Hristiyan Kilisesi olan görünen Kiliseyle aynileştirdi. Bunun sonucunda Hristiyanlık, insanlık için felaket oldu. Hristiyanlık insanlığa zarar verdikçe, dinin içerisinde batıl inançlar ve dinî toleranssızlık hâkim oldu¹³⁵.

¹³² Winkler, s. 99.

¹³³ DSR, s. 533.

¹³⁴ DSR, s. 533f.; Winkler, s. 100.

¹³⁵ DSR, s. 536.

Mauvillon'a göre toleranssızlık insanın doğasında vardır. Çünkü her insan, kendi düşünce sistemini bütün durumlar için yegâne ölçüt olarak kabul eder. Gerçek anlamda toleransın hâkim olabilmesi için bütün düşüncelere ve kabullere eşit yaklaşabilmek ve bu şekilde dinleyebilmek gerekir.

Gerçek anlamda toleranslı bir din, kendi öğretisinin mutlak hakikat olduğunu söylemez. Tanrı'nın koyduğu yasalara doğru bir şekilde riayet etmek, eğer kişi doğru iman etmiş ise, insanlara bu konuda yardım etmez. Ayrıca insanlara karşı görünüşte Hıristiyanlık olan dini benimsemeleri için güç kullanmak da, toleransı yok eden şeylerin başında gelir. Çünkü gerçek imanı bize, yalnızca Tanrı inayetiyle olağanüstü bir şekilde verebilir. Unutulmamalıdır ki, İsa dininin önemine tam anlamıyla inanmış ve onu insanlara ulaştırmak için vargücüyü çalışıp anlatmıştır. Ama bunu yaparken insanları zor kullanarak ikna etmeyi, onları saadete erişirmeyi aklından bile geçirmemiştir. O biliyordu ki, eğer Tanrı murad etmiş ve inayet etmiş ise bir insan onun öğretisini benimseyebilirdi. Genel olarak denilebilir ki ancak Tanrı'nın inayeti ile imanın olağanüstü bir şekilde gerçekleşeceğine iman etmiş kimseler tam anlamıyla toleranslı olabilirler. Bu kimseler ve böyle bir öğretiye sahip olan mezhepler, farklı dinî düşüncelere sahip olanlarla tartışmalara girmemişlerdir¹³⁶.

Mauvillon kurmaya çalıştığı sistemine temel teşkil edeceğini düşündüğü bir din tanımı vermektedir: “Din, Tanrı'nın rızasını kazanmak için ve onun takdir ettiği cezalardan kurtulmak için insanın ne yapması gerektiğini bildiren bir kurallar manzumesidir”¹³⁷. Rasyonel olarak, ilahî otorite ile beşeri otorite birbirine karıştırılmamalıdır. Aksi takdirde din ile devlet baskısı bir bütünleşmeye doğru gider ve birbirinden ayrılmaz bir bütün halini alır. Buna iyi bir örnek Yahudilik'tir. Çünkü ilahî bir din olan Yahudilik'te, manevi otorite ile dünyevi otorite birbirine tam anlamıyla bağlanmıştır. Bu yüzden devlet idaresi, dinden, din de devlet idaresinden ayrılmaz olarak kabul edilmiştir. Bu sistemde bizzat Tanrı idarecidir. Bu sistem, bozulmuşluğu ve yanlış anlaşılmalara uygunluğu sebebiyle Tanrı tarafından kaldırılmış ve manevi otorite ile dünyevi otorite birbirinden kesin olarak ayrılmıştır. Bahsedilen bu eski sistemin kaldırılması İsa'nın gelişiyile olmuştur.

Böylelikle diyebiliriz ki Tanrı, insanların dinî konularda birbirlerine hâkim olmalarını ve birbirine güç kullanmalarını istememektedir. Mauvillon'a göre dinî alandaki bu durum dünyevi alanda bazı farklılıklar gösterebilir. Devlet bekası ve bütünlüğü için bazı sınırlamalara gidebilir bu bir anlamda özgürlüklerin kısıtlanması olsa bile. Ama dinî alanda kısıtlamalar ve sınırlamalar asla kabul edilemez¹³⁸.

Mauvillon, kendi sisteminin pratikte tam bir vicdan özgürlüğü temin ettiğini düşünmektedir. Hıristiyanlık, kendi gücünü gerçek anlamda iman etmiş olan

¹³⁶ DSR, s. 540ff.; Winkler, s. 100f.

¹³⁷ DSR, s. 542.

¹³⁸ DSR, s. 544f.

kimsede gösterir. Yani eğer Tanrı gerçek imanı bir kalpte doğurmak isterse bunu inayetiyle olağanüstü bir şekilde yapar. Demek ki insan kendi isteğiyle ve çabasıyla gerçek anlamda bir inanan olamaz.

Bu sebeple insanların bu konudaki düşünceleri önemli değildir. Ama bu toplumun ve toplumsal kurumların Hıristiyanlığın yayılmasında çalışmalar gerektiği anlamına gelmez. Ama yine, bu çalışmalar sonucunda ve din adamları sayesinde, bu dinin yayıldığı ve güç kazanıp kalplere yerleştiği de düşünülmeli ve kabul edilmelidir. Bu kurumlar ve kişiler olmasaydı da, eğer Tanrı istemişse, Tanrı'nın öğretisine kulak verip ona iman edecek kimseler bulunurdu¹³⁹. Bununla birlikte Tanrı, idareci sınıfın varlığını da dünyevi düzeni bir birliktelik olarak ayakta tutsunlar diye istemiştir.

Mauvillon, insanlığın yararına kurmaya çalıştığı “sistem”den şu iki ödevin doğduğunu söylemektedir:

- 1) Gerçek bir Hıristiyan aynı zamanda kendisinin dinî ve dünyevî otoritesidir. Ama bunu, İsa'nın kendisi olarak değil, doğal ve sıradan bir insan olarak yürütür. Çünkü o, sıradan ve doğal insanlar arasından seçilmiş ve bunun için belirlenmiştir. Gerçek Hıristiyan, bu durumda “doğal ahlakın ışığı” doğrultusunda amel eder ve bütün dinî olmayan özel durumlarında da bir Hıristiyan olduğunun bilincindedir.
- 2) Gerçek Hıristiyan olmanın bilincindeki bir idare bütün insanlara eşit yaklaşır, çünkü Hıristiyan olsun olmasın bütün insanlar böyle bir idarenin koruması altında bulunabilmelidir. Böyle bir idare ve bu konumda olan idareciler öğretici ve eğitici tarzda hareket etmelidirler ve de dine karşı ilgisiz kalamazlar, sahip oldukları özel gelirlerinin büyük bir bölümünü dinî amaçlı olarak kullanırlar. Mesela, misyonerlik amaçlı bazı kuruluşlar oluşturarak bu amacın gerçekleşmesine katkıda bulunacak kitaplar basarlar¹⁴⁰.

Bu açıklamalardan sonra Mauvillon, daha önce ortaya attığı seçilmişlik teorisiyle bu düşüncelerini birleştirmeye çalışmaktadır. Bazı insanların Tanrı tarafından seçilmişlikleri, onları Yeni Ahit'i yayma konusunda haksızlık yapmaktan alıkoymaz. Bunlar var güçleriyle çalışırlar, ama kesin olarak emin oldukları bir iyiliğin gerçekleşmesi için bile kötü bir davranışta bulunmazlar, kaldı ki emin olmadıkları, ama sadece tahmin ettikleri bir iyiliğin gerçekleşmesi için kötü bir davranışta bulunsunlar¹⁴¹.

¹³⁹ Winkler, s. 102f.

¹⁴⁰ DSR, s. 551ff. ve 555; Winkler, s. 103f.

¹⁴¹ DSR, s. 555.

Böyle bir davranışa girmeleri, yani güç kullanarak ve kötülük yaparak iyiliğin gerçekleşeceğine inanmaları, onların Tanrı'nın inayetiyle seçilmiş olmadıkları anlamına gelir ki, bu davranışlarıyla ancak gerçek dine zarar verirler. Çünkü Tanrı'nın planı, gerçekleşmek hususunda güç kullanmayı öngörmez ve belirlendi ise gerçekleşir.

Gerçek imana ve bu imana sahip gerçek Hıristiyan'a dair yapılan açıklamalardan, böyle bir Hıristiyan'ı gerçek imandan hiç bir şeyin çeviremeyeceği sonucu da kendiliğinden ortaya çıkar. Ve böyle bir kimse için, diğer isim Hıristiyanları'nın gerçek Hıristiyanlığa inanıp inanmadıkları, hatta her hangi bir dini kabul edip etmedikleri önemli değildir. Yaptığı bu açıklamalardan, gerçek Hıristiyanlığın manastır, katedral ve özellikle soyluların kurduğu dinî vakıflarla hiç bir alakası olmadığını söylemektedir Mauvillon.

Ayrıca gerçek Hıristiyanlık “bekâr yaşama” öğretisini de kesinlikle kabul etmemektedir. Bu öğretinin arkasında, ruhban sınıfın diğer insanlardan farklı yaşamaları gerektiği gibi bir düşünce yatmaktadır. Gerçek Hıristiyanlığın asla ruhban sınıf gibi sonradan oluşturulmuş bir ayırımı kabul etmemesi sebebiyle bu “bekâr yaşama” öğretisi de geçerliliğini yitirmektedir. Böyle bir sınıfın var olması tamamen politiktir ve dinin devlet tarafından belirlenmesinin bir sonucudur.

Mauvillon, bu tartışmayı, fakirlik öğretisi konusundaki görüşleriyle ilişkili olarak, zenginlerin arasında gerçek iman sahibi Hıristiyanların, fakirlerin arasında olanlardan sayıca çok daha az olduğunu dile getirerek sonlandırmaktadır. Bunun sebebi olarak, fakir insanların Tanrı'nın inayetine zenginlerden daha yakın olduğu gösterilmiştir. Ama gözönünde bulundurulması gereken asıl nokta, fakirliğin dilencilikle karıştırılmamasıdır. Eremitler gibi dilenci tarikatların Hıristiyanlık'tan hareketle temellendirilmesi doğru değildir¹⁴².

Mauvillon'un “gerçek Hıristiyanlık” konusunda işlediği bir başka konu, yaşadığı döneme kadar şekillenen dinin tahrif edilmiş, özünden kopmuş bir din olduğudur. Çünkü bu dinin dogmatik ve etik öğretisi tamamen akıl ile ilişkilendirilmiş ve temellendirilmeye çalışılmıştır. Bu tür bir yaklaşım aslında Hıristiyanlığa felsefi ve politik ahlak öğretilerini sokmuş ve Hıristiyanlık ile bu tarz yaklaşımları birleştirmeye çalışmıştır.

Bu yaklaşımın, Yeni Ahitle bağdaşır bir yanı yoktur. Gerçek iman, insana felsefenin ahlak öğretisinden çok daha fazla ödevler yükler ve sıkı sıkıya uyulmasını ister. Bu bakımdan Hıristiyanlık genel bir din olamaz, yani bütün zamanlar, mekânlar ve insanlar için Tanrı'nın niçin bunu istemediği, Hıristiyanlığı genelleştirmediği ise biz insanların meçhulü olarak kalacaktır. Mauvillon, önceki Kapitellerde yaptığı açıklamalardan anlaşılması gerektiğini söyler ki, Tanrı gerçek Hıristiyanlığı sadece çok küçük sayıda insanlar için belirlemiştir. Çünkü aklın “genel mutluluk” öğretisine göre, bütün insanlar için geçerli olan genel bir

¹⁴² DSR, s. 576ff.; Winkler, s. 106f.

Hıristiyanlık dünya için felaket olurdu¹⁴³. Bu ön açıklamalardan sonra Mauvillon, gerçek Hıristiyanlık ve Hıristiyanlara dair kurduğu sistemi bizzat açıklama girişiminde bulunmaktadır¹⁴⁴.

Mauvillon'a göre gerçek Hıristiyan, çok farklı bir insandır ve çok yüksek bir erdeme sahiptir ve dolayısıyla tabii bir insandan farklı amel eder. Eğer isterse, bekâr bir yaşam sürebilir; fakat bunu bir zorunluluk olarak telakki etmez. Sahip olduğu ilahî seçilmişliği tam anlamıyla yerine getirebilmek için ne gerekiyorsa yapmaya çalışır. Gerçek Hıristiyan, kesinlikle kan dökmez, bu yüzden meslek olarak askerlik yapamaz. Ayrıca basit bir hayat sürmek zorunda olup mümkünse fakirlere yardımda bulunmalıdır. Gerçek Hıristiyan, prensipte kendi elinin emeğiyle geçinmelidir. Burada Mauvillon özellikle yaptığı bu açıklamalarla, zahit ahlakın veya gizli bir Katoliklik'in propagandasını yapmadığını vurgulamaktadır. Tanrı, yalnızca bu tür bir yaşamı kaldıracabilecek insanları böyle yaşamaya ödevli kılar. Demek ki dünyevi bir oriyantasyonla yaşayan kimseye, gerçek bir Hıristiyan için caiz olmayan birçok şey caizdir. Gerçek bir Hıristiyan'ın çocuklarının eğitimi meselesine gelince: Gerçek Hıristiyan da dünya insanının bu konuda uyduğu temel prensiplere uyar. Bunun sebebi kendi çocuklarının da “seçilmiş” olup olmadıklarını bilmemesidir¹⁴⁵.

Mauvillon, Hıristiyanlığın özellikle “sevinç dini” olması yanını vurgulamaktadır. Yalnız bu “sevinç” yanı, dünyevî olarak yorumlanmamalıdır. Çünkü gerçek Hıristiyanlık, dünyevi, yani geçici mutluluk yerine, uhrevî, yani ebedi mutluluğu, sadece gerçek Hıristiyanlar'a vaatetmektedir. Peki, “gerçek Hıristiyan” olma derecesine ulaşamamış, ama bununla birlikte faziletli bir yaşam sürmüş kimselerin başına ne gelecektir tarzında sorulabilecek bir soruya Mauvillon şu şekilde cevap vermektedir: Gerçi kesin bilgi sahibi olarak bir şeyler diyemeyiz ama tek diyebileceğimiz, bu kimselere Tanrı'nın inayeti, lütfu, adaleti ve hikmetiyle muamele edeceğidir¹⁴⁶.

Konuya ilişkin muhtemel itirazları ve verilebilecek cevapları Mauvillon şu şekilde dile getirmektedir: Eğer bütün insanlar gerçek Hıristiyan olacak olurlarsa ve toplum(lar) sadece bu tip insanlardan oluşursa, bu insan ırkının kendisini kelimenin tam anlamıyla mutsuzluk içerisinde bulacağı anlamına gelmektedir. Bu itiraz iki önyargıyı içermektedir ve her ikisi de yanlıştır. İlkin, gerçek Hıristiyan'ın mutsuz bir insan olduğu, ikincisi bu tür insanlardan oluşan toplumun da mutsuz olacağı.

Bir kere gerçek Hıristiyan'ın mutluluğu farklı bir mutluluktur. Bu mutluluk, dünyevi bir insanın dünya ile mutlu olma halini aşmaktadır. Çünkü o, ebedi bir mutluluk beklentisiyle, yaşadığı her şeyi ne kadar olumsuz olursa olsun

¹⁴³ DSR, s. 582f.

¹⁴⁴ Winkler, s. 107f.

¹⁴⁵ DSR, s. 587.

¹⁴⁶ DSR, s. 587ff.; Winkler, s. 107.

önemsemez ve işte onun asıl mutluluğu buradadır. Sıradan, tarihi bir imanda gerçek mutluluk yoktur. Bu tarz bir mutluluk, insanın doğasını (nefsini) mutlu etmenin ötesine geçemez. İkinci önyargı, bu tür insanlardan oluşan bir toplumun mutsuzluğu iddiası da şimdiye kadar anlattıklarının, demekte Mauvillon, yanlış anlaşıldığını gösterir. Çünkü bu tür gerçek Hıristiyanlar her zaman sayıca çok azdır ve az olmaları gerekir¹⁴⁷.

Bazı insanların seçilmişliği ve bizzat Tanrı tarafından ebedi saadete eriştirildiği meselesiyle Mauvillon, kötülük problemi arasında bağlantı kurmakta ve din felsefesinin bu köklü sorunsalına dair akıl yürütmelerde bulunmaktadır. Kötülüğün kaynağı bir muamma olarak kalmaya mahkûmdur. Çünkü Tanrı'nın mutlak kudretli ve mutlak özgür olduğu düşünülduğünde, kötülüğün nasıl olup da var olduğu çözülemez bir sorun olarak belirmektedir¹⁴⁸. Mauvillon Tanrı'nın yaratma zorunluluğu içinde olduğunu ama bununla birlikte tanrılar değil de sınırlı varlıklar yaratabilme durumunda olduğunu düşünmektedir. Bu sınırlı varlıklar yoluyla kötülük dünyaya gelmiştir. Sınırsız mutluluğa ancak sınırsız bir varlık sahip olabilir¹⁴⁹.

Düşünürümüz, Hıristiyanlığın genelin dini olarak dünya üzerindeki yaygınlığı ve gelecekte daha da yaygınlaşacağına; özelin dini olarak her zaman sınırlı bir gruba hitap ettiğine ve böyle kalacağına dair düşüncelerini yinelemektedir¹⁵⁰.

SONUÇ

Toplumsal ve düşünsel alanda önemli dönüşümlerin gerçekleştiği 18. Yüzyılın, döneminde önemli tartışmaların içerisinde bulunmuş, ünlü düşünürler ve görüşleriyle yakından tanışmış Jakob Mauvillon'un, yaşadığı yüzyılda çektiği ilgiyi zamanla yitirdiğini görüyoruz. Bu nedenle, din felsefesi alanında yazdığı ve hayli ilginç Hıristiyanlık eleştirileri üzerinden hareket eden "*Das einzige wahre System der christlichen Religion*" isimli kitabı merkezinde, din felsefesinin tanıtımını ve bağıntılı bir bütün olarak sunumunu amaçladım. Daha önceki yazılarımda da tek tek, din felsefesi konusunda önemli katkıları olmuş filozofların görüşlerini, bizzat kendi eserlerine dayanarak ortaya koymaya çalışmıştım. Bu makale, ülkemizde din felsefesi bağlamında kıta Avrupası düşünürlerine olan ilgiyi artırma çabalarımın bir devamıdır.

¹⁴⁷ DSR, s. 589; Winkler, s. 109.

¹⁴⁸ DSR, s. 593.

¹⁴⁹ DSR, s. 594f.; Winkler, s. 110.

¹⁵⁰ DSR, s. 603ff.; Winkler, s. 111f.

KAYNAKÇA

Allgemeine Deutsche Biographie. Leipzig 1884, Band 20, s. 715.

BRON, Bernhard: *Das Wunder. Das theologiscge Wunderverständnis im Horizont des neuzeitlichen Natur- und Geschichtsbegriffs*. 2. Auflage. Göttingen 1979.

HOFFMANN, Jochen: *Jakob Mauvillon. Ein Offizier und Schriftsteller im Zeitalter der bürgerlichen Emanzipationsbewegung*. Berlin 1981.

JAEGER, Hans: *Mauvillon, Jacob*. In: *Neue Deutsche Biographie*. Berlin 1990, Band 16, s. 455ff.

MAUVILLON, Jakob: *Das Einzige Wahre System Der Christlichen Religion*. 1787.
- Untersuchung über die Natur und den Ursprung der Reichtümer und ihre Verteilung unter den verschiedenen Gliedern der bürgerlichen Gesellschaft. Lemgo 1775.

MOOERS, Colin: *Burjuva. Avrupa'nın Kuruluşu*. Çev. Bahadır Sina ŞENER. Ankara 1997.

STERN, Alfred: *Jakob Mauvillon als Dichter und Puplizist*. Berlin 1932, Preussische Jahrbücher Band 230, s. 239-252.

WINKLER, Gisela: *Die Religionsphilosophie von Jakob Mauvillon in seinem Hauptwerk 'Das einzige wahre System der Christlichen Religion'*. Bochum 2000.

OKUL DIŞINDA YABANCI DİL ÖĞRENİMİ: FRANSIZ-TÜRK TARTIŞMA FORUMU ÖRNEĞİ

Cathia PAPI
Université de Picardie Jules Verne
cathia.papi@u-picardie.fr

Yrd. Doç. Dr. Ali BÜYÜKASLAN
Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümü
abaslan@yahoo.com

Özet

İnternetin yaygınlaşmasıyla bilginin paylaşılması daha kolay ve sınırsız olmaya başlamıştır. Gelişen bilişim teknolojileriyle birlikte internet üzerinde de yabancı dil öğrenimine yönelik çalışmalar, etkinlikler görülmektedir. Resmi sitelerin yanında gönüllü sitelerin de dil öğrenimine katkı sağladığı web sayfalarında yabancı dil öğrenimi de yaygın hale gelmiştir.

Bir Türkçe öğrenme sitesi olan www.apprendreleturc.fr sitesi forumlarında gerçekleşen dil öğrenme eylemleri, biçim ve içerik açısından süreç içerisinde incelenmiş, web sitelerinin dil öğrenmeye getirdikleri farklı bakış açısı ve kazanımlar çerçevesinde ele alınmıştır.

Forum üzerinden yabancı dil öğrenmek isteyenlere değişik başlıklar altında kolaylıklar sunulmaktadır. Ayrıca gittikçe artan üye ve konuk sayısıyla site, daha çok geliştirilmeye ve üzerinde çalışılmaya değer bir konuma gelmiştir.

Anahtar Kelimeler: dil öğrenimi, internet sitesi, uzaktan öğretim, forum.

FOREIGN LANGUAGE TEACHING OUT OF THE SCHOOL: A SAMPLE OF FRENCH-TURKISH DISCUSSION FORUM

Abstract

Information share has become easier and limitless thanks to common usage of Internet. Many studies and activities on foreign language teaching have been held via developed information technologies. In addition to formal websites, it has been started to realize foreign language teaching on WebPages assisting language teaching supported by voluntary websites.

The activities of language acquisition on forums taking place at a Turkish learning website www.apprendreleturc.fr have been analyzed from the aspect of form and content and different point of views and advantages of web pages have been examined.

A lot of facilities are provided to the ones who are eager to learn foreign languages via the forum under the name of different titles. Moreover, the website is worth to analyze and develop with its expanding membership and guests.

Keywords: language teaching, website, distance learning, forum.

GİRİŞ

İnternet'in kamuoyu'na açılışından ve kullanımının 1990'lı yılların ortasında artışından beri, web sayfalarında birçok kişisel ve uzaktan eğitim ortamları ortaya çıkmıştır. Ticari ve/veya kurumsal formasyon ortamlarından başka, belli bir konu üzerinde paylaşım ve yardımlaşma sayesinde bilgiye ulaşmayı/edinmeyi mümkün kılan tartışma forumlarının arttığını görüyoruz.

Böylece, bir buçuk yıl önce, İnternette Fransızca ve Türkçe öğrenmek için kaynaklar içeren bir site ve iki dilin (Fransızca/Türkçe) öğrenilmesinde karşılıklı yardımlaşmaya dayalı bir forum ortaya çıktı. Bu özgün çalışma, Türkçe öğrenimini paylaşım ve değişim yoluyla iletme isteği olan bir Fransızın girişimiyle başlamıştır.

İnternette yeni siteler, bloglar ve forumlar peş peşe ortaya çıkmasına rağmen bu site üç önemli nedenden dolayı dikkatimizi çekmiştir: Bu site, sadece birkaç sayfalık yapısından dolayı değil, aynı zamanda öğrenmeyi amaçlayan bilgi alışverişini sağlayan ve iyi hazırlanmış bir içeriğe sahiptir. Fransızca, özellikle de Türkçe ilgili ülkelerde İngilizce gibi çok yoğun bir şekilde öğretilen diller değildir.

Bir yandan, sadece birkaç web sayfasından oluşmadığı ama çalışılmış içeriği ve öğrenime yönelik paylaşım ortamı olduğu için; diğer yandan, çok kısa bir zaman içinde yoğun bilgilerle donatıldığından; bunun dışında da, İngilizcenin aksine, Fransızca ve özellikle Türkçe, söz konusu ülkelerde (Fransa ve Türkiye) yoğun olarak öğretilmemektedir.

Bir yıl dolar dolmaz, herkese açık olan bu sitenin 230 000 ziyaretçisi, 300 üyesi ve 2750 mesajı olmuştur. Böylesine bir ilgiyi nasıl açıklayabiliriz?

Bu makalede, bu sitenin ve forumlarının gördüğü ilginin sebebini, Türkçe öğrenmek isteyen Fransızlara ve belli ölçüde, aynı şekilde Fransızca öğrenmek isteyen Türklere bağlı olduğu varsayımından yola çıkacak ve bu sitenin forumlarında gelişen paylaşım dinamikleriyle ilgileneceğiz.

1. YABANCI DİL ÖĞRENİMİNİN TARİHSEL ARKAPLANI

Fransa'da Türkçeyi ve Türkiye'de Fransızca'yı okullarda ve üniversitelerde öğrenme imkânları zaman içerisinde diplomatik ve ekonomik gelişmelere bağlı olarak gelişmektedir.

1.1. Fransa'da Türkçe Öğreniminin Gelişimi

Tarih boyunca Fransa'da gelişen Türk kültürünün ve dilinin tanıtımını ele alıp incelerken, özellikle Selçukluların, 11. yüzyılda Anadolu'ya yerleşmelerinden itibaren, Dumont (2007) o dönemde Avrupa'yı Türk dünyasına bağlayan ilişkilerin her şeyden önce dini ve askeri alanlarda fetihler amaçladığını öne sürer. Türk

diline ve kültürüne olan ilgi Türklerin Hıristiyan dinini kabullenmesi amacıyla dikkat çekmektedir. Bununla birlikte, 16. yüzyıldan itibaren uluslararası anlaşmalarda Osmanlı imparatorluğunun ulaştığı nokta, Türklerin, artık sadece düşman olarak görülmediğinin aynı zamanda partner (işbirliği yapılan) konumuna geçtiğinin göstergesidir. Böylece Osmanlı İmparatorluğu nezdindeki görevlerle sağlanan etnografik ve dile ilişkin bilgilerin zenginleşmesiyle I. François döneminde Türkolojinin temelleri atılmıştır. Asırlar boyu Türklerle karşı askeri ve dini bir savaşın gerekliliğini öne süren “Orta çağ Hıristiyanlığının mirası Türk düşmanlığı” ve insanlık değeri, öte yanda Osmanlı medeniyetinin hoşgörüsü ve bilgeliği arasında düşmanca tavır alışları devam ettiren pozisyon alışlar ve temsil durumları.

Dumont (2007), politik ve askeri durumlara göre, bazen Voltaire gibi birkaç edebiyatçının kah politik durumu kah askeri durumu savduklarını ele alarak, tartının bir o tarafa bir bu tarafa eğildiğini gösterir. Sonunda, Fransız Türk ilişkilerinin Türkiye Cumhuriyetinin var oluşu ile düzeldiği görülür. Ama yine de bu inişli çıkışlı gidişata rağmen aynı şekilde Türk dilini ve kültürünü öğrenmeyi şart koşan bu “yararlı” durum günümüze kadar sürmüş gibi görünmektedir. Böylece 16. yüzyılda (Paris ve İstanbul’daki) Gençler Dil Okullarında eğitim gören çevirmenler sadece Fransa ve Osmanlı İmparatorluğu arasında diplomatik ilişkileri kolaylaştırmakla kalmayacaklar aynı zamanda Fransa ekonomisinin Doğuya girmesinin de önünü açacaklar ve misyonerlere de din değiştirme konularında yardımcı olacaklardır. Böylece politik ortam, dönemin koşulları ve kişisel çabalar sonucunda “Türkoloji” gelişir. 1669’da kurulan ve Louis Legrand kolejinin içerisinde gelişen Genç Dil Okullarından sonra, 1795’te *Doğu Dilleri Özel Okulu*, *bugünkü Ulusal Doğu Dilleri ve Medeniyetlerinin* temelini oluşturdu; ardından 1805’te Fransız Kolejinde Doğu dilleri bölümü açılmıştır. Sonunda, 19. yüzyılda ve 20. yüzyılın başında bu alanda bilginin gelişmesinde 1822’de kurulan *Asya Topluluğu’nun* desteği olmuştur ve *Asya Gazetesi* “kuruluşundan itibaren, Doğu bilgelisinin özel ifade alanı olarak kendini kabul ettirir.”

Üniversite dersleri arasında olmasına rağmen, akademik dünyada Türkoloji’nin yeri 20. yy ilk yarısında halen gereken öneme sahip olmamaktadır ve ancak 2. dünya savaşı sonrası Fransız Türk yakınlaşmasıyla ve Louis Bazin’in ve Xavier de Planhol’un *Doğu dilleri Okulu’nun* açılışı ile gelişmeye başlamış ve Türkolojinin alanı Türkçenin farklı konuşma biçimlerine, kültürel antropolojiye, coğrafya ve kültürel ve siyasi tarih alanlarına kadar açılmıştır . Türk dünyasına yönelik araştırmalar, daha sonra Sosyal Bilimler Yüksek Araştırma okulu olan Yüksek Araştırma Uygulama Okulu’nda gelişmeye başlar. Böylece Ulusal Bilimsel Araştırma Merkezi (CNRS)’de 1960’lı yıllarda, önce Aix en Provence ve Strazburg’da, daha sonra da 1970’li yılların sonunda Lyon’da üniversitelerde eğitim öğretimin başlamasıyla Türkoloji, değişik kurumlarda önem kazanır.

Diplomatik durumlara göre ve özellikle 1968’de De Gaulle’ün İstanbul’a ve Ankara’ya yaptığı seyahat esnasında Türkiye ve Fransa’nın yakınlaşmasından yararlanarak, Türkçe araştırmalarına ayrılan ödenekler ve verilen destek,

1991'den itibaren Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'nin dağılmasıyla ortaya çıkan ülkelere kadar götürülmüş ve oldukça büyük bir genç nüfustan oluşan bir halka uygulanmaya kadar götürülmüştür ki, Dumont'a göre (2007), "bir eşik aşılmış: artık Türkçe araştırmaları sadece Öteki'nin tanınmasını amaçlamayacak ama aynı zamanda bizzat kendi alanını tanımlamaya, tanımaya yönelik de bir çalışmanın içerisinde olacaktır.

Buna rağmen, bu dili öğrenme imkanını ortaya koyan kurumlar çok fazla değildir ve genellikle daha önceden Türkçeyi bilen bir kitleye hitap eder. Bir Fransız için bu dili öğrenme olanakları azdır, hatta iş çevrelerinde bile sadece bir tek öğrenme yöntemi vardır ve bu da ileri düzey değil temel düzeydedir. Türkolojinin gelişimini ve Türk kültürü ve dilini öğreten kurumları bir kenara koyarsak, Fransa'da Türk dili öğretimi sunan kurumlar oldukça azdır. Bu kurumların azlığı, kendi kendine öğrenme kaynaklarının eksikliği bile, bu siteyi bir Fransızın hazırlaması ve bizce, bu alandaki birtakım eksikliklere cevap verebiliyor olması kadar şaşırtıcı değildir.

1.2. Türkiye'de Fransızca Eğitiminin Gelişimi

Eğer Fransızca öğrenen Türklerin sayısı Türkçe öğrenen Fransızlara göre daha fazla ise, burada söylenmesi gereken Türk eğitim öğretim sisteminde Fransızcanın yerinin çağlar boyu oldukça geliştiğidir. Böylece, Soner (2007), Türkiye'deki yabancı dillerin gelişim tarihi içerisindeki seyrine incelerken, bu gelişimin niceliksel olduğu kadar niteliksel yönüne de dikkat çeker. Gerçekten de, Türkçeden başka Osmanlı İmparatorluğu süresince öğretilen diller, hatta eğitim öğretim dili Arapça kimi zaman da Farsça idi; 1773'den ve Mühendislik okulunun kuruluşundan itibaren batı dilleri Türk eğitim sistemine girerler ki o zamana kadar dini ve özel kurumlarda olan idare yetkisi yabancı okullara ve öğretmenlere kapılarını açan devlete geçer.

Arapça ve Farsça öğretimi, Latin alfabesini ve laikliği seçen Türkiye Cumhuriyeti'nin ortaya çıkışıyla kaybolmaya yüz tutarken, Fransızca 20. yüzyılın ortasına kadar en fazla öğrenilen yabancı dil olarak kalır ta ki İngilizce ve Almancanın da aynı şekilde önem kazanmasıyla kademeli bir şekilde gitgide önemini kaybeder.

Böylece Çetintaş ve Genç tarafından verilen, yabancı dil eğitiminin % 92'sinin İngilizce, % 7'sinin Almanca ve sadece % 1'inin Fransızca olarak verildiği Anadolu Liseleri örneklerinden de anlaşıldığı gibi günümüzde Fransızca, Türkiye'de yabancı dil eğitiminde çok düşük bir orana sahiptir. Gerçekten, Türkiye'de okullarda öğretilen ilk yabancı dil olarak genellikle İngilizce tercih edilmekte, Fransızca ise muhtemelen ancak ikinci yabancı dil olarak 2005'ten itibaren zorunlu hale gelmektedir. Öte yandan, Soner (2007) bu eğitimlerin, yabancı dillere ayrılan sürenin yetersizliği (haftada 3 ila 5 saat), yabancı dil eğitiminde nitelikli eğitimcilerin yetersizliği, sınıflarda öğrencilerin kendini gerektiği

gibi ifade etme olanaklarının ve derse ayrılan sürenin kullanımının yetersizliği, eğitim araç ve yöntemlerinin yenilenmesi hususundaki yetersizlikler ve son olarak öğrencilerin konuyla alakalı ilgi ve donanımlarının yetersizliği gibi aksaklıklar sebebiyle beklenen verimi sağlamaktan uzak olduğu gerçeğinin altını çizmektedir.

Aralarında özellikle 1868 ve 1992 yıllarında kurulan Galatasaray Lisesi ve Üniversitesinin bulunduğu bazı kurumlar bu kurala istisna teşkil etmektedirler. Osmanlı İmparatorluğu yönetimindeki seçkin Türklerle Fransa'daki ilişkiler tarihinde önemli bir rol üstlenerek, bu kurumlar Fransızca eğitim-öğretimini ve seçkin bir Türk topluluğunu hedeflemektedir. Bununla beraber, Trancy (2009) Galatasaray Üniversitesi öğrencilerinin sadece G.S. Lisesi'nden gelenler olmadığını aynı zamanda ÖSS tercih sistemiyle gelenlerin de olduğunu ve dolayısıyla üniversiteye girmeden önce zorunlu Fransızca eğitimi almadıklarının; diğer yandan frankofoni düşüncesinin zorunlu bir Fransızca eğitimini içermediğinin ve kademelere göre farklı biçimlerde oluştuğunun altını çizmektedir.

Bir diğer istisna da, uzaktan eğitim programlarının ilköğretim 6. ve 7. sınıflarda Fransızca öğrenme olanağıdır. Sadece yazılı değil, aynı zamanda televizyon yayını ile de desteklenen dersler herkese açıktır. Bununla birlikte, TRT'de yayınlanan bu programların senaryolaştırılması çabalarına rağmen (Yılmaz, 2006), öğrenci diyalogları yeniden oluşturmaya çalışmakla ya da hatalarını öğrenmeden sorulara cevaplar vermekle ve kendisi de, programda bir öğretmen olmadığı için, sorular sormakla yetinmek zorunda kalmaktadır.

Böylece, Türkler için Fransızca öğrenme konusunda önemli çeşitlilikler arz eden ortamlar olsa da, bünyesinde farklı şekillerde desteklenen pek çok yöntemin sunulduğu öğretim kurumlarının yanı sıra ticari de olabilen bu kuruluşlarda bu yöntemlerin kendi sınırlarını belirlemek gerekmektedir. Bu ülkede çok değil yarım asır önceki önemine karşın Fransızca gittikçe önemini kaybetmektedir.

Sitede asla böyle bir iddia olmamasına rağmen, siteden elde edilecek faydanın, öğretim ortamlarının sayıca az bir gruba hitabedebildiği iki toplumda gerçekleştirilen kültürler arası bilgi alışverişinde ve burada bulunan kaynaklarda olacağını düşünüyoruz. İki toplumun insanları arasındaki temaslar da turizm ve göç gibi nedenlerle oldukça ileri seviyededir. Bununla beraber, yabancı bir dili öğrenme ciddi bir çalışma gerektiriyorken, bu sitedeki aktif kimseler kimlerdir ve bu kişileri internet üzerinden bilgi alışverişi yoluyla öğrenmeye iten dinamikler nelerdir?

2. FORUMLARIN TANITIMI VE YÖNTEM

“Türkçe öğrenme sitesi (<http://www.apprendreleturc.fr/>), forum, alıştırmalar, soru/cevap ve diğer kategoriler olmak üzere dört büyük kategori ya da başlık altında toplanmış birçok forumu içermektedir. İlki, forum ve katılımcıların tanıtıldığı yerdir; “alıştırmalar” kategorisi çeviri alıştırmaları yapma olanağı sağlar;

“soru/cevap” linki kelime, gramer, fonetik ya da düzeltme talepleri konularında fikir alışverişinin yapıldığı yerdir; “diğer” linkine gelince kültür ve birçok konuda fikir alışverişinde bulunulacak kışileri arama başlıklarının bulunduğu yerdir.

İçinde en az mesajın ve en kısa dosyaların bulunduğu yer, sadece tanıtım ve yeni üyelerin bulunduğu “forum” linkidir; buna karşılık “soru/cevap” bağlantısı ise “diğer” ve “alıştırmalar” bağlantılarından hemen önce yer alan, en çok mesajın bulunduğu bölümdür. “Alıştırmalar” bağlantısının, en çok mesaj alan bölüm olmamasına rağmen, öğrenimi amaçlayan bilgi alışverişi için en ilgi çekici bölüm olduğunu düşünüyoruz. Aslında, tartışma forumlarının en uzun olanları bu başlıkta yer almaktadır. (her forumda tanıtım başlığındaki yalnızca 4 mesaja karşılık ortalama 10 mesaj ve diğer 2’si için ortalama 6 mesaj). Bu başlık altında önerilen alıştırmalardan farklı tipleri birbirinden ayırmak uygundur. Resim anlatma egzersizleri gibi yakın zamanda kurulan çoktan seçmeli soru forumları daha az bir başarı elde ederek, ilgimizi çeviri alıştırmalarına yönlendirmiştir. Bu alt başlık sitenin en yoğun bilgi alışverişi gerçekleşen yeri olsa bile, dinamiğin ve popülerliğin hangisine ait olduğunu anlayabilmek zor.

Böylece Eylül 2008 ve Eylül 2009’a kadar geçen zaman zarfında sitenin birinci yılındaki işleyişine dayanan iki analiz sonucunu şu şekilde karşılaştırabiliriz:

- Sitede bulunan forumların tamamına yönelik nicel bir yaklaşım: bilgi alışverişi dinamiğini ortaya çıkarmak amacıyla her bir tartışma forumunda yer alan mesajların yayım tarihini, süresini ve sayısını hesapladık.

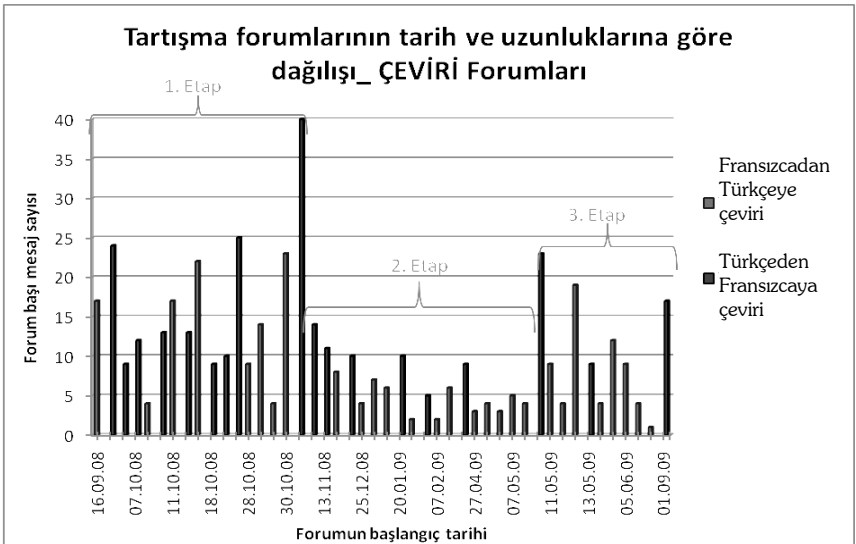
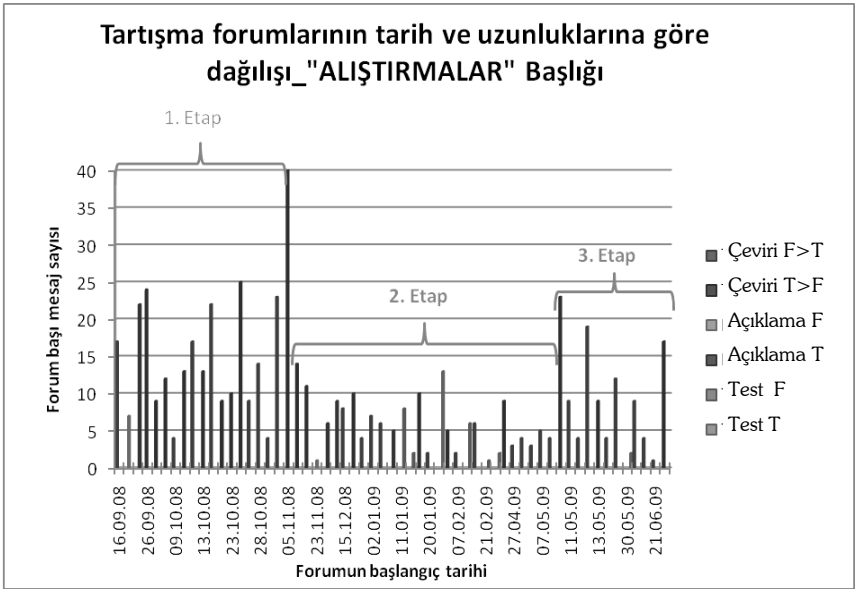
- Çeviri forumlarında yer alan tartışmalar üzerine etnografik bir yaklaşım: öğrenme amacıyla kullanılan söyleyiş biçimlerini ortaya çıkarmak için her mesajı okuduk ve analizini yaptık.

Ayrıca, katılımcılar hakkında ek bilgi toplamak için içlerinden pek çoğu ile e-mail yoluyla iletişim kurduk.

3. FORUMDAKİ TARTIŞMA DİNAMİKLERİ

3.1. Bilgi Alışverişi Yoğunluğu ve Sürekli Gelişme

“Alıştırmalar” başlığında yer alan tartışmaların dinamiği, aşağıdaki grafiklerde de belirtildiği gibi, her şeyden önce çeviri forumlarında yer alan aktivite ile nitelendirilmiş üç farklı etaptan oluşmaktadır:

Genel dinamiğin temel olarak çeviri forumlarıyla oluşturulduğu fikrini vurgulayan aşağıdaki grafiğin de ortaya koyduğu gibi bu üç etap zaman dilimlerine eşit olarak ayrılmamıştır ve tartışma forumlarının sıklığı ve uzunluğu ile birbirlerinden ayrılmaktadırlar. Aslında, ikinci etapta gözlemlenen çeviri forumlarındaki aktivite düşüşü, mesaj gönderim sıklığı dönemlerinde diğer alıştırmaya çeşitlerindeki aktivite ile bir nebze de olsa telafi edilse bile, forum ve

okumalardan elde edilen ortalamalar burada çeviri forumlarından daha kısa forumların olduğunu ortaya koyuyor.

ALİŞTIRMALAR Başlığı		1.Etap	2.Etap	3.Etap	Toplam
59 Forum	Gün/Hafta sayısı	50/7,14	182/26	113/16,14	350/50
	Sıklık(forum/hafta)	2,66	1,08	0,74	1,18
Forumlara yazı yazılması	Toplam mesaj sayısı	294	166	113	573
	Ortalama (mesaj/forum)	15,47	5,92	9,42	9,71
	Medyan (mesaj)	13	5,5	9	9
	Sıklık(mesaj/hafta)	41,16	6,38	7	11,46
Forumların okunması	Toplam okunma sayısı	16437	11655	3494	31586
	Ortalama (okunma/forum)	865,11	416,25	317,64	631,72
	Medyan(Okunma medyanı sayısı)	799	397	272	485,5
	Sıklık(okunma/hafta)	2301,18	448,27	216,44	613,72

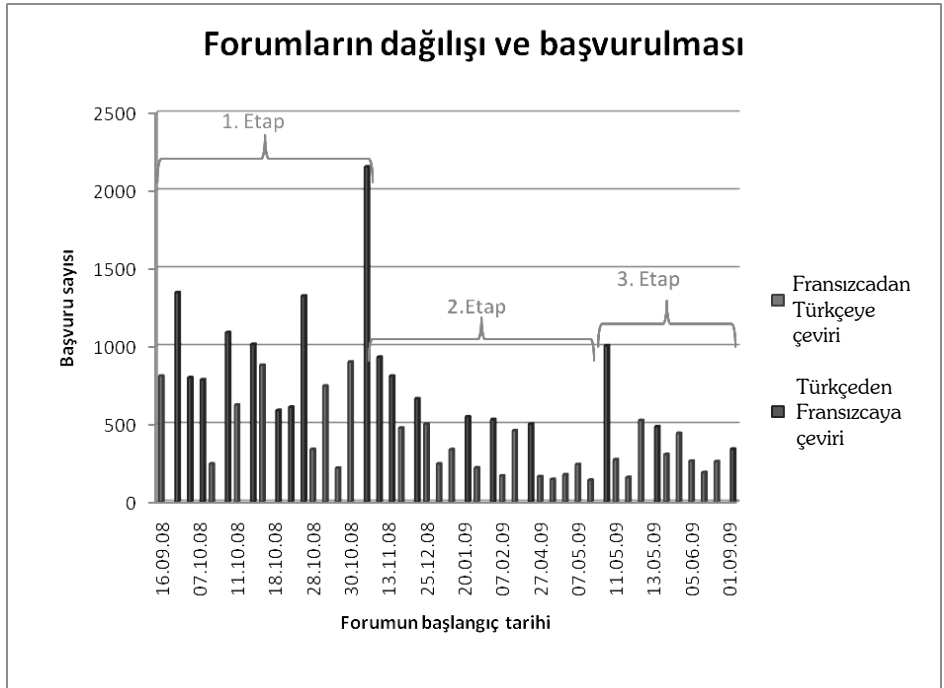
ÇEVİRİ Forumları		1.Etap	2.Etap	3.Etap	Toplam
46 forum	Gün/Hafta sayısı	50/7,14	182/26	113/16,14	350/50
	Sıklık(forum/hafta)	2,38	0,69	0,68	0,92
Forumlara yazı yazılması	Toplam mesaj sayısı	265	113	111	489
	Ortalama (mesaj/forum)	15,59	6,28	10,09	10,63
	Medyan (mesaj)	13	5,5	9	9
	Sıklık(mesaj/hafta)	37,1	4,35	6,88	9,78
Forumların okunması	Toplam okunma sayısı	14455	7245	4238	25938
	Ortalama (okunma/forum)	850,29	402,5	385,27	563,87
	Medyan(Okunma medyanı sayısı)	799	397	305	492
	Sıklık(okunma/hafta)	2023,7	278,65	262,53	518,76

Bir yılda, çeviri forumları üzerinden gönderilen 489 mesajın 46 tartışma forumuna ayrıldığı saptandı (forum başı yaklaşık 10 mesaj). Çeviri forumunun tamamındaki medyan, F. Henri (1992)'nin de belirttiği şekilde etkileşime birlikte yer vermeyerek 3 bağlantıyla bağlantı başına 9 mesaj şeklinde olmaktadır ve mesaj sayısının fazlalığıyla diğerlerinden ayrılan bir bağlantıdır. (10 mesaj)

3.2. Öğrenciler ve Katılımları

Hangi topluluk olursa olsun topluluklar üzerine yapılan bütün çalışmalar, biri gözlem yapan ve ya hiç mesaj göndermeyen ya da çok az sayıda mesaj gönderen çevresel katılımcılar ya da internet gezgini olarak nitelendirilen, diğeri ise mesaj ya da elektronik postaların büyük çoğunluğunu gönderen “daimi katılımcı” (Daele, 2009) ya da “göndericiler” (Mc Kenna & Bargh, 1998) olarak nitelendirilen çok aktif kimseler olmak üzere iki grubun varlığını vurgulamaktadır. Aralarındaki farkı daha iyi görebilmek için forumların tıklanma sayılarını gönderilen mesajlarla karşılaştırmakla başlayabiliriz.

Başvuru dinamiğinin ileti dinamiğine neredeyse benzer olmasını tespit etmek zordur, hem de forumların okunurluğu konusunda 50 kat daha fazla bir artış söz konusudur: öyle ki en az 10 mesajlık bir bağlantı için 500 civarında

başvuru (tıklama) yapılmaktadır. İki çeviri forumunun tamamındaki tartışma bağlantısı böylelikle 26 000 civarında bir başvuruyu oluşturuyor.¹

Ayrıca bir diğer zorluk da birinci etabın başvuru ya da forumların okunması dönemlerinde aynı şekilde oluşmasına rağmen, 2. ve 3. etapların biraz farklı oluşmaları konusunda ortaya çıkıyor. Böylece, bilgi alışverişindeki yoğun birinci etapla mesaj gönderimi amaçlı oldukça düşük yoğunluklu 2. etap arasında bir tür aracı olmaktan uzak 3. etap, bağlantılar neticesinde, kayıtlı kullanıcı sayısındaki düzenli artışa rağmen 2. etap esnasında başlayan düşüş eğilimi içinde ortaya çıkıyor. Bu durum bir yandan asıl kullanıcıların ilk saatte kaydolduklarını ve çok az kayıtlı kullanıcının asıl kullanıcıya dönüştüklerini düşündürmektedir. Diğer taraftan da bu durum forumda kayıtlı kullanıcılar ve konukların aynı etkinliği gerçekleştirmediklerini ve başvuru sıklıklarının oranının önemi konusunda aynı olmadıklarını çağrıştırmaktadır. Gerçekten de, 26 Ekim 2009'da gece yarısı 334 üyenin sadece çeyreğinin en az bir mesaj gönderdiği ve bu kişilerden 6'sının aşağıdaki tabloda görüldüğü gibi, 100 mesajdan fazlasının göndereni oldukları tespit edildi.

Mesaj sayısı	0	[1-5[	[5-10[	[10-25[	[25-50[	[50-100[	[100-200[	[200-500[	+ 500
Katılımcı sayısı	251	22	8	8	4	3	3	1	2

Böylece her zaman olduğu gibi gezginler (lurkers)² mesaj gönderenlerden daha fazlalar ve bu da, üyelerin 4'te 3'ü en ufak bir mesaj bile göndermediklerinden, önemli bir oranı teşkil etmektedir. 5'ten daha az mesaj gönderen 22 katılımcı arasında genellikle tanıtım forumu üzerinden çok küçük bir bilgi alışverişi söz konusudur. 100 mesajdan fazlasında bazı forumlara birçok kez tıklamış ve bazılarında hiç tıklamamış anlık katılımcılar gözlemleniyor. 100'den fazla mesaj göndermiş olan 6 katılımcı, tüm forumlarda en çok yer alan ve aşağıdaki tabloda da belirtildiği gibi "alıştırmalar" bağlantısının aktif katılımcılarıdır.

¹ "Kimi zaman başvuru, kimi zaman konuk yada görüş kelimesiyle" derinlemesine bir göz gezdirmeye ya da üstünkörü bir göz gezdirmeye veya öylesine bir göz atmak amacıyla foruma giriş yapanları aynı anlamda kullanıyoruz. Çünkü ekranın karşı tarafında bulunanların ne yaptıklarını bilemiyoruz. Üstelik kimi zaman ileti gönderme, kimi zaman mesaj yazmayı bir mesaj gönderme eylemiyle ya da posta gönderme eylemiyle birlikte değerlendiriyoruz.

² İnternet üzerindeki tartışma forumlarına gözlemci, konuk katılımcı olarak dahil olan ve zaman zaman bu forumlarda düşüncelerini beyan eden kişi ya da kişiler.

	Tartışmacılar	L.	H.	A.	P.	M.	Y.	Toplamda ki oranı
Anadilde çeviri forumları	Gönderilen mesajlar	27%	17%	15%	3%	10%	7%	79%
	Başlatılan forumlar	71%	10%	4%	7%	4%		96%
	Sonlandırılan forumlar	14%	25%	7%	4%	29%		79%
Yabancı dilde çeviri forumları	Gönderilen mesajlar	25%	22%	5%	11%		14%	77%
	Başlatılan forumlar	57%	43%					100%
	Sonlandırılan forumlar	17%	17%	17%	17%			68%
Test forumları	Gönderilen mesajlar	11%	19%	34%	26%	3%		93%
	Başlatılan forumlar		50%	17%	33%			100%
	Sonlandırılan forumlar	33%	17%		17%	17%		84%
Sitenin toplamı	26.10.2009'da saat 24'de gönderilen toplam mesaj sayısı: 2764	583	523	278	176	132	131	1823
	26.10.09'da gönderilen toplam mesajdaki oranı	21%	19%	10%	6%	5%	5%	66%

Böylece, sitenin tamamında bulunan mesajların 3'te birini yazan, bu linke ait mesajların % 80'inden fazlasının sahibi olmalarına rağmen, üyelerin % 2'sinden, en az bir mesaj gönderen üyelerin % 12'sinden ve en az 5 mesaj gönderen üyelerin % 20'sinden azını teşkil ettikleri için bu 6 katılımcının alıştırmalara ayrılan forumların müdavimleri olduklarını belirlemek zordur. Katılım dönemlerinde, oran hala “öğrencilerin 4'te 1'i mesajların 4'te 3'ünü gönderiyor “ tespitinin yer aldığı uzaktan eğitim programlarının ücretsiz forumlarından genelde elde edilen altındadır.

3.3. İçerik Fraklarının Sorgulanması

En etkin 6 katılımcı, sitenin açılışının birinci ayında üye olanlardır ve daha sonra üye olan diğer kişilerin aynı şekilde dinamik olmaları mümkün olsa bile henüz ilk yıl incelemesi üzerinde etkileri saptanamaz. Bununla beraber, katılım çeşitliliklerinin bu küçük katılımcı oranı içerisinde değiştiğini görüyoruz. Aslında, L yabancı dile ve anadile yapılan çeviri forumlarının tartışma forumlarının yarısından fazlasının merkezinde, H ise daha vasat olmasına rağmen aynı şekilde daha yüksek oranda tartışma forumlarının başlatıcısıdır. Bu iki aktör, “tartışma başlatıcı” diye adlandırdığımız (Audron, Coulibaly, Papi, 2008) grubu oluştururlar.

Temelde bir tartışma forumu başlatmanın dışında, bu aktörlerin mesajlarının tartışma forumlarının sonlandırılmasına yol açtığını görmek de aynı şekilde mümkündür. Tam aksine, oldukça aktif olan katılımcıların bu küçük grubunda yer alan Y herhangi bir forumun ne başlatılmasında ne de sonlandırılmasında asla yer almaz. Bu olguyu açıklamak için birbirine zıt olmayan 3 açıklayıcı hipotez öne sürülebilir:

1. Bu kişilerin forumun başlatılması ya da sonlandırılmasında daha fazla etkili oldukları gerçeği genellikle çok önemli katkılarıyla alakalıdır.
2. Yönetici (H) ya da moderatör (L) olma durumları bilgi alışverişine müdahale etme gibi örtük bir görevleri olduğunu gösterir ve buna karşılık bu konuma getirilmemiş kişilerin belki de tartışma forumlarını başlatma konusunda kendilerini daha az meşru hissetmelerine yol açmaktadır.
3. Gönderdikleri iletiler genellikle forumları başlatır ya da sonlandırır. Çünkü öğrenme dinamiğinden elde edilmiş bu mesajlar bir takım sorular sorar ve cevaplandırıldıkları anda teşekkür ile yeniden karşılık verirler.

Tartışmacılar	L.	H.	A.	P.	M.	Y.
Kayıt tarihi	09/09/2008	11/09/2008	20/09/2008	16/10/2008	20/09/2008	13/09/2008
Ortalama: mesaj/gün	0,41	1,25	0,71	0,48	0,33	0,31
Toplamdaki oranı : % mesaj	20,86%	18,60%	10,24%	6,21%	4,73%	4,62%
En çok "kullanılan" forum (mesaj sayısı)	Fransız dilbilgisi: 99 mesaj	Kendinizi tanıtır: 66 mesaj	Salon: 48 mesaj	Kültür: 30 mesaj	Kendinizi tanıtır: 38 mesaj	Fransızcaya çevrilecek Türkçe metinler: 28 mesaj
En çok bahsi geçen konular (mesaj sayısı)	Türkiye'nin coğrafi konumu: 12 mesaj	Şarkı: Tarkan' dan Dudu: 14 mesaj	Kız arkadaşımın şu anda yanımda olmasını çok isterdim : 7 mesaj	Türkçe şarkı: 9 mesaj	Eurovision yarışması ve Hadise: 7mesaj	1.Resim: 8 mesaj

Diğerlerinin aksine, tanıtım forumunda yer alan mesajlarda bu kişilerin anında sempatik bir tavır takındıklarını ve ikon sembollerin (émoticônes) kullanımını abartmama, ortak dil olarak İngilizce kullanma ya da “SMS dilinde” yazmama gibi bazı forum kurallarını iyice benimsediklerini görmek mümkündür.

Bu katılımcıları ve sitede varoluş nedenlerini daha iyi açıklayabilmek için bir araştırmanın sınırları içerisinde yer aldıklarını onlara açıklayarak bazı özel postalar aracılığıyla onlarla iletişim kurduk. Bu yazışma, tıpkı tanıtım forumunda yer alan tartışma forumlarının okunması gibi, bizlere katılımcıların çeşitliliğinin farkına varmamızı sağladı. Böylece, çok aktif olan bu 6 mesaj sahibinden birini örnek aldığımızda, kimileri için Fransızca (Türkler için Fransızca öğrenme amacı hoşça vakit geçirmek) kimileri için de Türkçe öğrenme (hoşça vakit geçirmek, iletişim kurabilmek) gerekçeleri olduğu gibi, yaş (26,46,63 yaş) ve mesleki ve sosyal konum (öğrenci, öğretmen, memur, emekli) kategorilerinin de oldukça çeşitli olduğunu biliyoruz.

Öyle görünüyor ki; Türkçe öğrenme eylemi genellikle bir merakı gidermekten başka bir şey değilken, bir kez “bu virüs size bulaştığında” kişisel bir uğraşa dönüşüyor; bu görüşü Fransızca öğrenimi bakımından değerlendirecek olursak, Fransızcanın daha uluslar arası karakterine bağlı işlevsel yanı kesinlikle daha ağır basmaktadır. Bununla beraber, her iki durumda da dilini öğrendikleri ülkede tatillerini geçirmiş ya da orada ikamet etmiş kişiler olduğu gibi, başka kültüre açılma fırsatını henüz yakalayamamış ya da çok az yakalayabilmiş kişiler bulunmaktadır.

Katılımcıların her birinin kendilerine özgü niteliklerinden önce, katılımcı dağılışındaki dengesizliğin tamamen, pek çok kimse için, diploma edinme amaçlı eğitim düzeninde yer alan her türlü öğrenmenin aksine yabancı dil eğitimi olarak sayılabilecek eğlence ve boş zaman aktivitelerini zorluklarıyla ikinci plana iten günlük yaşam aktivitelerine bağlı olduğu tartışılabilir görünüyor. Bu hipotez, sınavları geçmiş olma, tatile gitmiş olma vb. olaylarla birçok günlük devamsızlığı teyit eden temel aktörlerin mesajlarıyla da doğrulanmış görünüyor.

Ayrıca, aynı şekilde, başlıca mesaj gönderenler (posters) arasında erkekler kadar kadınların, Fransızlar kadar Türklerin de bulunduğunu görmek ilginçtir (duruma göre aktif katılımcılarda bu eğilim kendini doğruluyorsa benziyor). Fransızcadan Türkçeye ya da Türkçeden Fransızcaya olmalarına göre çeviri forumlarındaki aktivite farkı böylece daha az şaşırtıcı görünüyor.

Aslında, Fransızcadan Türkçeye çeviri forumu 28 mesaj içeriyorken, Türkçeden Fransızcaya yapılan çeviri forumu sadece 18 mesajı içermektedir. Ancak, eğer forumdaki mesajlar daha sık olurlarsa, 2. Forumda ortalama 9 günden daha fazla devam eder ve böylece ortalama 1 katılımcı daha fazla olur ve mesajlar 2 katına çıkar. Mesajların yazılması ve bunları yazanların sayısal analizi böylece mevcut mesaj sıklığındaki düşüşün her şeyden önce Türkçeden Fransızcaya çeviri forumunun dinamiğiyle açıklanabileceğinin farkına varılmasını sağlıyor. (1. etap:

Türkçeden Fransızcaya çeviride 9 mesaj, Fransızcadan Türkçeye çeviride 8 mesaj) (2. etap: Türkçeden Fransızcaya çeviride 6 mesaj, Fransızcadan Türkçeye çeviride 12 mesaj) (3. etap: Türkçeden Fransızcaya çeviride 3 mesaj, Fransızcadan Türkçeye çeviride 8 mesaj).

Bu düşünüş sadece diğer forumdaki dinamikle kısmen telafi edilebilir, çünkü bilgi alışverişleri aynı özellikleri göstermezler. Aslında, Fransızcadan Türkçeye çeviri forumu üzerinden gönderilen mesajlar, Türkçeden Fransızcaya çeviri forumuna göre (14,6'lık bir ortalamayla 18 mesaj; 11,5'lik medyan) sayıca fazla olmalarına karşın (28 mesaj) daha kısalar (her mesaj için ortalama 8,1'lik bir ortalama, 5,5'lik medyan).

Türkçeden Fransızcaya çeviri forumu üzerinden her bağlantı 10,7 gün ve diğeri (F-T) üzerinden 4,5 gün olmak üzere bağlantıların ortalama süresi aynı şekilde devam eder. Üstelik bağlantılara tıklama dönemlerinde, forumlar üzerinden yapılan uygulamalar arasında dikkate değer bir değişiklik gözleniyor; Türkçeden yapılan çeviri forumu üzerinden gönderilen her mesaja, görülen 865'lik bir ortalama ile görülen 15507'lik toplama karşılık, Fransızcadan yapılan çeviri forumu üzerinden gönderilen her mesaja, görülen 372,5'lik bir ortalama ve toplam 10431 mesaj görülür. Bu ayrım, duyarlı bir şekilde iki ortamda da bulunan kişilerle değil bu kişilerin bu ortamlardaki aktiviteleriyle açıklanabilir. Aslında, Fransızcadan Türkçeye çeviri forumunda daha sıkı bir etkinlik için L, A, M ve daha zayıf bir etkinlik için H ve P'den söz etmek mümkündür. Bu küçük fark özellikle her birinin bu iletişim dinamiğinde oynadığı rolle açıklanır. L ve H'nin forumun asıl başlatıcıları olduğu açıkça bir önceki tablodan belli oluyorsa da, bu başlatıcılık eyleminin öğrendikleri dil forumunda çoğunluğun sağlanması ile ilgili olduğunu ve forum başlatma mesajının kendi iki üyesinininkinden tamamen farklı olduğunu saptamak zordur. L, Fransızcadan Türkçeye çeviri sayfasındaki 28 bağlantının 20'sinde aktiftir ve genel olarak kısa bir cümlenin çevrilmesini ve birkaç kelimenin açıklanmasını gerektirir; buna karşılık H ise, sadece bu forumdaki 3 forum başlatıcısı ancak Türkçeden Fransızcaya çeviri forumundaki 18 bağlantıdan 8'inin başlatıcısıdır, çevrilecek uzun metinleri gönderir. Böylece, çeviri forumları üzerinden H tarafından gönderilen çeviri cümleleri, L tarafından gönderilen 27 kelimeye karşılık, ortalama 100 kelimeliktir.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Fransızlara Türkçe, Türklere de Fransızca öğretmeyi amaçlayan bu site üzerinde yaptığımız çalışma, birtakım genel eğilimleri yeniden ele alma fırsatı sunuyor.

Her şeyden önce, sitenin gittikçe geliştirilmesi, üye sayısının artması ve forumların kuruluşundan beri çeviri forumları üzerinden siteye sağlam bir katılım oranı yakalanması, İngilizceye kıyasla nadir ya da çok daha az kullanıldığı düşünülerek eğitim kurumlarında daha az tercih edilen yabancı bir dili öğrenme heves ve isteğinin varlığını ortaya koymaktadır.

Ayrıca, düşünülebilecek ve bu ana kadar yazılanın aksine, Pegasus işbirliğiyle (Audran, Coulibaly, Papi, 2007 & 2008; Papi, 2007, 2009 a & b) üniversite çalışmalarına giriş olanağı sağlayan diploma dâhilinde, çeviri forumları kuruluşlarından itibaren yetkilendirilmiş bulunmakta ve bu yetki aşılmamakta aksine biraz daha artmadan önce bir süreliğine azalarak devam etmektedir. Böylece 3. etap, bağlantıların sık olduğu dönemlerde, 1.etaptaki uzun bağlantılarla 2. etaptaki en kısa bağlantılar arasında bir ortalamaya benzer, ancak buna karşılık bağlantıların sıklığı dönemlerinde 2. etabın hızında devam ediyora benzer.

1. etabın mesajlarının içeriği ve sıklığı daha ileri düzeyde ve formal bir ortamdaki 3. etabınkine benzer daha ileri düzeyde bir sosyalleşme şeklini göstermesi çok daha şaşırtıcıdır. Biz bu durumun aşağıdaki üç olayla açıklanabileceğini iddia ediyoruz:

1. Ortamların çeşitlendirilmesiyle (sosyal bağları güçlendirme forumu olarak salon da olabilen, tanıtım forumu olarak algılama bölümü; Pegasus'ta, daha fazla düşünceye dayalı tartışmaların yer aldığı 3. etapta anında cevaplanan alıştırmalar bölümü)
2. Kendi dilinde bilen biri tarafından sunulan bazı nadir bulunan şeylerin paylaşımıyla (Fransızlar için Türkçe ve Türkler için Fransızca öğrenme merakı)
3. Her tür tartışmanın yer aldığı Pegasus Agora'da olduğunun aksine, anlık olarak gerçekleştirilmiş ortak etkinliklerin varlığıyla

Son olarak;

- Bilgi alışverişlerinin zamanla azaldığını,
- Yine bu bilgi alışverişlerinin, siteyi diğerlerine göre daha fazla kullanan katılımcıların aktivitelerinin yanı sıra, bazı forumlardaki uzaktan müdahale şekilleri ve uzunluklarına da bağlı olduğunu,
- Bu forumlardaki aktivitelerin gerçek bir dilbilimsel öğrenme isteğinin habercisi olduğunu gözlemlememize rağmen, bu siteye yönelik araştırmamızın ardından uzaktan eğitim çalışmalarının devam etmesi gerektiğini düşünüyoruz.

REFERANSLAR

AUDRAN, J., Coulibaly, B., & Papi, C. (2008). Les " incitateurs " et les " épreuves " , traces de vie sur les forums en ligne ? *DistanceS*, 10(1).

AUDRAN, J., Papi, C., & Coulibaly, B. (2007, septembre). *Le chercheur et son forum, un point de méthode*. Paper presented at the Congrès international AREF 2007. Symposium " Processus de socialisation en ligne " , Strasbourg.

- CENTİNTAS, B., & Genç, A. (2001). Eğitim reformu sonrası anadolu liselerinde yabancı dil öğretimi. *Hacettepe üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*(20), 51-56.
- DAELE, A. (2009). Socialisation des enseignants au sein d'une communauté virtuelle. *Education et formation*(e-290), 67-77.
- DUMONT, P. (2007). *La connaissance de la culture et de la langue turque en France: les hommes et les institutions*. Paper presented at the 7ème symposium international de langues, littérature et stylistique, Konya.
- HENRI, F. (1992). Computer conferencing and content analysis. In A. R. Kaye (Ed.), *Collaborative learning through computer conferencing. The Najaden Papers* (pp. 117-135). New York: Springer.
- MC KENNA, K. Y. A., & Bargh, J. A. (1998). Coming out in the age of the Internet: Identity "demarginalization" through virtual group participation. *Journal of Personality and Social Psychology*(75), 681-694.
- PAPI, C. (2007, mai). *Uzaktan eğitimde iletisimin rolü nedir ?* Paper presented at the Uluslararası bilgisayar ve öğretim teknolojileri sempozyumu, Çanakkale, Turquie.
- PAPİ, C. (2009a). Communiquer en ligne ou le forum comme lieu de socialisation. *Iletisim. Revue de la faculté de communication de l'université Galatasaray*(numéro spécial), 269-282.
- PAPİ, C. (2009b). Sympathiser à distance ou la création des cadres de l'interaction. *Education et formation, mars 09*(290), 93-107.
- SONER, O. (2007). Türkiye'de yabancı dil eğitimin dünü bugünü. *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(28), 397-404.
- TRONCY, C. (2009). Des enseignements en français dans une université publique turque francophone: enjeux institutionnels/questions didactiques. *GLOTTOPOL Revue de sociolinguistique en ligne*(13), 28-51.
- YİLMAZ, K. (2006). Les Scénarios dans l'Apprentissage à Distance du Français Langue Etrangère. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26(1), 237-250.

ANTİK DÖNEM MEZAR STELLERİ ÜZERİNDE BETİMLENEN SİMETRİK KARİNALI TİCARET GEMİLERİ

Arş. Gör. Erdoğan ASLAN
Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi
Arkeoloji Bölümü
erdoganaslan@gmail.com

Özet

Antik dönem mezar stelleri üzerinde betimlenen simetrik karınalı ticaret gemileri adlı bu çalışmada, mezar stelleri üzerindeki gemi betimlemelerinin, hem mezar sahibinin mesleği ile ilişkisi hem de stel üzerine işlenen gemi betimlemesinin tipolojisi ve gelişimi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Öyle ki mezar stelleri üzerinde bulunan gemilerin mezar sahibinin mesleği ile ilişkilendirilmesine yönelik olarak çalışmamızda yer alan yazıtlı stellerden bir tanesinin üzerinde “Mutlu bir şekilde 70 yıl yaşayan Phoibianos oğlu Nikomedialı denizci Koryntos selam eder” yazısı mezar sahibinin denizci olduğunu göstermekte ve geniş bir dağılım alanı olan diğer stellerdeki betimlemelerde de gemi motifinin seçilmesi aynı amaca yönelik olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: gemi, Mezar Steli, Antik Çağ, ticaret, sualtı.

ANTIQUAGE SYMMETRICAL BOTTOM OF THE TRADE SHIPS DESCRIBED AS ORNAMENT ON THE TOMB STONES

Abstract

The aim of this study is associated with not only the owner of this grave's profession but also making the typology and development of describing the ship stele. Another important result is owner of this grave's profession. On a stele, there was an article about the owner of the grave. This was written on the stele: “Koryntos welcomes who was the son of phoibianos from Nikomedea lives happily 70 years” letter shows that the tomb owner and the wide range of maritime space ship motif in descriptions of the other steles that show the selection for the same purpose.

Keywords: ship, Tomb Stone, Ancient, trade, underwater.

GİRİŞ

Henüz tam olarak açıklığa kavuşmamış olan antik çağ ticaretinin bir boyutu olan deniz ticareti ve gemiler üzerinde yapılan az sayıdaki çalışmada da halen tam bir fikir birliğine ulaşılamamıştır. Bu soruna yönelik olarak üzerinde ticaret gemilerinin betimlendiği mezar stellerinin bir bölümü bu çalışmada ele alınarak konuya katkı sağlamak amaçlanmaktadır. Gerek Mezar stelleri konusunda gerekse antik çağ gemileri ve gemiciliği konusunda birçok çalışma bulunmasına karşılık¹ doğrudan mezar stelleri üzerindeki gemi betimlemelerini ele alan bir araştırma bulunmamaktadır. Antik çağ ticaret gemilerinin nasıl inşa edildiği, ne çeşit donanım kullandıkları, hangi malların ne şekilde depolandığı, hatta geminin nasıl onarıldığı ve ömürleri gibi bilgiler son yıllarda artan sualtı araştırmaları ile hergün biraz daha açıklığa kavuşmaktadır. Fakat gemilerin üst yapısı, güverte donanımları, gemi arması hakkındaki en önemli bilgi kaynağımız günümüze ulaşan arkeolojik buluntular üzerindeki gemi tasvirleriyle sınırlıdır. Bu betimlemelerden yola çıkılarak günümüzde olduğu gibi antik çağda da değişik tipte gemiler ve donanımlar bulunduğu anlaşılmaktadır. Ancak ne var ki bu tasvirlerin büyük bir kısmı küçük, kaba ve ölçeksizdir, bu nedenle sadece belli başlı özellikler ayırt edilebilmektedir. Genel itibariyle antik çağ ticaret gemileri ahşap gövdeli, kısa boylu, geniş kanlı ve yelkenle hareket eden deniz taşıtlarıdır.

Antik çağda ticaret gemileri; resmi evrak taşımacılığında, yolcu taşımacılığında ve özellikle kargo taşımacılığında kullanılmıştır. Küçük boyutlu olanları daha çok kürekle hareket etmektedir ve yelken çoğunlukla ikincil itici gücü oluşturmuştur. Büyük boyutlu gemilerde ise ana itme gücünü yelken oluşturmuş, kürekler daha çok limana giriş ve çıkışta, rüzgârı yakalama gibi daha çok ikincil bir itme gücü olarak kullanılmıştır. Standart donanımı, ana direğe bağlı dörtgen yelken oluştururken daha ağır gemilerde ise bu yelken dışında artemon² eklenmekteydi³.

Deniz taşımacılığında kullanılan gemilerin kapasitesi 70-80 ton'dan, önce 100-150 tona, daha sonra ise 350-500 tona ulaşırken, Hellenistik Dönem'de yalnızca buğday taşımacılığı için üç yelkenli ve üç güverteli 1700-1900 ton buğday kapasiteli gemiler üretilmiştir⁴.

Antik çağda ihtiyaç ve gereksinimlere bağlı olarak, belli tiplerde küçük gemiler üretilmiştir. Bütün gemi ustaları bu gemileri zıvanalı armuz kaplama tekniğinde inşa etmişlerdir. Dümen için ise, geminin pupa kısmına konulan dümen palaları kullanılmıştır. Gemiler boyutuna göre tek dümen palası yada çift dümen palası ile idare edilmiştir. Küçük yelkenli gemiler, büyük deniz gemilerinde yar alan büyük kare yelkene göre daha farklı bir donanıma sahip olmuştur. Bunların büyük

¹ ; Basch 1947; Biesantz 1965; Fıratlı1965; Coulloud 1974; Pfuhl-Möbius I 1977; Yaylalı 1978; Pfuhl-Möbius II 1979; Schwertheim 1980; Atalay 1988; Cremer 1991; Schmidt 1991; Clairmont 1994; Moock 1998; Özdaş 2000; Şahin 2000; Casson 2002.

² Artemon: Pruva yelkeni.

³ Özdaş 2000, 294 vd.

⁴ Casson 1971, 171.

bir bölümünde yelken, baş kısmında bulunan tek üçgen (velena) yelkenle⁵ hareket etmektedir.

Simetrik Karinalı Ticaret Gemileri

Simetrik karinalı gemiler pruva ve pupa bodoslaması eşit yükseklikte olan gemilerdir. Bu gemiler detaylarda ve boyutlarında kendi içlerinde çeşitlilik gösterirler. Zaman içinde formlarındaki değişime bağlı olarak, çok çeşitli tipler ortaya çıkmıştır. Bu gemilerin yelkenli tasvirlerinin yanı sıra yelkensiz tasvirler de bulunmaktadır. Karinaları benzer olan bu tipteki gemileri ele alırken yelkenlerine, pupa ve pruva bodoslamalarına göre inceleyerek sınıflandırmak gerekmektedir.

1. YELKENLERE GÖRE

Yelkenlerine göre ele aldığımızda: dörtgen yelken, aşırmalı yelken ve yelkensiz olmak üzere üç ayrı tip ile karşılaşılmaktadır.

1.1.Dörtgen Yelkenli Simetrik Karinalı Gemiler

Bu çalışmada toplam dört adet dörtgen yelkenli simetrik karinalı gemi betimlemeli mezar steline yer verilmektedir. Bunlardan ilki İ.Ö. 1. yy. ortalarına tarihlenen Miletopolis kökenli stel üzerindeki simetrik karinalı gemidir (Lev.II-Res.1)⁶. Stelin ana sahnesinin (kline sahnesi) hemen altında alçak kabartma olarak işlenen dörtgen yelkenli simetrik karinalı gemi motifi düze yakın oval omurgalıdır, Bordada, üç adet kuşak tahtası ile pupa da geniş palalı dümen küreği yer almaktadır. Pupada, ayrıca yüksek bir pupa güvertesi bulunmaktadır. Ortada yelken direği ile pupa yelken vardır. Ayrıca pupa bölümünde; pupa ıstralya, kandilisa (palangalarla) ve pırasıyalar görülmektedir. Karelere bölünmüş dörtgen yelken üzerinde, donanıma ait halatlar görünmemektedir. Direği tutan, pruva ıstralya halatı gösterilmiştir. Yüksek pupa güverteli geminin pruva bölümünde iki adet baba yer alır.

Anadolu Medeniyetler Müzesinde bulunan ve İ.S. 2. yy. tarihlenen stel üzerinde yer alan diğer örnekte görülen düz omurgalı gemi, öne doğru hafif eğim yapıp yukarı doğru düz bir şekilde yükselen pruva bodoslamalıdır (Lev.I-Res.2)⁷. Yukarı doğru oval şekilde yükselip son bulan pupa bodoslaması bulunmaktadır. Pupada, geniş palalı bir dümen küreği vardır. Pupada, yüksek bir platform şeklinde pupa güvertesi yer alır. Güverte üstünde dörtgen bir baba, ortada yelken direği, yukarıda bir flama ile son bulmaktadır. Direğin üstünde seren ve ona bağlı dörtgen pupa yelken yer almaktadır. Pruva bodoslama ile halatın bağlantı yerinin hemen altında çapa babası yer almaktadır. Karelere bölünmüş dörtgen yelken üzerinde, donanıma ait halatlar görünmemektedir. Direği tutan,

⁵ Casson 1971, Res. 191.

⁶ Pekary 1999, 380, Res.. TR 28; Şahin 1999, Lev. LIII, Res. KA 15.

⁷ Pfuhl-Möbius II 1979,291 Lev. 178 Res.. 11 84; Özdaş 2000, Lev.38, Res. 59.

burmalı verilmiş pruva ıstralya halatı gösterilmiştir Geminin altında ise, dalga izlenimi veren yatık paralel çizgiler bulunmaktadır.

Seccino Naval Müzesinde bulunan ve İ.S. 3. yy.'a tarihlenen stel üzerindeki bir başka örnekte de dörtgen yelkenli simetrik karinalı bir gemi kabartması görülmektedir (Lev.VII-Res.2)⁸. Burada oval formlu bir ticaret gemisi betimlenmiştir. Bordada iki adet geniş kuşak tahtası ve üstte küpeşte kaplaması görülmektedir. Üst küpeşte kaplaması, pupada dışa doğru çıkan bir platform şeklinde son bulmaktadır. Geminin açılmış durumdaki dörtgen yelkeni çizgisel olarak fonda verilmiştir. Yine çizgisel olarak dörtgen yelken üzerinde, donanımına ait halatlar görünmemektedir. Direği tutan pruva ıstralya halatı gösterilmiştir Geminin içinde sadece başları görülen profilden verilmiş dört figür betimlenmiştir. Figürlerden en soldaki bir tanesi pruva yönüne bakarken diğer üç figür geminin arkasına doğru bakmaktadır.

Dörtgen yelkenli simetrik karinalı gemilere son örneğimiz ise Karadeniz bölgesine ait olduğu bilinen ve İstanbul Arkeoloji Müzesinde yer alan İ.S. 3. yy.'a tarihlenen stel üzerinde bulunmaktadır (Lev.V-Res.2)⁹. Stel üzerine alçak kabartma tekniğinde yapılmış olan gemi üzerinde düze yakın oval omurgalı, yukarı doğru yükselen ve hafif dışa doğru açılan oval pruva ve pupa bodoslamalıdır. Bordada, üç adet kuşak tahtası ile pupada geniş palalı dümen küreği yer almaktadır. Pupada, ayrıca yüksek bir pupa güvertesi bulunmaktadır. Ortada yelken direği ile dörtgen biçimli pupa yelken vardır. Ayrıca pupa bölümünde; pupa ıstralya, kandilisa (palangalarla) ve pırsyalar görülmektedir. Büyük geminin arkasında bir halatla bağlı küçük bir gemi bulunmaktadır. Yelkenli bu gemi düze yakın oval bir karina formuna sahiptir. Gösterilen dört geminin de yelken donanımı ayrıntılı bir şekilde gösterilmiştir ve açık deniz ticaretinde İ.S..3. yy.'a kadar kullanıldığı anlaşılmaktadır.

1.2. Aşırıyalı Yelkenli Simetrik Karinalı Ticaret Gemileri

Aşırıyalı yelkene sahip ticaret gemilerinin ilk örneği İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde bulunan Lampsakos'ta (Mysia) bulunmuş İ.Ö..2.yy.'a tarihlenen bir mezar steli üzerein de görülür. Tek kişi tarafından kullanılan gemi simetrik karina formludur (Lev.I-Res.1)¹⁰. Geminin pupasında iki elinde yeke tutan, oturur durumda bir figür bulunmaktadır ve pruva bölümünde yer alan aşırıyalı bir yelken taşımaktadır. Bordada, dümen küreklerini oturduğu ve kuşak tahtalarının oluşturduğu yan kanatlar görülmektedir. Savaş gemisi özellikleri gösteren bir ticaret gemisi görünümünde olmasına karşın bu gemi daha çok savaşlarda asıl savaş gemilerine destek vermek amaçlı kullanılan bir formdadır.

⁸ Pekary 1999, 58, Res. E 9.

⁹ Pfuhl- Möbius II 1979, 290, Lev.178, Res. 1183; Pekary 1999, 376, Res. TR 16; Özdaş 2000, Lev.58, Res. 112.

¹⁰ Casson 1971, Res. 177; Pfuhl-Möbius II 1979, 290 Lev. 178 Res. 1181; Pekary 1999, 376, Res. TR 18; Özdaş 2000, Lev.37, Res.58.

Bir diğer örnek Prokonnesos'tan İ.S. 2. yy.'a tarihlenen aşırmalı yelkenli simetrik karinalı ticaret gemisidir (Lev.IV-Res.1)¹¹. Pupada, geniş palalı dümen küreği, iki kuşak tahtasının arasındaki kanat bölümünden geçmektedir. Pupada bulunan oturur durumdaki dümenci, sol eliyle yekeyi, sağ eliyle de prasya halatını tutarken gösterilmiştir. Dörtgen yelken, aşırmalı yelken özellikleri göstermektedir. Küçük bir yelkenli olan gemi, iç bükey bir pruva bodoslamaya sahiptir. Bu tipte Piraus Müzesinden İ.S. 1. yy.'a tarihlenen stel üzerinde aşırma yelkenli gemi betimlemesi bulunur (Lev.VI-Res.1)¹². Gemi, aşırma yelkenli küçük bir ticaret gemisidir. Pruva kısmı oval olarak yukarıya doğru yükselirken pupa kısmı daha dik bir eğimle yükselmektedir ve pupa bodoslama dışı kıvrılarak kuğu boynu gibi yuvarlak bir görünüme kavuşmuştur. Küpeşte altındaki kuşak tahtası pupa bodoslamaya kadar uzanmaktadır. Geminin pupa kısmında dümen küreği bulunmaktadır. Geminin ön kısmında küçük bir seren yelkeni bulunmaktadır. Geminin içinde ayakta duran iki figür görülmektedir.

Prokonnesos'tan İ.Ö. 2. yy.' dan bir diğer aşırma yelkenli simetrik karinalı gemi ise stel üzerinde alçak kabartma olarak yer almaktadır (Lev.III-Res.2)¹³. Geminin omurga ve karina bölümü belli değildir. Yukarı doğru dik bombeli olarak çıkan ve sivri bir şekilde son bulan pruva bodoslamaya sahip geminin, dik bir şekilde çıkan pupa bodoslamasının şekli, eksik olmasından dolayı tam anlaşılamamaktadır. Borda üstünde bitişik, iki adet kuşak tahtası bulunmaktadır. Geminin pruva bodoslamasının hemen yanında, yelken direği yer almaktadır. Burada, ayakta duran bir figür, bu direktan sarkan halatı tutmaktadır. Pupada, kuşak tahtalarına tutturulmuş geniş palalı bir dümen küreği ve yekesi yer almaktadır. Burada oturur durumda dümenci, yekeyi tutmaktadır.

İstanbul Arkeoloji Müzesi'nden, Marmara Bölgesi'ne ait ve İ.S. 2. yy.'a tarihlenen bir diğer stel üzerinde (Lev.IV-Res.2)¹⁴ düz omurgalı, öne doğru düze yakın oval bir şekilde çıkıntı yaparak yukarı doğru yükselen pruva bodoslamalı, yine yukarı doğru oval bir şekilde yükselerek, içe doğru dönen pupa bodoslamalı geniş karinalı gemi betimlenmiştir. Geminin bordasında üç adet kuşak tahtası görülmektedir. Pupada bulunan geniş palalı dümen küreği, ikinci kuşak tahtasının altından geçmektedir ve üçüncü kuşak tahtasının üstünde bir çeşit küçük destek tahtası bulunmaktadır. Ayrıca, kısa dümen yekesi de görülmektedir. Küpeşte üstünde dümen yanında iki adet dörtgen baba bulunmakta ve pruva kısmında yüksek bir direğe bağlı bulunan aşırma yelkeni yer almaktadır. Bu tipteki gemilerin Marmara'da, Batı Yunanistan'da İ.Ö. 2. yy.'dan İ.S. 2. yy.'a kadar kullanıldığı görülmektedir.

¹¹ Özdaş 2000, Lev.49, Res. 84.

¹² Moock 1998, Taf. 65, Res. 502a; Pekary 1999, 112, Res. GR 15; Özdaş 2000, Lev.170, Res. 441; Casson 2002, 128, Res. 90.

¹³ Özdaş 2000, Lev.49, Res. 83.

¹⁴ Özdaş 2000, Lev.49, Res. 85.

1.3.Yelkensiz Simetrik Karinalı Ticaret Gemileri

Burada ele alınan ticaret gemilerinin büyük bir bölümünü yelkensiz olarak tasvir edilmiş gemiler oluşturmaktadır. Bu gemiler büyük olasılıkla yelkenli olmasına karşın, tasvirde işlenmemiştir. İ.Ö. 7. yy.'dan itibaren görülen simetrik karinalı gemilerin yelkensiz örnekleri, yelken donanımı görülememesi dışında, diğer örneklerden çok farkı bulunmamaktadır. İ.S. 2. yy.'a tarihlenen ve form olarak birbirinin çok yakın benzeri olan bu gemiler farklı bölgelerde karşımıza çıkmaktadır (Lev.III-Res.1¹⁵, Lev.VIII-Res.2¹⁶). İç bükey pruva bodoslamaya sahip örnekler İstanbul ve (Lev.III-Res.1) Nicomedia'dan gelmektedir (Lev.VIII-Res.2). Gemilerde özellikle omurga vurgulanmıştır.

Bithynia Bölgesi'nde bulunan diğer bir simetrik karinalı Gemi tasviri (Lev.V-Res.1)¹⁷, Nikomedia'da karşımıza çıkmaktadır. İ.S. 2. yy'a ait gemi, oval bir forma sahip olup, bordasında iki adet kuşak tahtası bulunmaktadır. Pruva bodoslamasının ucu kırık olup, iç bükey bir form göstermektedir. Pupa bodoslama ise, stilize kuğu başı şeklinde son bulmaktadır ve pupa küpeşteden dışa doğru taşan bir pupa iskele mevcuttur. Bu grup içinde değerlendirebileceğimiz diğer örnekler Mikonos Müzesinde bulunan ve İ.Ö. 2. yy.'a tarihlenen stel üzerinde (Lev.II-Res.2)¹⁸ üçgen alınlıklı akroterli ve iki plasterli stel üzerindeki resim alanında kayalıklara oturmuş çıplak bir erkek figürü yer alır. Figürün arkasında bir ticaret gemisi pruvası görülmektedir. Oval bir biçime sahip gövde yapısı yüksek olmayan, hafif dışa kavisli bir pruva bodoslaması görülür. Küpeştenin hemen altında pruva bodoslamaya kadar devam eden kuşak tahtası yer almaktadır.

Piraeus Müzesinde bulunan ve İ.S. 2. yy.'a tarihlenen stelin ana resim alanına yüksek kabartma olarak bir gemi motifi işlenmiştir (Lev.VI-Res.2)¹⁹. Plasterli ve yazıtlı stelin alt bölümü kırılmıştır. Gemi yelkensiz ve küçük bir ticaret gemisidir. Pruva kısmı yukarıya doğru oval bir şekilde yükselirken pupa kısmı daha dik bir eğimle yükselmektedir ve pupa bodoslama dışa kıvrılarak kuğu boynu gibi yuvarlak bir görünüme kavuşmuştur. Küpeşte altındaki kuşak tahtası pupa bodoslamaya kadar uzanmaktadır. Geminin içinde omuz hizasına kadar görülebilen oturur pozisyonda iki figür görülmektedir.

Korfu Müzesinde bulunan ve İ.S. 1. yy.'a tarihlenen stelin resim alanında exsomis giymiş ve kayalıklarda oturan bir figür vardır (Lev.VI-Res.1). Figürün önünde bir ticaret gemisi pupası görülmektedir. Oval bir şekilde yükselen pruva bodoslama dörtgen biçimlidir ve belirgin küpeştenin altında bir kuşak tahtası yer almaktadır.

¹⁵ Pfuhl-Möbius II 1979, 291 Lev. 179, Res. 1185; Pekary 1999, 308, Res. IV 11; Özdaş 2000, Lev.47, Res.79.

¹⁶ Pekary 1999, 378, Res. TR 23; Özdaş 2000, Lev.206, Res. 24.

¹⁷ Pfuhl-Möbius II 1979,488, Lev.294, Res. 2030; Pekary 1999, 378, Res. TR 26; Özdaş 2000, Lev.51, Res. 87.

¹⁸ Coulloud 1974, 172, Pl.66, Res. 339; Pekary 1999, 126, Res. GR 66.

¹⁹ Moock 1998, Lev. 62, Res. 490c.

Mykonos Müzesinden İ.S. 2.yy. tarihlenen) stelin resim alanında bir ticaret gemisinin pruva bölümü ve üzerinde eğilmiş olasılıkla geminin babasını limana bağlar pozdadır (Lev.IX-Res.1)²⁰. Geminin üzerinde yarı belden verilmiş çıplak bir erkek figürü yer almaktadır. Stel üzerine alçak kabartma olarak yapılan ticaret gemisinin pruvası oval bir yapıya sahip gövde yapısı yüksek olmayan, hafif dışa kavisli bir pruva bodoslaması görülmektedir. Küpeştenin hemen altında pruva bodoslamaya kadar devam eden kuşak tahtası yer almaktadır. Gemi üzerinde geriye yönlendirilmiş iki adet kürek bulunmaktadır. , Gemi oval omurgalı öne ve yukarı doğru oval bir şekilde yükselen pruva bodoslamalı, yukarı doğru oval bir şekilde yükselen pupa bodoslaması dörtgen olarak sonlanmaktadır. Geminin bordasında, geniş bir kuşak tahtası bulunmaktadır. Ayrıca, omurga ve bodoslama vurgulanmıştır. Diğer bölüm ve donanımına ait herhangi bir tasvir bulunmamaktadır.

Bu gruba son örnek Metz Müzesinde bulunan ve İ.S. 3.yy.'a tarihlenen stel üzerindedir (Lev.VIII-Res.1)²¹. Burada simetrik karinalı, yelkensiz bir ticaret gemisi betimlenmiştir. Pruva bodoslama oval bir şekilde yukarı doğru yükselerek içe doğru kıvrılmış bir şekilde son bulmaktadır. Oval yapılı geminin pupa bodoslaması yuvarlak bir şekilde yükselerek içe doğru kıvrılarak son bulmaktadır. Bordada bir adet geniş kuşak tahtası ve üstte küpeşte kaplaması görülmektedir. Üst küpeşte kaplaması, pupada dışa doğru çıkan bir platform şeklinde son bulmaktadır.

Anlaşıyor ki burada yelkensiz olarak betimlenen bu simetrik karinalı ticaret gemileri, Marmara'da, Batı Yunanistan'da ve Ege Adaları'nda İ.Ö. 2. yy.'dan İ.S. 2. yy.'a kadar kullanılmıştır.

2. BODOSLAMALARA GÖRE

Gemileri Pruva bodoslamalarına göre ele aldığımızda ise, dış bükey pruva bodoslamalı gemiler, dikey pruva bodoslamalı gemiler ve diğerleri olmak üzere üç tiplere ayırmak mümkün olmaktadır.

2.1. Dış Bükey Pruva Bodoslamalı Simetrik Karinalı Ticaret Gemileri

Gemileri pruva bodoslamalarının formlarına göre sınıflandırdığımızda, dış bükey pruva bodoslamalıların, en büyük grubu oluşturdukları görülür. Bu tipin genel karakteristiği olarak: Pruva bodoslama oval bir şekilde yukarı doğru yükselerek dışa doğru kıvrılmış veya dışa doğru düz bir şekilde devam ederek son bulmaktadır. (Lev.IRes.1,2; Lev.II.Res.1,2; Lev.III.Res.1; Lev.V.Res.1; Lev.VI.Res.2; Lev.VIII.Res.2; Lev.IX.Res.1) Bu tip içine giren örneklerin çoğunluğu, büyük ticaret gemilerinden oluşmaktadır. Pruva bodoslamalar kendi içinde de benzerlik ve farklılıklar göstermektedir.

²⁰ Coulloud 1974, 176, Lev. 69, Res. 351; Pekary 1999, 126, Res. GR 65.

²¹ Pekary 1999, 76, Res. F 33.

Bu tipteki gemilerin Marmara'da, Ege'de, Batı Yunanistan'da ve Roma'da İ.Ö. 2. yy.'dan İ.S. 2. yy.'a kadar kullanıldığı görülmektedir.

2.2. Dikey Pruva Bodoslamalı Simetrik Karinalı Ticaret Gemileri

Pruva bodoslaması içinde ikinci grubu, dikey pruva bodoslamalı gemiler oluşturmaktadır. Bu tipi yukarı doğru düz bir şekilde yükselen pruva bodoslamalı gemiler oluşturmaktadır (Lev.III.Res.2; Lev.IV.Res.1,2; Lev.V.Res.2; Lev.VI.Res.1; Lev.VII.Res.1²²).

Bu tipteki gemilerin Paphlagonia'da, Marmara'da ve Batı Yunanistan'da İ.Ö. 2. yy.'dan İ.S. 2. yy.'a kadar kullanıldığı görülmektedir.

2.3. İç Bükey Pruva Bodoslamalı Simetrik Karinalı Ticaret Gemileri

Bu sınıf içine ise, sadece bir örnek girmektedir. Metz Müzesinde bulunan ve İ.S. 3. yy.'a tarihlenen stel üzerinde simetrik karinalı bir ticaret gemisi betimlenmiştir (Lev.VIII-Res.1). Pruva bodoslama oval bir şekilde yukarı doğru yükselerek içe doğru kıvrılmış bir şekilde son bulmaktadır. Oval yapılı geminin pupa bodoslaması yuvarlak bir şekilde yükselerek içe doğru kıvrılarak son bulmaktadır. Bordada bir adet geniş kuşak tahtası ve üstte küpeşte kaplaması görülmektedir. Üst küpeşte kaplaması, pupada dışa doğru çıkan bir platform şeklinde son bulmaktadır.

SONUÇ

Çalışmada yer verilen mezar stelleri üzerinde betimlenen simetrik karinalı gemilerin dönem ve dağılımına bakıldığında, Dörtgen yelkenli simetrik karinalı olanlar İ.Ö. 1. yy. dan, İ.S. 3. yy.'a kadar Miletopolis, Nikomedia ve Sinope'de görülmektedir. Aşırma yelkenli simetrik karinalı olanlar, İ.Ö. 2. yy.'dan, İ.S. 2. yy.'a kadar Marmara ve Batı Yunanistan'da, Yelkensiz simetrik karinalı gemiler ise İ.S. 1. yy.'dan İ.S. 3. yy.'a kadar Marmara, Batı Yunanistan ve Ege Adalarında kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Simetrik karinalı gemilerden dış bükey pruva bodoslamalı olanlar Marmara, İonya, Ege Adaları, Batı Yunanistan ve Roma'da İ.Ö. 2. yy.'dan İ.S. 2. yy.'a kadar kullanıldığı görülmektedir. Dikey pruva bodoslamalı olanlar İ.Ö. 2. yy.'dan İ.S. 2. yy.'a kadar Paphlagonia, Marmara ve Batı Yunanistan'da kullanıldığı ve son olarak, İç bükey pruva bodoslamalı olanlar ise İ.S. 3. yy.'da Delos Adası'nda kullanıldığı görülmektedir²³.

Bir diğer önemli sonuç ise mezar stelleri üzerinde bulunan gemilerinin mezar sahibi ve mezar sahibinin mesleği ile ilişkilendirilmesi yönündedir. Genel olarak mezar ikonografisinde mezar sahibinin mesleği ya da konumu ile ilgili betimlemeler

²² Coulloud 1974, 171, Lev.66, Res. 338; Pekary 1999, 126, Res. GR 64.

²³ Ayrıca geniş katalog bilgisi için bkz.: Aslan 2006, 39 vd.

seçildiği bilinmektedir. Bu bağlamda ticaret gemisi betimlemesinin bulunduğu mezar stellerinin deniz ticareti ile uğraşan bir tüccara ya da bir tayfaya ait olduğu düşünülmektedir. Bu düşünceyi doğrular nitelikte burada yer alan yazıtlı stellerden bir tanesinin üzerinde -KOPNOYTOΣ ΦΟΙΒΙΑΝΟΥΝ? ΚΛΗΡΟΣΕΝΕΙΚ° ΝΗΑΕΧΣΖΗΣΑΣ ΑΜΕΜΠΙΤΩΕ ?ΕΤΗ ˘Ο˘ ΧΑΙΡΕ -“Mutlu bir şekilde 70 yıl yaşayan Phoibianos oğlu Nikomedialı **denizci** Koryntos selam eder” yazması bu görüşümüzü doğrular (Lev.I-Res.1). Ne yazık ki çalışmamızda yer alan yazıtlı stellerin birçoğunun yazıtının tahrip edilmiş olması yanında okunabilen diğer yazıtların ise sadece selamlama yazıtının olması nedeniyle bu görüşümüze yönelik örneklerimiz azdır.

Ayrıca antik çağ gemilerinin tipolojik gelişimini tam olarak yapabilmemiz için resimsel anlatımda geminin bütün detaylarının görülebilmesi gerekmektedir. Ancak mezar stelleri üzerindeki resim alanının dar olması nedeniyle bu detaylar işlenmemiştir ve ticaret gemilerinin formlarındaki gelişimin takip edilmesini güçleştirmektedir. Ancak burada yer verdiğimiz mezar stelleri üzerindeki gemiler, stelin yapıldığı çağda revaçta olan ve günlük yaşamda sık sık karşılaşılan gemiler olmalıdır. Bu nedenle stelin yapıldığı dönemde yaşayan insanlar, stel üzerinde aslında hangi gemi tipinin betimlendiğini kolayca anlayabilmekteydiler. Buda gemiyi stel üzerine işleyen sanatçının bu detayları verme kaygısını ortadan kaldırmıyor olmalıdır.

KAYNAKLAR

- ASLAN 2006: E. Aslan, “Mezar Stelleri Üzerinde Betimlenen Motiflere Göre Antik Çağ Gemileri” (S.Ü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (Konya 2006)
- ATALAY 1988: E. Atalay, Hellenistik Çağda Ephesos Mezar Stelleri Atölyeleri (1988)
- BASCH 1991: L. Basch, “Roman Triremes and Kleinasien II. Mysien. (1991)
- BASCH 1997: L. Basch, “Roman Triremes and the Outtriggerles Phoennician Trireme” *Marines Miror* 65.1 29-34 (1997)
- BIESANTZ 1965: H. Biesantz, *Die Thessalischen Grabreliefs* (1965)
- CASSON 1971: L. Casson, *Ships and Seamanship in the Ancient World* (1971)
- CASSON 2002: L. Casson, *Antik Çağda Denizcilik ve Gemiler* (2002)
- CLAIRMONT 1994: C- W. Clairmont, *Classical Attic Tombstones* (1994)
- COUILLOUD 1974: M.-T., Couilloud, “Les Monuments Funeraires De Rhenee” *Delos* 30, (1974)
- CREMER 1991: M. Cremer, *Hellenistisch-römische Grabstelen im nordwestlichen Kleinasien II. Mysien. (1991)*

- FIRATLI 1965: N. Fıratlı, "İstanbul'un Yunan Ve Roma Mezar Stelleri", TTK, (1965) Belleten XXIX, 263-323
- MOOCK 1998: D. W. Mook, Die Figürlichen Grabstelen Attikas In Der Kaiserzeit (1998)
- ÖZDAŞ 2000: H. Özdaş, Anadolu'da Gemi Tipolojisi, (H.Ü. Yayınlanmamış Doktora Tezi) (Ankara 2000)
- PFUHL-MÖBIUS 1977: Pfuhl-Möbius, Die Ostgriechischen Grabreliefs I (1977); II (1979)
- SCHWERTHEIM 1980: E. Schwertheim, Die Inschriften von Kyzikos und Umgebung I.I.K 18 (1980)
- SCHMİDT 1991: S. Schmidt, Hellenistische Grabreliefs. (1991)
- ŞAHİN 2000: M. Şahin, Miletopolis Kökenli Figürlü Mezar Stelleri ve Adak Levhaları, TTK(2000)
- YAYLALI 1978: A.Yaylalı, Hellenistik Devir İzmir Kökenli, Figürlü Mezar stelleri, (Yayınlanmamış Doçentlik Tezi), (1978)

LEVHALAR

LEVHA-I

Resim 1

Resim 2

LEVHA-II

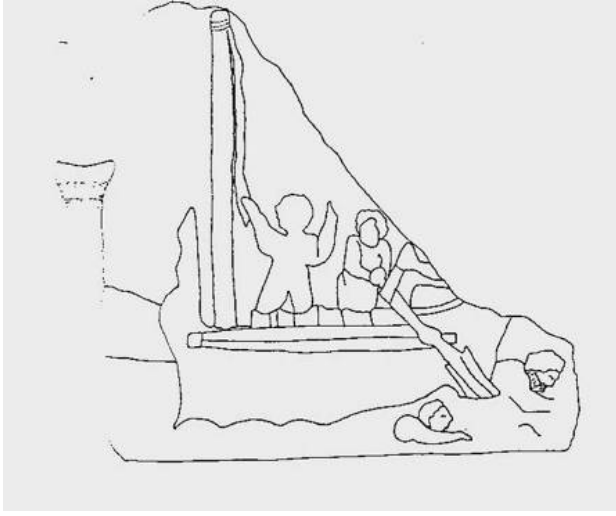
Resim 1

Resim 2

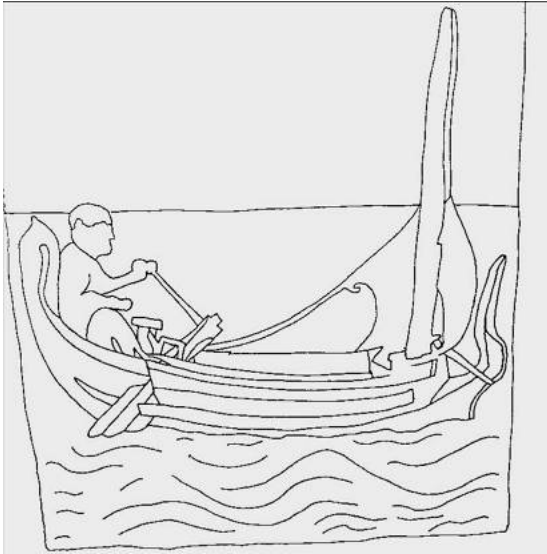
LEVHA-III

Resim 1

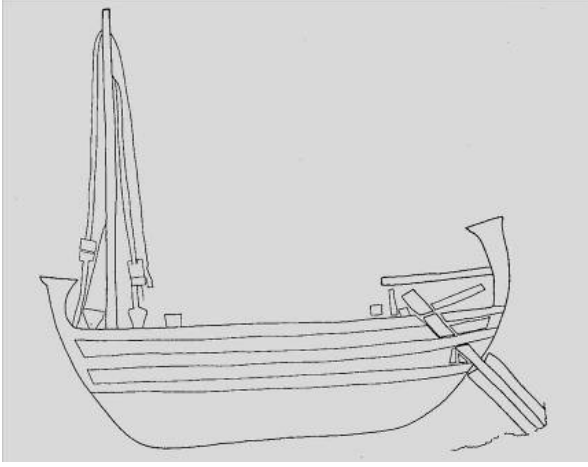

Resim 2

LEVHA-IV

Resim 1

Resim 2

LEVHA-V

Resim 1

Resim 2

LEVHA-VI

Resim 1

Resim 2

LEVHA-VII

Resim 1

Resim 2

LEVHA-VIII

Resim 1

Resim 2

LEVHA-IX

Resim 1

CASE SUFFIXES IN SALIR TURKISH

Yrd. Doç. Dr. Ersin TERES
İstanbul Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi
Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü
ersinteres@gmail.com

Abstract

There are limited studies on Salirs and Salir Turkish in Turkey. Salirs, who are one of nine Turkish people living in People's Republic of China with New Uighurs, Kazakhs, Kyrgyzs, Uzbeks, Tatars, Tuvians, Yellow Uighurs and Fu-yu Kyrgyzs, live especially in Qīnghāi province and various places of People's Republic of China. There are a lot of different views about Salir Turkish's position in Turkish language groups. Besides, there are a lot of views about the origin and homeland of Salirs. In this paper, these views are quoted in detail. Also, the information about Salirs are given in the introduction part of the article and the case suffixes in Salir Turkish, the usage and functions in the sentence of case suffixes in Salir Turkish are dwelt on in the development part of the article. This paper is prepared on the basis of "Turkish Languages in China's Project".¹

Keywords: Salirs, Salir Turkish, comparison, case suffixes.

SALIR TÜRKÇESİNDE HÂL EKLERİ

Özet

Türkiyede Salırlar ve Salır Türkçesi üzerine sınırlı sayıda çalışma mevcuttur. Yeni Uygur, Kazak, Kırgız, Özbek, Tatar, Tuva ve Sarı Uygur ve Fu-yü Kırgızları ile birlikte Çin Halk Cumhuriyetinde yaşayan dokuz Türk halkından biri olan Salırlar; Qīnghāi (Çinghai) eyaleti başta olmak üzere Çin Halk Cumhuriyetinin değişik bölgelerinde yaşamaktadırlar. Bunların konuştuğu Salır Türkçesinin Türk lehçe grupları içerisindeki yeri konusunda değişik görüşler söz konusudur. Bunun yanında Salırların kökeni ve anayurtları konusunda da değişik görüşler bulunmaktadır. Bunlar makalede ayrıntılı bir şekilde verilmiştir. Ayrıca giriş bölümünde Salırlar ve Salır Türkçesi hakkında bilgi verilmiş, gelişme bölümünde Salır Türkçesinde hâl ekleri, bu hâl eklerinin kullanımı ve cümle içindeki işlevleri üzerinde durulmuştur. Bu makale, "Çindeki Türk Dilleri" adlı proje esas alınarak hazırlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Salırlar, Salır Türkçesi, karşılaştırma, hâl ekleri.

¹. This paper is prepared on the basis the project of Turkish Language in China. The project of Turkish Language in China is supported by TUBITAK during March 2009-November 2010 and conducted by Prof. Dr. Zuhâl Ölmez. The project number is 108K413.

INTRODUCTION

Salir Turkish, the language of Salirs who are the eastern clan of Oghuz tribe, is one of the nine Turkish languages spoken in the People's Republic of China. As it is known, some other Turkish languages such as New Uighur, Uzbek, Kazakh, Kyrgyz, Tatar, Yellow Uighur, Fu-yu Kyrgyz, Tuvanian are also spoken in the People's Republic of China. Salirs live in various places of China such as Qīnghāi (Chinghai) Province Salir Autonomous Region, Qīnghāi (Chinghai) Province Xúnhuà Salir Autonomous Region and also in the western, northern and southern parts of the same province, Xīning City Gansu Province Huizu Autonomous Region Salir part, Shinjang Uygur Autonomous Region Yining (Gulca) part.

There is not much knowledge about their history and the most of it is about Salirs and Salir Turkish are from the studies of Western researchers. Besides, there are some different views on their name. Some researchers called them as Salar (Poppe, 1953: 438-477; Kakuk, 1961: 95-117; Tenishev, 1962: 253-272; Hahn, 1988: 235-275; Dwyer 1998: 49-83; Yakup 1998: 49-72), the other called as Salir (Ölmez, 2009: 436-438). I preferred Salir in this paper. Because, they called their own region as Salir. For instance, they say that *men salirga* (~ *sal:ga*) *vargur* (~ *va:gur*) "I will go to Xunhua (Xunhua is the Chinese name of their region) (Ölmez, 2009: 437).

The compilations that Potanin, a Russian scientist, made towards the end of the 19th century, texts published by Zsuzsa Kakuk and his studies on vocabulary and phonetics, E. R. Texts published by Tenishev on Salir Turkish and folklore, anthropological researches of Kevin Stuart, Ma Wei and Ma Jianzhong, R. Hahn's articles on the origin of Salirs, researches of Arienne M. Dwyer on the origins of Salirs and the grammar and phonetics of Salir Turkish and studies of Abdurrisid Yakub on Shinjang Salirs can be considered as the most significant researches in this field (Potanin, 1950: 426-434; Kakuk, 1961: 95-117, Kakuk, 1962: 173-196, Kakuk, 1962: 161-172; Tenishev, 1962: 253-272; Tenishev, 1963, Tenishev, 1964 Tenishev, 1976a, Tenishev, 1997: 335-345; Stuart-Wei-Jiangzhong, 1999: 31-76; Stuart-Wei-Jiangzhong, 2001; Hahn, 1988: 235-275; Dwyer, 1998: 49-83, Dwyer, 2007; Yakup, 1998: 49-72, Yakup, 2002).

There are various views about the origin of Salir one of which is that they come from the Uyghurs in Turfan. However, it is difficult to prove due to the lack of written documents. Another view is that they are a part of the Oghuz group. According to Claus Schönig, Salirs are a part of an old Oghuz group and may be genetically related to them (Schönig, 1999: 85). They probably left Oghuz during Cenghis Khan's Period and settled down within the territories of Shinjang and Qīnghāi (Chinghai). Arienne M. Dwyer claims that the view may be taken into consideration although there is no strong evidence about it unless they are also proved by linguistic and ethnographic data. When this evidence are considered it

can be said that Salirs are an Oghuz tribe whose ancestors were Turkmen Salirs currently living in Iran and Turkmenistan (Dwyer, 2007: 1).

The first data about Salirs are derived from Kashgarli Mahmud's *Diwan Lugat at-Turk* which also includes the first data about Turkish culture. In *Diwan Lugat at-Turk*, they are in the part where Oghuz clan is discussed narrated as the fifth Oghuz clan called Salgur. When the word 'clan' is explained in the work, 'Salgur clan' is also mentioned.

boy: *If two men who don't know each other greet when they come across, boy kim: 'What clan do you belong to?; Who are your ancestors?; Who are your people?, (raht, 'aşira kawim)?' he asks. The other one answers: **Salgur:** My relative (raht) is Salgur clan (kabila),' he says and adds one of the name of the clans that I mentioned in the beginning of the book. They are the proper names of the ancestors of tribes. Then, they whether start talking or leave after learning each other's tribe (Dankoff-Kelly, 1982: 219).*

Salir Turkish is placed into different groups in terms of traditional classification of Turkish languages. Korsh and Samoilovitch regard Salir Turkish as Northern / Southwestern Turkish Languages (Kipchak-Chagatai type of language) (Korsh, 1910; Samoilovitch, 1922). Malov states that Salir Turkish is an *ayak* language (Malov, 1927). Poppe, Menges, Pritsak, Gabain classify it within Eastern Turkish (Chagatai type); considering this Turkish language as related to New Uighur and even state that it is a dialect of New Uighur (Poppe, 1953: 438-477; Menges, 1979; Pritsak, 1953: 525-563; Gabain, 1963). Tenishev claims that it belongs to the Northern and Eastern groups (Tenishev, 1960). Drimba states that Salir is an Oghuz language which has adstratum of Chagatai (Drimba, 1968: 200-213).

Among the traditional classification of Turkic languages suggested by Talat Tekin, Salir Turkish forms a group itself in terms of *adak/taglıg* criteria which are used for classifying Turkic languages because the word *taglıg* which is used as a criterium is not in the form *taglık* or *tawlı/daglı* but in *taglı* (Tekin-Ölmez, 1995).

In many new classification of Turkic languages, Salir Turkish is regarded as the southeastern branch of Turkish language (Johanson-Csato, 1998; Schönig, 1999: 85). The view that Salir Turkish is a dialect of New Uighur, on the other hand, is criticized in many recent writings.

Salir Turkish has a lot in common with languages – especially with some New Uighur dialects - that are considered to be in the same group with it in terms of their main grammar qualities. It can be clearly seen when a comparison is made between phonetic qualities such as epenthesis, code alternation between *ç/ş* (fricative consonant lenition), primary long vowels seen in some examples and vocabulary. Many qualities of Salir Turkish are Chagatai origin except the preservation of discontinuous strong consonants in the beginning of the words (mainly *t, k*) which is a new quality (Yakup, 2002: 6).

Contrary to Uzbek and Uighur languages, Salir Turkish clearly shows the southwestern qualities of Turkish language and some important formal qualities (Hahn, 1988: 235-275; Schönig, 1999: 85; Johanson-Csato, 1998; Dwyer, 1998: 49-83). Especially, the Salir dialect spoken in Qīnghāi (Chinghai) shows the qualities of Yellow Uighur, the neighbour language. For example, the presence of personal suffixes at the end of the verbs is seen neither in Salir Turkish nor in Yellow Uighur which is probably due to Chinese influence.

As a short information is given about Salirs and Salir Turkish, this paper will dwell on the usage and functions of nominal cases in Salir Turkish.

Stem or root nouns take nominal cases to be able to connect with other nouns. They are nominal cases what enable to form complete sentences.

There are mainly six nominal cases in Salir Turkish: Nominative case for subjects, accusative case for qualified nouns, locative, ablative and dative cases, all serving different functions for indirect objects and finally, genitive case which shows possession.

Nominal cases are seen after plural and possessive forms in Salir Turkish as it is the case in other Turkish languages, too.

Nominative Case

It is the non-causative case which marks nouns and the terms that the words serving the role of noun express. Nominative nouns function as adjectives and adverbs in Salir Turkish:

Altul eğer “Golden saddle”

Aşah aşah emesdir “(Not) lower” (Cinfer, 2008: 66)

Bihi bihi emesdir “Not lower” (Cinfer, 2008: 66)

Genitive Case

Genitive case; also called possessive case, is the grammatical case which is generally used to express that there is a relationship between two nouns. It establishes a link between the two nouns in the noun phrase. Generally, *+nıgı* /*+nıgi*, is used for genitive case which serves the same function in Salir Turkish, too (Yakup 2002: 23).

mi+nıgi gagam “my elder brother”,

piser+nıgi muellim “our teacher”,

bu+nıgi tişi “her/his teeth”,

aba+nıgi ayahları “my father’s feet”,

gol+nıgi içi “inner part of the hand, palm”,

id+nıgı gozları “dog’s eyes”,

muellim+nıgı eıjgehi “teacher’s distress”,

losa+nıgı balası “child of the stubborn man”.

Genitive case, used for nouns in the root or stem form:

<i>aba+m+nıgı</i>	my father’s
<i>ama+nıgı</i>	my mother’s
<i>piser+nıgı</i>	our
<i>muellim+nıgı</i>	the teacher’s
<i>losa+nıgı</i>	the stubborn’s

Genitive case, used for nouns in the plural form:

<i>ama+lar+nıgı</i>	mothers’
<i>ogil+kine+ler+nıgı</i>	sons’
<i>goz+lar+ım+nıgı</i>	my eyes’
<i>boyag+lar+nıgı</i>	dyes’

Genitive case, used for nouns with the possessive suffix

<i>goz+um+nıgı</i>	my eye’s
<i>goz+un+nıgı</i>	your eye’s
<i>goz+i+nıgı</i>	his/her eye’s
<i>goz+umız+nıgı</i>	our eyes’
<i>goz+unuz+nıgı</i>	your eyes’
<i>goz+lar+i+nıgı</i>	their eyes’

Genitive case, used for pronouns:

<i>min+nigi, men+i</i> (Tenishev, 1963-1964)	mine
<i>sin+nigi, sin+i</i> (İli Salir)	yours
<i>a+nıgı</i>	his/her/its
<i>piser+nigi</i>	ours
<i>seler+nigi</i>	yours
<i>ular+nıgı</i>	theirs

In İli dialect of Salir Turkish, *you*, the second person singular pronoun, is seen as *sini* which is the genitive form of ‘you’. *Sini kırtıñ* “your key”, *sini zoragıñ* “your family” (Yakup, 2002: 23).

There is one more genitive form, *+nıñ* in Salir Turkish. Although it is commonly found in İli dialect, it is not seen Qinghāi (Chinghai) dialect of Salir Turkish.

iştanıñ çadı “crotch of trousers” (Yakup, 2002: 23).

We see the genitive form, *+nıñ* also in Potanin’s materials. This shows that the form, *+nıñ* was still in use at the end of the 19th century.

köz+nıñ karası “eye pupil” (Potanin, 1950: 427).

According to Abdurishid Yakup, it must be after the end of the nineteenth century that the form turns into *+nigi* (Yakup, 2002: 23, footnote: 12). Besides, in the texts published by Tenishev, we see one more genitive suffix which is in the form *+nı*.

meni namazım “my prayer” (Tenishev, 1976b: 237-248).

Yakup expresses that it should be taken into consideration that the suffix *+nı* may also be introduced into İli dialect of Salir Turkish by the first immigrants who came at the end of the 19th century and in the beginning of the 20th centuries. The migration of Uighur neighbours in the parts where İli dialect is spoken from Turfan and the presence of these genitive cases in Turfan dialect of New Uighur makes that possibility strong (Yakup, 2002: 23, footnote: 12).

The function of genitive case in Salir Turkish is to show that there is a relation between nouns in the noun phrase. As it is the case in other Turkish languages, it establishes a link between two nouns and marks connection and possession. For example, in the noun phrase, *iştanıñ çadı* “crotch of trousers” a

connection is made between the words *çad* “crotch” and *iştan* “trousers” in terms of possession.

Accusative Case

Accusative case, also called objective case, *-i* case, is shown in the form *+ni* in Salir Turkish. It is seen in the same form both in Shinjang Uighur Autonomous Region Yining (Gulca) part and in Qīnghāi (Chinghai) Province Salir Autonomous Region (Yakup, 1997: 93-97). In contrast to genitive case, there are no variations of this case. However, in the Salir Turkish texts published by Tenishev, a genitive case, in the form *+ni* has been mentioned previously which takes attention in terms of its being the same with the accusative case (Tenishev, 1976b: 237-248).

This suffix when it is added to a noun forms a qualified nouns in Salir Turkish as in other Turkish languages. Its main function is to show nouns what and whom the predicate refers to.

bu+ni “this one”, *piser+ni* “us”; *aba+ni* “the father”; *gol+ni* “one’s hand”, *id+ni* “the dog”, *muellim+ni* “the teacher”, *losa+ni* “the stubborn” etc.

İşni daşındın bilmes / Kışni yuzındın bilmes “He doesn’t recognize the case from its appearance. / He doesn’t recognize the person from his face (Tenishev, 1964: 14).

Oçuh kovurgan çazını amasinigi ujšına hotırmeş “The son poured the sand he heated into his mother’s palm” (Tenishev, 1964: 14).

Accusative case, used for nouns in the root form:

<i>ama+ni</i>	the mother
<i>piser+ni</i>	us
<i>el+i</i>	the arm
<i>bult+i</i>	the cloud
<i>muellim+ni</i>	the teacher
<i>losa+ni</i>	the stubborn
<i>iş+ni</i>	the work

Accusative case, used for nouns in the plural form:

<i>ama+lar+nı</i>	the mothers
<i>ogil+kine+ler+nı</i>	the sons
<i>goz-lar+nı</i>	the eyes
<i>boya-g+lar+nı</i>	the dyes
<i>bu+lar+nı</i>	these

Accusative case, used for nouns with the possessive suffix:

<i>goz+lar+ım+nı</i>	my eyes
<i>goz+lar+ıñ+nı</i>	your eyes
<i>goz+lar+ı+nı</i>	his/her eyes
<i>goz+lar+ımız+nı</i>	our eyes
<i>goz+lar+ıñız+nı</i>	your eyes
<i>goz+lar+ı+nı</i>	their eyes
<i>şueşo+m+nı</i>	my school
<i>şueşo+ñ+nı</i>	your school
<i>şueşo+sı+nı</i>	(his/her) school
<i>şueşo+mız+nı</i>	our school
<i>şueşo+ñız+nı</i>	your school
<i>şueşo+sı+nı</i>	(their) schools

Accusative case, used for pronouns:

<i>min+i</i>	me
<i>sin+i</i>	you
<i>a+ni</i>	him/her/it
<i>piser+ni</i>	us
<i>seler+ni</i>	you
<i>u+lar+ni</i>	them

Some phonetic changes occur in the accusative forms of singular pronouns in Salir Turkish. Although the first-person and the second-person singular pronouns should be in the form '*min+ni* and *sin+ni*', with the elision of consonant *-n* in suffix, the accusative form of pronouns turns into the form *mini* and *sini* (Yakup, 2002: 23). The third-person singular form *u* 'o', on the other hand, turns into an *a* when it is in the accusative form.

Dative Case

One of the cases to form completely correct sentences is the dative which gives the meaning towards to the words or concept that it is added to. The dative case in Salir Turkish is formed with suffixes such as *+gA / +gI / +nI / +A / +I* (Yakup, 1997: 93-97).

ama-gı 'to mother', *piser-ge* 'to us'; *el-e* 'to arm'; *bult-ı* 'to the cloud', *yaş-ı* 'to age', *muellim-e* 'to the teacher', *losa-ga* 'to the stubborn', *bı-nı* 'to this', *bala-sı-nı* 'to his child', etc.

Dative case in Salir Turkish serves various functions. These usages and functions are as follows:

Dative case, used for nouns in the root or stem form:

<i>ama+gı</i>	to the mother
<i>piser+ge</i>	to us
<i>el+e</i>	to the arm
<i>bult+ı</i>	to the cloud
<i>muellim+e</i>	to the teacher
<i>losa+ga</i>	to the stubborn

Dative case, used for nouns in the plural form:

<i>yer+ler+ge</i>	to places
<i>ogil+kine+ler+ge</i>	to sons
<i>goz+lar+ga</i>	to eyes
<i>eşek+ler+ge</i>	to donkeys
<i>adet+ler+ge</i>	to traditions
<i>ayah+lar+ga</i>	to feet
<i>bad+lar+ga</i>	to ducks
<i>duzah+lar+ga</i>	to snakes
<i>yij+ler+ge</i>	to truths

Dative case, used for nouns with the possessive suffix:

<i>gaga+m+a</i>	to my elder brother
<i>gaga+η+ga</i>	to your elder brother
<i>gaga+sı+nı</i>	to (his/her) elder brother
<i>gaga+mız+ga</i>	to our elder brother
<i>gaga+ηız+ga</i>	to your elder brother
<i>gaga+sı+nı</i>	to (their) elder brother
<i>şueşo+m+ga</i>	to my school
<i>şueşo+η+ga</i>	to your school
<i>şueşo+sı+nı</i>	to (his/her) school
<i>şueşo+mız+ga</i>	to our school
<i>şueşo+ηız+ga</i>	to your school
<i>şueşo+sı+nı</i>	to (their) schools

Dative case, used with pronouns:

<i>maη+a</i>	to me
<i>saη+a</i>	to you
<i>aη+a</i>	to him/her
<i>piser+i</i>	to us
<i>seler+i</i>	to you
<i>u+lar+ı</i>	to them

This suffix differ when used with pronouns. It is seen as an *-A* after singular personal pronouns and as an *-I* after plural personal pronouns.

<i>bu+nı</i>	to this
<i>u+nı</i>	to it/him/her
<i>diugu+nı</i>	to those
<i>bu+lar+nı</i>	to these
<i>Gular+nı</i>	to them

Dative suffix is seen with the suffix *-nı* after demonstrative pronouns.

Functions of dative suffix:

In Salir Turkish, dative suffix serves various functions in sentences. It is possible to categorize these functions into four groups as: Ablatival function, giving the sentence the meaning ‘for’, ‘on’ and ‘into’.

1. The first of these is the ablatival function which defines the direction of the verb in the sentence it is used.

bir ayah işgi yolle koymes / bir konah işgi öyge kirmes “A glass of alcohol does not put on the way a jop / Alcohol does not put in home” (Cinfer, 2008: 13).

atanaga yişagal işki agız / nesihet gıl ogul giza uş-döt agız “Let’s say something to your children / Please advice to your sons and daughters” (Yakup, 1998: 56).

2. The second function of dative case in Salir Turkish is to give the meaning 'for' to the sentence that it is used.

Kişge bir kaliş / İge bir kulaş. "An inch is given person, he will have a fathom" (Cinfer, 2008: 11).

Kişge bir kaliş yohlan ülmes / Kişdın bir kulaş barlan çurmes "A person does not get poor without an span / when you take a fathom from a person, he does not get rich" (Cinfer, 2008: 15).

Kadınkişge çamıñ verse namıñ verme "Even if you give your name to woman, you do not set your heart on" (Cinfer, 2008: 18).

3. Dative case is sometimes used to give the meaning 'on something' too.

Ugrı kimuge çihaller / Ugrı kimudın enelmes "The thief gets on the ship / (But) the thief doesn't get off it" (Cinfer, 2008: 13).

Yahşikişge tüh çihhar / Yamekişge kat çihhar. "Long feather come out on good person / Long pustule points on bad person" (Cinfer, 2008: 28).

Dagke yahın yağmur köp / Suge yahın yel köp. "It rains a lot near the mountain / There will be a lot of wind near the seaside" (Cinfer, 2008: 47).

4. The last function of dative case in Salir Turkish is to give the meaning 'into something'.

Mörene giri yağmurdın horgeme / Ugrı iti yazuhdın horgeme. "A person who goes swimming to Yellow River does not be afraid of rain / A person who steals won't be afraid of its sin" (Cinfer, 2008: 51).

Dakke çihmi doşan yiyelmes / Suge göşmi baluh yiyelmes. "The one who doesn't go up the mountain can't eat the rabbit / The one who doesn't go into the water can't eat the fish" (Cinfer, 2008: 53).

Locative Case

Another nominal case in Salir Turkish is locative form which indicates the location and the possession of something. It is formed with the suffixes *-de / -dı / -(n)de / -(n)dı* (Yakup, 1997: 93-97).

It serves various functions as dative case does. These functions are:

a. Locative case, used for nouns in the stem or root form:

<i>bu+nda</i>	at this
<i>piser+de</i>	at us
<i>el+de</i>	on the arm
<i>bulut+da</i>	in the cloud
<i>muellim+de</i>	at teacher
<i>oy+da</i>	in the house
<i>şueşo+da</i>	in the school

b. Locative case, used for nouns in the plural form:

<i>yer+ler+de</i>	in the places
<i>goz+lar+da</i>	in eyes
<i>eşek+ler+de</i>	on donkeys
<i>adet+ler+de</i>	in the customs
<i>ini+ler+de</i>	in brothers
<i>bu+nlar+da</i>	at these
<i>piser+ler+de</i>	at us

c. Locative case, used for nouns with the possessive suffix:

<i>gaga+m+da</i>	in my big brother
<i>gaga+η+da</i>	in your big brother
<i>gaga+sı+nda</i>	in hers/his/its big brother
<i>gaga+mız+da</i>	in our big brother
<i>gaga+ηız+da</i>	in your big brother
<i>gaga+sı+nda</i>	in their big brother
<i>şueşo+m+da</i>	in my school
<i>şueşo+η+da</i>	in your school
<i>şueşo+sı+nda</i>	in hers/his/its school
<i>şueşo+mız+da</i>	in our big brother
<i>şueşo+ηız+da</i>	in your school
<i>şueşo+sı+nda</i>	in their school

d. Locative case, used for pronouns:

Locative case is seen in the form, *-dı* after the third person singular and plural pronouns.

<i>mej+de</i>	at me
<i>sej+da</i>	at you
<i>an+dı</i>	at it/him/her
<i>piser+de</i>	at us
<i>se+ler+de</i>	at you
<i>u+lar+dı</i>	at them

<i>bu+nda</i>	at this
<i>u+nda</i>	at it/ him/her
<i>diugu+nda</i>	at that
<i>bu+lar+da</i>	at these
<i>Gular+da</i>	at them

Functions of locative case:

Locative case, as the other cases in Salir Turkish, is used for various functions one of which is expressing location. Locative suffix is also added to time expressions in the sentence to state that verb is done or will be done at that time.

1. Locative form is most frequently used for expressing location.

Ogil örgensi micitde / Kızılır örgensi otçihde. “The son should have education in mosque / The girl should have education in chimney corner” (Cinfer, 2008: 5).

Dünyadı kulişgini köp / Ahiretdı yıglaşkuçı köp “There is a lot of smile in the world / There is a lot of cry afterdeath” (Cinfer, 2008: 77).

Kiş dünyadı bır gecı / Kut dünyadı bır zamana “A person is a night in the world / A rituel is a time in the world” (Cinfer, 2008: 106).

2. Another function of locative form is to express time.

Dünyayı gem köp yireh dunuh dır / Ahiretdi gem köp yireh yaruh dır “The world’s is far away and dim / Afterlife’s is far away and bright” (Cinfer, 2008: 76).

3. Locative suffix is also added to time expressions to indicate that verb is done or will be done at that time or at the time of speaking.

Guzdı aban zorağı boşames / Kışdı aman kalası boşames “Your father does not take off his hat in autumn / Your mother does not give off her basket in summer” (Cinfer, 2008: 49).

Ablative Case

Another case in Salir Turkish is ablative form. The case serves the function of ‘leaving and separating with the suffixes, *-den / -dın / -(n)den / -(n)dın* (Yakup, 1997: 93-97). Ablative form has the functions below:

a. Ablative case, used for nouns in the root or stem form:

<i>bu+ndan</i>	from this
<i>piser+den</i>	from us
<i>bala+dın</i>	from child
<i>bult+dın</i>	from cloud
<i>muellim+dın</i>	from teacher
<i>oy+dın</i>	from house
<i>şu+dın</i>	from book

b. Ablative case, used for nouns in the plural form:

<i>yer+ler+den</i>	from places
<i>goz+lar+dan</i>	from eyes
<i>eşek+ler+den</i>	from donkeys
<i>adet+ler+den</i>	from customs
<i>ini+ler+den</i>	from brothers
<i>bu+nlar+dan</i>	from these
<i>piser+ler+den</i>	from us

c. Ablative case, used for nouns with possessive suffix:

<i>gaga+m+dan</i>	from my big brother
<i>gaga+η+dan</i>	from your big brother
<i>gaga+sı+ndan</i>	from hers/his/its big brother
<i>gaga+mız+dan</i>	from our big brother
<i>gaga+ηız+dan</i>	from your big brother
<i>gaga+sı+ndan</i>	from hers/his/its big brother
<i>şueşo+m+dan</i>	from my school
<i>şueşo+η+dan</i>	from your school
<i>şueşo+sı+ndan</i>	from her/his/its school
<i>şueşo+mız+dan</i>	from our school
<i>şueşo+ηız+dan</i>	from your school
<i>şueşo+sı+ndan</i>	from their school

d. Ablative case, used for pronouns:

This case is the form of *-dın* after the third person singular and plural personal pronouns.

<i>men+den</i>	from me
<i>sen+den</i>	from you
<i>an+dın</i>	from her/him/it
<i>piser+den</i>	from us
<i>se+ler+den</i>	from you
<i>u+lar+dın</i>	from them

<i>bu+ndan</i>	from this
<i>u+ndan</i>	from it/ her/him
<i>diugu+ndan</i>	from that
<i>bu+lar+dan</i>	from these
<i>Gular+dan</i>	from them

Functions of ablative form:

1. Ablative form is most frequently used to indicate starting point or starting place of the verb.

Tuh oñıdın kuş uşmes / Yoh öyçidin beg çihmes “The bird does not fly from a place where people are full / A gentlemen does not come from poverty” (Cinfer, 2008: 17).

Er oğlan gözındın ot çihhar / Kız oğlan gözındın su çihhar “The boy’s eyes shoot out fire / The girl’s eyes shoot out water” (Cinfer, 2008: 23).

Gözđın görğen / Eldın ötger “The only visible thing is not come to hand” (Cinfer, 2008: 40).

2. Ablative form in Salir Turkish is also used in the function of indirect object of the sentence.

Atanadın açışkuci yohdır / Yaradın iş köyguci yohdır “There is more gentle from family / Their is not more grievous from the beloved” (Cinfer, 2008: 4).

İşnı daşındın bilmes / Kışnı yuzındın bilmes “You can not know the inside of a person by looking at his appearance / You can not know a person by looking at his face” (Cinfer, 2008: 17).

İbilisdın garlanmegen piri üççiramiş / Uğrıdın garlanmegen piri çihcin üççiramiş “A person who could not get of the rid satan met the demon / A person who could not get rid of the thief met the robber” (Cinfer, 2008: 101).

3. Another function of ablative case is to indicate what the objects are made of.

Altuldın ejer “Golden saddle”

Odundın öy “Wooden house”

Ottın göjnek “Bed of nails”

4. Ablative form in Salir Turkish is also used in the function of an adverbial clause in the sentence.

Öy damcının horger / Kiş tamçının horger “A house is afraid of the leak in its roof / A person is afraid of the shameless” (Cinfer, 2008: 63).

İşt döygendın horger / Kiş söygendın horger “The dog is afraid of the beater / The person is afraid of the curser” (Cinfer 2008: 64).

Kışdın aşah aşah emesdir / Kışdın bihi bihi emesdir “It is not lower than the person / it is not higher than the winter” (Cinfer, 2008: 66).

Bır damcı sudın gunniği yaruhını görer / Bır ağız sözdün kişniği yirehni görer. “He can see the sunlight in a drop of water / he can understand his wisdom from a few words” (Cinfer, 2008: 71).

5. The last function of ablative form is to make a comparison in the sentence.

Goyını asmandın bihi / Rızkısı hagatdın yohbi “His soul is higher than the sky / His faith is thinner than paper” (Cinfer, 2008: 82).

Duzdın dadığı yohdır / Halilidın yahşısı yohdır “There is no sweeter than the plate / There is no better than Halil” (Cinfer, 2008: 102).

Kışkedın uzannı biler / Neşgidın yogannı biler “He knows the tall by the short / he knows the big by the joy” (Cinfer, 2008: 107).

REFERENCES

- CHENG, Shiliang (ed.), (1997), *Tujue Bijiao Yuyan-xue* [A Comparative Study of the Turkic Languages], Urumchi: Xinjiang Peoples Press.
- CINFER, Ayso Cañ, (2008), *Salar İbret Sözlük*, Chinese: Salir Gençleri Teşkilatı.
- DRIMBA, V., (1998), “Sur la classification de la langue salare”, *UJb*, vol. 40, nu. 3-4, pp. 200-213.
- DWYER, Arienne M., (1998), “The Turkic Strata of Salar: An Oghuz in Chaghatay Clothes?”, *Turkic Languages* 2, pp. 49-83.
- GABAIN, von A., (1963), “Charakteristik der Türksprachen”, *Handbuch der Orientalistik*, vol. 5, Leiden-Köln: I. J. Brill.
- HAN, Jianye, (1982), “Tan Salayu de Xinci Shuyu” [On the New Words and Terms in Salar], *Qinghai Minzu Xueyuan Xuebao* [Journal of Qinghai Institute of Nationalities] 1, pp. 68-76.

- HAHN, Reinhard F., (1988), "The Origin and Development of the Salar Language", *AOH XLII*, pp. 235-275.
- , (1998), "Yellow Uyghur and Salar", Lars Johanson and Éva Á. Csató (eds.). *The Turkic Languages*. London and New York: Routledge, pp. 397-402.
- KAKUK, S., (1961), "Textes salar", *AOH XIV*, nu. 1-2, pp. 95-117.
- , (1961), "Un vocabulaire salar", *AOH XIV*, nu. 2, pp. 173-196.
- , (1962), "Sur la phonétique de la langue salare", *AOH XV*, nu. 1-3, pp. 161-172.
- KORSH, E. F., (1910), "Klassifikatsiya turetskih plemen po yazıkam", *Étnograficeskoe obozrenie*, 84, Moskva.
- MALOV, S. E., (1927), "Izuçenie Civyx Turetskix nareçiy zapadnoko Kitaya", *Vostoçnie Zapiski*, 1, Leningrad.
- MENGES, K. H., (1979), "Türk Dillerinin Sınıflandırılması", *Tarihî Türk Şiveleri*, ed. Mehmet Akalın, Ankara.
- ÖLMEZ, Mehmet, (2009), "Oğuzların En Doğudaki Kolu: Salırlar ve Dilleri", *IV. Uluslararası Büyük Türk Dil Kurultayı Bildiri Kitabı*, Kırım (Simferopol), pp. 436-438.
- POPPE, Nicholas, (1953), "Remarks on the Salar Language", *Harvard Journal of Asiatic Studies*, vol. 16, nu. 3-4, pp. 438-477.
- POTANIN, G. N., (1950), *Sobranie Slov Salarskago Nareçiya*. The new edition, Moskva, pp. 426-434.
- PRITSAL, O., (1953), "Das Neuugurische", *PhTF* 1, pp. 525-563.
- QUANLIN, Ma, WANXIANG Ma, MA, Zhicheng, (1993), *Salar Language Materials*, edited by Kevin Stuart, Sino-Platonic Papers Nu: 43, Pennsylvania: Department of Asian and Middle Eastern Studies University of Pennsylvania.
- SAMOILOVITCH, A. N., (1922), "Nekotore dopolneniya k klassifikatsi turetskih yazıkov", *Mir-Ali Şir, Sbornik k pyatisotletiyu so dnya rozdeniya*, PIJVYA.
- SCHONIG, Claus, (1997), "A New Attempt to Classify the Turkic Languages", *Turkic Languages* 1-2, pp. 117-133, pp. 262-277; 3, pp. 130-151.
- , (1999), "The Internal Division of Modern Turkic and its Historical Implications", *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, vol. 52, pp. 85.
- The Turkic languages*, (1998), ed. Lars Johanson ve Eva, A. Csato, London and New York: Routledge.

- TEKIN, Talat, ÖLMEZ, Mehmet, (2003), *Türk Dilleri Giriş*, İstanbul.
- TENISHEV, A. R., (1962), “Sur le folklore et la langue de Salars”, *AOH* 14, nu. 3, pp. 253-272.
- ,(1963), *Salarskiy Yazık*, Moskva.
- ,(1964), *Salarskie Tekstiy*, Moskva.
- ,(1976a), *Stroy Salarskogo Yazyka*, Moskva: Nauka.
- ,(1976b), *Otyyvok iz Istorii Salarov* [A fragment concerning the history of Salars], *UAb*, nu. 48, pp. 237-248.
- , (1997), “Salarskiy Yazık”, Moskva: *Yaziki Mira: Tyurkskie Yaziki*, pp. 335-345.
- THOMSEN, K., (1959), “Die Sprache der Gelben Uiguren und das Salarische”, eds. Jean Deny, *Philologiae Turcicae Fundamenta* 1, Steiner, pp. 565-568.
- YAKUP, Abdurishid, (1997), “Xinjiang Salayu Jiegou Tedian Shixi”, [A Primary analysis on the structural features of the language of Xinjiang Salars], *Journal of Xinjiang University*, vol. 25, nu. 1, pp. 93-97.
- ,(1998), “A Sample of oral literature of Xinjiang Salars”, *Türk Dilleri Araştırmaları*, nu. 8, pp. 49-72.
- ,(2002), *An Ili Salar Vocabulary*, Tokyo: Tokyo University Press.
- WEI, Cui-yi, (1987), “The Turkic-Speaking Minorities in China”, *Materialia Turcica*, Band 11, Bochum.
- WEI, Ma, JIANZHONG Ma, STUART Kevin, (2001), *The Folklore of China Islamic Salar Nationality*, vol: 15, Lewiston: The Edwin Mellen Press, Chinese Studies.

EDEBİYATTAN TARİHE, MİMARİDEN SİYASETE YAHYA KEMAL'İN NESİRLERİ

Yrd. Doç. Dr. Firdevs Canbaz YUMUŞAK
TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
cfirdevs@etu.edu.tr

Özet

Türk edebiyatının en önemli şairlerinden Yahya Kemal Beyatlı'nın nesirlerine bakıldığında edebiyattan tarihe, mimariden siyasete geniş bir yelpazede fikir ürettiği görülmektedir. Yahya Kemal, 1912 yılından ölümüne kadar şiir dışında farklı konularda makale, sohbet, eleştiri, portre, hatıra türünde ürün vermiştir. Çeşitli süreli yayınlardaki yazı ve şiirleri, el yazısı halinde kalan notları şairin ölümünün ardından 1959'da kurulan Yahya Kemal Enstitüsü'nce hazırlanmış ve yayımlanmıştır. Sekiz kitapta toplanan nesirleri, temalarına göre bir araya getirilmeye çalışılmıştır. Bu makale ile Türk edebiyatının en önemli şairlerinden olan Yahya Kemal Beyatlı'nın şu an için sekiz kitapta toplanan nesirleri çerçevesinde öncelikle Türk edebiyatı olmak üzere diğer sosyal bilim alanlarına da önemli katkılarda bulunan bir kültür adamı olduğuna dikkat çekilmeye çalışılmış, sekiz kitapta temalarına göre bir araya getirilen eserleri, yine tematik bir şekilde okunmaya çalışılmış sosyal bilimlerin hemen her alanında geniş bir yelpazede ürettiği fikirler ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yahya Kemal Beyatlı, edebiyat, nesir

FROM LITERATURE TO HISTORY, FROM ARCHITECTURE TO POLITICS YAHYA KEMAL'S PROSES

Abstract

Looking at the prose of Yahya Kemal Beyatlı, literature, history, architecture in a wide range of policy ideas are produced. Yahya Kemal, until his death in 1912, articles on different topics, chat, reviews, portrait, souvenir-type products were given. The writings and poems in various periodicals and handwritten notes have been prepared and published by The Yahya Kemal Institute, which was founded after his death in 1959. Collected in eight books of prose, were put together according to their themes. This article of Turkish literature, the most important poets of the Yahya Kemal Beyatlı is currently eight books collected as prose, with the first Turkish literature to other social science fields, and it is an important contribution to a culture that he has drawn attention to the studies, eight in the book by theme together brought works. His works and a wide range of ideas have been read in a thematic way through the history, architecture and politics.

Key Words: Yahya Kemal Beyatlı, literature, prose

GİRİŞ

Türk edebiyatının en önemli şairlerinden Yahya Kemal Beyatlı'nın (1884–1958) sağlığında hiçbir kitabı yayımlanmamıştır. Çeşitli süreli yayınlardaki yazı ve şiirleri, el yazısı halinde kalan notları şairin ölümünün ardından 1959'da kurulan Yahya Kemal Enstitüsü'nce hazırlanmış ve yayımlanmıştır. Sekiz kitapta toplanan nesirleri temalarına göre bir araya getirilmeye çalışılmıştır. Nesirlerini bir araya getiren kitapların isimleri ve ilk baskı tarihleri şöyledir: *Aziz İstanbul* (1964), *Eğil Dağlar* (1966), *Siyasî ve Edebî Portreler* (1968), *Siyasî Hikâyeler* (1968), *Edebiyata Dair* (1971), *Çocukluğum, Gençliğim, Siyasî ve Edebî Hatıralarım* (1972), *Tarih Musâhabeleri* (1975), *Mektuplar, Makaleler* (1977). Yahya Kemal, 1912 yılından ölümüne kadar farklı konularda makale, sohbet, eleştiri, portre, hatıra türünde ürün vermiştir. Şairin yazıları *Dergâh*, *Genç Kalemler*, *İleri*, *Peyam-ı Edebî*, *Peyam-ı Sabah*, *Tevhîd-i Efkar* gibi dergi ve gazetelerde yayımlanmıştır.

Edebiyatımızda daha çok şair kimliği ile öne çıkan Yahya Kemal'in nesirleri dikkatle incelenmesi gereken metinlerdir. Abdülhak Şinasi Hisar, *Yahya Kemal'e Vedâ* adlı kitabında “*Yahya Kemal, ne kadar müessir bir şair duyuluyorsa, pek milliyetçi ve pek kültürlü bir mütefekkir olarak, bütün mensur yazılarına da kıymet ve ehemmiyet verilmek o kadar yerinde olur*” (2006: 69) derken son derece haklıdır. Yahya Kemal, *Edebiyata Dair* adlı kitabında yazı yazmakla ilgili düşüncelerini şöyle ifade ediyor: “*Yazı yazarların birçoğu, insanları şu veya bu yola sevk etmek arzusuyla yazıyorlar. Bu gibilerin yazılarından, derecesine göre, bir irşat havası esiyor. Kimi bir peygamber gibi, kimi bir rehber gibi, kimi bir mürşit gibi, kimi bir kâşif gibi, kimi bir mübeşşir gibi, kimi bir mümin gibi konuşuyor*” (1997: 315). Kendisinin ise böyle bir hesabı olmadığını özellikle belirtir:

“Ben, kendi hesabıma nasihat eden yazıcıları sevmem. Bilakis, bildiğini, gördüğünü, duyduğunu yazan, âdeta karşısında bir okuyan yokmuş gibi, kendi kafasının ve gönlünün cereyanlarını nakledenleri severim. Çünkü bu yolda yazı yazarların karşısında fikrimin istiklalinden eminim. Bunlar iddiasız ve müddeasız oldukları için, yahut da öyle göründükleri için bana daha ziyade emniyet ve huzur verirler” (1997: 317).

1. YAZI YAZMA GELENEĞİMİZE DAİR

Yahya Kemal'in, şiirlerinin dışındaki hemen bütün eserlerinde şahit olduğu olayları kaydetmek, tarihe not düşmek gibi bir sorumluluk duygusuyla hareket ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Yahya Kemal'in bu tarihe sorumlu tavrına, yazı yazma geleneğimizle ilgili eleştirilerini örnek göstermek mümkündür. “*Milliyetimizi, kendime göre, idrak ettiğimden beri dilimden düşmeyen bir cümle budur: ‘Resimsizlik ve nesirsizlik.. Bu iki feci noksanımız olmasaydı bizim milliyetimiz bugün olduğundan yüz kat daha kuvvetli olurdu’*” (1997: 69). Bir

resim geleneğimiz olmaması belki İslamiyet ile ilişkilendirilebilir; ancak nesirsizlik konusunda ikna edici bir açıklama mevcut değildir:

“Ya nesirsizliğe ne diyelim? Onu İslamiyet menetmemiştir. İyi nesir, hani Yunanîlerin bilhassa ve bilhassa Latinler’in nesir dedikleri nesir, nihayet vârisleri olan Avrupalılar’a miras bıraktıkları nesir, hülâsa bugün aydınlığının hudutsuzluğuyla insanları insan eden nesir Araplar’da da yoktu, Acemler’de de yoktu. Biz zavallı Türkler Arap ve Acem’in tilmizleri olduğumuz için, ayrıca da, kendi millî kusurumuz olarak, az yazdığımız için nesirsiz kaldık. Mazimizi muhayyilenin bütün kudretiyle kağıtların üzerinde enine boyuna tecessüm ettirmek şöyle dursun, doğru dürüst, kayıt ve tescil bile edemedik” (1997: 70-71).

Aziz İstanbul’da mimarîden bahsederken de yine bu noktaya dikkat çekmeden geçmez: *“Bir mimarî edebiyat ve tarihimiz olmadığı için eski Sinan, Ayas, Hayreddin, Kemaleddin gibi şerefli mimarlarımızı, karışık rivayetler yüzünden, hayal meyal biliyoruz. Cetlerimiz yalnız mimarîde değil, her şeyde, dâhiyâne yapmasını bilmişler, lâkin yazmasını unutmuşlar. Bu bizim feci bir talihsizliğimizdir” (2007: 50).*

Yahya Kemal’in, yazı yazma geleneğimizin yoksunluğu konusunda hassasiyet gösterdiği söylenebilir. Bu nedenle nesirlerinin büyük bir çoğunluğu hatıra niteliğindedir. Kendi tarihimizi kayıt altına almak konusunda bir bilinç geliştirilmesi gerektiğini düşünmektedir:

“Büyük harpte, on cephemizin ateşinde hazır bulunmuş çok güzide ve edebiyat meraklısı bir askerinizin elinde bir gün Çanakkale destanımıza dair Fransızca, maruf bir eserimizi gördüm; yine bize dair ve yine Fransızca olmak üzere, buna benzer daha kitapları vardı. Bunu görünce kalbimde bir acı hissettim. Döktüğümüz kanın bile manzarasını Fransızca’dan seyretmeğe mahkûmuz, dedim. Bizim harp cephelerimiz, edebiyatımızda bin bir safhalarıyla yokturlar, demek ki çok eski harplerimiz gibi bunlar da, seneler geçtikçe, unutulacaklardır. Bunun bir sebebi vardır; bizim edebiyatımızda harp hatıraları belirmiş bir nevî değildir” (1997: 148-49).

Yine mimarî ile bağlantılı olarak şehrin edebiyatta yer etmesi konusunu ve dolayısıyla yazı yazma geleneğini birlikte ele almaktadır:

“Türklüğün en emsalsiz peyzaj yaratıcısı olduğunu hiçbir şey göstermese, yalnız beş yüz senelik İstanbul göstermeğe kifayet eder. Ma’mafih edebiyatın rolü; İstanbul sükut ettiğinden beri Avrupalı Bizans müverrihleri ölmüş olan İstanbul’u, yaşayan, canlı ve Türk İstanbul’dan fazla yaşattılar. Bundan anlaşılıyor ki bu şehrin mevcut olması kâfi değildir. Onun edebiyatta yani hayallerde bir yeri olması lazım gelir, itiraf edelim ki, biz yapmasını biliyoruz; yazmasını, realiteleri hayale nakşetmesini hiçbir zaman bilmedik, hâlâ da bilmiyoruz. Beş yüz senelik İstanbul’a dair Türkçe eserlerimizin adedini söylesek utanmak lazım gelir. Evliya Çelebi birisidir” (1990: 36).

Geçirdiğimiz devirlere karşı kayıtsız olduğumuzu düşünen yazar, tarih içinde başımızdan geçen en önemli hadiselerle dahi yeteri kadar itibar edilmediğini, üzerinde araştırma yapılmadığını ve yazılmadığını söyleyerek serzenişte bulunur:

“Avrupalılar fikir ve fiil hayatlarını, sürekli bir merakla, bir düziye yazarlar. Jöntürklük gibi, binlerce insanın mukadderatı karışmış, dâhilde ve hariçte tesirler ika etmiş, zabitaları senelerde uğraştırmış, hapishaneleri ve menfaları doldurmuş, birçok şehitler vermiş, milyonca kafayı düşündürmüş, kalpleri heyecanlarla titretmiş, nihayet galebe etmiş bir hadise, Avrupa’da olsa, ciltlerle eser yazılır, zaman zaman mecmualarda tedkik edilir, meraklı tercüme-i hallerin, eski evrakın intişarına sebep olur. Kanlarımızı akıtan, ömürlerimizi tüketen meseleleri bile mühimsememek millî kusurlarımızdan biridir” (1999: 199).

Yahya Kemal’e göre mevcut nesrimiz az olmakla birlikte, özensiz, baştan savma ve yeterli bilgiyi vermekten âciz son derece kısa metinler olmaları bakımından da sorunludur.

“Nesrimiz üç kusurla, maluldür. Çok az yazı yazmışız, çok kötü yazı yazmışız, çok kısa yazı yazmışız. Çok az yazı yamamızın sebebi, Medrese’nin Arap kitaplarını dizüstü çökerek okumak itiyadına atfolunur, bir de milletimizin asker ve iş eri olmasına atfolunabilir. Çok kötü yazmamızın sebebi, İran nesrinin nesirde modelimiz oluşudur. Hakikatın ta kendisi budur ki yalnız Latin nesrine mensup olan milletler iyi yazmayı bildiler. Çok kısa yazı yamamızın sebebine gelince asıl esaslı kusur buradadır. Nesrin, yani asıl manasıyla edebiyatın yüzde seksenini tarih, biyografi, hatırat, siyasi yazılar teşkil eder. Hepsi birden nihayet tarih olan bu eserlerimizin adetçe az olmalarından, kötü yazılmış olmalarından fazla kısa yazılmaları vahim bir noksan teşkil eder” (1997: 71).

Yahya Kemal tarihî bakımdan kıymetli maddi varlıklarımızı, hatıralarımızı gerekli özeni göstererek saklayamadığımızı düşünmektedir.

“Eşya olsun, tunç olsun, sikke, halı, resim, heykel, eski bina olsun, bütün eski eserlerin ihyasında itina edilecek en mühim nokta, eskiliğin tesirini muhafaza etmektir. Bir sanat eserine asırların bahşettiği nevâziş, yaş, vakar ve haysiyeti, renk fârikası tamamı tamamına muhafaza edilmeli, yalnız o eseri tehlikeye düşüren tahribat (mimarîde taşlar, destekler, sütunlarda vaki olduğu gibi) itmam olunmalı, lakin bu halde de, mevcut parçaların şekline ve tarzı inşasına mutavaat edilmeli, hatta kabilsse yamaları kadim taş parçalarından bulmalı” (2007: 105)

Yahya Kemal İstiklal Savaşı’nın bir müzesi yapılması gerektiğini düşünmüş, “İstiklal Müzesi İçin Hazırlık” adlı makalede görüşlerini şöyle dile getirmiştir: “Bu umumî hal biz Türklerde mühim bir nakisa derecesindedir. İşte bu nakisamız

yüzünden tarihimizin yadigarları zamanın rüzgarı ile savrulmuş gitmiş, kaybolmuş. O mübarek yadigarların on binde biri olsun elimizde değil, tarihimizin öksüzüyüz” (1966: 279).

Yahya Kemal'in “İstiklal Harbi Yazıları” alt başlığı ile yayımlanan *Eğil Dağlar* adlı kitaptaki makalelerinde de benzeri bir kaygı ya da bilinç ile hareket ettiğini söylemek gerekir. Bu yazılarda gün gün İstiklal Savaşı'nın nabzı tutulur, bazen Batılı devletlerin tutumu, bazen Yunanlıların ve Yunan ordusunun durumu, bazen Ankara hükümeti, bazen de efkâr-ı umumiyenin konuya bakışı konu edilir. Kâzım Yetiş, Yahya Kemal'in İstiklal Harbi yıllarında Millî Mücadelenin gidişatı konusunda ne kadar isabetli düşüncelere sahip olduğunu gösteren bu yazıların, Gazi Mustafa Kemal Paşa tarafından da kesilip saklandığı ve daha sonra bunların Yahya Kemal'e gösterildiğini aktarmaktadır (Beyatlı, 1966: 13). Öte yandan bu yazılar zor zamanlarda topluma moral de vermiştir: “İspat etti ki bir zaman bir aşiretten cihangirane bir devlet çıkararak bu millet o cihangirane devletten bugün bir Türk vatanı çıkaracak kudrettedir. Bir nesil evvelkilere mevhum saltanat tatlı bir hayal, milliyet esasları üzerinde bir Türk milliyeti acı bir hakikat görünüyor. Bugün biz o mevhumeye acı hayal, Türk devletine tatlı hakikat diyoruz” (1966: 66). Kitaba ismini veren makale 1921'de *İleri*'de yayımlanmıştır. Makale, adını bir türküden almıştır.

“Bu türkü yeni Türk şiirinin ilk ve maatteessüf son güzel eseridir; çünkü ondan beri bu kadar şevkli, atılışlı, canlı mısralar söylenemedi. Üst tabakanın edebiyatı ya bir nazire gevelemesi, yahut da sıkıntı veren bir sinir iniltisi halinde iken alt tabakanın insanları köylüler: ‘Eğil dağlar, eğil!’ tarzında ne kadar atılışlı bir hayalle kıyam ediyorlardı, yeni talim çıktığını haber almış koşuyorlardı, yeni ve muntazam bir millet olmaya ne kadar şâyân-ı dikkat bir heves gösteriyorlardı” (1966: 165).

Yahya Kemal, medeniyet inşasında önemine dikkat çektiği önemli kültür ve fikir mimarlarının hayatlarının kayıt altına alınmasının önemine dikkat çeker yani bir edebî tür olarak biyografinin gelişmesi gerektiğine vurgu yapar:

“Türkçe’de hâlâ, en kolay gibi görünen şair, edip ve sanatkâr hayatlarını yazmak nevî, yani Frenkçe biyografi henüz belirmiş bir nevî olmaktan çok uzaktır. Eski Tezkire’lerdeki gibi kof, laf bulamacı, hatta herzededen ibaret şair hayatlarından sarf-ı nazar etsek, yeni edebiyat devrinde, en meşhur şairlerimizin hayatlarını ve eserlerini sözde tasvir eden yazılara bakınız” (1997: 148).

2. TARİH ŞUURU, MİLLİYETÇİLİK VE DİN

Yahya Kemal, tarihle ilgili yazılarında yine yazmak yoluyla kayıt tutmanın önemine dikkat çekmektedir. *Tarih Musâhaberi* adlı kitabındaki “Vesikaların Değeri” başlıklı makalesinde önemli bir noktaya temas eder:

“Otuz sene evvel, tarih ilminde, daima Fustel de Coulanges’ın bir sözü tekerrür eder dururdu: ‘Bir kâğıt parçanız var mı?’ Bu büyük tarih üstadı kendisine fikirlerden bahseden talebesine, tarihe dair fikirlerden asla alamadığını, anlamak istemediğini işrab eder gibi başını sallar, vesikadan başka bir şeye inanmamak ısrarıyla: ‘Bir kâğıt parçanız var mı?’ dermiş. Evet, Söğüt’te Gazi Ertuğrul devrinden bir kâğıt parçası bulmak mucizedir. Böyle bir kâğıt parçası şayet zuhur ediverse içindeki her satıra inanılır, hakikatin tam ifadesi gibi bakılır, o satırların verdiği her malumat cemiyetimizin esası addolunurdu” (1991: 131).

İstanbul’un işgal edildiği 16 Mart hakkında yazmasını da bununla ilişkilendirir: “16 Mart gününü, ondan evvelki günleri, ondan sonraki günleri, kafamın ve hayatımın bütün alakasıyla, İstanbul’da hissetmiş olduğum için tahattur ve tasvir etmeğe çalışacağım. Belki bu kâğıt parçası bir gün bizim zamanımızı öğrenmek isteyen bir kimsenin eline düşer ve hususî bir vesika olur” (1991: 38).

Tarih Musâhaberî’ndeki yazıların ancak birkaçı eski gazete ve dergilerden alınmıştır; büyük bir kısmı Yahya Kemal’in evrakları arasında bulunan yazılardır. Tetkik, tenkit, hatıra ve fikir yazıları şeklinde tanımlanabilecek bu yazılar daha çok kısa notlar şeklindedir. Bu tarih sohbetlerinde Yahya Kemal, Fransız İhtilali, 16 Mart, Arapların ihaneti, Bulgaristan’a dair görüşler, tarihte siyasî hatalar, devşirme meselesi gibi konulara değinir.

Yahya Kemal, tarihin, tahminlerle değil, sağlam vesikalara dayanılarak incelenmesine işaret eder ve bir tarih şuuru oluşturulması gerektiğini söyler (1991: III). Tarih sevgisinden bahsederken ise şöyle der: “Bir milliyetçi tarih’e değil milliyetinin tarihi’ne meftundur. Tarih sevgisi bahsine gelince kat’i olarak denilebilir ki tarih bir mevhumedir. Bu mevhumeyi bazı insanlar hayallerinde mücessem görürler; ondan bazen nefret ederler, bazen da hayranlıkla bahsederler, o mücessem gördükleri şey ise, geçmiş saatlerin, günlerin haftaların, yılların yığıntısından başka bir şey değildir” (1991: 2). Tarih incelemelerinde duygusal değil gerçekçi olunması gerektiğini ise şöyle ifade eder: “Tarih yekpare görülecek, topyekun sevilecek, yahut da nefret edilecek bir şey değildir; bilakis tetkik ve muhakeme edilecek bir manzaradır” (1991: 3).

Tarih şuuru ile ilgili olarak bir fakültede gençlere şöyle seslenir:

“Sizinle bu konuşmayı mütefekkir ve güzide sınıfımızın bir noksanını tahlile hasredeceğim. Bu noksan, tarih şuurunu edinmemektir. Eski cemiyetin güzideleri asırlarca bu kusurla malûldüler. Medrese, tarih okutmazdı. Tarihe aşinalarımız ve müverrihlerimiz, kendiliklerinden, hiç umulmadık mesleklerinden, sırf, kendi meyilleri ve kendi sa’yleriyle yetiştiler. Ne gariptir ki o müverrihlerin birçoğu defterdarlar ve muhasebecilerdi. Cüz’î bir kısmı da Enderun’dan ve müderrislerden çıktı” (1991: 135).

Yahya Kemal, Türk milletinin tarihi konusundaki görüşlerinin yanlış anlaşıldığını söyleyerek düşüncelerini şöyle ifade eder: “Burada söylemeliyim ki bana dair en yanlış görüşlerden biri, benim yalnız Osmanlı tarihine hayran olduğumu ileri sürmek gibi hem yanlış hem noksan iddiadır. Benim itikadına göre yeni vatanın fethi Malazgirt’ten başlar. Malazgirt’ten Osmanlı devletinin zuhuru kadar Rum Selçukîleri ve bu devlete tabi beylikler, Türkiye’deki Türklüğün temelini kurmuş Türklerdir. Hatta ‘Süleymaniye’de Bayram Sabahı’nda bu görüş tamamıyla meydandadır: ‘Tâ Malazgirt Ovası’ndan yürüyen Türk oğlu/ Bu nefer miydi?’ derken, gözlerimin önünde canlanan tarih, Horasan’dan Malazgirt’e, oradan İstanbul’a yürüdüğümüz asırlardaki Türk oğlu’nun büyük ve heybetli yürüyüşüdür” (Banarlı, 1984: 48).

Millî tarih bilinci ile ilgili olarak Adile Ayda’nın, Yahya Kemal’e, milliyetçiliği üzerinde hocası Albert Sorel’in etkisi olup olmadığını sorması üzerine, Yahya Kemal kendisini asıl milliyetçi yapan şeyin Paris’teki talebe mitingleri olduğu söyler:

“O sıralarda bizim Jön Türkler Abdülhamid’i yıkmakla meşguldüler. Yoksa Türk milletinden falan haberleri yoktu. Baktım bu Rumların, Bulgarların yıkmak istedikleri Abdülhamid değil, başka şey. Bunlar Türk milletini yıkmak istiyorlar. Demek Türk milleti diye bir şey var. Bu nasıl bir millettir? Mazisi nedir? diye merak etmeye başladım. Zaten Umumi Siyasiye mektebinde tarih okuyordum. Türk milletinin mazesini öğrenmek için tarih kitaplarını karıştırmaya başladım. İşte bende milliyet hissi ve milliyetçilik böyle doğdu. Hatta bir aralık Turancı oldum” (Ayda, 1962: 29).

Bir dönem bu şekilde düşünse de kısa sürede fikirlerinin değiştiğini şu şekilde ifade eder: “Fakat benim Turancılığım fazla sürmedi. Baktım, bunun bir sonu, bir neticesi olmayacak. Milliyetçiliği tahdit etmek lazım. Zaten o zamanlar Turana gayrimüslim Turanî kavimleri de ithal ediyorlardı” (Ayda, 1962: 29). Neden Malazgirt’i bir başlangıç olarak kabul ettiği ile ilgili olarak Ayda’ya şöyle cevap verir:

“Evet, milliyeti tahdit etmek ve tayin etmek lazımdı. İşte o sırada Fustel de Coulanges’in talebesi Camile Jullian’ın bir yerde tesadüf ettiği şu cümlesi imdadıma yetişti. [...] O zaman toprağın mühim bir şey olduğunu, milliyetin bir unsuru olduğunu anladım. Bizi de yaratan Anadolu ve Rumeli toprağı idi. Milliyeti zaman bakımından da tahdit etmek lazımdı. Tarih kitaplarını karıştırdıktan sonra kanaat getirdim ki, bu bakımdan Malazgirt muharebesi mebde olarak kabul edilebilir” (Ayda, 1962: 29-30).

Yahya Kemal, Eğin Dağlar’da “Yeni Türk Ruhu” adlı makalelerinde ise konuyu şöyle izah etmektedir: “Ben bu satırlarda ‘Yeni Türk Ruhu’ derken, Namık Kemal’den, Mustafa Kemal’e kadar, elli senelik bir hadiseyi görüyorum: Bir hadise ki edebî bir coşkunlukken yavaş yavaş sari bir aşk olmuş, ıstıraplı ve uzun bir macera müphem bir inkılap olmuş, en sonra büsbütün belirerek, mukaddes bir

facia olmuş” (1966: 258). Yahya Kemal, “Yeni Türk Ruhu” olarak ifade ettiği kavramın edebiyata da konu olmasının son derece faydalı ve gerekli olduğunu düşünmektedir: “*‘Yeni Türk Ruhu’ bir mevzudur ki bir ehlinin eline düşse, yeni Türk edebiyatının en güzel eseri olur. Ben o talihli müellifin yerini almayacağım. Bu mevzuu merak etmiş ve yalnız kendi görüşünü, kendi düşüncesini ifade eden bir muharrir gibi, bu son elli senenin iradeli, arzulu, emelli insanlarını tetkik edeceğim*” (1966: 259). Vatan sevgisinin, Rumeli’den, Adalar’dan kafile kafile gelen muhacirlerde belirgin bir şekilde gözlenebileceğine dikkat çeken Yahya Kemal, vatan sevgisi ile edebiyat arasında ise şöyle bir bağ kurmaktadır:

“Vatan acılarını kendi etinde hissetmiş Türkler ekseriyettedir. Kalbinde hissetmemiş Türkler ise pek azdır. Zannedirim ki yeni Türk edebiyatı bugünkü acıların hatıralarından teşekkül edecek. Bugün, vak’a sözden kuvvetlidir. Edebiyat kan ve ateş karşısında bittabi soluk kalıyor. Hisler zaman süzgecinden geçmedikçe şiir dediğimiz iksir hâline giremiyorlar. Büyük acılardan evvel Namık Kemal’in vatan şiirlerinden ancak mahdut bir sınıf zevk alıyordu. O zaman başında vatan havası esen gençler, karşılarında Sultan Abdülhamid’i görüyorlardı. Vatan vardı, fakat dardı. Vatan ıstırabını hissedenler o dar vatanda teneffüs edilecek havadan başka bir hedef gözetmiyorlardı” (1966: 235).

Yahya Kemal’in bir başka kitabı, *Çocukluğum, Gençliğim, Siyasî ve Edebî Hatıralarım* annesi hakkında yazdıkları ile başlar. Yahya Kemal’in elinde, genç yaşında kaybettiği annesine ait bir fotoğraf bile bulunmamaktadır: “*Annemin resminden mahrumum. Onun bir resmi hayatımın en büyük bir yadigarı olurdu. Annemin simasını şimdi iyi hatırlayamıyorum. İslam tesettürünün en şedit bir muhitinde doğduğu, yaşadığı ve öldüğü için bir resmini bırakmadan kayboldu*” (Beyatlı, 1999: 3). Nihad Sami Banarlı, şairin annesiyle ilgili şunları aktarır:

“Bu anne, büyük şairin ruhuna hem dinimizi hem de milliyetimizi nakşeden, mübarek bir kadındır. Annesinin adı, Nakiye Hanım’dır. Nakiye Hanım, bir aile anlaşmazlığının tesiriyle, genç yaşta veremden ölmüştür. Bu ölüm, şairin, hususi hayatında duyduğu en büyük ve unutulmaz acıdır. Bu yüzdendir ki Yahya Kemal, hatıralarında mesela Babam diye bir fasıl ayırmamıştır. Annesinin ıstırabına sebep olduğu için, babasına kırgındır. Gerçi bu kırgınlık, Paris’e firarından sonra, babasının gösterdiği şefkat ve alaka dolayısıyla hali yumuşamış fakat yok olmamıştır.” (1999).

Yahya Kemal annesinin dindar bir insan olduğunu “*Beş vakitte muntazam değilse bile, zaman zaman namaz kıları; akşam üstleri ölümlere Yasin okurdu; Peygamberlerden ve ahretten bahsedirdi*” diyerek aktarır (1999: 33): “*İlk sofuluk zevkini annemden almıştım. Ramazan akşamları ölümlerimizin ruhuna Yasin okumayı ondan öğrenmiştim*” (1999: 33).

Yahya Kemal'in inancı da milliyetçiliği ile bağlantılıdır. Banarlı'nın aktardığına göre 1944'te Maarif Vekaleti'nde kurulan bir komisyonun hazırladığı *Türkçe Metinler* kitabı hakkında konuşurken şöyle demiştir:

“Ben Türk milletinin inandığı Allaha ve yine Türk milletinin inandığı peygambere inanırım. Ben, bu imanın müslümanıyım. Ve galiba Paris'te iken böyle bir iman bende gizli gizli yaşardı. Hâsılı, çeşitli hayat hadiseleri, zaman zaman benim imanımı sarsmıştır. Beni imansızlıktan kurtaran ve kendi Tanrısına bağlayan yine Türk milleti olmuştur. Çünkü bu kadar büyük bir milletin inandığı Allaha ve dine inanmamak iz'ansızlık olur. Bu yüzdendir ki Fikret'in mukaddesata hücumunu doğru bulmam. Nazım Hikmet'in, Kitab-ı Mukaddes'e açık taarruzları ise hangi rüzgârla olmuştur, bunu vatanda bilmeyen bir tek münevver yoktur” (Banarlı, 1984: 13).

Ezanla ilgili görüşleri de bununla bağlantılıdır: *“Ezan bir ses'tir. Minarelerden yükselerek Müslümanların gönlüne dolan bir musikidir. Ayasofya'da ilk defa hangi kelimelerle okunmuşsa onu öyle muhafaza etmek lazımdır. Ezana bu sesi, bu musikiyi biz verdiğimiz için de bu ses millîdir”* (Banarlı, 1984: 27). Aziz İstanbul'da “Ezan ve Kuran” ve “Ezansız Semtler” başlıklı bu benzeri içerikte makaleleri vardır. Yahya Kemal'e göre *“bu millet, İslamiyet'i kendi mizacına göre kabul etmiş ve çok eski putperestliğiyle karıştırmış ve öyle sever, onun uğrunda yalnız bu sebeplerle ölür”* (Banarlı, 1984: 42).

3. EDEBİYAT

Yahya Kemal'in edebiyat ve özel olarak şiir hakkındaki görüşlerine ulaşmak noktasında en iyi başvuru kaynağı kuşkusuz *Edebiyata Dair*'dir. Şiir, eski edebiyat, Türkçeye dair, vezinler, kafiyeler, tenkid, tiyatro gibi bölümlere ayrılan kitapta farklı noktalara değinilir. Edebiyatta fikir ve eleştirinin değerini son zamanlarda öğrendiğimizi söyleyen Yahya Kemal bu konudaki görüşlerini şöyle ifade eder: *“Fikir ve tahlil değerini ancak son zamanlarda Avrupalılardan öğrendik. Dünyanın yeni esasları dâhilinde bir millet olmaya başladıktan sonra bu değer de edebiyatımızda tecellisini göreceğiz. Yalnız zannederim ki bu değer şiirimizde ve nesrimizde hiçbir zaman asıl fitrî değerlerimiz olan aşk ve ihtiras'la zeka ve zarafet'i geçemez”* (1997: 65).

Edebiyat alanında algılamada ve uygulamada yaşanan büyük değişikliklerle ilgili şöyle düşünmektedir: *“Uzun zamandan beri bizde de, Avrupa'da olduğu gibi, kaideler kalktı, şahsi ve serbest atılışlar moda oldu. Bunun iyi bir tarafı olduğu gibi, kötü neticeleri de oluyor. İyi tarafı şahsiyetlerin en fazla bir mikyasta hususî zevkler ve görüşler getirmesidir. Kötü tarafı ise edebiyat böyle açık ve kanunsuz bir saha olunca o sahaya herkesin girebilmesidir. Biz işte bu kötü neticeyi fazla hissetmiş olduk”* (1997: 255). Yahya Kemal, *Mektuplar, Makaleler*'de ise kimi zaman Şark'a has bulunduğu bazı konularda ciddi eleştirilerde bulunur: *“Bir esere hayran olmuş kari'ler görürsünüz ki, hayranlıklarını ifade ederken o eseri iyi okumadıkları hemen göze çarpar, götürü hayranlık Şark medeniyetinde umumî bir haldi.*

Mevlevîler görülürdü ki, dolu ağız Mevlana'dan bahsederler ve bütün ömürlerinde bir defa bir Mesnevî nüshasını yahut şerhini görmezlerdi ve görmeğe merak etmezlerdi” (1990: 32). Abdülhak Hamid'den örnekler vererek onun hakkında yazı yazarlar arasında, şairin külliyyatını okumuş kaç kişiye rastlanabileceğini sorar (1990: 32).

Edebiyatın amacının bir düşünceyi savunmak olmadığını altını çizen Yahya Kemal, tezli edebiyat anlayışı konusunda pek iyimser değildir: *“Hedef bir müdde ve sanat vasıta olunca sanatın değeri tabiatıyla düşer. Tezli roman tezli tiyatronun, hiçbir dilde, hayatı ifade eden gerçek bir şaheser verdiğini ben bilmiyorum. İnsanlığın ilk devirlerinden beri mevcut olan roman kendi başına bir nevîdir. Bu nevî'nin, zaman zaman, kainatı değişir, yapı tarzı değişir, çığırını değişir, en mavi hayalden en katı hakikate kadar sahaları değişir lakin kendi öz tabiatı değişmez”* (1997: 211).

Eğil Dağlar'da yer alan “Üç Tepe” adlı yazıda ilginç bir noktaya dikkat çeker ve Türk edebiyatı metinlerinde karşımıza çıkan ve sembolik değerleri nedeniyle önem taşıyan “üç tepe”den bahseder. Bunların, dönemin sosyal ve siyasi şartları ile bağlantısına dikkat çeker:

“Birkaç senedir, Yakup Kadri, edebiyatın yazı denilen cephesini kaldırarak ruh denilen ötesini görmeye çalışıyor, bu yeni meylini ilk gösterdiği satırları birkaç sene evvel çıktığı zaman hemen bütün eski perestişkarları meyus oldular, yalnız Halide Edip haber verdi ki bu yeni hareket bizde edebiyatın yakasını açan harekettir. Yazıdan hayata geçti geçeli muharrir Halide Edip'i unuttu, iki sene evvel, Sultanahmet meydanlarından tekbirler çekilerek önümüze düşüp bize meşale çeken bu ulvî mahluk, edebiyatı hayata nakletti. O gün, o meydanda tekbir sesleri ortasında siyahlarla görünen insan, hafızamıza yeni şahsiyetini o kadar kudretle hakketti ki eski hayalini hatırlayamıyoruz. Ve bize öyle geliyor ki asil eseri de o günden başlıyor, Yakup Kadri'nin Metris Tepe'yi bundan sonraki Türk edebiyatının mihrakı gibi gösterdiğini işittiyse hemen tasdik etmiştir sanırım. Türk edebiyatı yeni unvanını takındığı son elli seneden beri iki tepeden âleme baktı, bu tepelerin biri Çamlıca Tepesi, öteki de Tepebaşı'dır” (1966: 70-71).

Tanzimat metinlerinde çoğunlukla karşımıza çıkan mekân Çamlıca Tepesi iken, Servet-i Fünun'da Tepebaşı'dır. Büyük şair Servet-i Fünun'a geçiş sürecini şöyle değerlendirir: *“Bizi bir müddet tatlı su Frengine benzeten o edebiyat mukadderdi. Ona vücut verenler de bir medeniyetten bir medeniyete geçiş devresine zebundular. Bu itibarla o edebiyat hiç gayr-i millî değil, millîdir de; çünkü o mukadder geçişin gayet samimi bir inikâsıdır. Edebiyatın en yüksek değeri ihtirassa, itiraf etmeli ki Servet-i Fünun edebiyatı ihtiras hamleleriyle yanar”* (1966: 72-73). Yahya Kemal, Servet-i Fünun'dan bahsederken Fikret'in oğlu Haluk'a da değinir: *“Bu çocuğun serencamı o edebiyatın son götürdüğü merhaleyi ibretle düşündürcek kadar manidar değil mi?”* (1966: 74). Sonuç olarak “Üç Tepe”de

andığı son tepe ise Milli Mücadelenin önemli duraklarından biridir: “Yakup Kadri gibi edebiyatın bütün hazlarını aldıktan sonra bezen bir ruh yeni kelamın nazil olacağı tepeye bakıyor ve son günlerde millî timsalin gösterdiği tepe için dedi ki işte o, bu tepedir: *Metris Tepe*” (1966: 75).

Edebiyatla ilgili yazılarında edebiyatımızda kullanılan farklı tür ve şekillere vezin, kafiye değişikliklerine, tiyatro ya da edebi metinlerde kullanılan dil gibi konulara dikkat çeken Yahya Kemal'in o tarihlerde bizde yeni yeni gelişen eleştiriyi de son derece önemseydiği görülmektedir. Edebiyatın amacının bir düşünceyi savunmak olmadığını altını çizen Yahya Kemal'in kendi şiirlerinin anlaşılmasına da ışık tutacak şiir hakkındaki metinleri ise ayrı bir başlık altında değerlendirilmelidir.

4. ŞİİR

Yahya Kemal'in ölümünden sonra şiirleri *Kendi Gök Kubbemiz* (1961), *Eski Şiirin Rüzgârıyla* (1962) ve *Rubailer ve Hayyam Rubailerini Türkçe Söyleyiş* (1963) isimleriyle üç kitapta toplanmıştır. Büyük şair, “Kökü mazide olan bir âti olarak” Türk şiirine önemli açılımlarla katkıda bulunmuştur. Yahya Kemal, nesirlerinde şiir konusundaki görüşlerine de sıkça yer verir. Özellikle de *Edebiyata Dair* bu konudaki görüşlerine ulaşmak noktasında önemli bir kaynaktır. Büyük şair, şairliği konusundaki bir soruyu şöyle cevaplar:

“Şiirden tabii çok haz duydum. Bu haz ömrümü doldurdu. Fakat faide görmedim. Bilâkis zarar gördüm. [...] Eğer şiir mukadderatıma karışmasaydı çok isabet olurdu. Yalnız bunu da söyleyeyim ki bir insanın hayatında şiiri anlamaması büyük bir noksanıdır; çünkü hazların en derini ve en güzelidir. Akıllı olanlar yalnız anlamakla iktifa etmelidir. Şiiri anlamak ve söylememek, yani adını şair çıkarmamak eğer mümkün olursa en iyi yoldur. Dediğim gibi ben bu işte yanılmış olduğumu anladım, lakin biraz geç anladım. Şahsıma ait fikrim bu kadardır” (1997: 251-52).

Yahya Kemal, şiire çocukluğunda âşık olduğu bir kız nedeniyle başladığını anlatır: “Her sanata olduğu gibi şiir sanatına da vukuf doğuştan olmaz. (Zamanla elde edilir). Ya bir aşk veya bir ideal (Bir harb, bir isyan hâsılı bu nevi'den bir hâdise) bir şairin inkişaf etmesine, hissini ifade etmek için dilinde bir kudret aramasına vesile olabilir. Bu aşk hatırasını zikredişim benim hayatımda ilk ve kuvvetli bir âmil oluşundandır” (1999: 95).

Edebiyata Dair'de yer alan pek çok yazı yine kısa notlar şeklindedir. Yahya Kemal, döneminde şairlerle ilgili değişen algıyı şöyle yorumlar: “Eski zarifler, şua dedikleri vakit, rindâne yaşar insanları deruni bir tezyifle karşıladıkları vakit bile zâhiren hürmet ederlerdi; çünkü bu sınıfın resmileşmiş bir itibarı vardı; onu ihmal edemezlerdi. Lakin zamanımızda şairler diye bir gençler mevkibi görüldüğü vakit istihkarın en pes perdesinden bir mânâ hâsıl oluyor” (1997: 19). Şair, millet olarak şiirde kuvvetli bir istidadımız olduğunu düşünür:

“Şiirimiz, milletimizin Anadolu’daki teşekkülüyle beraber başlar, o kadar eskidir. Şiirimizin gerçi hiçbir zaman ufukları çok geniş olmadı. Bunun sebebi ise öteden beri devletçi bir millet olmamızdır. İlimde olduğu gibi şiirde de mürşidimiz olan milletlerin çizmiş olduğu daireden çıkmadık. Lakin bellediğimiz şiirin kıymet kısmında, muhakkak ki en yüksek derecelere yükseldik. Lirikizm, zarafet, zevk harikaları gösterdik. Şiirimizin berceste mısralarını, beyitlerini, hatta bazı derli toplu parçalarını iyi okuyup anlayacak bir ecnebi, kabiliyetimize hayran olabilir. Daima bu itikatta bulundum ki Avrupalıların anlayamadıkları eski şiirimiz, anlayıp sevdikleri ve hatta bize sevdirdikleri diğer sanatlarımızdan, mesela mimarimizden daha yüksek bir kıymettir.” (1997: 31)

Daha önce de ifade edildiği gibi Yahya Kemal’e göre Türk edebiyatı fikirden yana fakirdir ama hiçbir millet Fuzulî ve Nedim ayarında iki büyük lirik şair gösteremez: “Belagat muallimleri lirik şiiri, şiirin diğer neveleri arasında bir nevi olarak gösterirler. Diğer neveler doğrudur, çünkü şiir olduktan sonra dolaştıkları hususî vadinin ismini alırlar. Lirik şiire bir sıfat vermek iktiza ederse ‘asıl şiir’ demeli” (1997: 37). Yahya Kemal, şiirde müzik ile ilgili görüşlerini farklı bir şekilde bir de şöyle ifade etmiştir:

“Eskilere göre şiirde lafız ayrı mana ayrı idi; bize asıl şiir ancak lafız ve mana arasında bir milimetrelilik fark dahi kalktıktan sonra başlayabilirdi. Bizce mısra da lisan tek başına mana kesildiği zaman şiir tecelli etmiş demektir. Yine bizce mana ne kadar derin ne kadar şaşaalı, ne kadar cazip, ne kadar yeni olursa olsun, şiirde tek başına bir kıymet değildir, nesirde ve sözde bir kıymettir, lakin şiirde değildir, mana ancak lisan kesilirse, daha açık bir tarifile lisanda nağme haline gelirse şiir kıymetini alır” (1990: 29).

Yahya Kemal, şiir hakkındaki görüşlerini ifade ederken aynı zamanda kendisi ile ilgili de ipuçları vermektedir:

“Şimdi bir çok şeyler düşünürken bir daha kâni oluyorum ki şiirin ve nesrin yegâne yaşayacak tarafı ‘temiz hisler’den yaratılabiliyor. Gençliğimizde, herkes gibi bizi de mutasallifâne sermest eden vâhiliklere şimdi sıkılmaksızın gülüyorum. ‘Benim dehâm kalbimdedir’ diyen Lamartine’i şimdi daha ziyade anlıyorum. İnsanlara kendimizi istediğimiz şekilde göstermek gayret-i câhilanesiyle vücuda getirdiğimiz edebiyat sahte oluyor ve dayanmıyor: İnsanların bizi istedikleri gibi görmelerine baştan râzı olmak yegâne akıl yoludur zannederim. Bazı berceste mısraları bir asır, iki asır, üç veya dört asır öteden, zaman zaman, bize kadar gelen eski şairleri düşünüyorum; bu adamlar ne kadar sade insanlardı; bıraktıkları o mısralar ne kudrettedir ki, daima ‘hâl’ halinde bulunuyorlar. Onlar gibi birkaç satır bırakarak öleceğimize kani olabilir miyiz?..” (1990: 82).

Öte yandan Yahya Kemal, şiirle ilgili düşüncelerini ifade ederken toplumsal eleştirilerde de bulunur: “Bilgisiz bir şey yetişeceğine inanmak safderunluktur.

Bizim eski şiirimizin değeri, yeni şiirimizin değerinden fazladır; bunun sebebi barizdir; çünkü eski şairlerimiz, örnekleri olan İran şairlerini çok iyi bildikleri bir Fariş ile ve o şiiri anlamak için aldıkları uzun bir bedîî terbiye ile çok iyi anlıyorlardı. Eskilerin Arab'ı ve Acem'i benimseyişile bizim Avrupa'ya benimseyişimiz, nüfuz ve ihata itibarıyla, mukayese edilemez" (1997: 294-95).

Şiirlerini bir araya getirip kitap halinde basmakla ilgili hislerini *Mektuplar, Makaleler*'de Fazıl Ahmet'e yazdığı mektupta görüyoruz: "Bir müddetten beri içim şiir doludur. Gerçi kuru bir çeşmeyim. Fakat zaman zaman içimde büyük birikintiler oluyor. Tasarladığım yeni bazı şeyleri vücuda getirerek artık ben de bir mecmua çıkarmak (şiir kitabı) hevesine düştüm. Bu niyette beni teşvik eden şey bilhassa eski bazı parçalarımın unutulmayışı oldu. Demek ki bir mecmua bırakırsam beni daha beş on sene yâd edenler bulunacak" (1990: 81). Yine Fazıl Ahmet Yenisey'e 1931'de Madrid'den yazdığı mektupta da, kendisinin kaydettiği şiirlerini yayımlamak düşüncesi ile ilgili olarak kendi eserini kendi basmak istediğini söyleyerek cevap verir:

"Her müellif kendi eserinin tab'ında alması iktiza eden şekli kendi tayin etmelidir. Bahusus ki, defterinizde olan manzumelerimin bir küll teşkil etmedikleri muhakkaktır; bana ait olmayan mısralarla, sözde, ikmal edilmiş olmaları da vârid-i hatırdır. Manzumelerimin hepsini kendim cem ederek ve bizzat tab'ettirecek âcizâne bir eser vücuda getirmek niyetindeyim. Bunun için dermeyeran buyurduğunuz teşebbüsten beni affetmenizi rica ederim. Dostane tahattür ve teveccühünüzü minnetle yâdederek muhabbetle ellerinizi sıkırım Efendim" (1990: 92).

Görüldüğü gibi Yahya Kemal şiirle ilgili metinlerinde şairliğe nasıl başladığından, şiirin hayatındaki konuma, yaşamını nasıl ve ne yönde etkilediğine cevap verirken poetikası konusunda araştırmacılara ipuçları vermektedir. Fikrî açıdan zayıf bulduğu Türk Edebiyatı, söz konusu şiir olduğunda son derece kuvvetli bir damara sahiptir; Yahya Kemal millet olarak şiirde gerçekten yetenekli olduğumuzu ifade eder.

5. PORTELER

Yahya Kemal, edebî tartışmalar yapmaktan uzaktır. Polemikten hoşlanmaz. Nurullah Ataç ile arasında geçen bir mesele vesilesiyle polemik hakkındaki görüşlerini şöyle ifade eder:

"Eğer yazı ile münakaşa usulünü seveydim, Nurullah Ataç'la bu bahis üzerinde günlerce ve günlerce konuşmak ve atışmak mümkün olurdu. Lakin bana öteden beri bu mücadele tarzı biraz tiyatro ve sahne hissi verir. Gençliğimden beri yazı münakaşasından çekinmemin bir sebebi budur. Diğer derunî bir sebebinin de ifşa edeyim. Bana öyle gelir ki, gazete sütunlarında günlerce ağız dalaşı etmiş bir insan, günün birinde bir manzume neşretse, tıpkı birçok güreşikten sonra bir sedire oturup şarkı söyleyen pehlivan gibi, gülünç olur" (Banarlı, 1984: 305).

Alıntıdaki görüşler dikkate alınarak Yahya Kemal'in *Siyasî ve Edebî Portreler*'de yazdıklarını da bu minvalde değerlendirmek gerekir. Yahya Kemal, bu makalelerden de kimseyi haberdar etmemiştir. Banarlı bu yazılarla ilgili görüşlerini şöyle ifade eder: “Hiçbir zaman siyasi ve edebi polemik yapmak; bu yolda münakaşalara girmek; fikri, edebi, siyasi tutumlarını beğenmediği kimselerin kendileri veya taraftarlarınca yapılacak hücumlara hedef olmak; böyle hareketler ortalığı velleveye vermek, Yahya Kemal'in aklından bile geçirmediği, onca, tatsız hadiselerdir” (1984: 295).

Yahya Kemal, *Siyasî ve Edebî Portreler*'de yirmi kadar önemli şahsiyet hakkında görüşlerini anlatır. Abdülhak Hâmid, Tevfik Fikret, Ziya Gökalp, Süleyman Nazif, Halide Edip, Yakup Kadri, Refik Halit, Ruşen Eşref, Ali Kemal, Yusuf Akçura'ya kadar çağdaşı önemli edebiyatçılar hakkında bilgiler verir. İlk dönemlerinde çok etkilendiği Fikret hakkında şunları söyler: “Tevfik Fikret'i ilk defa 1912 yazında, arkadaşım Şefik Esad'ın delâleti ile tanıdım. On seneden beri şiirine aşına idim. Kendi neslimin bütün çocukları üzerinde olduğu gibi, ruhumda, ahlâkımda, zevkimde, lisanımda, sanatımda en büyük tesiri o icra etmişti. Şark âleminde kafamı o çıkarmıştı. Bir müddet onun kâinatında kalmıştım. Sonra Paris'teki edebî hayata dalarak onun kâinatından çıkmıştım” (1986: 6). Ziya Gökalp de hayatındaki önemli isimlerden biri olmuştur:

“Ziya Bey'i son defa Fransız Hastanesi'nde gördüm ve hastanenin müdürü dostum doktor Gassend'e onun bizim ne kıymette millî bir hazinemiz olduğunu söyledim; kurtarabileceğini, bütün meş'un tahminlere rağmen, umdum. Lakin iş işten geçmişti. Ziya Bey'i kaybettik; hem de öyle bir zamanda kaybettik ki kaybettiğimiz başın ceberini havas zümresi bile hakikî bir şuurla anlayamadı. Ziya Bey'in bir radyum olan dimağı söndüğü günden beri vatandaki ilimde karanlık vardır” (1986: 20).

Yahya Kemal, bu iki önemli ismi karşılaştırır. Bu karşılaştırma edebiyat tarihçileri ve eleştirmenlerine söz konusu edebî şahsiyetler hakkında bilgi vermektedir:

“Fikret'in bilgisi orta derecede, bir çok bahislerde ondan da dundu. Mütefekkir olarak kainatı hayli mahduddu. Mesela yaşının kemal deuresinde meylettiği sol nazariyeleri okadar basit ve hayal meyal bir halde benimsemişti ki o senelerde Avrupa'da o nazariyelerin kitaplarla, mecmualarla, gazetelerle, hutbelerle, nihayet amele âleminde ve Parlamentolarla bilfiil çalkantılarıyla, onda bir mikyasta olsun bilmezdi; bilmeğe fazla hevesli de değildi” (1986: 21). “Fikret, kendi zamanında, çalkan Fransız şiir cereyanlarının en derin ve yüksek taraflarını, yani Baudelaire'den Symbolisteler'e kadar uzanan mühim tarafını anlamazdı” (1986: 21). “Ziya Gökalp ise şiirin ne olduğunu Avrupa felsefesinin bütün ışıklarıyla iyi bildiği halde, bizim heceli ve aruzlu bütün millî şiirimizi Fikret'ten çok daha iyi anladığı halde, kabul edilmesini teklif ettiği millî vezinlerle, millî nazım şekilleriyle, millî zevkle ve millî lisanla, ne kendi bir yenilik vücuda getirebildi, ne de tilmizlerinin bir şey yapmasını temin edebildi” (1986: 23).

Yakınında bulunan bir isim olarak Yakup Kadri'den ve Halide Edip'ten de bahseder: “Yakup Kadri, Halide Edip Hanım'ı hiç sevmeyiz benim nazarımda muttasıl düşürürdü; gayet haris, riyakar, ehemmiyet ve şöhret peşinde koşar, içyüzü karanlık, bilhassa dessay bir insan olarak tasvir ederdi. Onun bu tesirlerinden âzâde olarak Halide Edip Hanım'ı sık sık görmeğe giderdim. Saatlerce konuşurduk; çok zaman akşam yemeğini beraber yedik” (1986: 36). “Yakup Kadri'nin bana ve benim ona karşı duyduğumuz şedid bir kin ikizin hayatında başlıca bir safhadır. İnsanların karşılıklı temayüllerle birbirini arayıp dost oldukları umumî bir itikat halinde rivayet edilse de bu yalandır. Bunu nefsimde tecrübe ettim. Yakup Kadri'yle uzun seneler dost olmamızın hâdisesi bana bunu ispat etti” (1986: 41). *Siyasî ve Edebî Portreler*'de kendisinden en çok bahsedilen isim, en uzun portre edebî ve siyasî tarihimizin tartışmalara neden olan ismi Ali Kemal'e aittir: “Yahya Kemal'in daha Paris'te talebe iken tanıdığı; yıllarca birlikte çalıştığı; Türk matbuat âlemine Yahya Kemal'i büyük sitayişlerle tanıtan ilk başmuharrir olan Ali Kemal hakkında Yahya Kemal'in şu şifahî kanaatini de bilmekte yarar vardır: - Ali Kemal Bey'in vatana ihanet ettiği ileri sürülemez. Uğradığı akıbet millet mizacına ve millet ekseriyetine muhalif bir içtihatla inat ve ısrar etmesindedir” (1986: 99).

Siyasî ve Edebî Portreler dışında *Çocukluğum, Gençliğim, Siyasî ve Edebî Hatıralarım*'da, *Edebiyata Dair*'de, *Mektuplar, Makaleler*'de de başka önemli şahsiyetlerle ilgili bilgilere rastlanabilmektedir. Mesela arşivde bulunan şu yorum oldukça ilginçtir: “Müverrih Cevdet Paşa ile edîb Namık Kemal bir tek adam olsalardı XIX. asırda büyük bir nâsirimiz olurdu. Azeri Fuzuli ile Osmanlı Nâilî-i Kadîm bir tek adam olsalardı eski şiirimizin zevkine doyamazdık. Köprülü Mehmet Paşa, Ziya Gökalp'in millet nazariyesini bilseydi ve tatbik etseydi Osman Gazi'nin ismini unutturan bir başlangıç olurdu” (1990: 61). Hatıraları arasında zikrettiği bir vaka da oldukça önemlidir. Yahya Kemal ve Ziya Gökalp oturlurlarken yanlarına Talat Paşa gelir:

“Ziya Gökalp'e: ‘Canım Ziya Bey! Hars mars diye bir lakırdı var. Nedir bu hars Allahını seversen? Bizim Merkez-i Umumi'de kaç defa anlattın, bir türlü kafama girmedi; anlatsana şunu!, diye latifeye girişti. Etrafındakiler gülüyorlardı. Ziya ve ben gülmüyorduk. Ziya, tutuk lisanıyla hars'ı bir defa daha anlatmaya başladı. O anlatırken Talat böyle bahislerle uğraşmaya hiç vakti olmayan bir insan gibi, hatır için dinliyor ve dostane gülümsüyordu. Gerçi hars bahsini harb bahsi çabuk kapattı. Mütareke oldu. Talat da, arkadaşları da siyasi sahneden bir bir çekildiler. Ancak İttihad ü Terakki, Türk milliyetperverliğini benimsemiş bir Cemiyet olarak damgalandı; o kadar ki ilk programı olan teceddüd'den ziyade dahilde de, hariçte de milliyetperverlik onun bir farikası oldu” (1999: 175).

Yahya Kemal, ilk kadın şairlerimizden Şair Nigar Hanım'la ilgili şöyle düşünmektedir: “Sanatta ve hayatta Nigar Hanım Türk Şark'ını her muasırdan iyi

temsil etti. Bazı kadınlar erkek gibi yazıyorlar. Nigar Hanım dehâ-i nisvî ile mütehallî yegane şairemizdir. Cinsinin enfüsiyetini kimse onun kadar samimiyetle ifade edemedi” (1997: 207). Bu vesile ile Yahya Kemal’in kadınlarla ilgili düştüğü bazı notlara da değinilebilir. Arşivdeki yazılarından birinde şöyle demektedir: “Bir erkek kadınlar arasında vakit geçiremez. (Onlar) ne kadar tecrübeli olsalar yine fikir insanı olamazlar. Kadınlar yalnız ve yalnız doğurmak anne olmak çocuk büyütme için yaratılmışlardır. Bu vazifelerinden gayri bütün işleri ve fikirleri haşşiyattır” (1990: 58). Öte yandan “Türk Kızları Türk Gençleri” adlı bir makalede genç kızların kültürün koruyucusu oldukları noktasına dikkat çekerek

“Ah bilseniz biz onlardan ne kadar az Türküz. Şark’ın Osmanlı şimesi onlardadır: Türkçeyi, aralarında medenî bir lisan gibi onlar konuşuyorlar. Bir gün Şark Türklerine has lisan-ı şiiirin devri hulûl ederse, şimdi onların konuştuğu beste ile yazacağız. Onlar eski Osmanlı adabının son varisleri kaldılar. Şarklılar gibi ağlıyor, Şarklılar gibi gülüyor, öyle oturuyor, öyle yürüyorlar. Emin olunuz! Onlar olmasa biz bu iklimde meşuk bir halita-yı beşer oluruz. Hanımlarımızla konuşanlar bu fikrimi hep tasdik ederler. Yarım asırdan beri, Garb’la temas, erkeklerimiz tahlit ettikçe, temeddün eden kadınlarımızı takviye etti” (162)

demektedir: “Erkek neslin terbiyesine edilecek maddi ve manevi fedakârlıkları tamamıyla kızlarımızın yetişmesine hasretsek Osmanlı saltanatı müebbeden kurtulur” (1990: 162).

6. MİMARİ

Yahya Kemal millî bir mimarî oluşturulması konusunda da son derece hassastır. “Süleymaniye’de Bayram Sabahı” gibi eserlerinde bu daha çok hissedilmektedir. Yayımlanan pek çok kitapta konu ile ilgili makalelere ve notlara rastlamak mümkündür. *Mektuplar*, *Makaleler*’de yer alan, yine arşivde bulunan “Millî Peyzaj” adlı makalesinde şöyle söylemektedir:

“Mimariyi yalnız mimari ve hendese nokta-i nazarından adıyla ihya etmek bir hatadır. Çünkü mimariye zamanın giydirdiği bir kisve vardır. İşte o millî peyzaj’dır. Buna bir misal: Beyazıt Camiidir. Beyazıt Camiinin önünde kahveler arkasında Sahaflar Çarşısı vardır. Bilhassa Sahaflar Çarşısı’nı ele alalım. Bu manzara hiçbir dekorunun icad edemeyeceği kadar güzeldir. Ve üstelik maziye göz önünde canlı bir vesika gibi bulundurulur. Çok cezrî düşünen bir belediyece feci bir günah olarak, Beyazıt Camiini yalnız mimarî eseri olarak ortaya çıkarmak istese ve Sahaflar Çarşısı’nı kaldırsa ne kadar fena olur, değil mi? Demek ki zamanın bir de kendi mimarisi vardır, etraf her zaman tufeyli değildir” (1990: 57).

Yahya Kemal, bir “Türk Evi” evi inşa edilmesi gerektiğini de düşünmektedir:

“Biz ancak bu son asırda Türk evi bozulduktan beri kiralık evlerde sürünüyoruz. Eski Türk evini tahayyül, şiir sahasında kalsın; onu hayatta bir daha ihyâ etmek muhâldir. Cedlerimizin evleri ve eşyası yaşayışlarının tarzından doğmuştur... Bağdaş kurmak şilteyi, minderi; sahandan elle yemek leğenle, ibriği, el silecek sırma havluları icad etmişti. Bütün bu güzel şeylere elveda. Avrupa'nın yaşayış tarzı bizi değiştirdi, tepeden tırnağa kadar yeni mürebberimize benziyoruz. Saçlarımızı onlar gibi kestiriyoruz, onlar gibi traş oluyoruz, onlar gibi yiyor, onlar gibi içiyor, onlar gibi yatıyor, onlar gibi çok ayakta duruyor, az oturuyoruz” (1990: 142-43).

Türk evini inşa edecek mimarlara ihtiyaç duyulduğunu dile getiren Yahya Kemal, bir dönem Hamdullah Suphi ile böyle bir fikri canlandırmak istediklerinden bahseder: “Arzu ediyorduk ki, Türk mimarları toplansın, Türk'ün yeni hayatına göre 'İngiliz evi' gibi bir 'Türk evi' tasavvur edilsin, bulunacak netice matbuatta her Türk'ün hayaline nakşedilsin, yaptıracağı evin planını ve üslubunu ya kendi keyfine göre uyduran yahud da mimarın keyfine biraanlara yol gösterilsin. Hasılı yeni hayatta, yeni bir ev tecelli etsin; bu güzel hayali harb ve onun mabadı olan felaketler unutturdu” (1990: 143).

Tarihte İstanbul'un fetih çalışmalarına ayrıntıları ile yer verdiği ve her Osmanlı padişahının İstanbul'u almak için sarf ettikleri gayretleri anlattığı *Aziz İstanbul*'da da sıkça, fetih öncesi ve fetih sonrası İstanbul'da mimariyi karşılaştırır: “Uhrevî olsun, dünyevî olsun, bütün bu semtlerin mimarîleri gayet basitti; ahşaptı. Konaklar, evler, yahılar, köşkler ve birçok küçük evlerden ibaretti. Onların da bir semte yahut bir köye daima bambaşka bir hüviyet veren sayısı fazla değildi. Bu kadar az malzemeyle birbirinden güzel ve göz alıcı tablolar yaratmak İstanbul'un Türk ve Müslüman halkının millî güzideligini gösterir” (2007: 56). Yahya Kemal, yeni kurulan bir şehrin millî duyarlılıkla inşa edilmesi gerektiği görüşündedir. Bunu yabancı bir mimar yapamayacaktır. Düşüncelerini desteklemek için konunun uzmanlarının da aynı fikirde olduğunu aktarır:

“Ergötz diyor ki: 'Bir şehrin inkişafı yalnız ecnebi mütehasşısar eline bırakılamaz'. Bizim mühendislerimiz farzedelim ki henüz böyle harikulade urbaniste olmaktan uzaktırlar; Ankara şehri için de maateessüf ecnebi usta, ecnebi kalfa ve ecnebi amale çalıştı. Kendimiz de henüz şehirlerimizi millî bir surette telakki etmekten, imar etmekten çok uzağız. Yalnız mazur olduğumuz nokta şudur ki; bunu da burada açıkça söyleyeyim. Şimdi demek istiyorum ki şehrin ihtiyacını, imar kabiliyetini ve bilhassa tarihî hatıralara taalluk eden noktalarını şüphesiz ki ecnebiden daha iyi biliriz. Çok genç ve millî conscience'a malik millet evladı şüphesiz ki ecnebiden daha iyi bilir. Şüphesiz ki daha güzel bir eser vücuda getirir” (2007: 174).

Öte yandan eski mimarların benliklerini öne çıkarmadan çalışmalarına, tevazularına da dikkat çeker:

“Cetlerimiz çok güzel mimarî vücuda getirirlerdi. Vücuda getirdikleri eserlerden harikuladeleri vardır. İstanbul’un o zamanki camilerinden birine dikkat ederseniz ne mimarının adı vardır ne de üsluba dair bir yazı vardır. Camiin kapısında bir beyitle banisinden, mütevellisinden bahseder, lakin sanatkârına dair söz söylemez. Çünkü eskilerin kafasında böyle bir şey yoktu. Bu, camiin mimarından, sanatından daha mühim idi. Birçok çeşmeler, tarihî binalar, İstanbul’da vardır, fakat bu moda yeni çıkmıştır. Eğer bizde taammüm ederse anlayacağız ki İstanbul’da yüz kırk değil beş yüz eser vardır” (2007: 178).

7. VE SİYASET

Yahya Kemal, politikaya ilk defa, çocukluğunun bir kısmını geçirdiği Üsküp’te tanıdığı Ragıp Efendi vasıtasıyla meyletmiştir: “Abdülaziz’in hal’ini, Mithat Paşa’nın şahsiyetini, Ali Suavi vakasını, Taif faciasını, Jön-Türklüğün Avrupa’da zuhurunu, çıkardığı gazetelerin isimlerini, Murat Bey’in Paris’e firarını ve sonra avdetini, hasılı Türkiye’deki liberal cereyanın safhalarını Ragıp Efendi’den doğru dürüst öğrenmiştim” (1999: 63). Siyasî Hatıralar’da ise, siyasi meselelere nasıl ilgi duyduğunu şöyle ifade etmektedir:

“Siyasi fikirlerle ilk kulak dolgunluğum, 1897’de Selanik’te oldu. O zaman on üç yaşıma yeni giriyordum. Selanik şehri, Teselya’ya koşan ordularımızın silah şakırtılarıyla dolu idi; Anadolu taraflarından esmiş bir türkünün mısraı ‘Eğil dağlar eğil üstünden aşam...’ hududa kalkan asker trenlerinin vagonlarından ve sokaklardan taşıyordu; Rumeli atılğan bir heyecan içindeydi; harbin ilk günlerinde, İstanbul’dan Gazi Osman Paşa’nın gelişi ve onun geldiği gün de Yenişehir’in feth olunduğu haberi bu heyecanı şedid bir hava haline getirdi” (1999: 121).

Gençliğinde siyasetle ilgilendiği önemli bir dönemden “Paris Sevdası” adlı makalesinde bahseder: “1902 senesinde, on sekiz yaşındaydım; alafranga neslin birçok çocukları (gibi) bir Paris sevdasına tutulmuştum. Hayatıma başlıca bir istikamet vermiş olan bu sevdanın birkaç menşei vardı. Bunu nakletmekle o devirdeki Türk gençliğinin ruhiyyetini izah etmiş oluyorum” (1999: 74). Yahya Kemal’in gönlünü Paris’e çeken diğer bir sebep de Jön Türklük’tür (1999: 75). Yahya Kemal, daha sonra JönTürkler’in yanıldıklarını düşünmüştür: “1903’te Gençtürklük, fikir sahasında hiç, fiil sahasında yine hiçti. Fikir sahasında o kadar hiçti ki yeni, müspet bir şey söylemedikten başka gayesi olması iktiza eden eski Kanun-ı Esasi ile de meşgul değildi” (1999: 191). Ayrıca, Türkiye’de siyasî fikirlerin Jöntürk hareketi ile başladığına dair düşüncenin de doğru olmadığını ifade eder: “Mamañih bu mütearife kökünden yanlıştır. Jöntürklük arkasındaki Tanzimat Devri ve onun arkasında Selim-i Salis Devri, çok muayyen siyasi fikirlerin kaynağı, çoştuğu, Osmanlı cemiyetinde insanları hırs ve kinlerle ikiye ayırdığı devirlerdi” (1999: 180). Paris’te beş sene bu hareketten kişilerle birlikte bulunmuş, Abdullah Cevdet’le de orada tanışmıştır:

“Hayatımda iki yolun başında bulunuyordum. Bu yollardan biri, babama vaat ettiğim gibi, Paris’te sadece tahsil etmek ve ses çıkarmamak, hele Gençtürkler’le ihtilat etmemek ve bu yüzden taahhüd edilen talebe tahsisatını tehlikeye düşürmemektir. İkinci yol ise Gençtürkler’in muhitine girmek, Namık Kemal’in fikirlerinden beri gençliğin idrak ettiği sekr ile ortaya atılmak, hür konuşmak, hür söylemek, hür yazmak, hulasa mevcut idarenin baskısından ayrılmaktır” (1999: 197).

Yahya Kemal, yakın duruşu zamanda dahi bu hareketin dağılma yolunda olduğunu düşünmektedir: “1903’te bir Türk gencine göre siyasi hayat neydi? Namık Kemal’in bırakmış olduğu bir ananeydi: İçeride menfâ, Fransa’da firarî hayatı idi. Bu anane gitgide Jöntürklük namını almış, o da nihayet Paris’te Ahmet Rıza Bey’in ve Prens Sabahattin Bey’in imtiyazında kalmıştı. İçeride kıvıldamak ihtimali muhal olduktan başka dışarıda da kâh açlığın kâh ahlâksızlığın sevkıyla Jöntürklük dağılmak yolundaydı” (1999: 198).

Hatıralarında, İttihat ve Terakki hakkındaki intibalarından da bahseden Yahya Kemal, bin türlü zihniyeti, bin türlü yaratılışı, bin türlü emeli bir araya toplamış ve dağılmamış, bilakis, zaman geçtikçe daha ziyade toplanmış ve kuvvetlenmiş böyle bir topluluğun Avrupa’nın ve Asya’nın tarihinde bir eşini göstermenin imkânsızlığından bahseder:

“İttihadçı ittifakının içinde en dinsiz masonlar yanında en şedid İslam ittihadçıları; en geniş insanıyetçi ve medeniyetçiler yanında, en dar kafalı milliyetçiler bulunduğu gibi, en seciyeli tanınmış adamlarla seciyesizlikleri herkesçe malum adamlar, maddi menfaatlerden uzak, temiz vatanperverlerle vurguncular ve harb zenginleri yan yana ve birbirini çok sever olarak görülüyordu. Böyleyken İttihad ü Terakki dağılmadı. Bu terkibi Talat vücuda getirmiştir. Onun cazibesi, onun herkesi kendine, sonra Cemiyet’e bağlayışı, onun binlerce insanı en yakın arkadaş vehmini vererek idare ettiği, bu birliğin mayası idi” (1999: 171-72).

Hayatının belli bir döneminde milletvekilliği de yapan Yahya Kemal, “Siyasiler” adlı bir makalesinde bu konu hakkındaki hislerini şöyle dile getirir: “Siyasete, bir sihir, bir efsun, bir büyü kuvveti atfetmek bilhassa son asrın illetlerindendi. İki de birde son Harb-i Umumî ile ‘Dünyada bir karn başlıyor’ demiyorlar mı? Bana öyle görünüyor ki bu karnla beraber diplomatların şaşaası da bitti. Kadim devirlerde siyaset kelimesinin manasından içtimaiyat kasd olunurdu. O görüş ne kadar doğru imiş, hele bilhassa küçük milletlere göre!” (1966: 41). Ayrıca politika yapan kişilerin meslekleri ile ilgili eleştirilere şu şekilde cevap verir:

“Şu hayatta hiçbir şey olmayanlar, bir şey olanları bilhassa politika içinde görünce hemen taşlamaya başlar. Meselâ ‘Aman efendim o şâirdir’ yahud da ‘Feylesoftur!’ diye, hatta: ‘Mühendistir, doktordur!’ diye tensik etmeye çalışırlar değil mi? Nâdanların bu hâlet-i ruhiyesi tahlil edilince anlaşılır ki politika yani bir milletin mukadderatının cereyanları tamamıyla şahsiyetsiz olanların elinde bulunmalıdır, demek istiyorlar. Ben bu nazariyeyi tersine çevirerek bir parlamentonun içinde hiçbir mesleğe veya meziyete muzaf olmayan bir kimse görünce: ‘Bu adam politika ile uğraşamaz, dışarı atınız, çünkü kendisi hiçbir şey değildir!’ demek isterdim” (1990: 83).

Yahya Kemal, millet olarak sadece sıkıntılı zamanlarda kendimize geldiğimize yönelik eleştirilerde bulunur: *“Sulh zamanlarında, vatan, devlet, kendi vaziyetimiz müstekarken fikirlerimizi uzun müddet değiştirmiyoruz. Lakin etrafımızda sarsıntı başladı mı? Fikirlerimiz de altüst oluyor. Bunu 1918’de ayan beyan gördük”* (1991: 133). *Tarih Musâhabeleri’*nde bu konuda ayrıca şunları da söylemektedir: *“Ezelden beri gerek ferdi felaketlerin, gerek millî felaketlerin şaşmaz bir kaidesi vardır; fertler ve milletler bir hazan yaprağı gibi yalnız ve yalnız hadiselerle tabi olarak düşünürler. Hele hadiseler, bir an önce dediğimiz süratle seyredelerse insanda âdeta başka şeyleri tahattur hassasını silerler”* (1991: 134).

SONUÇ

Bu çalışma ile Türk edebiyatının en önemli isimlerinden olan Yahya Kemal Beyatlı’nın şu an için sekiz kitapta toplanan nesirleri ile sosyal bilimlerin pek çok alanına önemli katkılarda bulunan bir kültür adamı olduğuna dikkat çekilmeye çalışılmıştır. Tarihimizi daha yakından tanımak ve daha iyi anlamak için Yahya Kemal’in dönemine tanıklık eden nesirlerine dikkat edilmelidir.

Yazarların birçoğunun okurlarını etkilemek ve bir yola yönlendirmek arzusunda olduğunu düşünen Yahya Kemal, kendisinin böyle bir hesabı olmadığını altını çizerek, sadece bildiğini, gördüğünü, duyduğunu yazdığını, kendi gönlünün hislerini naklettiğini ima eder. Yahya Kemal medeniyetin kültürel birikimle mümkün olduğunu bildiği için kendisini tarih karşısında sorumlu hissetmektedir. Yazı yazma geleneğimizin yoksunluğu konusunda son derece hassas olan Yahya Kemal bu nedenle nesirlerinde, şahit olduğu olayları kaydetmek, tarihe not düşmek gibi aydınca sorumluluk duygusuyla hareket etmiş, pek çok konuda görüşlerini kayıt altına almış, yaşadığı döneme ayna tutmuştur.

Kendi maddî ve kültürel tarihimizi kayıt altına almak konusunda bir bilinç geliştirilmesi gerektiğini düşünen Yahya Kemal ayrıca nesirlerinde hayatın hemen her alanında ürettiğimiz değerlere kendi rengimizi vurmamız gerektiğinin de altını çizer. Bu çerçevede özellikle Milli Mücadele ile birlikte canlanan “Yeni Türk Ruhu”nun hemen her alanda kendine has uygulamalarını görmeyi arzu ettiğini belirtir. Tarih, edebiyat, mimari ve siyaset gibi geniş bir konu yelpazesinde metinler yazan Yahya Kemal’in nesirleri bağlamında elbette tez boyutunda çalışmalar yapmak mümkündür. Bu çalışmada sekiz kitapta temalarına göre bir araya getirilen eserleri, yine tematik bir şekilde okunmaya çalışılmıştır.

KAYNAKLAR

- AYDA, Adile, (1962), *Yahya Kemal Kendi Ağzından Fikirleri ve Sanat Görüşleri*, Ankara: Ajans-Türk Matbaası.
- BANARLI, Nihad Sami, (1984), *Nihad Sami Banarlı'nın Kaleminden Yahyâ Kemal: Bir Dağdan Bir Dağa*, İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.
- BEYATLI, Yahya Kemal, (1966), *Eğil Dağlar İstiklal Harbi Yazıları*, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti.
- BEYATLI, Yahya Kemal, (1968), *Siyasî Hikâyeler*, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti.
- BEYATLI, Yahya Kemal, (1986), *Siyasî ve Edebî Portreler*. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti.
- BEYATLI, Yahya Kemal, (1990), *Mektuplar, Makaleler*. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti.
- BEYATLI, Yahya Kemal, (1991), *Tarih Musâhabeleri*. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti.
- BEYATLI, Yahya Kemal, (1997), *Edebiyata Dair*. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti.
- BEYATLI, Yahya Kemal, (1999), *Çocukluğum, Gençliğim, Siyasî ve Edebî Hatıralarım*. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti.
- BEYATLI, Yahya Kemal, (2007), *Aziz İstanbul*. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti.
- HİSAR, Abdülhak Şinasi, (2006), *Yahya Kemal'e Vedâ*. İstanbul: YKY.

MEHMED RÂ'İF'İN HÂTIRA-İ ESLÂF İSİMLİ ESERİNDE BULUNAN FARŞÇA BEYİTLER

Yrd. Doç. Dr. İbrahim KUNT
Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü
ibrahimkunt@yahoo.com

Özet

Mehmed Râ'if, 1863 yılında İstanbul'da dünyaya geldi. İlk öğrenimini İstanbul'da, liseyi Şam'da, Mekteb-i Harbiye'yi de İstanbul'da tamamladı. Ömrü boyunca askerî okullarda öğretmenlik yapan Mehmed Râ'if, edebî ve tarihî birçok kitap yayımladı. Yayımladığı ilk kitap olan *Nükât-ı Edebiyye* içerisinde Türkçe, Farsça ve Arapça birçok edebî nükte bulunmaktadır.

Hâtıra-i Eslâf onun aynı tarzda yayımladığı ikinci edebî eseridir. Yazar eserin girişinde, Arapça ve Farsçanın kolayca anlaşılmayan edebî nüktelerini açıklamayı hedeflediğini söylemektedir. Eserde elli civarında Arapça ve Farsça edebî nükte ile birçok Türkçe beyit ve mısra bulunmaktadır. Eser; tarih düşürme beyitleri, muammalar, bilmeceler, görsel şiirler, İslam tarihinden meşhur kişilerle ilgili mizahî ve ibret verici hikâyelerden oluşmaktadır.

Bu çalışmada, Mehmed Râ'if'in *Hâtıra-i Eslâf* isimli eserinde bulunan Farsça manzumeler ele alındı; bazı beyitlerde Türkçe yapılan açıklamalar günümüz alfabesine aktarıldı. Ayrıca yazarı belirtilmeyen bazı manzumelerin kime ait olduğu tespit edildi. Yapılan araştırmalara göre, bu zamana kadar üzerinde bir araştırma ve inceleme yapılmamış olan bu eser, ilk kez bilim dünyasına tanıtılmaya çalışıldı.

Anahtar kelimeler: Mehmed Râ'if, *Hâtıra-i Eslâf*, edebî nükteler, ebced, görsel şiir

PERSIAN COUPLETS IN MEHMED RAIFF'S WORK WHICH NAMED HÂTIRA-I ESLÂF

Abstract

Mehmed Râ'if was born in Istanbul in 1863. He completed his primary education in Istanbul, secondary school in Damascus and finally graduated from the Military Academy of Istanbul. Mehmed Raif undertook different assignments in military schools and issued various literary and history books. There are several literary epigrams in Turkish, Persian and Arabic languages in his first book named *Nükât-ı Edebiyye*.

Hâtıra-i Eslâf is the second literary study that belongs to him and is in the same style. In the preface section of this book, writer expresses that he aims to explain the Persian and Arabic literary epigrams which are not easy to understand. In this study there are approximately fifty Arabic and Persian literary epigrams, several lines of poetry and poems in Turkish. This book includes staves of date calculation relating to the abjad calculation, mysteries, riddles, and visual poems, humorous and exemplary narrations relating to famous Islamic characters.

In this study, Persian poems of Mehmed Raif from his literary work named *Hâtıra-i Eslâf* are examined and the explanations in some staves which are written in Ottoman Turkish are translated to contemporary alphabet. Also poems without the writers are detected and their writers are identified. According to us this study is the first one related to *Hâtıra-i Eslâf* and introduces this literary work to the modern literature.

Keywords: Mehmed Raif, *Hatira-i Eslaf*, literary epigrams, abjad calculation, visual poem

1. HAYATI

Mehmed Râ'if, 1863 yılında İstanbul'da dünyaya geldi. Babası 1877-1878 Türk-Rus Savaşı'nda şehit düşen Yüzbaşı Mehmed Emin Efendi'dir. İbtidâiy ve Rüşdiyeyi İstanbul'da, i'dâdiyeyi Şam'da, Mekteb-i Harbiye'yi de İstanbul'da tamamladı. 1882'de piyâde mülâzım-ı sânisî (teğmen) olarak 3. Kolordu'da göreve başladı. 1885'te Halep Askerî Rüşdiyesi'nde coğrafya ve 1888'de İstanbul'da Kuleli Askerî İdâdisi'nde beden eğitimi öğretmenliği yaptı. Ayrıca, aynı okulda yirmi yılı aşkın bir süre tarih, kitâbet (yazı ve imlâ) ve mantık dersleri verdi. 1896 Türk-Yunan savaşına katılan Mehmed Râ'if, 1908'de Dördüncü Ordu Nizâmiye Alayı bölük kumandanlığında, 1909'da Muş'ta 16. Livâ kumandanlığında bulundu. 1912'de Balkan Savaşına 91. Piyade Alayı kumandanı olarak katıldı. Savaşın ardından sağlık sebebiyle emekliye ayrıldı. Mehmed Râ'if Bey 8 Şubat 1917 tarihinde vefat etti ve Yedikule dışındaki aile kabristanına defnedildi¹.

Yazdığı eserler ve görevlerindeki başarılarından dolayı kendisine Osmânî ve Mecîdî nişanlarıyla gümüş liyâkat ve Yunan savaşı madalyaları verildi². Arapça, Farsça ve Fransızca bilen Mehmed Râ'if, Bursalı Mehmed Tâhir'in belirttiğine göre Nakşibendî tarikatındandır³. Oğlu Hakkı Râif Ayyıldız da (ö. 1969), asker olarak yetişmiş ve tuğgeneralliğe kadar yükselmiştir.

2. ESERLERİ

2.1. Mir'ât-ı İstanbul

İstanbul'da 1314 yılında Âlem matbaasında yayımlanmaya başlanan, iki cilt olarak tasarlandığı hâlde yalnızca I. Cildi, Boğaziçi ve Havalisi alt başlığı ile basılan, II. cildi müsvedde hâlinde yayımlanmadan bırakılan bir eserdir. Bugün kütüphanelerde rastlanan Mir'ât-ı İstanbul nüshalarının hepsinde baskı tarihi 1314 (1896) olup muharriri Kolağası Mehmed Râ'if olarak gösterilmiştir. Hâlbuki ele geçen bir başka nüshanın baskı tarihi 1316 (1898)'dir ve yazarları Kolağası Mehmed Râ'if ile Kolağası Ahmed Bahri şeklinde kayıtlıdır. Metinlerde bir değişiklik göze çarpmasa da iki nüshanın önsözlerinin ifadeleri birbirinden farklıdır. Eserin içinde levhalar hâlinde bulunan çok az sayıda resim arasında şunlar yer almaktadır: Rumelihisarı, Boğaziçinde bir dalyan, Kâğıthane deresinde kayıklar, Haydarpaşa İskelesi, Haliç, Kurbağalıdere Tren Köprüsü, Üsküdar İskelesi, Fenerbahçe Burnu, Büyükkada, Heybeliada Deniz Okulu. Oğlu Hakkı Râ'if Paşa'nın bildirdiğine göre, Mehmed Râ'if Bey şehri adım adım gezerek tarihî eserlerin kitâbelerini okumuş, sûretlerini alarak on yıllık çalışmasıyla eserini hazırlamıştır.

¹ Semavi Eyice, "Mehmed Râ'if", TDVİA, XXVIII, 513

² Semavi Eyice, "Mehmed Râ'if Bey", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, V, 363-364

³ Bursalı Mehmed Tâhir, Osmanlı Müellifleri, III, 62-63

Birinci ciltte, Kadıköy ve çevresinden başlayarak Üsküdar, Boğaziçi'nin Anadolu yakasındaki Osmanlı devri Türk eserleri ve mezarlıkları, buralardaki kitabeler verilmekte, Karadeniz tarafından itibaren Rumeli yakasındaki eserlere geçilmekte, arkasından Beyoğlu ve Galata'daki eserler ele alınmaktadır. Râ'if Bey yapıların tarihçelerini yazarken Hüseyin Ayvansarâyi'nin Hadîkatü'l-Cevâmi'ini tekrarlar, fakat onun verdiği metni yapı kitabelerinin kopyalarını yazmak sûretiyle tamamlar. Eserin değerini arttıran bir husus da Hadîkatü'l-cevâmi'in kaleme alınışından sonra inşa edilen camilerle burada bulunmayan çeşitli vakıf eserleri ve kamu yapılarına ait kitabelerin de bu kitapta yer almasıdır.

İkinci ciltte, İstanbul'un tarihî yarımadası üzerinde durularak buradaki eserlerin kitabeleri derlenmiştir. Baskısına R. 1327'de (1911) başlandığı tespit edilen bu cildin Mehmed Râ'if ile Halil Rüşdü tarafından hazırlanan takdim sayfasında Mir'ât-ı İstanbul'un bu cildinin fasikül hâlinde yayımlanmasına başlandığı bildirilmektedir. Kırk sekiz sayfa tutan üç fasikülü satışa çıkarılan eserin basımına devam edilmemiştir. Mevcut fasiküllerde İstanbul hakkında genel bilgi aktarılmış, Osmanlı tarihi ve Sultan I. Mahmud'a kadar padişahların kronolojileri özetlenerek her birinin resimlerine de yer verilmiştir. I. cilde göre oldukça farklılık gösteren II. cildin yazma nüshasında başka eserlerden alınma kitabe kopyalarıyla birlikte diğer bazı bölümlere de rastlanmaktadır. Bu cildin müsveddesi, Râ'if Bey'in basılmamış diğer kitaplarıyla birlikte Türk Tarih Kurumu tarafından satın alınmış, kurum üyesi Cavit Baysun tarafından incelenmiş, ancak üzerinde biraz daha çalışılması gerektiği gerekçesiyle kuruma iade edilmiştir. Eserin her iki cildi Latin harflerine çevrilerek 1994 veya 1995'te yayımlanmak üzere Kültür Bakanlığına teslim edilmişse de bugüne kadar yayımlanmamıştır. Son olarak Günay Kut ve Hatice Aynur, bilhassa kitabe metinlerinde düzeltmeler yaparak eseri Latin harfleriyle yayımlamaya girişmişler, I. cildin Anadolu yakası bölümünü dipnotlar ve düzeltmelerle ilmî esaslara uygun biçimde neşretmişlerdir (İstanbul 1996).

2.2. Topkapı Sarayı Hümâyûnu ve Parkının Tarihi (İstanbul 1332), Sultan Ahmed Parkı ve Âsâr-ı Atıkası (İstanbul 1332)

Müellifin vefatından kısa bir zaman önce "Âsâr-ı Atika Külliyyatının bir ve ikinci kitapları olarak yayımlanmış olup şehrin tarihî iki merkezindeki eski eserler üzerinde durularak yapıların kitabelerinin kopyaları verilmiştir. İkinci eserin bir bölümü İstanbul surları hakkındadır. Ayrıca içinde Çemberlitaş, Kıztaşı gibi başka bölümler de yer almaktadır.

2.3. Nükât-ı Edebiyye

İstanbul'da 1307 (1891) yılında İstefan Matbaasında yayımlanan elli dört sayfalık bu eser, edebî nüktelerle ilgili daha önce yayımlanmış kitaplarda yer almayan birçok anekdot, muammâ, mülemmâ ve ebced hesabıyla ilgili bölümleri barındırmaktadır. Mehmed Râ'if'in yayımlanan ilk eseridir. Eser hazırlanırken, konu edinilen nükteler arasında herhangi bir bağlantı ve sıra olmasına dikkat edilmediğinden, o zamana kadar bulunabilen nükteler kaydedilerek hazırlanmış

izlenimini uyandırmaktadır. Ünlü Arap şairi Mütenebbî'den bir anekdotla başlayan eser, Bûrân, Kadı Abdülvehhâb, İbn-i Verdî, Sultan Dördüncü Murat, Nef'i, Kânûnî Sultan Süleyman, Bâkî, İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe, Hârûn Reşîd, Hz. Ali, Celâleddîn-i Devvânî, Nâbî, Fitnat Hanım gibi meşhur şahsiyetlerle ilgili anekdot ve çeşitli şiirlerle oluşturulmuştur. Bu tür kitaplarda pek rastlamadığımız ebced hesabıyla birbirlerine sayısal açıdan eşit olan kelimelerin⁴, eserin üç farklı yerinde sıralanması bu konuya verilen değere bir işaret olarak kabul edilebilir.

2.4. Hâtıra-ı Eslâf

Nükât-ı Edebiyye tarzında hazırlanmış, elli beş sayfalık bir eserdir. 1310 yılında İstanbul'da Mekteb-i Sanâyi' Matbaasında yayımlanmıştır. Mehmed Râ'if kitabın mukaddimesinde bu eserine Hâtıra-ı Eslâf ismini verdiğini, ümmü'l-lisan olan Arapça ve Farsça'nın ufak bir numûne-i edebîsini göstermek üzere tahrir ettiğini belirtmektedir. Eserde, anlaşılması kısmen zor olan elli civarında Arapça ve Farsça şiir ile birçok Türkçe şiir, edebî açıdan incelenerek büyük bir kısmının tercümesi yapılmış, ebced hesabı ile ilgili mısralar ile çeşitli tarih düşürme mısra ve beyitlerine yer verilmiş; Hâfız, Sa'dî, 'Unsurî, Ferruhî, Ascedî gibi Fars edebiyatının önemli şairleri ile Zemahşerî gibi Arap edebiyatının önemli simalarından da çeşitli örnekler aktarılmıştır. Eserde görsel şiirlere de kısmen yer verilmiş, bazen önemli tarihi kişilerin ismi verilerek bazen de isim verilmeden çeşitli anekdotlar nakledilmiştir.

2.5. Kitabhâne-i Edeb

Mehmed Râ'if'in, arkadaşı Mehmet Emin ile beraber hazırladıkları bir eserdir. 1313'de İstanbul Mahmutbey Matbaasında yayımlanmış, küçük boy 54 sayfalık bir kitaptır. Bu eser incelendiğinde, ilk 21 sayfasının Mehmed Râ'if, diğer kısımlarının Mehmet Emin tarafından yazıldığı izlenimi doğmaktadır. Zira ilk sayfalarda Nükât-ı edebîyye'de olduğu gibi, anlaşılması zor Arapça-Farsça beyitler bulunmakta, daha sonra Edebiyat Dersleri başlığıyla, îham, cinas, reddü'l-acuz ale's-sadr, iştikak gibi çeşitli edebî bilgiler ve örnekleri verilmektedir. Bu bilgilerden ve şiirlerden birçoğunun altında Mehmet Emin imzası görülmekte, Mehmet Emin Beyin aynı zamanda şair olduğu anlaşılmaktadır. Edebî bilgilerden bir kısmı da Muallim Nâci'den alınmıştır.

2.6. Mi'yârü'l-Efkâr

Mehmed Emin ile beraber hazırlayıp Mahmud Bey Matbaası'nda 1316 tarihinde yayımlanan bilimsel bir mantık kitabıdır. Dört bâba ve her bâb darblara ayrılmıştır. Birinci bâb mantık ilminin tarifinden, ikinci bâb kavlı-ı şârih ve ta'bîr-i

⁴ Ebced hesabında eşit ve anlamca ilgili kelimelerin kullanılması ile ilgili geniş bilgi için bk. Mehmet Kırbıyık, "Nâbî'nin Bazı Şiirlerinde Anlamca Birbirleriyle İlgili ve Ebced Hesabında Eşitlik Gösteren Kelimelerin Kullanılması Üzerine" Journal of Turkish Studies, V. 31/2, 81-90 (2007)

âharla ta'rif, üçüncü bâb mürekkeb bahsi, dördüncü bâb ise kıyas konularından bahsetmektedir.

Bunlardan son ikisi Mehmed Emin ile beraber hazırlanmıştır. Sonradan yayımlanan Yüz Sene Yaşamak Çarelerini de (İstanbul 1332) Mehmed Cemil adında bir arkadaşı ile birlikte Fransızca'dan çevirmiştir.

Müellifin yayımlanmamış dört eseri daha vardır:

1. Heyâkil-i Kemâlât yahut Âbide-i İnsâniyyet
2. Feth-i Celîl-i Konstantiniyye
3. Ba'de'l-feth Cevâmi-i Şerîfeye Tahvil Olunan Kenâis
4. İstanbul'un Ahvâl-i Kâdime-i Temeddün ve Ümrânı.

Yazma halinde olan bu eserler, kütüphanelerde mevcut değildir. Muhtemelen yazarın ailesinin özel kitaplığında bulunmaktadırlar.

3. MEHMED RÂ'İF'İN HÂTIRA-İ ESLÂF İSİMLİ ESERİNDEKİ FARŞÇA BEYİTLER

Hâtıra-i Eslâf Mehmed Râ'if'in yayımladığı ikinci eseridir. Kısa bir mukaddime ile “*Arabî ve Fârisî'nin bazı edebî parçalarına nakil ve tercüme sûretiyle bir araya toplayarak ve birçok gavâmızı 'Arabiyye ve Fârisiyye'nin sûret-i hâllerini göstererek Hâtıra-i Eslâf nâmını vermiş ve ümmü'l-lisân olan bu iki lisân-ı fasihü'l beyânın ufak bir numûne-i edebisini göstermek üzere tahrîr etmiş bulunduğum şu risâlecik*” şeklinde kitabını tanıtan Mehmed Râ'if, eserine Hazret-i Ali, Ömer b. Hattâb, İmam Ebû Yûsuf gibi sahâbe ve din önderlerinin Arapça sözleriyle kitabına başlamıştır. İlk Farsça şiir dokuzuncu sayfada, son Selçuklu hükümdarı Sultan Sencer (ö.552/1157)'in nedimlerinden birine ait olup tercümesi Mehmed Râ'if tarafından yapılmıştır:

“Sultan Sencer bir gün şikâra gitmek murâd eder. Nüdemâsından birine hevâ nicedir diye su'âl eyledikte ‘kar yağmıştır’ diyecek yerde bu rubâ'î ile cevap vermiştir”:

شاهها فلکت اسب سعادت زین کر
وز جمله خسروان ترا تحسین کرد
تا در حرکت سمند زرین نعلت
بر گل ننه‌ند پای زمین سیمین کر

[Şâhâ feleket esb-i sa'âdet zîn kerd
 Ve'z cumle-i husrevân torâ tahsîn kerd
 Tâ der hareket semend-i zerrîn na'let
 Ber gul nenihend pâ-y-i zemîn sîmîn kerd]⁵

“Me’ali

Ey pâdişâh, felek senin sa'âdet atını zînetlendirdiği gibi zât-ı kemâlât-ı enîsini de Hüsrevân zümresinde meziyyet-i ‘adl u ‘irfân ile mümtâz kıldı. O kadar ki altun na‘lî rahşın seyr u harekete gelerek kadem-nihâde-i hâk-i mezellet oldu, rû-y-i zemîni sîm ile müzeyyen kıldı”.

Aynı sayfanın devamında Timur İmparatorluğunun kurucusu ünlü Timurlenk (ö. 807/1404)’ten bir anekdot aktarılarak sultanların isteğiyle, onlar için olmayacak övgülerin bile yapılabileceğine güzel bir örnek verilmektedir. Aşağıdaki örnekte Timurlenk’in aksayan bacağı övülmektedir:

“Timurlenk bir gün meclisine devâm eden şu‘arâya hitâb edip der ki beni bir gûne⁶ medh ediniz fakat şimdiye kadar öyle medh kimseye olmamış ola dedikte hemân şu‘arâdan biri ayağa kalkıp bu rubâ‘î⁷ ile medh ederek mazhar-ı lutf u ihsânı olmuştur:

خدا چون پای لنگان آفریده است
 برای بردن کوی سعادت
 ترا بر جمله سلطان آفریده است
 یکی پای تو چوگان آفریده است
 [Hudâ çun pâ-y-i lengân âferîdest
 Berây-i burden-i kûy-i sa'âdet
 Turâ ber cumle sultân âferîdest
 Yekî pâ-y-i tû çevgân âferîdest]

Me’alî

Cenâb-ı Rabbü'l-âlemîn topalların ayağını kûy-i sa'âdete vusûl için yaratmış seni cümle üzerine sultân, ayağının birini de çevgân yaratmıştır”.

⁵ Köşeli parantez içerisinde gösterilen bölümler, asıl metinde yoktur; esere tarafımızdan eklenmiştir.

⁶ Güne kelimesi, metinde ekgûn şlinde kaydedilmiştir.

⁷ Metinde bu manzûmenin ‘rubâ‘î’ olduğu söylenmişse de, vezni ‘mefâ‘ilün/mefâ‘ilün/fe‘ülün olduğundan rubâ‘î olması mümkün görünmemektedir.

Klasik Türk edebiyatının en ünlü simalarından olan Nâbî (ö. 1124)'nin kendi vefâtı için düşürdüğü Farsça tarih beyti de, bu eserin en ilginç örneklerinden biri olup, 13-14. sayfalarda yer almaktadır. Mehmed Râ'î tarafından tercümesi verilmeyen manzûmelerden biridir:

“Merhûm Nâbî Efendi'nin müsevvedâtı içinde kendi intikâli için târihtir ki levh-i mezârına yazılmıştır”:

چون روح کمین نابی در لجه نور آمد
از تنگی تن و ارست در دار سرور آمد
تحقیق شناسان معنای شهود غیب
گویند پی تاریخ نابی بحضور آمد⁸

1124⁹

[Çun rûh-i kemîn-i Nâbî der luced-i nûr âmed
Ez tenğî-i ten vârest der dâr-ı surûr âmed
Tahkîk şinâsân-i ma'nâ-yi şuhûd-i ğayb
Gûyend pey-i târîh Nâbî be-huzûr âmed]

Hiciv ve kasideleriyle ünlenen dîvân şairi Nef'î (ö. 1044/1635), IV. Murad döneminde sanat ve şöhretin zirvesine ulaşmıştır. Kendisi gibi sert yaratılışlı olan IV. Murad'la yakınlık kurarak takdirini kazanan Nef'î, söylediği hicivlerle sonunu hazırlamış, sultanın emriyle 1044'de boğdurularak öldürülmüştür. Nef'î'nin öldürülmesiyle ilgili bir beyit, tercümesi verilmeyerek eserin 15. sayfasında şu şekilde kaydedilmiştir:

“Katl-i Nef'î'de söylenmiştir:

آن شاعر هیجا گو که نام اوست نفعی

¹⁰ قتلش بچار مذهب واجب چو افعی

[An şâ'ir-i heycâ-gû ki nâm-i üst Nef'î

Katleş be-çâr mezheb vâcib çu ef'î]

⁸ Nâbî'nin zavallı rûhu, nur denizine gark olunca, ten darlığından kurtuldu, mutluluk yurduna geldi. Gayb âleminin manasını bilenler, tarih olarak “Nâbî huzura geldi” derler.

⁹ ‘Nâbî be-huzûr âmed’ kelimeleri ebced hesabıyla 1114’e tekabül etmektedir. Bu kelimeler ‘Nâbiyi be-huzûr âmed’ şeklinde okunursa 1124 etmektedir.

¹⁰ O savaştan bahseden (hiciv söyleyen) şairin ismi Nef'î'dir; yılan gibi öldürülmesi dört mezhebe göre vaciptir.

Mehmed Râ'if, Hâtıra-i Eslâf'ın on yedinci sayfasında bulunan aşağıdaki beyti açıklarken iki manalı olduğunu söylemişse de, bu beytin iki yönü bulunduğunu kastetmiş olmalıdır. Tek anlama sahip olan bu beytin, yazarın açıklaması sayesinde bir muammâ beyti olduğu anlaşılmaktadır. İçerisinde Hasan isminin gizli olarak bulunduğu beyit şu şekildedir:

”لب حبیب بدنان گرفتم و گفتم
زهی حلاوت لب لاله الاالله

[Leb-i habîb be dendân giriftem ve goftem

Zihî halâvet-i leb lâ ilâhe illâ'llah]

Beyt-i mezbûrede biri karîb ve diğeri ba'îd iki ma'nâ olup (1) habîb ya'nî yârin lebini dendânım ile tutup kemâl-i istihsân ile ne güzel tatlı dudak dedim, demektir. (2) Habîbin lebi ki (ح) hâ'dır. Dendânın 'Arabîsi olan (سن) sin lafzına bi'l-ilhâk maksûd olan (حسن) Hasan ismi zâhir olur.”

Mehmed Râ'if, klasik edebiyat terimi olarak lügaz denilen bir bilmece örneğine de eserinin on sekizinci sayfasında yer vermiş, bilmeceyi açıklayıp ne çıkması gerektiğini de şu şekilde belirtmiştir:

”عجائب جانور دیدم که شش پا و دو سر دارد
عجائب تر از آن دیدم میان و پشت دم دارد

['Acâ'ib cânver dîdem ki şeş pâ vu du ser dâred

'Acâ'ibter ez ân dîdem meyân-u puşt dum dâred]

'Acâib bir canavar gördüm ki altı ayağı ile iki başı var. Ondan daha 'acâib gördüm ki belinin ortasında bir de kuyruğu var bundan murat terâzûdur çünkü terâzûnun iki başı ve her başında kefeyi tutmağa mahsûs üçer kordonu ve belindeki kuyruk da dilidir.”

Hâtıra-i Eslâf, edebî sanatlarla ilgili birçok manzûmenin yanı sıra, tasavvufu ilgili bir Farsça manzûmeyi ve manzum Türkçe tercümesini de barındırmaktadır. Kanaatimizce aşağıdaki beytin burada zikredilmesi, Mehmed Râ'if'in tasavvufa ilgi duyduğunun da bir kanıtıdır. Aşağıdaki beyitte, tasavvufta 'fenâ ender fenâ' şeklinde nitelenen durum¹¹ tavsiye edilmektedir. Bu beyit ve manzum Türkçe tercümesi, eserin 18-19. sayfalarında şu şekilde yer almaktadır:

¹¹ “Fenâ ender fenâ” hakkında bk. Süleyman Uludağ, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, s. 71

“Bir Fârisî beyit

خویشتن گم شد کمال اینست و بس
گم شدن گم کن وصال اینست و بس

[H'îştên gum şud kemâl înest u bes

Gum şuden gum kun visâl înest u bes]

Me'alên tercüme

Kendini yok et ki kemâl ondadır

Yokluğu yok et ki visâl ondadır Şükrü”

Hâtıra-i Eslâf'ın 18-20. sayfalarında çoğunun çözümlenmesi yapılmadığı hâlde bulunması gereken ismin belirtildiği Türkçe ve Farsça birçok muammâ örneği bulunmaktadır. Aşağıdaki örnekler, Farsça olanlarıdır:

”چو اسم او گذرد در صوامع ملکوت

بقدر مرتبه هر یک ز جا بلند شوند¹²

[Çu ism-i û guzêred der savâmi‘-i melekût

Be-kadr-i mertebe her yek zi-câ bulend şevend]

Bu beyitte زجا (zicâ) kelimesinden علی (Ali) ismi çıkar¹³.”

”از میان بر خیز ای سروروان

جای تو¹⁴ این نیست بالاتر نشین¹⁵ امین“

[Ez miyân ber hîz ey serv-i revân

Cây-i tû in nîst bâlâter neşîn Emîn]

¹² Melekût ibadethanelerinde onun ismi geçince, makamı nedeniyle herkes yerinden ayağa kalkar.

¹³ Ali kelimesi ebced hesabı ile 110, zicâ kelimesi ise 11'e tekabül etmektedir. Tarafımızca yapılan araştırma ile bu durum açıklığa kavuşturulamamıştır.

¹⁴ جای تو kelimeleri, metinde جائتو şeklindedir.

¹⁵ Ey servi yürüyüşlü güzel, aradan kalk; senin yerin burası değil, daha yukarı otur.

Hâtıra-i Eslâf'ın 20. sayfasında bulunan bir diğer muammâ örneği şu şekilde kaydedilmiştir:

”نام بت من ز غایت لطف
آبیست میان گل چکیده¹⁶ کمال“¹⁷

[Nâm-i but-i men zi gâyet-i lutf
Âbîst miyân-i gul çekide Kemâl]

Hâtıra-i Eslâfın 22. sayfasında Molla Câmi ile ilgili değişik bir anekdot bulunmaktadır. Büyük bir ihtimâle yakıştırama olan anekdot şu şekildedir:

“Molla Câmi bir gün musâhabet-i ‘irfân-nümâlarıyla mütelezziz olduğu bir kaç yâr-ı vefâ-kirdârıyla bir mesîre-i ferah-fezâda oturmakta iken güzergâhlarından arkasında bir gulâm-ı dil-ârâm olduğu hâlde bir nigâr-ı câzibe-dârın geçmesi üzerine içlerinden biri: ‘Câmi, bu nigâr mı yoksa arkasındaki gulâm mı güzeldir?’ demesi üzerine Mollâ-yı nükte-pîrâ bi'l-irticâl:

مرا گویى کدامین بهترین است   پس پیشین به از پیش پسین است¹⁸
[Merâ gûyî kudâmîn bihterîn est   Pes-i pişîn bih ez piş-i pesîn est]
beyt-i latîfîni inşâd eylemiştir.”

Mehmed Râ'if, lügaz gibi görünen, anlamı ilk bakışta anlaşılmayan bir beyti kaydedip eserinin 23. sayfasında şu şekilde açıklamaktadır:

”ز دریای شهادت چون نهنگ لا بر آرد سر
تیمم فرض گردد نوح را در وقت طوفانش
[Zi deryâ-yi şehâdet çûn nehng-i lâ ber âred ser
Teyemmüm farz gerded Nûh râ der vakt-i tûfâneş]
Sûret-i hallî şu vehçiledir.

¹⁶ Sevgilimin adı, son derece latîf olduğundan çiçekler arasına damlayan bir sudur.

¹⁷ Bu beyitten üç şekilde Kemal kelimesi bulunabilir: 1) Beytin son kelimesi hariç sondan başa doğru diğer kelimelerin baş harfleri kef, mim, elif ve lam'dır. Bu harflerin birleştirilmesiyle Kemal kelimesi oluşur. 2) Nam kelimesinin ebced hesabı ile sayısal değeri, Kemal kelimesinin değeri olan 91'e eşittir. 3) İkinci beyitte bulunan گل چکیده kelimelerinin ebced hesabıyla sayısal değeri 92'dir. Aynı beytin başındaki آبیست kelimesini a harfi yoktur şeklinde tercüme edersek a harfinin değeri bir olduğundan 92-1=91 olarak Kemal kelimesinin ebced değerine eşit olur.

¹⁸ Bana, hangisi güzel diyorsun? Öndekinin arkası, arkadakinin önünden daha güzeldir.

Deryâ-yı şehâdet”den murâd kelime-i tevhîddir. (نهنگ لا) ‘Niheng-i lâ’ müşebbeh bihin müşebbehe izâfeti kabîlinden olup timsah gibi olan lâ demektir. (بر آرد سر) ‘ber âred ser’ baş kaldırırsa (تیمم) ‘teyemmüm’den murâd lisândır. Bu sûrette (دهان) ‘dehân’ ya ‘nî ağızda sefine olmak lâzım gelir (در وقت طوفانش) ‘der vakt-i tûfâneş’ demek kelime-i şehâdetin tekellümü ânında demektir¹⁹.

Şâhnâme yazarı İrani meşhur şair Firdevsî ile diğer meşhur Fars şairleri ‘Unsurî, Ferruhî ve ‘Ascedî arasında geçtiği söylenen, Molla Câmî’nin Baharistan isimli eserinden alınan²⁰ uzunca bir anekdot bulunmaktadır. Hâtıra-i Eslâf’ın 23-26. sayfalarında bulunan bu anekdot şu şekilde aktarılmıştır:

“Belâgat-perverân-ı ‘Acem’den şâ’ir-i meşhûr Firdevsî Gazne’ye gittiği zaman bir gün Gazne bahçelerinden birisine gider. Orada bulunan bir dirah-ı sâyedârın [bir gölgeli ağacın] altında Sultan Mahmûd Sebüktekin’in²¹ erkân-ı nâdî-i ‘irfânı olan ‘Unsurî, Ferruhî, ‘Ascedî bast-ı kâlîçe-i ikâmetle [bir halıya oturup] ve münâvele-i piyâle [kadeh döndürerek] müşâ’are etmekte [karşılıklı şiir söylemekte] ve bir sâkî-i gülçehre idâre-i ke’esât-ı ezvâk eylemekte idi [gül yüzlü bir sâkî zevk kadehlerini getirip götürmekteydi].

Firdevsî bunları görmeye beraber kimler olduğunu bilemediğinden oradaki bir fevâre-i safâ-nisârın [güzel bir fiskiye] kenarından abdest alarak namaza şurû’ etti [başladı]. Rind-meşreb şâ’irler kendi zu’mularınca [zanlarınca] böyle pejmurde libaslı bir zâhid-i bâridin bi-muhâbâ yanlarına tekarrubundan dolayı germî-i meclis-i müşâ’arelerine [samîmî şâirlik meclislerine] rişâşe-i kesl ü nakîsa [tembellik ve noksanlık serpintisi] saçılacağına zâhib olmalarıyla [inanmalarıyla] def’ine çare aramaya başladılar. Ve taraflarından kâfiye-i müşkileyi şâmil [zor birer kâfiyeyi içeren] birer mısra’ söylenerek dördüncü mısra’ın söylenmesi lüzumunu kendisine teklîf olunmasını ve bu bâr-ı girân [ağır] teklîfin herhâlde altından kalkamayacağından o hâlde beyân-ı i’tizâr ile [özür dileyerek] bir sûret-i leyyinede [kolay bir şekilde]başlarından savmalarını ittîfâk-ı ârâ [oy birliği] ile tensîb eylediler [uygun buldular]. Bu tasavvurdan habîr olmayan Firdevsî namazı bitirdikten sonra şâ’irlerin eğlencelerine gıpta eylediğinden bu eğlenceye iştirâk ile ta’dil-i âlâm ve ekdâr eylemek için [elem ve kederlerini teskin etmek için] yanlarına gelip oturdu.

Şâ’irler sevmedikleri zâhidin aralarına girdiğini görünce hemân bermucîb-i karâr emr-i müşâareye iştirâki lüzûmunu ifâde eylediler. Firdevsî bir tavr-ı leyyin ile “teklîfinizi elimden geldiği derecede ifâya çalışırım. Muvaffak olamaz isem germî-i bezm-i muhabbetinize burûdet vermemek için giderim” demekle şâ’irler irticâlen şu üç mısra’ı inşâd ettiler:

¹⁹ Bu beyit Muhammed Esîrî-i Lâhicî dîvanında bulunmaktadır.

²⁰ bk. Molla Câmî, Baharistan, 218

²¹ Metinde Sebüktekin şeklinde kaydedilmiştir.

‘Unsurî

چون عارض تو ماه نباشد روشن²²

[Çun ‘ânız-ı tû mâh nebâşed rûşen]

Ferruhî

مانند رخت گل نبود در گلشن²³

[Mânend-i ruhet gul nebuved der gulşen]

‘Ascedî

مژگاننت همی گذر کند از جوشن²⁴

[Mujgânet hemî guzer kuned ez cevşen]

Firdevsî, ‘Ascedî’nin şu mısırâ’ından sonra nev-inşâdın [mısırâ söyleme sırasının] kendisine intikâl eylediğini ve şu musâra‘a-i edebiyede [edebî mücâdelede] ihrâz edeceği [kazanacağı] galebenin nasıl kıymetli bir galebe olacağını anlayınca dördüncü olmak üzere:

مانند سنان کیو در جنگ پشن²⁵

[Mânend-i sinân Keyû der ceng-i Peşen]

mısırâ‘ını bi’l-bedâhe âverde-i lisân-ı fesâhât eyledi [birden söyleyiverdi]. Bu mısırâ‘ üzerine şâ‘irler dûçâr-ı hayret olup ‘ale’l-husûs kâfiye ve makâma münâsebet-i tâmmesiyle beraber mefhûm-i ‘umûmîsinin [genel anlamının] bir vak‘a-i mühimme-i târihiyeyi [târihî önemli bir olayı] hâvî bulunduğunu [içerdiğini] teyakkun eylediklerinden [anladıklarından] en ziyâde nazar-ı velehlerini celb eden [hayretlerini çeken] (ceng-i Peşen)’in ne gibi cengten ibâret bulunduğu hakkında îzâhât vermesi ricâsında bulundular. Nâzım-ı habâyâ-karîn Kahramân-ı nâmdâr Rüstem’in dâmâdı bulunan Keyû nâm pehlivânın Peşen denilen bir mevki‘de ser-nümâ-yı sâha-i zuhûr olan bir kanlı cengte göstermiş olduğu müessir-i dilîrî [etkili cesâreti] ve Kahramânîyi tasvîr eylemek istiyor idi. Firdevsî bi’l-âhire Sultân

²² Ay senin yanağın gibi parlak olmasaydı

²³ Gül bahçesinde senin yanağın gibi gül olmazdı

²⁴ Kirpiklerin zırhı delip geçmektedir

²⁵ Peşen savaşında Keyû’nun mızrağı gibi

Mahmûd'un nüdemâ-yı hâssü'l-hâssından [en özel nedimlerinden] olmuş ve cüz'î bir zaman zarfında cümlesinin mâ-fevkine geçmiştir [hepsine üstün gelmiştir].”

Mehmed Râ'îf, herkesin hoşuna gidebilecek manzûmeleri de eserinde aktarmıştır. Bunlardan biri, 28. sayfada bulunan ve dünyadaki seslerle ilgili olan şu manzûmedir:

”قطعه

بر رسیدم ار حکیم هوشمند
 کاندین عالم بگو آواز چند
 گفت در عالم بسی آواهاست
 زان چهارست ای برادر سودمند
 قلقل قرابه و چیچاب بوس
 جز بز قلیه فش شلوار بند²⁶،

[Ber resîdem er hakîm-i hûşmend
 Kenderîn ‘âlem begû âvâz-ı çend
 Guft der ‘âlem besî âvâzhâst
 Zân çehârest ey berâder sûdmend
 Gulgul-i garrâbe vu çepçâb-ı bûs
 Cızbız-i gulye-feş-i şalvâr-bend]

Molla Abdurrahmân-ı Câmî (ö. 898/1492), birçok esere sahip, ünlü mutasavvıf ve ediplerendir. Edebî nüktelerle dolu bir eserde onun da yer alması, bu esere ayrı bir güzellik ve incelik katmaktadır. Molla Câmî ile ilgili latife Hâtıra-i Eslâf'ın 28. sayfasında şu şekilde aktarılmaktadır:

“Bir gün Câmî'nin talebelerinden biri li-ecli'l-latife Câmî'ye şu mısra'ı söyledikte;

قد بلند جامی دستاری پاره پاره²⁷

[Kad bulend-i Câmî destârî pâre pâre]

Câmî de şu yolda mukâbelede bulunmuştur:

²⁶ Bir akıllı bilgine vardım, bu âlemlerle ilgili birkaç sesten bahset (dedim). Dedi ki: Âlemde birçok sesler var, ey kardeş, onlardan dört tanesi faydalıdır: Testi sesi, buse sesi, etin kızarma sesi, kemer sesi.

²⁷ Uzun boylu Câmî'nin sarığı parça parça

صان آشیان لقلق بر کله مناره²⁸

[San âşiyân-i laklak ber kelle-i minâre]

Mehmed Râ'if, eserinin 34-35. sayfalarında Fars dilinin en büyük gazel üstâdı olarak bilinen Hâfız-ı Şîrâzî (ö.792/1390) ile ilgili şöyle bir anekdot aktarmaktadır:

“Hâfız kendi hânesinde acabâ iklim-i Îrân'da benim kadar talâkat-ı lisâna ve fesâhatle beyâna mâlik var mıdır, diye tefahhur eylediğini kızı iştir. Bir gün Hâfız tenezzühe gidip ‘avdet edeceği sırada kızı güzelnere örtünerek ve yüzünü peçeleyip geleceği yola doğru gitmekte iken babasına rast geldikte zaten Hâfız'ın öteden beri mizâha olan meyli ma'lûm olduğundan şu beyt ile kızına harf-endâzlığa başlar.

Hâfız

خوب رویان گشاده رو باشد

تو که رو بسته مگر زشتی²⁹

[Hûb rûyan guşâde-rû bâşed

Tû ki rû besteî meger zîştî]

Ba'd kızı da bi'l-bedâhe şu beyti söyledikte

نو جوانان بلند قد باشد

تو که خم گشته مگر پشٹی³⁰

[Nev cevânan bulend-kad bâşed

Tû ki ham geşteî meger puştî]

Hâfız kızın şu yoldaki cevâbından mütehayyir kalarak ve önüne bakarak yoluna devâm eylemiş ve der ‘akab kızı da başka bir yoldan çabucak eve gelir ve Hâfız keyfiyeti anladıkta kerîmesini tahsîn eder.”

Aşk, edebiyatın en önemli konusu olarak Mehmed Râ'if'in kitabının birçok bölümünde olduğu gibi 37. sayfasında da yerini şu şekilde almıştır:

²⁸ Sanki minare başında leylek yuvası

²⁹ Güzeli yüzlerinin yüzleri açık olur, senin yüzün kapalı, yoksa çirkin misin?

³⁰ Gençler uzun boylu olurlar, sen eğilmişsin yoksa kambur musun?

“Bir kızın vefâtında cebinden çıkan bir varakada yazılmıştır:

جانان مرا به من بیارید این مرده تنم بدو سپارید

تا بوسه زند ازین لبانم گر زنده شوم عجب مدارید“³¹

[Cânân-ı merâ be men beyârîd in murde tenem bedû sipârîd

Tâ bûse zened ezin lebânem ger zinde şevem ‘aceb medârîd]

Görsel şiirler, Mehmed Râ'if'in tüm edebî kitaplarında önemli bir yer tutmaktadır. Belâgat kitaplarının bir bölümünde yer verilen bu şiirlerin örnekleri fazla değildir. Mehmed Râ'if, Hâtıra-i Eslâf'ında bu şiirlerin Türkçe, Arapça ve Farsça olanlarına oldukça yer vermiştir. Eserin ilk görsel şiirler bölümü 37-38. sayfalarında bulunmaktadır.

لطیف	نگاری	به از تو	”ندیدم
ظریف	بعالم	نباشد	به از تو
ظریف	ندیدم	بعالم	نگاری
“شریف“	حریف	ظریف	لطیف

[nedîdem	bih ez-tu	nigârî	latîf
Bih ez-tu	nebâşed	be-‘âlem	zarîf
Nigârî	be-‘âlem	nedîdem	zarîf
Latîf	zarîf	harîf	şerîf]

[görmedim	senden güzel	bir sevgili	latîf
Senden güzel	olmaz	âlemde	zarîf
Bir sevgili	âlemde	görmedim	zarîf
Latîf	zarîf	dost	asil]

³¹ Sevgilimi bana getiriniz; bu ölü vücudumu ona teslim ediniz
Dudağımdan öper öpmez, eğer canlanırsam şaşırmayınız.

Edebiyatın temel konuları arasında bulunan sevgili ve şarap, Hâtıra-i Eslâf'ın 41. sayfasında, tercümesi de verilerek bir beyitle şu şekilde anılmaktadır:

”من مست مدام می محبوب مدام

محبوب مرا مغبچه میخانه مکاتم

[Men mest-i mudâm-ı mey-i mahbûb-i mudâmem

Mahbûb-i merâ muğbeçe meyhâne mekânem]

Tercümesi

Ben mey ve mahbûb ile mest-i müdâmım! Olmaz mıyım? Mahbûbum muğbeççe, mekânım meyhânedir.”

Her milletin atasözü hâline gelmiş bazı şiir parçaları vardır. Mehmed Râ'if, bunlardan birini eserinin 41. sayfasında şu şekilde aktarmaktadır:

”اسب و زن و شمشیر وفادار که دید

در مسکن مور خانه مار که دید

در گردن اهل خرقة زنار که دید

وفا می طلبی ابله شده زار که دید³²

[Esb u zen u şemşîr-i vefâdâr ki dîd

Der mesken-i mûr hâne-i mâr ki dîd

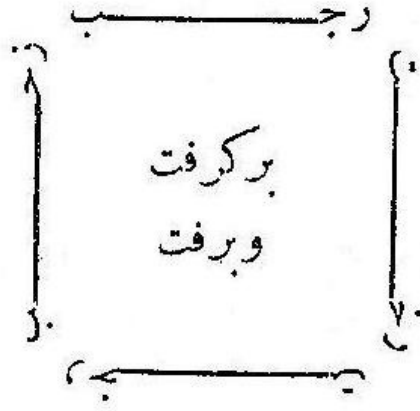
Der gerden-i ehl-i hırka zunnâr ki dîd

Vefâ mî talebî ebleh şudeî zâr ki dîd]

Sâhibine vefâdâr, bir zen ve esb ile şemşîri, mesken-i mûrda hâne-i mâr, dervîşân gerdeninde zunnârı kim gördü? Vefâ mı istiyorsun? Umma zîrâ zemânede zârın te'sîriyle sersem olmuş bir adamı kim gördü?”

Diğer bir Farsça görsel parça, Hâtıra-i Eslâf'ın 42. sayfasında yer almaktadır. Burada bulunan bir beyit değil, bir nesir cümlesidir. Mehmed Râ'if, sadece şiirlerin değil, nesir parçaları ve cümlelerin de görsel şiir tarzında yazılabildiğine bir örnek vermek istemiş olmalıdır. Mehmed Râ'if, bu cümleye Molla Câmi'nin kısmen Farsça, kısmen de Arapça bir beytini ilâve ederek açıklamasını şu şekilde sürdürmüştür:

³² Bu manzûme, Baba Efdal-i Kâşânî Dîvân'ından alınmış bir rubâîdir.

“Şu vechile yazılır

رجب ز حب رخت رخت بر گرفت و برفت

[Receb zi hubb-i ruhet raht ber girift u be-reft]

Tercümesi:

Ey güzel! Senin muhabbet-i vech-i tâbânından Receb atını alıp gitti.

‘İlâve

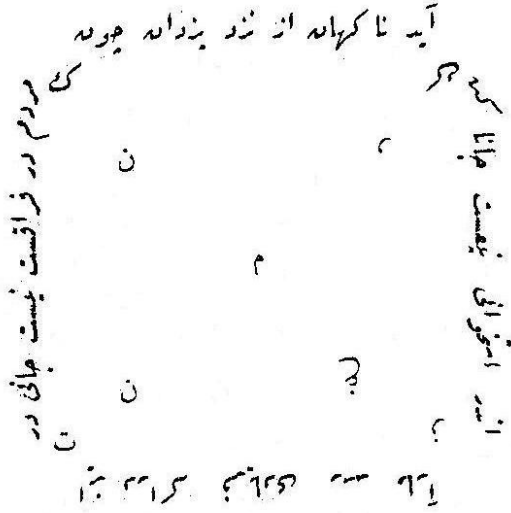
Çünkü ‘ilâc-ı ‘aşk iftirâktır. Câmî bir beyitte şöyle diyor:

پرسیدم از طبیبی احوال دوست گفتا   فی قربها عذاب من بعدها سلامة³³

[pursîdem ez tabîbî ehvâl-i dûst guftâ   fî gurbihâ ‘azâbun min ba‘dihâ selâmet]

Farsça görsel şiirlerin bir diğer örneği de 43. sayfada bulunmaktadır. Bu tür şiirlerde, köşelere doğru dizilmiş harfler her mısırânın baş ve sonuna eklenerek mısra tamamlanmaktadır. Mehmed Râ'if, bu görsel şiirin okunuş şekli ve tercümesini de şu şekilde açıklamaktadır:

³³ Dostun durumunu bir tabipten sordum, yakınlığı azap, uzaklığı selâmet, dedi. [Bu beyit Hâfız Dîvânından alınmıştır. Bkz. Hâfız-ı Şîrâzî, Dîvân-ı Mevlânâ Şemseddîn Muhammed Hâfız-ı Şîrâzî, 386]

“Sûret-i kırâatî şu vechiledir:

منت ایزد را که فریادی رسد ما را ز غم
مغز اندر استخوانی نیست جانا کن کرم
مرگ آید ناگهان از نزد یزدان چون کنم
منک مردم در فراقست نیست جانی در تتم

[Minnet îzed râ ki feryâdî resed mâ râ zi gam

Mağz ender ustuhvânî nîst cânâ kun kerem

Merg âyed nâgehân ez nezd-i yezdân çun kunem

Menk murdem der firâkest nîst cânî der tenem]

Tercümesi

Cenâb-ı Hakk'a hamdolsun gamdan bize feryâd geliyor! Ey cân kerem eyle, kemikte ilik kalmadı! Tenimde eser-i hayât yok, senin firâkınla öldüm! Hak tarafından ölüm gelecek olursa nice edeyim?”

Eserin 45 ve 46. sayfalarında, mühmel sanatı yapılarak sadece noktasız harfler kullanılarak yazılmış bazı tasavvufî cümleler bulunmaktadır:

O memdûhun ihsânı derdin devâsına lezzet verdi = داد او داده داد داء دوا =

[Dâd-i û dâde dâd dâ'-i devâ]

Onun ihsân ediciliği ihsan etmeğe devam verdi = داد ده داد او دوام آرا =

[Dâd-deh-i dâd-i û devâm-ârâ]

O memdûhun ihsânı muhabbet ihsânına lezzet vermiştir = داده داد داد او داده او =

[Dâde dâd dâd-i û dâde-i û]

Onun dûde-i lutfu muhabbet sadâlıdır = دودة داد او و داد ادا =

[Dûde-i dâd-i û vedâd-edâ]

Onun ihsânı dâm-ı muhabbete muhabbetlenmeği verdi = داد او داد دام و دود داد =

[Dâd-i û dâd dâm-ı vedûd-i dâd]

Onun keremi belâ damına devâ verdi = داد او داد داء دام داده دوا =

[Dâd-i û dâd-i dâ'i dâm dâde devâ]

Onun 'adlî lezzeti gönlün zînetidir = داد او داده و دد او دل =

[Dâd-i û dâde veded-i û dil]

Onun 'adlî dûdesi Âdem ve Havvâ'dır = دوده داد او آدم و حوا =

[Dûde-i dâd-i û Âdem u Havvâ]

Vedûd ve mahbûbun dûd-ı âhı esâs-ı âhtır = دود آه و دود دودة آه =

[Dûd-i âh-i vedûd dûde-i âh]

Onun 'adlî dûdesi a'dânın ağzı lezzetini verdi = داد او داد دودة اعدا =

[Dâd-i û dâd dûde-i e'dâ]

Eserin 50. sayfasında, cinas sanatına örnek teşkil edebilecek bir manzûme bulunmaktadır. Bu manzûmenin iki anlamı bulunmakta olup her iki anlam da Mehmed Râ'if tarafından şu şekilde açıklanmıştır:

”چنین گفتم بهلول فرخنده فال

که پیش از خدا بنده بودم دو سال

من آن³⁴ وقت کرم خدا را سجد

که ذات و صفات خدا هم نبود

[Çunîn guft Behlûl-i ferhunde fâl

Ki piş ez-Hudâ bende bûdem du sâl

Men ân vakt-i kerem Hudâ râ sucûd

Ki zât u sıfât-ı Hudâ hem nebûd]

Ma'nâ-yı Karîbi

Behlûl-i Ferhunde-fâl böyle söyledi ki Cenâb-ı Hak'tan evvel ben iki yaşımda idim. O vakitte ben Cenâb-ı Hakk'a 'ibâdet eder idim; lâkin o Hüdâ'nın o zaman ne zâtı ve ne de sıfâtı var idi.

Ma'nâ-yı Ba'îdi

Behlûl-i Ferhunde-fâl dedi ki ben Hüdâbende'den evvel iki yaşımda idim (Hüdâbende Hârezm memâlikinde hükûmet süren bir pâdişâh ismidir). Ben iki yaşımda iken Cenâb-ı Vâcibu'l-vücûda 'ibâdet ettiğim vakit o pâdişâhın ya'nî Hüdâbende'nin ne zâtı ve ne de sıfâtı var idi ya'nî (Şâh Hüdâbende) daha henüz dünyaya gelmemiş idi.”

Hâtıra-i Eslâf'ın 52. sayfasında, yine iki anlama gelebilecek bir beyit bulunmaktadır. Mehmed Râ'if, bu anlamlardan birini tercih etmiş, diğerinden bahsetmemiştir. Beyit başlığıyla başlayan manzûme şu şekilde kaydedilmiştir:

“Beyit

مردمان میر میر می گویند

ما نمیریم مردمان میرند

[Merdumân mîr mîr mî gûyend

Mâ ne-mîrîm merdumân mîrend]

Tercümesi

Asil adamlar 'âlf söylerler. Biz asillerden [değil]iz halk asildirler. Birincisi (kelâmu'l-mulûki mulûkü'l-ke'lâmi) kelâm-ı hikmet me'alini andırmaktadır³⁵.

³⁴ Bu mısırâda bulunan آن kelimesi, metinde اون şeklinde yazılmıştır.

Eserin 53. sayfasında, tasavvufî bir kıt'a bulunmaktadır. Tasavvufî şiirin birçok ögesini barındıran bu manzûme, tercümesiyle birlikte şu şekilde kaydedilmiştir:

“Kıt'a³⁶

من مایل مهروی مسلسل مویم

مفتون میان مهوش مهرویم

می میخورم و میان میخانه مدام

مدح ملک ملک مکان میگویم

[Men mâyl-i meh-rûy-i muselsel-mûyem

Meftûn-i miyân-i mehveş-i meh-rûyem

Mey mî-hurem u miyân-i meyhâne mudâm

Medh-i melik melek mekân mî-gûyem]

Tercümesi

Ben müselsel saçlı, ay yüzlü güzelin mâili meyân-ı mehveşin meftûnuyum mey içerim dâimâ meyhâne yanında bulunurum medh-i melike dâir kasâ'idi mekân-ı melekte okurum.”

Eserin 55. sayfasında, Fârsî başlığıyla verilen bir diyalog şiir, bir Müslüman ile bir Yahudi çocuğun konuşmalarından bahsetmekte olup, tercümesi verilmemiştir.

”فارسی

یهودی بچه ای دیدم چو عارض ماه تابانی

بپرسیدم یهودی تو یهودی یا مسلمانی

بگفتا من یهودی نیستم از قوم موسی یم

مسلمان تو مگر تورات موسی را نمی دانی“³⁷

³⁵ Mehmed Râ'îf'in bu tercümesinde bahsetmediği, beytin ikinci anlamı şu şekilde olabilir: İnsanlar öl, öl edip dururlar. Biz ölmeyiz, insanlar ölürlar.

³⁶ Manzûme başlığı her ne kadar 'Kıt'a' olarak belirlenmişse de, kâfiye düzeninden 'Rubâ'î' olduğu anlaşılmaktadır.

³⁷ Ay gibi parlak yüzlü bir Yahudi çocuğu gördüm; Yahudi'ye şöyle sordum: sen Yahudi misin, Müslüman mısın? Dedi ki: Ben Yahudi değilim, Musa kavmindenim. Ey Müslüman! Yoksa sen Musa'nın Tevrat'ını bilmiyor musun?

[Yehûdî beççeî dîdem çu ‘ârız mâh-ı tâbânî
 Be-pursîdem Yehûdî tû Yehûdî yâ Muselmânî
 Be-guftâ men Yehûdî nîstem ez kavm-i Mûsîyem
 Muselmân tû meger Tevrât-ı Mûsâ râ nemî dâni]

Eserin son sayfası olan 55. sayfasında ‘diger’ başlığıyla verilen bir beyit bulunmaktadır. Bu beyit incelendiğinde, şeklen birbirlerine benzer kelimeler kullanılması özelliğinin öne çıktığı görülür. Tercümesi Mehmed Râ’if tarafından verilmeyen bu beyit şu şekildedir:

دیگر

تیر و تبر ببر پیر تیزگر

گو تیری تیز کن تیر از تیر تیزتر³⁸

[Tîr û teber beber beber-î pîr-i tîzger

Gû tîri tîz kun teber ez tîr tîzter]

Eserin son Farsça örnekleri, son sayfa olan 55. sayfada bulunmaktadır. Bu örneklerde, yan yana gelen her iki kelimenin yazılış açısından birbirlerine benzedikleri görülmektedir. Bu cümleler, Mehmed Râ’if tarafından tercümeleri kaydedilmeksizin şu şekilde aktarılmıştır:

دیگر

درویشان درونشان چون بسته خون بسته پدرم بدرم می کند³⁹

[Dervîşân derûnişân çûn beste-i hûn beste pederem bederem mî-kuned]

مادرم بمادرم نمی دهد برادرم برادرم می نشاند عمم غمم نمی خورد⁴⁰

[Mâderem bemâ derem nemî dehed berâderem berâderem mî-nişâned emmem
 gamem nemî hured]

³⁸ Ok ve baltayı yaşlı bileyiciye götür, ona oku keskinleştire, baltayı oktan daha da keskin yap, de.

³⁹ Dervişlerin içleri kanlı bir paket gibi olduğu için, babam kapımı söküyor.

⁴⁰ Annem bize para vermiyor, erkek kardeşim kardeşimi oturtuyor, amcam üzüntümü paylaşıyor.

خواهرم جواهرم می دزد خالم خالم نمی پرسد نکو بگو حکیم چکنم⁴¹

[H^vâherem cevâhirem mî-duzed hâlem hâlem nemî pursed nikû begû hekîm çe kunem]

SONUÇ

Osmanlı Devleti'nin son yıllarında İstanbul'da yaşamış olan Mehmed Râ'if, askeri okullarda görev almış, savaşlara katılmış olması yanında tarihî ve edebî birçok esere imza atmış bir yazardır. Eserlerinden de anlaşılacağı üzere, iyi derecede Farsça ve Arapça bilmektedir. Sadece Hâtıra-i Eslâf'taki Farsça parçaların ele alındığı bu çalışmayla bile dönemin aydın tipinin temsilcilerinden Mehmed Râ'if'in birikimi hakkında değerlendirme yapmak mümkündür.

İstanbul tarihi ile ilgili eserleri, bu büyük şehir karış karış gezilerek hazırlanmış olduğu gibi, edebiyatla ilgili eserleri de yıllar süren araştırma ve inceleme neticesinde derlenmiş bilgi birikimini içermektedir. Bu bilgi birikiminin bir kısmı, yapılan bu çalışmayla ilim âlemine aktarılmaya çalışılmıştır.

Onun bu araştırma ve değerlendirmelerini tespit etmek amacıyla yazdığı eserlerinden biri olan Hâtıra-i Eslâf'taki Farsça kısımlarla ilgili bu çalışma bile, bir subayın Türkçe yanında Arapça ve Farsçayı bilmesi, tarih ve edebiyata birçok eser yazacak seviyede hâkim olması, dönemin eğitim ve kültürel hayatı açısından da ipuçları verebilir.

Eserde, belâgat kitaplarının birçoğunda bulunmayan nadir örneklerin verilmiş olması, Mehmed Râ'if'in çok okuyan, okuduklarını kaydedip derlemeyi de ihmal etmeyen bir kişiliğe sahip olduğunun bir göstergesidir.

Bu çalışmayla, Fars edebiyatıyla ilgili bir işle uğraşmadığı hâlde, Fars edebiyatının inceliklerine vâkıf olmak için uğraş veren bir subayın çabaları ilim âlemine tanıtılmıştır.

⁴¹ Kız kardeşim mücevherimi alıyor, teyzem hâlimi sormuyor, güzel söyle bilgin, ne yapayım?

KAYNAKLAR

- Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, Haz. Cemal Kurnaz, I-III., Bizim Büro Basımevi, Ankara 2000
- EYİCE, Semavi, “Mehmed Râ’if Bey”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, I-VIII, İstanbul 1993-1995
- EYİCE, Semavi, “Mehmed Râ’if”, *TDVİA*, XXVIII, Ankara 2003
- Hâfız-ı Şîrâzî, *Dîvân-ı Mevlânâ Şemseddîn Muhammed Hâfız-ı Şîrâzî*, be-ihimâm-ı Dr. Yahyâ Karîb, trsz.
- Molla Câmî, *Baharistan*, Çev.: M. Nuri Gencosman, MEB. Yay., İstanbul 1989
- KIRBIYIK, Mehmet “Nâbî”nin Bazı Şiirlerinde Anlamca Birbirleriyle İlgili Ebced Hesabında Eşitlik Gösteren Kelimelerin Kullanılması Üzerine” *Journal of Turkish Studies*, V. 31/2, 81-90, 2007.
- Mehmed Râ’if, *Mir’ât-ı İstanbul*, Haz. Günay Kut, Hatice Aynur, Çelik Gülersoy Vakfı Yay., İstanbul 1996
- ULUDAĞ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yay., İstanbul 2001

CEMİL MERİÇ'İN SOSYOLOJİ TASAVVURU

Doç. Dr. Köksal ALVER
Selçuk Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi
Sosyoloji Bölümü
kalver@hotmail.com

Özet

Son dönem Türk düşüncesinin önemli isimlerinden biri olan Cemil Meriç, sosyolog olmamasına karşın sosyoloji ile yakından ilgilenmiştir. Özellikle sosyolojik düşünce, sosyologlar ve sosyolojinin durumu, onun yazılarında yer almaktadır. Meriç, sosyolojiye eleştirel yaklaşmaktadır. Sosyolojinin bilimsel yönünden çok düşüncel yönüne vurgu yapmaktadır. Bu makale, Meriç'in sosyoloji tasavvurunu betimleyici ve eleştirel bir tarzda okumayı denemektedir.

Anahtar Kelimeler: Cemil Meriç, sosyoloji, eleştirel sosyoloji, Türk sosyolojisi.

CEMİL MERİÇ'S CONCEPTION OF SOCIOLOGY

Abstract

Recently named as one of the most prominent Turkish sociologists, Korkut Tuna has been interested in various sociological domain. His main interest is city and urban sociology. Especially, Tuna has given significant importance over the rise of cities, distribution, and their historical models. Furthermore, he points out the forms and contents of urbanization in modern times. This article provides a descriptive analysis of his studies of urban sociology and contribution in that field.

Key Words: Cemil Meric, sociology, critical sociology, Turkish sociology.

GİRİŞ

Cemil Meriç, meslekten bir sosyolog olmamasına karşın eserleri göz önüne alındığında sosyolojiye yoğun alakası hemen fark edilir. Sosyoloji ile ilişkisi birkaç noktada kendini belli eder. İlk bir denemeci ve entelektüel olarak, düşünce tarihinin öne çıkan tartışmalarına olan ilgisi onu ister istemez sosyolojiyle buluşturur. Çoğu zaman eleştirel yaklaştığı sosyolojiyi değerlendirme tarzına bu vasıflarının hâkim olduğu görülmektedir. İstanbul Üniversitesi'nde sosyoloji dersleri vermesini ayrıca zikretmek gerekir. Bu dersler onu sosyolojiye yaklaştıran özel bir ayrıntı olarak kaydedilmelidir. Eserlerinde zikredilen sosyolog isimleri onun sosyolojiye ilgisinin bir boyutunu göstermesi açısından anlamlıdır. Bir bütün olarak bakıldığında Meriç'in sosyolog olmamasına karşın kendince bir sosyoloji tasavvuruna ulaştığı söylenebilir.

Meriç'in sosyolojiye yaklaşımında eleştirel dil dikkat çeker. 'Sosyolojinin sosyolojisi'ni gerçekleştirme niyetini taşıyan bu dilin bir üslupçu ve denemeci Cemil Meriç'e ait olduğu unutulmamalıdır. Çünkü bu üslup, etkili, sarsıcı, keskinleştirici bir üsluptur. Okuru hemen sarıveren, etkileyen, çepeçevre kuşatan, görüşlerini, bakış açısını kökten etkileyen, kimi zaman dönüştüren güçlü bir üsluptur. Tam da bundan dolayı o, sürekli sorular sorularak, sorgulanarak, sindirilerek okunması gereken bir yazardır. 'Eleştirel' bir düşünür olan Meriç'in bizzat kendisi eleştirel okumaya muhtaçtır. Onun sosyolojiye yaklaşımı ve sosyoloji tasavvuru da eleştirel okumaya tabi tutulmalıdır. Bu makale Meriç'in sosyoloji tasavvurunu kendi eserleri etrafında anlamaya ve tespit edilen kimi hususlarda eleştirel katkı yapmaya dönüktür.

1. SOSYOLOJİYE YAKLAŞIMI

Meriç, bir bilim adamı yahut sosyolog edasıyla yaklaşmaz sosyolojiye. Ondan sosyolojinin bilimsel özellikleri, mahiyeti, içeriği, yöntemleri, yaklaşımları, temel meseleleri, teorik yönelimleri üzerine cevaplar beklemek boşunadır. O daha çok sosyolojinin deyim yerindeyse siyaseti ile ilgilidir. Bir bakıma 'sosyolojinin sosyolojisi'ni gerçekleştirme niyetindedir. Derdi sosyolojinin bilimsel kimliğine ilişkin araştırmalar yapmak değildir. Sosyolojinin bilimselliğinden öte, oturduğu zemin, gerçekleştirdiği rol ve işlevler üzerine eğilmektedir. Sosyoloji karşısında eleştirel bir tavır alması da bundandır. Onda bir bilim adamı yahut sosyolog olarak değil denemeci ve entelektüel olarak konuşmanın rahatlığı ve çoğu zaman keskinliği görülür.

Modern dönemin kendine özgü şartlarında ortaya çıkan sosyoloji, ona göre Batılı bir bilimdir. İçinde doğduğu toplumun etkisini üstünde taşımaktadır. O toplumun siyaseti, bakış açısı ve tavrıyla yoğrulmuş bir hali vardır. O dünya adına konuşur, o dünyanın meşruiyetini sağlamaya dönük görevler üstlenir. Bir 'buhranın çocuğudur' sosyoloji (Meriç, 1998: 177), yani "endüstriyel toplumun çocuğudur. Bir demystificationdur, yani insan düşüncesine hüriyet getirir, sacre

(kutsal) tanımaz” (Meriç, 2004: 193). Bir buhran çocuğu olan sosyoloji, sanki bu buhranı bir kader gibi yüklenmekte ve ömür boyu taşımakla cezalandırılmaktadır. Buhran onun alınına bir damga vurmuş ve bu damga hiçbir zaman onun alından silinmemiştir. Kaderi gibi adı da kötüdür bu bilimin yani adında bile hayır yoktur! “Sosyoloji düşünce dünyasına Comte’un armağanı; melez bir kelime, bahtsız bir kelime ama tapulu; 1830’da doğmuş, sosyal fizyoloji, sosyal fizik gibi rakiplerini unutturmuş ve zorla kabul ettirmiş kendini” (Meriç, 2003: 331).

Belli bir dünya şartlarında oluşan ve baştan o dünya adına konuşan sosyolojiden tarafsız kalması beklenemez. Meriç de bunu defalarca tekrarlar. “Ne kadar objektiflik iddia ederse etsin, sosyoloji çok çabuk ideoloji olabilir. Sosyolojinin en büyük keşiflerinden biri, bir ideoloji olabileceğini kabul etmesidir” (Meriç, 2004: 210). Aslında “kimse tarafsız değildir ve tarafsız bir sosyoloji de yoktur” (Meriç, 2004: 19). Çünkü “her sosyolog bir davanın, bir dünya görüşünün adamıdır” (Meriç, 2004: 109). Eğer sosyolojiyi ve sosyologu baştan kendi şartları çerçevesinde tanımlayacak olursak, sosyolojiden, sosyologdan tarafsız olmasını isteme gibi bir hakkımız da olamayacaktır.

Batı toplum tarihinin özel zamanlarının bir ürünü olan sosyoloji, belli bir misyonla toplum çözümlemesi gerçekleştirmektedir. Böylesi durumlarda sosyoloji, toplum hakkında ileri sürdüğü görüşlerin, büyük hakikat olarak kabul edilmesini beklemektedir. Kutsalı tanımayan ve yeni bir dünyevî dil olarak gerçekleşen sosyoloji bu yönüyle, bilimsel bir faaliyetten çok yeni bir ‘teoloji’ olarak öne çıkmaktadır. Bu durumda “mevcut düzenin müdafaasını üzerine alan yeni bir teoloji” (Meriç, 1998: 177) olan sosyolojinin bir diğer özelliği de ‘yeni ideoloji’ (Meriç, 1995: 183) olmasıdır. Batı sosyolojisinin modern çağın teolojisi yahut ideolojisi olduğu tezi, sosyolojinin bir misyonla tanımlanmasına bakıldığında bir karşılık bulabilmektedir. Çünkü sosyoloji, modern toplum sorunlarının çözümüne kendini adanmış ve bu çözümünün ancak kendisi tarafından bulunabileceğine kafî surette inanmış bir bilimdir. Bu yönüyle yeni düzenin baskıcı bir dilini de temsil edebilmektedir. Ancak bu misyonun eleştirildiğini, yeni sosyoloji görüşlerinin ortaya çıktığını hatırlatmak gerekir. Ayrıca böylesi bir misyon üstlenme halinin de sürekli olup olmadığı, evrensel bir kaide olup olmadığı da sorgulanmayı gerektirmektedir.

2. TÜRK SOSYOLOJİSİ

Sosyoloji erken bir dönemde Türkiye’de kabul görür. Dünyada ikinci sosyoloji kürsüsünün İstanbul’da kurulduğu söylenir. Ziya Gökalp’in sosyolojinin Türkiye’de kurumsallaşmasında etkin olduğu ve Durkheim’dan yoğun bir şekilde beslendiği yaygın bir şekilde ifade edilmektedir. Dolayısıyla pek çok ayrıntı, Türkiye’de sosyolojinin çarçabuk benimsendiğine işaret eder. Bu durumun olumlu-olumsuz birçok nedeni ve birçok sonucu zikredilebilir elbette. Meriç böylesi bir durumu olumsuz karşılamaktadır. Sosyolojiye bir ideoloji, Batılı bir eylem olarak yaklaştığı için onun erken dönemde Türkiye’de kürsü sahibi olmasını

eleştirmektedir. Bu durumu bir plan ve proje olarak görmektedir. Hıristiyan batı burjuvazisi sosyoloji eliyle Türkiye'yi "kontrol altına almak ve onu kendi meseleleri üzerine düşünmekten alıkoymak arzusundadır. Ziya Gökalp'in, Mehmet İzzet'in, Necmettin Sadak'ın temsil ettiği sosyoloji tek hedef güder: Türk zekasını kendisini zerre kadar ilgilendirmeyen konularla meşgul etmek, gelecek nesillerin uyanmasını önlemek. Bu sosyoloji bir beşinci koldur. Bir ihanet mihrakıdır. Bugün de aynı habis emelleri sadakatle gerçekleştirmektedir" (Meriç, 1998: 177). Tıpkı sosyolojinin ideoloji yahut teoloji haline ilişkin sorulacak soru burada da yinelenir: Bu durum ebedi midir, yoksa dönemsel mi? Ne yazık ki, Meriç bunun cevabını vermemektedir, o sorunu ebedi ve evrensel algılamaktadır. Bu bakış açısı ise gerek sosyolojinin genel yapısı gerekse Türk sosyolojisiyle ilgili pek çok noktayı açıklamaktan uzak kalmaktadır.

Meriç'in sosyolojiyi yerleştiği yeni teoloji-ideoloji zemini, sosyologları da içermektedir. Nasıl sosyoloji modern Batı toplumunun bir misyoneri ve öncü kolu ise sosyologlar da bu misyonun gönüllü ve tam inanmış adamlarıdır. Belli bir inanç sistemi, hayat tarzı ve toplum yapısı adına konuşmaktadırlar. Bu yüzden "Comte'un, Le Play'in, Durkheim'in herhangi bir sorumuza cevap vermesi beklenebilir mi? Comte kilisenin çöküşünden bir türlü teselli bulamayan ve uzun çırpınışlardan sonra Katolikliği insanlık dini ismi altında hortlanan bir yarı-deli. Le Play: kilisenin taarruzu. Dava insanı şer kuvvetlerine kaptırmamak. Şer kuvvetlerine yani sosyalizme. Durkheim, İhtilalin sarstığı düzeni burjuva rasyonalizminin rayına oturtmak isteyen bir haham torunu. Yani tecessüslerin konusu tek: Hıristiyan batı toplumunu yeni bir temel üzerine oturtmak, dördüncü sınıfın ataklıklarını önlemek, sürüyü kurda kaptırmamak. Bu düşüncenin kaynağında Büyük Endüstri Devrimi var" (Meriç, 1998: 177).

Meriç'in etkili ve sarsıcı sorusunu tekrarlamakta fayda var: "Comte'un, Le Play'in, Durkheim'in herhangi bir sorumuza cevap vermesi beklenebilir mi?". Soru sarsıcı çünkü insanın değişik duygu ve düşüncelerini hemen harekete geçirebilme gücüne sahip. İnsanı olumlu-olumsuz bir cevap vermeye zorlamaktadır. Zaten iki duruma zorlamaktadır insanı: Olumlu yahut olumsuz. Düşünmeye zorluyor mu, bilinmez ya da ters bir soru sormaya? Mesela şöyle: "Comte'un, Le Play'in, Durkheim'in herhangi bir sorumuza cevap vermesi neden beklenmesin?" Dikkat edilirse burada söylenmek istenen çok basit: İlkece düşünürler, edebiyatçılar, bilim adamları, filozoflar, belli toplum ve siyaset ilişkileri bağlamında kimliklerini bulurlar ve o dünya adına konuşurlar. Başka bir dünya adına konuşmaları onlardan beklenemez. Başka bir dünyanın sorunlarını çözmeleri düşünülemez. Hele hele baştan kötü niyetli ve sömürücü Batılıların bizim sorunlarımıza cevap vermeleri hiç mi hiç beklenemez. Dolayısıyla onları değil kapıdan, bacadan dahi sokmamalı. Bunun da bir çözüm olmayacağı ortada. Bu bakımdan meseleye değişik açılardan bakmak gerekir.

Meriç'in sorusu ilkin düşüncenin papağanlaşmasına ve büyük komplekse işaret etmektedir. Kimi düşünürlerin papağan gibi tekrarlanması, taklitçi bir edayla takip edilmesi, Türk sosyolojisinin önemli sorunlarından biridir. Özellikle Batılı

düşünürlerin eleştiriden uzak bir dille okunması, büyük teorilerin toplumsal ve siyasal bağlamın dışında görülmesi, sözü edilen sorunlu okumayı doğurmaktadır. Batılı teorisyenlere dayanma, onlara sıklıkla referans verme, onların teorilerini hazır kalıp olarak kabul edip o pencereden yerli sorunlara yaklaşma tarzı, Türk sosyolojisinin büyük açmazlarından biridir. Ancak bu ve benzeri gerçekler, Batılı düşünürlerin okunmamasını değil doğru okunması gerektiğini hatırlatmaktadır. Bir kompleksten kurtulurken yeni bir kompleksin içine dalmak, Türk düşüncesinin önüne yeni bir engel daha çıkartacaktır. O bakımdan Meriç'in sorusuna 'neden olmasın?' şeklinde cevap vermek de mümkün. Marx, Simmel, Camus, Sennett, Eco, Foucault, Balzac, Bourdieu bizim sorunlarımıza neden cevap vermesinler? Maymunca taklit etmeden, sözlerini putlaştırmadan, görüşlerini ululaştırmadan okunduğunda, onların, yalın insanlık hallerine ve toplumsal durumlara ilişkin söylediklerinden bir şeyler alınamaz mı? Sosyologlar, düşünürler, entelektüeller sadece ve sadece kendi insani ve toplumsal sorunlarına ilişkin cevaplar mı verir? İnsan ve toplumun yalın hallerine, örneğin bu yapıların doğasına, fitratına ilişkin cevap vermeleri söz konusu olmaz mı? O halde Meriç'in isimler galerisindeki yüzlerce ismi nereye yazmalı, nasıl karşılamalı, nasıl okumalı?

Sosyolojiyi aynı zamanda yalın insan halleri ve toplumsal durumlara ilişkin bir söz türü olarak okumayan, onu kaba bir çerçeveye sokarak ideolojik bir aygıt yaftasını boynuna asan görüşe göre sosyoloji savaş meydanına sürülmüş bir silahtır; bir ideoloji, bir teoloji. Kötü niyetli. Niyeti bozuk. Tıpkı oryantalizm gibi. Yani kapitalizmin ve sömürgeciliğin keşif kolu olan oryantalizm. Sosyoloji, bütün sosyoloji böylesi bir zeminde mi hayat bulmaktadır? Bütün sosyologlar bu kutsal davanın gönüllü erleri midir? Düşünce değil midir sosyoloji, insan ve toplum üzerine sorgulamanın bir sonucu değil midir aynı zamanda? Koca düşünce tarihini coğrafi ve siyasal gerçekliğe hapsetmek doğru mudur? Meriç'in kışkırtıcı sorusu böylesi farklı sorulara kapı aralamaktadır; meselenin farklı boyutları olduğunu ifade edercesine.

Sosyolojinin kendisi gibi Türk sosyolojisi de genellemelerin yanlış davet eden diliyle değil, kendi içsel serüveni ve dönüşümleri, farklılıkları ile değerlendirmeyi hak etmektedir. Sosyoloji, endüstriyel toplumun bunalımlı çocukluğundan hiç mi çıkmayacaktır; hiç büyümeyecek, olgunlaşmayacak, bilge bir ihtiyaç haline gelmeyecek mi? Hep huysuz, başına buyruk, haşarı ve hoşgörüsüz bir çocuk olmayı sürdürecektir mi? Aynı şekilde Türk sosyolojisi, Gökalp'in, Sadak'ın gölgesinde mi kalacak hep, o yükün altında inim inim inleyecek mi? Yoksa kendi yolunda farklı seçenekleri, görüşleri tecrübe ederek kendi dilini zenginleştirecek mi? Sosyoloji ve Türk sosyolojisi kaba deterministik bir edayla hakkında verilen hükümleri kabul etmemekte ve zamanın tedavisine bırakmaktadır. Çünkü zaman, sosyolojiye de Türk sosyolojisine de gerçekte nasıl bir yol-yordam bulmaları gerektiğini usul usul göstermekte, fısıldamaktadır. Bu fısıltıdan sosyoloji ne kadarını alıp yolunu düzeltir, görüşünü inceltir, niyetini iyileştirir, bunu da gene zaman aynası gösterecektir.

3. İSİMLER VE ESERLER

Meriç'in eserleri bir isimler galerisidir. Dünyanın etkili, önemli düşünürleri, sanatçıları onun eserlerinde resmigeçit yapar. İsimler ve eserlerle donatır yazılarını Meriç. Bu bir yönüyle onun engin dünyasını resmeder. Düşünce atlasının genişliğini belgeler. Ancak gökyüzündeki yıldızlar gibi onun yazılarına serpiştirilmiş bir halde bulunan yüzlerce isim ve eser, bir yönüyle de onun zihnini, düşüncelerini sınırlandırır hatta daraltır, dağıtır. Çünkü o çoğunlukla bu isimlerle didişir, onları iğneler, eleştirir yahut yüceltir, yere göğe sığdıramaz. İsimler kimi zaman düşünce evrenini zenginleştirir bu evrene olumlu katkılar yaparken kimi zaman da birer zindan haline gelebilir. Meriç'te her iki durum da vardır: O, bu yüzlerce isimden bir şeyler aldığı gibi onlarla kendi zihnini de doldurur, dondurur. Çünkü isimler ve eserler üzerinden sahih bir düşünce iklimini var etmek pek de mümkün gözükmemektedir. Bu iklim olsa olsa parçalı, dalgalı, sürekli değişen bir iklim olacaktır. Belki de Meriç'in herhangi bir düşünce eksenine yerleşemeyişi böyle açıklanabilir.

Yapıtını isimler ve eserle dolduran Meriç, çoğu yerde sosyologlara da yer verir. Pek çok sosyolog onun düşünce iklimine renk katar. İbni Haldun, Marx, Ali Şeriatî, Saint Simon, Comte, Le Play, Weber, Durkheim, Sombart, Vico, Pareto, Toucqueville, Raymond Aron, Spencer, Montesquieu... Onlarca sosyolog onun değerlendirmelerine konu olur. Burada da bildik Cemil Meriç üslubu devrededir: Yalın, etkili, vurucu, hüküm verici (yahut tüketici/bitirici), uzlaşmasız, acımasız, doğrucu dolayısıyla yanılıcı da olabilecek bir üslup. Özdenören'in (1986: 130) tespitiyle "cakalı iddiaların, toptancı yargıların" hakim olduğu bu üslubun kendisi de soğukkanlı bir şekilde okunmayı zorunlu kılmaktadır. Aksi takdirde, onlarca isme verilen hüküm doğru ve genel bir yargı olarak kabul edilecektir. Oysa söylenenler, tespitler, yargılar, bu keskin üslubun kendi penceresinden meseleyi nasıl gördüğünün bir açıklamasıdır. Genel bir kanı olması mümkün değildir. Fakat bu durum, Meriç'in değerlendirmelerinin yabana atılmasını, değersiz görülmesini doğurmamalı. Aksine onun kışkırtıcı, coşturucu tespitlerinde kimi gerçekleri, doğruları bulmak da mümkündür.

İbni Haldun'a özel ilgisi vardır Meriç'in. O, doğunun parlak bir yıldızıdır. Işıktır, orijinaldir, ışığın kaynağıdır. İbni Haldun'u gerçek ilk sosyolog ve ilm-i umranı da sosyoloji olarak kabul eder. Çünkü pek çok sosyolojik meseleye ilk o dikkat çekmiştir. Dikkatli okunmak kaydıyla Meriç'in İbni Haldun'a dikkat çekmesi bugünün sosyolojisi için de bir hatırlatmadır. Aynı şekilde Ali Şeriatî'yi bir kitabı dolayısıyla Türk okuruna sunması da ayrıca vurgulanmalıdır.

Meriç'in özel ilgisine mazhar olan bir başka sosyolog da Saint Simon'dur (Meriç, 2000). 'İlk sosyolog, ilk sosyalist' vasfıyla tanımlanan Simon, Meriç'in bağımsız bir kitapla Türk okuruna sunduğu Batılı bir figürdür. Marx ve Weber, 'iki düşman kardeşler' (Meriç, 1995: 185), çünkü aynı toplumsal ve siyasal muhitin insanıdır ve Doğu'ya bakışlarında müthiş bir benzerlik söz konusudur. Marx da diğer Batılı figürler gibi modern Batı toplumunun bir ürünüdür. Marksizm, tıpkı

kapitalizm gibi ekonomi çağının ürünüdür; ikisi de insandıışı ve maddecidir. Marx ile Durkheim arasında da büyük bir fark yoktur ona göre. Durkheim, modern toplumun hastalıklarına parmak basmaktadır. Sosyolojiye, insanlığın ızdırabını dindirme görevini yükler (Meriç, 2004: 124). Onunla ilgisi ayrıca 'anomi' kavramı dolayısıyladır. Anomi kavramını anarşizm meselesi bağlamında tartıştığı uzun pasajlarında Meriç, Durkheim'ı değerlendirir (Meriç, 1981: 63-65). Onun anomiyeye, sosyal dayanışmaya, işbölümüne ve hatta 'İntihar' adlı eserine atıflar yapar. Kısa, etkili, tanıtıcı bir Durkheim okuması gerçekleştirir.

Türk sosyolojisinin önemli figürleri de Meriç'in satırlarında yer alır. Gökalp, M. İzzet, Hilmi Ziya Ülken, Şerif Mardin, Erol Güngör ve elbette çok sayıda düşünür, edebiyatçı, bilim adamı değişik açılardan değerlendirilmektedir. Bu değerlendirmelerde de bildik Cemil Meriç üslubu ve bakış açısı devrededir. Bütünüyle bakıldığında Meriç'in eserlerine kazanmış isimler, gökteki yıldızlara benzer. Bu yıldızlar onun eserini süsler durur.

SONUÇ

Cemil Meriç, Türk sosyolojisinde merkez bir figür değildir ancak sosyoloji okumaları açısından önemli yazardır. Doğru-yanlış, eksik yahut tam, sosyolojiye farklı pencerelerden bakmayı öneren, böylesi bir eylemin gerekliliğini hatırlatan bir düşünürdür. Sosyolojinin bilimsel yorumunun yanında farklı yorumlarının da olabileceğini, hatta değişik bir dille sosyoloji yapılabileceğini, bizzat sosyolojinin zaman zaman başka mecralara sapabileceğini gösteren bir düşünürdür.

Meriç, sosyolojiye büyük oranda eleştirel yaklaşmakta ve bir tür 'eleştirel sosyoloji' gerçekleştirmektedir. Eleştirel sosyoloji, hem sosyolojinin kendisini hem de sosyoloji tarihini, sosyologları keskin bir şekilde eleştiren, sosyolojiyi kendi toplumsal temelleri doğrultusunda anlayan, onu soyut, evrensel, mutlak, genel geçer kanunlar vaz eden bir bilim olmaktan çıkararak ve belli bir toplumsal, siyasal, ekonomik ilişkiler bağlamına oturtarak kavrayan bir yaklaşımdır. Bu yönüyle sosyolojinin gerçek doğasını keşfetmesine de bir kapı aralamaktadır. Fakat bununla birlikte eleştirel sosyolojinin radikal bir yorumunun, sosyolojiyi zayıflatma hatta yıkma eylemine dönüşme tehlikesini barındırdığını da görmek gerekir. Özellikle Meriç'in yaklaşımında eleştirel sosyoloji, bir tür sosyoloji düşmanlığına, sosyoloji yıkıcılığına dönüşme tehlikesi barındırmaktadır. Sosyoloji hakkında çok keskin hükümleri, yargıları, değerlendirmeleri olan Meriç'in bakışının da eleştirel okunması gereği ortadadır.

KAYNAKÇA

MERİÇ, CEMİL (1998), *Jurnal*, Cilt 2, İstanbul: İletişim.

MERİÇ, CEMİL (2004), *Sosyoloji Notları ve Konferanslar*, İstanbul: İletişim.

MERİÇ, CEMİL (2003), *Umrandan Uygarlığa*, İstanbul: İletişim.

MERİÇ, CEMİL (1995), *Bu Ülke*, İstanbul: İletişim.

MERİÇ, CEMİL (2000), *Saint-Simon: İlk Sosyolog-İlk Sosyalist*, İstanbul: İletişim.

MERİÇ, CEMİL (1981), *Bir Facianın Anatomisi*, Ankara: Umran.

ÖZDENÖREN, RASİM (1986), *Ruhun Malzemeleri*, İstanbul: Risale.

27 MAYIS ASKERİ MÜDAHALESİ'NİN KONYA BASININDAKİ YANSIMALARI¹

Öğrt. Melek NALBANTOĞLU
Afyonkarahisar Cumhuriyet Lisesi
Bilim Uzmanı
meleknalbant@hotmail.com

Yrd. Doç. Dr. Fehmi AKIN
Afyon Kocatepe Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi
Tarih Bölümü
fakin@aku.edu.tr

Özet

Çalışmada 27 Mayıs Askeri Müdahalesi'nin Konya basınına yansımaları incelenmiştir. Bu yansımaların değerlendirilebilmesi için Türkiye'nin çok partili hayata geçiş süreci, Demokrat Parti'nin iktidarı ve askeri müdahaleye ortam hazırlayan gelişmeler, tarihsel gelişim açısından ele alınmıştır. Konya basını temel olarak ele alınmış, 27 Mayıs Askeri Müdahalesi karşısında Konya basınının nasıl bir tutum takındığı ve kamuoyu oluşturmadaki gücü ortaya konmuştur. 1960 ve 1961 yıllarına ilişkin Konya basınının incelenmesi sonucunda; basının Konya'da kamuoyu oluşturmada etkili olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: 27 Mayıs Askeri Müdahalesi, Konya basını, Demokrat Parti

THE REFLECTIONS of THE 27th MAY MILITARY INTERVENTION on KONYA PRESS

Abstract

In this study, the reflections of 27th May Military intervention on the Konya Press were researched. In order to appreciate these reflections, the process of Turkey's multi-party life and the power of Democrat Party and the developments which caused the military intervention were all taken up in the light of historical developments. Local press in Konya was fundamentally taken up, their attitudes towards the 27th May military intervention. Their power of forming public opinion were all put forward. As a result of this study which includes the years 1960-1961 it was seen that local press in Konya was effective in forming public opinion.

Key Words: 27th May Military Intervention, Konya press, Democrat Party

¹ Bu çalışma ilk yazarın Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde 2008 yılında tamamlanan aynı başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

GİRİŞ

Demokrat Parti'nin (DP) iktidara gelişi çok partili idareye geçiş açısından bir dönüm noktasıdır. Ancak bu dönemin çeşitli sebeplerle askeri bir müdahaleler ile sona ermesi demokrasi tarihimiz açısından önemli bir olaydır.

Bu çalışma, 1960-1961 yıllarını kapsamaktadır. Bu yıllarda Konya yayın hayatındaki başlıca gazeteler olan Yeni Konya, Yeni Meram, Öz Demokrat Konya, Işık, gazetelerinin askeri müdahaleden önce ve sonra izledikleri tutum, takındıkları tavır ele alınmıştır. Esas dikkate değer nokta Konya'da yerel gazeteciliğin içinde bulunduğu durum ve kamuoyu oluşturmada Konya basınının gücüdür. Yerel basının bu dönemde Konya'nın düşünce hayatının şekillenmesinde, askeri müdahaleden yana bir tavır sergilenmesinde önemli bir rol oynadığı ortaya konulmaya çalışılmıştır. İletişim araçlarının bugünkü hızında olmadığı bir dönemde yerel basının kamuoyu oluşturmada büyük bir güce sahip olduğu düşünülebilir.

Gazetelerde yer alan askeri müdahale ve sonrasında ortaya çıkan siyasi yapı ile ilgili haberler belli bir sistem içinde incelenmiştir. Gazetelerde yer alan ve kamuoyu oluşturmada etkili olan makaleler konu ile ilişkilendirilerek incelenmiştir. Buradaki amacımız, gazetelerin özellikle başyazar ve yazarlarının kamuoyu oluşturmadaki etkilerini ortaya koymak olmuştur.

1. TÜRKİYE'DE ASKERİ MÜDAHALELER VE 27 MAYIS

Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadar demokrasiyi koruma ve geliştirme görevini askerlerin üstlendiği varsayımı vardır. Çok partili hayata geçişle birlikte her 10 yılda bir askeri müdahale yaşanmıştır. Bunlar 27 Mayıs 1960, 12 Mart 1971 ve 12 Eylül 1980 askeri müdahaleleridir. Artık askeri müdahale geleneği sona erse de gün geçmiyor ki basından benzer girişimler ile ilgili bir haber duyulmasın. En kötü demokrasinin bile diktatörlüklerden iyi olduğu, askeri müdahalelerin modern çağda toplumları, ekonomik ve sosyal alanda geriye götürdüğü yaşanan tecrübelerden çıkarılabilecek bir sonuçtur. Cumhuriyet tarihinin ilk askeri müdahalesi olan 27 Mayıs dünyada yapılan diğer askeri müdahalelerden farklı olarak demokrasiyi kaldırmak için değil demokrasiyi işletmek iddiasıyla yapılmıştır. Tek parti döneminin getirdiği alışkanlıklardan DP'nin de kurtulamayışı karşısında askerler demokrasiyi koruma ve geliştirme görevini üstlenerek yönetimi ellerine almışlardır.

27 Mayıs Askeri Müdahalesi için bakış açısına göre ihtilal, inkılap, devrim, darbe gibi değişik adlar verilmiştir. Hikmet Özdemir, 27 Mayıs'ın Kurtuluş Savaşı anlamında bir ihtilal olmadığını, siyasi iktidarın bir sınıftan ötekine geçmesi anlamında devrim olmadığını fakat, gerçekleşmesinde geniş çevrelerin desteği olduğu için darbe olarak ta görülmemesi gerektiğini belirtmiştir.² Sina Akşin ise 27 Mayıs'ı Atatürk ve İnönü'nün kurdukları demokrasi temellerini genişletip

² Hikmet ÖZDEMİR, "Siyasal Tarih 1960-1980", Türkiye Tarihi 4, (Ed. Sina AKŞİN), 2. Baskı, Cem Yayınevi, İstanbul, 1990, s.194.

pekiştirdiği, sosyal devlet anlayışını ve çeşitli kurumları getirdiği için darbe olmasının yanında devrim olarak kabul etmiştir.³ Müdahaleyi gerçekleştiren subaylar arasında da bu konuda fikir birliği yoktur. “27 Mayıs bir hükümet darbesi midir, yoksa bir inkılâbın başlangıcı mıdır?” Hükümet darbesi diyenlerin adil bir seçim kanunu ile yapılacak seçimlerde iktidarın kazanan partiye verilmesi gerektiğini düşünenler olduğu, inkılap diyenlerin ise en az dört sene ordunun yönetimi elinde tutması gerektiğini aksi takdirde demokratik rejime ulaşılamayacağını savunanlar olduğu iddia edilmiştir.⁴ 27 Mayıs'ın bir darbeden kısa bir süre içinde hızla bir ihtilale dönüştüğünü iddia eden Şevket Süreyya Aydemir ise, aynı zamanda hareketin başlangıcında lider eksikliğinin ve programlarının olmadığını da belirtmiştir.⁵ Bütün bu değerlendirmelere rağmen 27 Mayıs askeri bir müdahale özelliği taşımıştır. 25 Ekim 1961'de yapılan genel seçimlere kadar olan dönem Milli Birlik Komitesi (MBK) dönemidir. Bu dönemde bir yandan DP'liler yargılanırken diğer yandan da Kurucu Meclis eliyle yeni Anayasa hazırlanmıştır. Bunlar yaşanırken orduda ve üniversitelerde girilen tasfiye de dikkat çekicidir.⁶

2. 27 MAYIS ASKERİ MÜDAHALESİ'NİN KONYA BASININDAKİ YANSIMALARI

27 Mayıs'tan sonra Konya basınında yaşananlara geçmeden müdahaleden önceki durumu incelemek karşılaştırma yapabilme imkanı vereceği için önemlidir.

2.1. 27 Mayıs Öncesi Konya Basını

1960 yılının Ocak ayından itibaren Konya basını incelendiğinde, 4 Ocak tarihli bir Konya gazetesinde Başbakan Adnan Menderes'in Adana gezisi haberi bulunmaktadır. Başbakanın büyük bir tezahüratla karşılandığı, muazzam bir kalabalık olduğu bu sebeple başbakanın arabasının 3 km'lik yolu bir saatte alabildiği ve bir konuşma yaptığı yazılmıştır. Menderes'i 150 bin kişinin karşıladığı ve Adana'daki faaliyetleri haberi yer almıştır.⁷

Başbakan'ın yurt içi gezileri ve bu gezilerden halkın duyduğu memnuniyetini içeren haberlere sıkça rastlanmaktadır. Yeni Meram gazetesinde, Menderes'in Kırşehir ve Uşak gezileri, bu geziler dolayısıyla bu illerin şehir, kasaba ve köylerindeki bir çok vatandaşın memnuniyeti ve parti teşkilatlarından gönderilen yüzlerce telgrafta duyulan memnuniyet belirtilmiş ve vatandaşların Başbakanı sabırsızlıkla bekledikleri ifade edilmiştir.⁸ Yeni Konya gazetesinde

³ Sina AKŞİN, *Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi*, 3. Baskı, İmaj Yayıncılık, Ankara, 1998, s.245.

⁴ Ümit ÖZDAĞ, *Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali*, Boyut Yayın Grubu, İstanbul, 1997, s.353.

⁵ Şevket Süreyya AYDEMİR, *İhtilalin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilali*, 6. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1999, s.313-315.

⁶ ÖZDEMİR, a.g.e., s.197-200.

⁷ Yeni Konya, Yeni Meram, 4 Ocak 1960, s.1.

⁸ Yeni Meram, 31 Ocak 1960, s.1

DP'nin 15 yaşında olduğu haberi çerçevede içinde verilmiş ve siyasi geçmişi hakkında bilgi verilmiştir.⁹

Başbakanın radyodaki konuşması sebebiyle yazılan yazıda hükümet ağzından millete duyurulan gerçeklerin Konya'da şükranla karşılandığı belirtilmiştir. Muhalefetin hareketini iftira metotları içinde yönetilen bir taarruza benzeten gazete, Başbakan tarafından vatandaşların hakemliği önünde milli birliğe davet etmesini saygıyla karşılamının görev olması gerektiğini belirterek¹⁰ iktidardan yana olan tutumunu ortaya koymuştur.

“Başvekil Yakında Konya'ya Geliyor.” haberinde bakanlarla birlikte Konya'ya gelecek olan Başbakan'ın ziyaretinin şubat ayında gerçekleşeceği ve şehrin imarı ile ilgili bir ziyaret olduğu belirtilmiştir.¹¹ Konya'nın 24 köyünde yapılan Muhtar Seçimleri sonuçları ile ilgili bir haber verilmiştir. Haberde DP'nin seçime katılan 24 köyün tamamında muhtar seçimini kazandığı haberi verilmiştir.¹² Gazetede DP'yi destekleyen haberlere sıkça yer verilmiştir.

CHP İl Kongresi'nin yapılacağı haberinde İsmet İnönü'nün önemli bir konuşma yapacağı haberi küçük bir yazı ile duyurulmuştur. Aynı tarihli gazetede İnşaat İşçileri Sendikası Konya Bölgesi Kongresi nedeniyle Başbakana çekilen başlılık telgrafına Başbakan'ın verdiği cevap ve teşekkür haberi yer almıştır.¹³ Muhalefet ile ilgili haberler gazetede fazla yer tutmazken, iktidar ile ilgili haberlere geniş yer ayrılmıştır.

İktidarın görüşlerine geniş yer veren Konya gazeteleri muhalefetin eleştirilerine fazla yer vermemişlerdir. Yine Konya Milletvekili Himmet Ölçmen'in Malatya DP Kongresi'nde “Millet reyini ile geldik, söz yine milletindir.” demek suretiyle gerekirse yine milletin oylarıyla gidecek olan bir parti olduklarını söyleyerek muhalefetin olumsuz ve yıkıcı propagandasını eleştirdiği haberi ile gazete taraflı tutumunu sürdürmüştür. Bu seçimlerde hile yapılacağı iddialarına karşılık hileli diye anılan 1946 seçimleri hatırlatılarak muhalefetin herkesi kendisi gibi zannettiği yazılmıştır.¹⁴

Mayıs ayı boyunca yerel gazeteler sürekli olarak Menderes'in Konya ziyaretini işlemişler, Başbakanı Konya'da görmekten duyacakları memnuniyeti ifade etmişlerdir: Gazeteler konuyu “Konya Yarın Tarihi Bir Gün Yaşayacak.”¹⁵, “Başvekil Cuma Günü Şehrimize Geliyor.” başlıklarıyla duyurmuşlardır. Eskişehir'den uçakla Konya'ya geleceği bildirilen Adnan Menderes'in hava meydanında karşılanacağı ve Konya Hemşehriliği ve Reisliği beratı takdim

⁹ Yeni Konya, 8 Ocak 1960, s.1.

¹⁰ Işık, 22 Ocak 1961, s.1

¹¹ Yeni Konya, 25 Ocak 1960, s.1.

¹² Yeni Meram, 3 Şubat 1960, s.1.

¹³ Yeni Konya, 6 Şubat 1960, s.1.

¹⁴ Yeni Meram, 3 Nisan 1960, s.1.

¹⁵ Işık, 24,26 Mayıs 1960, s.1.

edileceği bildirilmiştir.¹⁶ Başbakanı görmek amacı ile çevre yerleşimlerden on binlerce vatandaşın akın halinde şehre gelmeye başladıkları ifade edilmiştir. Başbakan'ın Konya'da önemli bir konuşma yapacağı haberi de yer almıştır. Haberin devamında karşılama töreninin nasıl yapılacağı, hava alanına protokolün gideceği, halkın hükümet meydanında yer alacağına kadar ayrıntılara yer verilmiştir. Başbakan'ın kalacağı 2-3 gün içinde Sille Barajı'nın açılışı, 60.000 tonluk silonun açılışı, Kolej ve Kız Enstitüsünün temel atma töreni ve ilçeleri ziyareti şeklinde duyurulmuştur.¹⁷ Şehrin sıcak bir karşılama faaliyeti içinde bulunduğu, çeşitli kurumlar tarafından taklar kurulduğu, duyulan sevgi ve bağlılığın işareti olarak yüzlerce döviz hazırlandığı, bu işler için 400 kişinin görevlendirildiği açıklanmıştır. Ayrıca bütün Konya milletvekillerinin Konya'ya geldikleri, valilik tarafından yapılacak karşılama programı duyuru olarak gazetede yer almıştır.¹⁸

2.2. 27 Mayıs Askeri Müdahalesi Sonrasında Konya Basını

27 Mayıs Askeri Müdahalesi'nden sonra gazetelerin tutumlarında belirgin bir değişiklik olmuştur. Gazeteler övgü ile haberler verdikleri DP hakkında olumsuz bir tutum içine girmişlerdir. Bu gazetelerin 27 Mayıs Askeri Müdahale öncesinde ve sonrasında sahipleri ve sorumlu müdürleri şöyledir: Yeni Meram gazetesinin sahibi ve yazı işlerinden sorumlu müdürleri aynı kişilerdir değişiklik olmamıştır: Sahibi Ahmet Bahçivan ve yazı işlerinden sorumlu müdür M. Yalçın Bahçivan'dır. Yeni Konya gazetesinin sahibi M. Naci Gücüyener ve sorumlu müdürü Ünal Gücüyener'dir. Bu gazetenin kadrosunda değişiklik olmamıştır. Yeni Konya gazetesi 1 Haziran 1960 tarihinde kuruluş yıldönümünde yeni yazarları kadrosuna aldığını duyurmuştur. Öz Demokrat Konya gazetesinin sahibi Hasan Gücüyener ve yazı işleri müdürü Sadettin G. Elgin'dir. Ancak yazı işleri müdürü 1 Haziran 1960 tarihinden itibaren değişmiştir. Yeni yazı işleri müdürü Birol Yüksel olmuştur. Işık gazetesinin kadrosunda bir değişiklik olmamıştır. Sahibi M. Ali Başstav ve yazı işleri müdürü B. Sıtkı İner'dir. 27 Mayıs Askeri Müdahalesi'nden sonra yayın hayatına başlayan Zaman gazetesinin sahibi CHP Konya İl Yönetim Kurulu Başkanı Samet Kuzucu ve yazı işleri müdürü A. Rıdvan Bülbül'dür. Gazetenin yazı işleri müdürü 10 Temmuz 1960'tan itibaren Erdoğan Bakkalbaşı olmuştur.

Askeri Müdahalenin yapıldığı 27 Mayıs günü Konya gazetelerinin ilk sayfalarında Başbakan Menderes'in Konya ziyareti ile ilgili haberlere geniş yer ayrılmıştır. Yeni Meram'da "Aziz Başvekilimiz Bugün Konya'yı Şerefliendirecek"¹⁹, Öz Demokrat Konya Gazetesi'nde "Konya Müstesna Bir Gün Yaşüyor. Bugün Milletimizin Gözbebeği Büyük Menderes'i Sevinç ve Heyecanla Bağrımıza Basıyoruz."²⁰ şeklinde duyurmuştur. Yeni Konya ise konuyu "Başvekilimiz Bugün

¹⁶ Yeni Konya, 25 Mayıs 1960, s.1.

¹⁷ Yeni Meram, 25, 26 Mayıs 1960 s.1; Yeni Konya, 26 Mayıs 1960, s.1.

¹⁸ Öz Demokrat Konya, 26 Mayıs 1960, s.1.

¹⁹ Yeni Meram, 27 Mayıs 1960, s.1.

²⁰ Öz Demokrat Konya, 27 Mayıs 1960, s.1.

Şehrimizde. On binlerce Konyalı Menderes’i Aralarında Görmenin Sevinci İçinde” başlıklarıyla haber vermiştir.²¹ Bu gazetelerden farklı olarak Işık gazetesi Askeri Müdahaleyi ilk haber veren gazete olmuştur: “Türk Silahlı Kuvvetleri’nin Başardığı Milli İnkılâp. Güvendiğimiz Silahlı Kuvvetlerin Sesi” Aynı gazetede MBK’nın 6 ve 12 numaralı tebliğleri yer almıştır. Başka bir haberde de Menderes’in Kütahya yolunda yakalandığı haberi verilmiştir.²²

26 Mayıs’a kadar hükümet ile ilgili olumlu yazılar yazan gazetelerin müdahaleden bir gün sonraki manşetleri ve ilk sayfaları dikkat çekmiştir. Sanki gazeteler bir gün önceki gazeteler değildir. Müdahalenin ertesi günü Konya gazeteleri bu olayı geniş şekilde ele almışlardır. “Türk Silahlı Kuvvetleri Memleket İdaresini Ele Aldı.”, “26 Mayıs 1960 Gecesi Saat 24.00’den İtibaren Bütün Yurtta Askeri İdare Kuruldu.”, “MBK’nin Tebliğleri”, “TSK Bütün Yurtta Duruma Hakim”.²³

Gazetelerin yayınladığı tebliğlerde 27 Mayıs 1960’tan itibaren uyulacak kurallar, vatandaşların sokağa çıkabilecekleri, ancak genel caddelerde toplanmamaları, memurların mesaiye başlamaları, asayişin garnizon komutanları tarafından sağlanacağı, Türk Milleti’nin mülki ve askeri makamlara yardımcı olmaları TSK Başkomutanı MBK Başkanı Org. Cemal Gürsel imzası ile duyurulmuştur. Tebliğler gazetelerin ilk sayfalarında yer almıştır.²⁴

29-30 Mayıs 1960 tarihli gazetelerde yeni hükümet kurulduğu ilan edilerek üyelerinin isimleri çerçeve içinde verilmiştir. 27 Numaralı tebliğe göre Hükümet üyelerinin hiçbir parti ile ilişkisi olmayan tarafsız kimselerden kurulduğu bildirilmiştir.

“Sabık İktidarın Yarıda Kalan Tertibi” başlıklı haberde İstanbul’da eski iktidar mensuplarına ait olduğu bildirilen 7 bin silahın, asker elbisesinin, depoların bulunduğu, bu silahlarla yüz binlerce kişinin tutuklanıp öldürüleceği iddia edilmiştir. Haberin devamında eski iktidar sahipleri “şaşırmış diktatör” olarak nitelendirilip halk ile ordu arasındaki kardeşlik bağlarının koparılmasının hedeflendiği belirtilmiştir.²⁵ Aynı gazetenin 24 Mayıs 1960 tarihli sayısında Başbakan’dan Konya’ya yapacağı ziyaret ile ilgili olarak Konya’yı şerefliendireceği haberini memnuniyet duyguları ile ifade etmesi, dikkat çekici bir tutum değişikliği olarak değerlendirilebilir. Başka bir haberde de Menderes’in Konya’ya yapacağı ziyaret için hazırlanan takların askeri birlikler tarafından kaldırıldığı, bu ve diğer hazırlıklar için 500 bin liralık masraf yapıldığı, karşılama günü için çevre yerleşim yerlerinden kamyonlarla getirilenlere 15’er lira para ödendiği de iddia edilmiştir.

²¹ Yeni Konya, 27 Mayıs 1960, s.1.

²² Işık, 27 Mayıs 1960, s.1.

²³ Yeni Meram, Yeni Konya, Öz Demokrat Konya, Işık, 28 Mayıs 1960, s.1.

²⁴ Yeni Meram; Yeni Konya.; Öz Demokrat Konya; Işık, 28, 29 Mayıs 1960, s.1.

²⁵ Işık, 30 Mayıs 1960, s.1.

“Günaydın” adlı köşede Konya'nın değerli şahsiyetlerinden Fevzi Halıcı “Selam Sana Mehmetçik” başlıklı yazısında 27 Mayıs'ta gerçekleşen olayı yediden yetmişe halkımızın arzuladığı demokrasi anlayışını, gerçek vicdan, basın, söz, yazı ve konuşma hürriyetinin gerçekleştiği, mutlu bir geleceği müjdeleyen kahraman ordumuza şükranlarını bildirmiştir.²⁶ Bu yazıdan da müdahaleye sıcak bakıldığı anlaşılmalıdır.

“Şanlı Ordumuza Gençliğin Şükranı” haberinde, önceki gün ordu için büyük sevgi gösterileri yapıldığını, Konyalı Yüksek Tahsil Gençliğinin Garnizon Komutanını ziyaret ederek şükran ve minnetlerini bildirdikleri haberi yer almıştır. Habere göre millet ordunun müdahalesinden oldukça memnundur.²⁷ Aynı haber başka bir gazetede “Yüksek Tahsil Gençlerinin Orduya Karşı Asil Bir Jesti” başlığıyla duyurulmuştur.²⁸

Yeni Konya gazetesinin başyazısında 1954'ten bu yana genç demokrasinin her gün kötüye gittiği, özgürlüklerin kısıtlandığı, hırslı politikacıların kötü yönetiminin görmezlikten gelinmesinin imkansız olduğu, politikacıların sözlerinde durmadığı, gençliğin tepkisinin görmezden gelindiği, düşmanlar için hazırlanan silahların gençlere yöneltildiği, gençlerin bu uğurda şehit olduğu, olayların boyutlarının büyüdüğü, bunun üzerine Türk ordusunun asil subaylarının duruma müdahale ettiği, 27 Mayıs 1960'ta gözünü iktidar hırsı bürüyenlere, Türk Milleti'nin özgürlüğü ile oynayanlara büyük bir ders verildiği yazılmıştır. Yazı “Yaşa, Varol Türk ordusu, Sana Her Zaman Olduğu Gibi İnanıyoruz, Güveniyoruz.” sözleriyle bitirilmiştir. Aynı sayfada yer alan başka bir haberde DP iktidarına ilk başkaldıran Rüştü Özal ve Muammer Obuz'un yazılarına yakında gazetede yer verileceği belirtilmiştir.²⁹

Askeri müdahale için Ankara'ya giden askeri birliğin Konya'ya dönmesi ile ilgili olarak verilen “Milli İnkılâp Kahramanları Bugün Geliyor. Konya Yine Bayram Havası Yaşayacak. Ankara'da Milli İnkılâp Hareketine Katılan Mehmetçikleri Layık Oldukları Şekilde Karşılıyoruz.”³⁰ haberinde sevinç ifadeleri yer almıştır. Konya'dan Ankara'ya giden Mehmetçiklerin şehre dönüşü haber verilmiştir. “Milli İnkılâp hareketinden önce harekete iştirak etmek için garnizonumuzdan bir tabur asker Ankara'ya gitmiştir. Milli İnkılâbımızın başarılmasında büyük rol oynayan kahraman Mehmetçiklerimiz bugün tekrar şehrimize gelecektir.” Karşılama için valilikçe bir program hazırlandığı ve şehrin değişik yerlerine taklar kurulduğu bildirilmiştir.³¹ Birliğin şehre gelmesinden önce

²⁶ Fevzi HALICI, “Selam Sana Mehmetçik”, Öz Demokrat Konya, 30 Mayıs 1960, s.1.

²⁷ Yeni Meram, 31 Mayıs 1960, s.1.

²⁸ Yeni Konya, 31 Mayıs 1960, s.1.

²⁹ Yeni Konya, 1 Haziran 1960, s.1.

³⁰ Yeni Konya, 1 Haziran 1960, s.1.

³¹ Öz Demokrat Konya, 11 Haziran 1960, s.1.

Şadiye Köyü civarında, 2.Ordu Bandosu, memurlar, öğretmenler ve çok kalabalık bir topluluk tarafından coşkunun gösterileriyle karşılandı³² haberi yer almıştır.

Eski iktidar mensuplarının akibeti ile ilgili haberler de verilmiştir. Eski liderlerin seçimden sonra muhakeme edilecekleri, Gürsel'in basın toplantısında duyurulmuştur. Basın toplantısında suçlu olanları Yüce Divan'ın yargılayacağı, tutuklu bulunanların hesap vermedikçe kendilerinin seçime katılamayacaklarını, mahkeme yapıp hesap vereceklerini duyurulmuştur. Ayrıca eski iktidara ait olduğu iddia edilen önemli miktarda silah ele geçirildiği, gözetim altında bulunan sabık hükümet mensuplarının yeni yönetimi onayladıkları, eski Konya milletvekilleri Muhittin Güzelkılınç, Mustafa Bağrıaçık ve Ömer Şeker'in yakalanarak Ankara'ya gönderildikleri gibi haberler yer almıştır.³³

Yeni Hükümetin dış devletler tarafından tanınması ile ilgili haberler verilmiştir. Geçici Türk Hükümeti'nin birçok devlet tarafından resmen tanınmaya başladığı, ABD'nin de Hükümetimizi resmen tanıdığı belirtilmiştir. Haberin devamında şimdiye kadar 23 devlet tarafından tanındığı Sovyet Rusya'nın da bunların arasında yer aldığı bilgileri yer almıştır. "İnkılabımızı Tetkik İçin Yabancı 40 Öğretmen Geliyor." başlıklı haberde Alman ve İtalyan öğretmenlerin, inkılabın olumlu etkilerini görmek üzere geldiklerini ve Konya'ya da uğrayacaklarına yer verilmiştir.³⁴ "Amerika Hükümeti Türkiye'ye Güveniyor." başlığıyla verilen kısımda Eisenhower'ın seçimlerin yapılacağı haberini sevinçle karşıladığı, Hükümetin NATO ve CENTO ile bağlarını devam ettirmek konusundaki kararını da memnuniyet verici bulduğu bildirilmektedir.³⁵

Konya Valiliğine atanan Muhlis Babaoğlu'nun görevine başlayacağı haberinde yeni vali ile ilgili olarak Trabzon Valisi olduğu sırada eski İçişleri Bakanı'nın keyfi emirlerine boyun eğmediği için Merkez Valiliğine alındığı bilgileri verilmiştir.³⁶ Aynı gazetede Eski Uşak Jandarma Komutanı Yarbay Abbas Yavuzdemir'in de Konya Jandarma teşkilatında görevine başlayacağı, bu kişinin de İnönü'nün Uşak ziyaretinde askerine "vur" emri vermeyen şerefli kumandan olduğu vurgulanmıştır. Bu atamalardan öyle anlaşılıyor ki, eski iktidar karşısında olanlar bu dönemde yeni görevlere tayin edilmişlerdir. Yeni Valinin kalabalık bir halk topluluğu ve ordu bandosu tarafından karşılandı³⁷ bildirilmiştir.

Basında ordudan övgü ile bahseden yazılan yazılara sıkça rastlanmıştır. Yeni Meram gazetesinde İhsan Hınçer tarafından yazılmış "Orduma" adlı şiire yer verilmiştir:

³² Yeni Meram, 12 Haziran 1960, s.1.

³³ Öz Demokrat Konya, 3 Haziran 1960, s.1; Yeni Konya, Işık, 2 Haziran 1960, s.1.

³⁴ Yeni Meram, 9 Haziran 1960, s.1.

³⁵ Yeni Meram, Yeni Konya, 18 Haziran 1960, s.1.

³⁶ Öz Demokrat Konya, 11 Haziran 1960, s.1

³⁷ Yeni Konya, 12 Haziran 1960, s.1.

“Sayende düşmanı her yüzyılda kahreden

Kahraman bir milletin olamaz bir tek yası

İstiklal için savaş, sana miras dedemden

Gönlünü bağlayamaz milletinden başkası³⁸

“Millî İnkılâp Hükümeti ve Sakit İktidar” başlıklı başyazıda eski iktidarın ekonomik bünyemizde yarattığı olumsuzluklar, halkımızın 27 Mayıs’a kadar aldatıldığı, yeni hükümetin kötü günlerin etkisinden kurtulmada isabetli ve açık konuşmalarının etkili olduğu belirtilmiştir. Devlet hazinesinin açığının kapatılmasında halkın parmağındaki yüzüklerini vermesinin her türlü fedakârlığa hazır olduğunu gösterdiğine işaret edilmiştir. Açıklık politikasının Millî İnkılâp hareketinin en karakteristik özelliği olduğundan övgüyle bahsedilmiştir. Tarih boyunca herhangi bir inkılâp hareketinin halktan bu kadar kısa sürede teşvik ve onay görmesinin görülmediği belirtilmiştir.³⁹

Eski iktidar mensuplarına ilişkin Adalet Bakanı Abdullah Pulat Gözübüyük’ün ifadelerine yer veren haberde sabıkların suçlarının son derece ağır olduğu, Anayasayı devamlı olarak çiğnedikleri, özellikle şiddet idaresini hakim kılmak için hukuk dışı, adalet ötesinde ve devlet üstünde Meclis Tahkikat Komisyonları kurmaları, bir çok vatandaşın birbirini öldürmeye teşvik edilmesi, hiçbir sorumluluk korkusu taşımadan, rüşvet, memuriyet nüfuzunun kötüye kullanılması gibi suçları işledikleri iddia edilmiştir. Bakanın eski iktidar aleyhine kamuoyu oluşturmaya çalıştığı anlaşılmaktadır. Eski iktidarın yolsuzluk haberlerine de sıkça rastlanmıştır. “Menderes İsviçre’de Villa Satın Almış, 32 Milyon Liraya Alınan Villanın Boya, Badana ve Tanzim İşleri Tamamlanmış.”⁴⁰ “Koraltan’ın Vergi Borcu” başlıklı haberde eski iktidar mensuplarına ait İstanbul’un Tarabya ve Kalender semtlerinde yapılmış ve yapılmakta olan villalar tespit edildiği, eski Meclis Başkanı Refik Koraltan’ın da Kalender’deki 35 Numaralı villasına ait vergi borcu olduğu duyurulmuştur.⁴¹ Başka bir gazetede Hükümet kaynaklarının parti ileri gelenlerinin hizmetin sunulduğu ve yolsuzluklarını kapatmak için Tahkikat Komisyonlarının kurulması ile yok etme planlarını uygulamaya koydukları⁴² iddia edilmiştir. DP yanlısı bu gazetenin askeri müdahale öncesi ile tutarsız yaklaşımı dikkat çekmiştir.

Eski iktidar mensuplarının 1950’den sonra sahip oldukları gayrimenkullerin tespiti işine devam edildiği haberinde; Menderes’in iktidarda bulunduğu devre içinde milletvekili maaşı ile seyahatlerde ödenen yolluklar dışında aldığı paraların toplamının 480 bin lira olduğu duyurulmuştur. Bayar’ın sahip olduğu gayrimenkul ile ilgili haberlere de rastlanmıştır. Fatin Rüştü Zorlu’nun Ankara ve İstanbul’un en

³⁸ Yeni Meram, 10 Haziran 1960, s.1.

³⁹ Afif EVREN, “ Millî İnkılâp Hükümeti ve Sakit İktidar”, Yeni Konya, 15 Haziran 1960, s.1.

⁴⁰ Yeni Konya, 13 Haziran 1960, s.1; Işık, 10 Haziran 1960,s.1.

⁴¹ Yeni Meram, 18 Haziran 1960, s.1.

⁴² Öz Demokrat Konya, 23 Haziran 1960, s.1.

güzel semtlerinde bir kısmı kendi adına, bir kısmı da akrabaları adına kayıtlı gayrimenkulleri olduğu iddia edilmiştir.⁴³

İnkılâp Mahkemeleri kurulacağı haberinde, mahkemelerin mevcut idarenin devamı süresince milli birlik ruhunu bozucu faaliyetlere engel olacağı bildirilmiştir. Bu mahkemelerin devrimi baltalamaya yeltenenler için idam cezasına varan ağır hapis cezaları verebileceği, cezaların derhal infaz edileceği, mahkemelerin bir günde karar verebileceği, belli yerlerde kurulacak mahkemelerden başka gezici mahkemelerin kurulacağı, bu mahkemelerle ilgili geçici kanunun Devlet Başkanı Cemal Gürsel'in onayından sonra yürürlüğe gireceği duyurulmuştur.⁴⁴ Kurulacak bu mahkemeler Milli Mücadele döneminde kurulan İstiklal Mahkemelerine benzetilebilir. İlerleyen günlerde Devlet Başkanı'nın bu konuda gazetecilere verdiği beyanatta "Devrim Mahkemelerine şimdilik ihtiyaç görülmediği, fakat gerektiğinde yıldırım hızıyla kurulabileceği, bu mahkemelerin devlet ve milletimizin korunması için belirecek tehlikelere karşı önleyici bir tedbir olduğu"⁴⁵ bildirilmiştir. Birkaç gün sonra İnkılâp Mahkemeleri Kanunu'nun 18.08.1960 günü MBK tarafından kabul edilip Resmi Gazetede ilan edilerek yürürlüğe girdiği duyurulmuştur.⁴⁶

Gazetelerde eski iktidar sahiplerinin ne zaman yargılanmaya başlanacakları konusu da ele alınmıştır. Gürsel'in Yüksek Seçim Kurulu (YSK)'nu ziyaret ederek çalışmaları hakkında bilgi aldığı sırada mahkeme tarihi üzerinde durulduğu açıklanmıştır. Devlet Bakanı Amil Artus tarafından mahkeme tarihinin Gürsel tarafından bildirileceği açıklamasına yer verilmiştir. Bu konu ile ilgili "Düşüklerin mahkemesine Ekim ayının ilk haftasında başlanacak, Menderes ve Bayar'ın 28 Nisan Topkapı ve 6-7 Eylül hadiseleri ile ilgili soruşturmaları tamamlanmıştır."⁴⁷ şeklinde bilgilere yer verilmiştir. MBK'nın 8 numaralı gezi ekibinden Deniz Kur. Bnb. Selahattin Özgür ile Kur. Yzb. Kamil Karavelioğlu'nun Konya'da yaptıkları konuşmada da "Suçlular hiçbir zaman affedilmeyecek ve verilecek ceza derhal infaz edilecek" şeklinde açıklamada bulunmaları haberine geniş yer verilmiştir. Konuşmacılar eski iktidarın hatalı bir ekonomik politika izlediğini, partizan bir idare kurduklarını, devleti idare edecek nitelikten yoksun olduklarını bütün amaçlarının muhalefeti yok etmek olduğunu, 1957 seçimlerinin gayri meşru olduğunu, huzursuzluğun bundan sonra arttığını söyleyerek⁴⁸ ordu lehine kamuoyu oluşturmaya çalıştıkları anlaşılmaktadır.

27 Mayıs askeri müdahalesinden sonra Konya'da yayına başlayan Zaman gazetesinin 4 Kasım 1960 tarihli nüshasının başyazısı "Besleme Basın" başlığını taşımaktadır. Yazıda DP'nin iktidara geçtiği ilk yıllarda yeni yeni gazetelerin piyasaya çıktığı, bu gazetelerin körü körüne DP'yi desteklemek için çıkarıldığı ve

⁴³ Yeni Meram, 13 Temmuz 1960, s.1; 14 Temmuz 1960, s.1.

⁴⁴ Yeni Meram, Yeni Konya, 5 Ağustos 1960,s.1.

⁴⁵ Yeni Meram, 20 Ağustos 1960, s.1.

⁴⁶ Yeni Meram, 24 Ağustos 1960, s.1.

⁴⁷ Yeni Meram, 24 Ağustos 1960, s.1.

⁴⁸ Yeni Meram, Öz Demokrat Konya, Yeni Konya, 27 Eylül 1960, s.1.

iktidarın bunlara yardım ettiği için besleme basın haline geldikleri belirtilmiştir. Türk basınının bu gazeteler ile töhmet altında kaldığı hatta bazı gazetecilerin satın alınarak örtülü ödenekten paralar ödendiği iddia edilmiştir.⁴⁹

Konya'da yerel basın yazarlarının 27 Mayıs'ı yorumları ve haberleri ile destekledikleri anlaşılıyor. Gazetelerde eski iktidar mensupları ile ilgili olumsuz haberler yer almış, dış bankalara kaçırılan paralar, haksız servet haberleri, Harbiye katliamı gibi söylentilerin sık sık yayınlanması, eski iktidar mensupları hakkında olumsuz bir kamuoyu oluşturmaya yardımcı olmuştur.

2.2.1. Demokrat partililerin yargılanma sürecinde konya basını

Konya basını 1960 yılının Haziran ve Temmuz aylarında sanıkların yargılanma şekilleri, zamanı ve suçları ile ilgili haberlere geniş yer vermiştir. Sanıkların İstanbul'da yargılanacağı, duruşmaların radyo yayını ile takip edilebileceği duyurulmuştur. Yassıada'ya sevk edilen sanık DP'lilerin sayısının 400'e yaklaştığı haberine yer verilmiştir.⁵⁰ "Sabıkların Duruşması Yassıada'da Yapılacak" haberinde sabıkları yargılayacak Yüksek Adalet Divanı'nın (YAD) muhakeme usulüne ait geçici kanunun ilan edildiği ve yakında başlayacak olan duruşmaların açık ve aralıksız olacağı belirtilmiştir.⁵¹ Sanıkların Yassıada'da yargılanacağı, duruşmanın kolay izlenmesi için önlemlerin alındığı bildirilmiştir.⁵²

Adalet Bakanı tarafından yapılan açıklamada eski iktidar ileri gelenleri ile emrinde çalışanların yargılanmasına Eylül ayı içinde başlanacağı ve devrim mahkemelerinin kurulacağı bildirilmiştir. Bakanlar Kurulunda, duruşmaların oluş şekli ile ilgili konuların görüşüldüğü, Yassıada duruşmalarının devamı boyunca özel bir büro kurulacağı duyurulmuştur.⁵³

Basında sıkça "Sanıkların duruşması ne zaman yapılabilecek?" şeklinde sorularla karşılaşmıştır. İlerleyen günlerde Ekim ayında mahkemelerin yapılacağına kesin olarak bakıldığı, ancak Ankara gazetelerinden birinin duruşmalara kasım ayı içinde başlanabileceğini duyurduğu haberlerine⁵⁴ yer verilmiştir. Yargılama şekli ile ilgili olarak kurulacak İnkılâp Mahkemeleri'nin gerektiğinde ölüm cezaları dahi verebileceği ifade edilmiştir.⁵⁵

Suç dosyalarının 8 bin civarında olduğu, duruşmaların açık yapılacağı ve üç dile çevrileceği, duruşmaları 200 gazetecinin izleyeceği, Anadolu gazetecilerine kolaylık sağlanacağı haberleri yer almıştır.⁵⁶

⁴⁹ Suad ABANAZIR, "Besleme Basın", Zaman, 4 Kasım 1960, s.1.

⁵⁰ Öz Demokrat Konya, 15 Haziran 1960, s.1.

⁵¹ Yeni Konya, 20 Haziran 1961, s.1.

⁵² Yeni Meram, 21 Temmuz 1960, s.1.

⁵³ Yeni Meram, 15 Ağustos 1960, s.1; Yeni Konya, 12 Ağustos 1960, s.1.

⁵⁴ Yeni Meram, 19 Ağustos 1960, s.1, 11 Eylül 1960, s.1.

⁵⁵ Yeni Meram, 20 Ağustos 1960, s.1.

⁵⁶ Yeni Meram, 25 Ağustos 1960, s. 1.

Anayasayı ihlalden suçlu olarak yargılanacak Celal Bayar ve Adnan Menderes'in soruşturmalarının tamamlandığı, bir günde 60-70 kişinin ifadesinin alındığı haberlerine yer verilmiştir.⁵⁷ Anayasayı ihlal suçundan 450 kişinin tutuklandığı haberi başka bir gazetede verilmiştir.⁵⁸ Anayasa Mahkemesi esaslarının belirlendiği, Mahkemenin Yüce Divan ve Seçim Mahkemesi olarak çalışacağı, üyelerinin kimlerden oluşacağı bilgilerinin Anayasa Komisyonu Başkanı Onar tarafından açıklandığı haberleri yer almıştır.⁵⁹

Duruşmaları 600 kişinin takip edeceği, sanıkların birinci derecede yakınlarının bulunacağı, mahkemeyi takip etmek isteyen vatandaşlar için MBK'nin her ile bir kontenjan ayırdığı, Konya İlinden 50 kişinin gidebileceği duyurulmuştur.⁶⁰

Adalet Bakanı Amil Artus'un yaptığı açıklamalar sanıkların yargılanma şekillerine açıklık getirmiştir. Artus, her suç için ayrı iddianameler hazırlandığını, benzer dosyaların birleştirileceğini, iddianamelerin suçlulara tebliğinden sonra yargılanmaya başlanacağı, sanıkların yabancı avukat tutamayacaklarını bildirmiştir.⁶¹ İşlenen suçların altı gruba ayrıldığı, bunların Anayasayı ihlal, vatana ihanet, 28 Nisan üniversite olayları, İnönü'ye düzenlenen çeşitli suikastlar, yolsuzluklar, döviz ve kaçakçılık olduğu açıklanmıştır.⁶²

Sanıklar hakkında iddianamelerin Eylül ayı sonuna kadar tamamlanacağı, iddianamelerin en kısa zamanda hazırlanacağı, aynı olayların bir dosyada toplanacağı bilgileri ile kamuoyu gelişmelerden haberdar edilmiştir.⁶³ Yapılacak af ile ilgili bilgilere de rastlanmıştır. Aftan hangi suçluların yararlanacağı ile ilgili geniş malumatlar verilmiştir.⁶⁴ Adnan Menderes'in eşi Berrin Menderes'in YSK'ya ifade verdiği haberinin yanı sıra yolsuzluk iddialarıyla ilgili değişik kişilerin ifadelerinin alındığı duyurulmuştur.⁶⁵

Anayasayı ihlalden suçu görülmeven eski DP Milletvekillerinden 30 sanık için serbest bırakma kararı verildiği duyurulmuştur. İlerleyen günlerde YSK'nın Anayasayı ihlal suçundan kimlerin Yüksek Adalet Divanı'na verileceğine dair duyurusu yer almıştır. Habere göre TBMM Başkanlık Divanı üyeleri, Meclis Tahkikat Komisyonu kurulması için önerge veren dört milletvekili, Tahkikat Komisyonu üyeleri ve bütün Bakanlar Kurulu üyeleri idam talebiyle yargılanacaktır. İdamı istenenlerin sayısı ile ilgili haberler de yer almıştır. Üniversite olaylarından 33, Anayasayı ihlalden 38 kişinin idam talebi ile yargılanacakları

⁵⁷ Yeni Meram, 9 Eylül 1960, s.1.

⁵⁸ Zaman, 10 Eylül 1960, s.1

⁵⁹ Yeni Meram, 11 Eylül 1960, s.1.

⁶⁰ Yeni Meram, 12 Eylül 1960, s.1.

⁶¹ Yeni Meram, 14 Eylül 1960, s.1.

⁶² Zaman, 18 Eylül 1960, s.1.

⁶³ Yeni Meram, 20 Eylül 1960, s.1.

⁶⁴ Yeni Meram, 23 Eylül 1960, s.1.

⁶⁵ Yeni Meram,25 Eylül 1960, s.1.

duyurulmuştur. Kısmi Affın Ekim ayı içinde ilan edilebileceği, tahliyenin 29 Ekim'de olma ihtimalinin kuvvetli olduğu bildirilmiştir. Cumhuriyet Bayramı da kastedilerek haber çifte bayram olarak duyurulmuştur.⁶⁶

Adalet Bakanı'nın duruşmalarla ilgili açıklamaları basında sıkça yer almıştır. Af kanununun yakında çıkabileceği, sanıkların hâkimleri reddedebilecekleri, duruşmalara sansür konulmayacağı, duruşmaların en geç 12 Ekimde başlanacağı, iddianamelerin hazırlandığı bildirilmiştir.⁶⁷

Cemal Gürsel'in duruşmaları takip edip etmeyeceği sorusuna verdiği cevap duruma yaklaşımını ortaya koyması açısından bir hayli ilginç bulunmuştur. “-İşim gücüm yok mu? Mamafih duruşmaları takip etmek eğlenceli olurdu.” Sanıkların savunması ile ilgili haberlere de rastlanmıştır. Menderes'in 3 avukat tuttuğu, Avukat Talat Asal'in davayı almakta tereddüt etmediği bildirilmiştir.⁶⁸

Duruşma ile ilgili hazırlıkların yapıldığı, Yassıada'ya bir radyo istasyonu kurulduğu, telefon hatları çekildiği, duruşma salonunun genişletildiği duyurulmuştur.⁶⁹

Duruşmaların 14 Ekim Cuma günü başlayacağı, duruşmaları 279 gazetecinin takip edeceği, bunların 79'unun yabancı olduğu haberinden dış basının da duruşmalara büyük ilgi gösterdiği anlaşılmıştır. Radyolarda Yassıada saati programı ile halkın en doğru bilgilere hızlı bir şekilde ulaşacağı duyurulmuştur.⁷⁰

Yassıada duruşmalarının yapılış tarzı ve YAD'in nasıl çalışacağı, sanıkların meslekleri göre tasnifleri hakkında basında bilgiler yer almıştır. Sanıkların soruşturma kapsamında verdikleri ifadeler de zaman zaman basına yansımıştır. Celal Bayar'ın ifadesinde halkı silahlandırma konusunda suçlu Adnan Menderes'e yüklediği, Menderes'in amacının seçimlere hazırlanmak olduğunu söylediği nakledilmiştir. Nedim Ökten'in ifadesi “Bayar ve Menderes Mutabıktılar.” şeklinde verilmiştir.⁷¹ “Menderes Ağır Bir Suçunu İtiraf Etti” haberinde halkı silahlandırma suçunda Menderes'in suçlu kabul ettiği, eski Konya Milletvekili Remzi Birant'ın da suçluların başında yer aldığı duyurulmuştur.⁷²

Duruşma günü gazeteler olayı büyük puntolarla vermişlerdir. “Asrın Mahkemesi”, “Tarihi Duruşmaya Bugün Başlanıyor.”, “Tarihimizin Büyük Davası Bugün.”⁷³

⁶⁶ Yeni Meram, 1, 6 Ekim 1960, s.1; Zaman, 6 Ekim 1960, s.1, Yeni Konya, 27 Ekim 1960, s.1.

⁶⁷ Yeni Konya, 7 Ekim 1960, s.1, Zaman, 6 Ekim 1960, s.1.

⁶⁸ Yeni Konya, 10 Ekim 1960, s.1.

⁶⁹ Yeni Meram, 23 Temmuz,1960, s.1.

⁷⁰ Yeni Meram, 9 Ekim 1960, s.1.

⁷¹ Yeni Meram 11 Ekim 1960, s.1.

⁷² Öz Demokrat Konya, 12 Ekim 1960, s.1.

⁷³ Zaman, 12, 14 Ekim 1960, s.1, Yeni Meram, Yeni Konya, 14 Ekim 1960,s.1.

Duruşmanın ertesi günü duruşmaya ilişkin haberler yer almıştır. Menderes'in perişan bir halde ve moralinin bozuk olduğu bildirilmiştir. Menderes'in mahkemedeki durumu ile ilgili bilgi verilmiştir: "Menderes kendisine ve arkadaşlarına karşı ordunun gösterdiği nezakete teşekkür etti." Gazetelerde sanıkların birinci celsede Anayasayı ihlal suçundan yargılandıkları, karamemelerin okunduğu, öğleden sonraki oturumda "Köpek Davası"na bakıldığı haberleri yer almıştır.⁷⁴ Daha sonraki günlerde de duruşmaların ayrıntıları gazetelerde büyük yer tutmuştur. Menderes'in gayri meşru çocuğunu itiraf ettiği şeklinde haberler verilmiştir..⁷⁵ "İki Yeni Dava Daha Başlıyor." şeklindeki haberde eski bakanlardan Yırcalı'nın bir değirmen satışında görevini kötüye kullanmaktan, Koraltan'ın ise karısına ilaç getirmek için aldığı dövizi Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanununa aykırı hareket etmekten sanık olarak yargılanacakları duyurulmuştur. Radyo davasının konusu ise Devlet radyosunu on yıl parti radyosu gibi kullanmak olarak duyurulmuştur.⁷⁶

Başsavcının açıklamalarına yer verilmiş, idamı isteneceklerin sayısının 43'ten 60'a çıkacağı duyurulmuştur.⁷⁷ Karamemeleri tamamlanıp YAD' ye itinal eden davaların sırası Başsavcı Ömer Altay Egesel tarafından duyurulduğu bildirilmiştir.⁷⁸

"Düşükler Yassıada'da", "Düşüklerin Filmi Konya'da gösteriliyor." haberlerinde ise filmlerde eski iktidar mensuplarının yakalanışı, Harbiye'ye ve daha sonra Yassıada'ya götürülmeleri ve mahkeme önüne çıkarılmaları, sorgulanmaları, Köpek ve Bebek Davalarının gösterileceği duyurulmuştur.⁷⁹

Yassıada duruşmalarının kitap şeklinde bastırılacağı, ilk basımda 500 bin adet basılacağı ve gelirinin hazineye verileceği, İngilizce ve Fransızca nüshalarının da yayınlanacağı⁸⁰ haberi verilmiştir. PTT tarafından eski iktidar mensuplarının yargılanmaları nedeniyle Yassıada hatıra pullarının tedavüle çıkarıldığı haberi yer almıştır.⁸¹

"Yassıada'da Son Oturum Yapıldı." haberinde Anayasayı ihlal ve bununla ilgili davaların karara bağlanarak 15 Eylül'de duyurulacağı açıklanmıştır. Başkan Salim Başol duruşmanın bittiğini, dosyaların incelenerek 15 Eylül Cuma günü saat 9.30'da kararın açıklanacağı bildirilmiştir.⁸² MBK'nın tebliğinde yapılan duruşmaların sona erdiği YAD'ın millete yayınlanacak kararları hazırlamak üzere

⁷⁴ Zaman, Yeni Meram, Yeni Konya, Işık 15 Ekim 1960, s.1.

⁷⁵ Zaman, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22 Ekim 1960, s.1., Yeni Meram, 16, 19, 20, 21, 25 Ekim 1960, s.1; Yeni Konya, 15, 17, 20, 21 Ekim 1960, s.1; Işık, 15, 20 Ekim 1960, s.1.

⁷⁶ Öz Demokrat Konya, 18, 28 Kasım 1960, s.1.

⁷⁷ Yeni Konya, 17 Ekim, 1960, s.1.

⁷⁸ Yeni Konya, 27 Ekim 1960, s.1.

⁷⁹ Yeni Konya, 31 Ekim 1960, s.1.

⁸⁰ Yeni Meram, 5 Kasım 1960, s.1.

⁸¹ Işık, 15 Ekim 1960, s.1.

⁸² Yeni Konya, Yeni Meram, !5 Ağustos 1961, s.1.

çalışmaya başladığı belirtilmiştir.⁸³ Açıklanacak Yassıada kararları üzerinde konuşmanın, yorum yapmanın ve eleştirmenin yasaklandığı haberleri yer almıştır.⁸⁴

Kararların açıklanmasından bir gün önce “Yassıada’da 18 Davanın Kararı Yarın Açıklanıyor.” haberinde duruşma sırasında tutukluluk sebepleri ortadan kalktığı için serbest bırakılan bütün sanıkların Yassıada’da bulunacakları açıklanmıştır.⁸⁵

Yassıada kararları gazetelerde önemli yer tutmuştur. Yeni Meram gazetesinde “Son Dakika” şeklinde manşetten duyurulan haberde gece saat 2’de alınan haberde idam kararlarını yorumsuz vermiştir. Ceza alanların listeleri verilmiştir.⁸⁶ Zaman gazetesinde “Tarihi Karar Dün Açıklandı.” Kararda 123 beraat, 418 muhtelif hapis cezası, 31 müebbet hapis, 15 ölüm cezasının açıklandığı, idam cezalarından Adnan Menderes, Fatih Rüştü Zorlu, Hasan Polatkan’ın infaz edileceği, diğer ölüm cezalarının müebbet hapse çevrildiği bildirilmiştir. Konya milletvekillerinin durumu hakkında da bilgi verilmiştir. Fahri Ağaoğlu beraat, diğerleri 4 yıl 2 ay hapis, 1 yıl 4 ay 7 gün emniyet gözetiminde kalma ve bütün kamu hizmetlerinden mahrumiyet olarak açıklanmıştır.⁸⁷ Yeni Konya gazetesinde haber “Yassıada’da Tarihi Karar Verildi.” şeklinde verilmiştir. Gazeteci Sofu Tuğrul’un bildirdiğine göre MBK üyeleri Başkan Cemal Gürsel hariç hepsinin üniformalarını giymiş olarak toplantı yapmışlar, saat 15.30’da jet uçakları YAD kararlarını başkent havaalanına getirmişler, kararlar alandan kurye ve helikopterlerle Meclis binasına getirilmiş ve MBK üyelerine teslim edilmiştir.⁸⁸

Yassıada kararlarının infaz edildiği haberleri Polatkan ve Zorlu’nun idam edildikleri ancak Menderes’in hastalığı sebebiyle idamın gerçekleştirilemediği şeklinde yansımıştır.⁸⁹ “Adnan Menderes’in de İdam Hükümü Dün İnfaz Edildi.” şeklinde yorumsuz olarak verilen haberde Adnan Menderes’in iktidardaki günlerinden bir resim ile haber duyurulmuştur.⁹⁰

Sarıçtan adlı köşede “Sağın Molozu” başlıklı yorumda dini siyasete alet edenleri uyarmıştır: “Dini siyasete alet etmek, kutsal dinimizi basamak yapıp sandalyeye yapışmak...Fakat sandalyenin üzerinde her zaman oturulmuyor, ayakta da duruluyor”⁹¹ sözleri ile idam edilen Adnan Menderes’in kastedildiği anlaşılmaktadır.

⁸³ Yeni Meram, Zaman, 23 Ağustos 1961, s.1.

⁸⁴ Yeni Meram, 13 Eylül 1961, s.1.

⁸⁵ Yeni Meram, 14 Eylül 1961, s.1.

⁸⁶ Yeni Meram, 16 Eylül 1961, s.1.

⁸⁷ Zaman, 16 Eylül 1961, s.1.

⁸⁸ Yeni Konya, 16 Eylül 1961, s.1.

⁸⁹ Zaman, 17 Eylül 1961, s.1.

⁹⁰ Yeni Meram, Yeni Konya, 18 Eylül 1961, s.1.

⁹¹ Yeni Konya, 18 Eylül 1961, s.1.

“Fahri Ağaoğlu Geldi.” şeklinde duyurulan haberde Yassıada duruşmaları sonunda beraat eden Ağaoğlu'nun Konya'ya geldiği ve matbaayı ziyaret ettiği, tutuklu bulunduğu sürece çok iyi muamele gördüklerini rahat ve huzurlarının yerinde olduğunu söylediği belirtilmiştir.⁹²

“Menderes'in Vasiyeti Eşine Veriliyor” haberinde YAD savcısı Egesel'in Berrin Menderes'e vasiyetnameyi verdiği belirtilmiştir.⁹³ Son dakika haberi olarak verilen haberde İçişleri Bakanı Nasır Zeytinoğlu'nun Adnan Menderes için okutulan mevlitler konusunda inceleme başlattığı duyurulmuştur.⁹⁴

27 Mayıs 1960'ta ordunun idareyi eline almasına Türkiye'de olduğu gibi Konya'da yayınlanan bütün yazılı basın olumlu yaklaşmış, DP yanlısı gazeteler bile eski iktidarın karşısında yer almışlardır. Bugünkü iletişim olanakları ile kıyaslanamayacak bir dönemde toplumun olaylardan haberdar olmasında basının ne kadar önemli rolü olduğu tartışılmaz bir gerçektir.

2.2.2. Konya basınında anayasa oylaması ve yeni seçim süreci

Konya basınında Kurucu Meclis oluşturulması ile ilgili haberlere sıkça rastlanmıştır. Kurucu Meclis'te 150 partili üye olacağı ve partilere ayrılan kontenjana MBK'nin karar vereceği, birkaç gün sonra aynı gazetede Kurucu Meclis'in 21 gün sonra toplanacağı ve başkanın tarafsızlardan seçileceği duyurulmuştur.⁹⁵

Konya'da Kurucu Meclis çalışmaları da basına yansımıştır. Sabah Sabah adlı köşede yazar bazı kişilerin Kurucu Meclise CHP'lilerin girdiği yönündeki şikâyete “demek ki çoğunluk CHP'yi seviyor ve destekliyor”⁹⁶ diyerek taraflı tutumunu ortaya koymuştur. Kurucu Meclis'e giren 7 Konyalı üyenin isimleri verilmiştir: Fakih Özfakih, Mustafa Dinekli, Adnan Ertanık, İhsan Kabadayı, İbrahim Öktem, Rıza Göksu, Hulusi Selekt.⁹⁷

Ankara CHP Genel merkezinde yapılan seçimle Kurucu Meclis'te CHP'yi temsil edecek 49 temsilcinin seçiminin yapıldığı ve Genel Başkan İsmet İnönü'nün Kurucu Meclis'e temsilci seçildiği haberi yer almıştır.⁹⁸ Temsilciler Meclisi'nin 2 Ocak'ta toplanacağı, toplantının en yaşlı üye tarafından açılacağı ve Başkan Gürsel'in bir konuşma yapacağı, Konya temsilcilerinin Çarşamba günü Ankara'ya gideceği ve üyelerin içecekleri ant metnine yer verilmiştir.⁹⁹

Temsilciler Meclisi için Sofu Tuğrul tarafından kaleme alınan köşe yazısında yazar: CHP'nin Kurucu Meclis seçimlerinde izlediği yolu yanlış bulduğunu “kendi

⁹² Yeni Konya, 30 Eylül 1961, s.1.

⁹³ Yeni Konya, 5 Kasım 1961, s.1.

⁹⁴ Yeni Konya, 9 Kasım 1961, s.1.

⁹⁵ Zaman, 23, 25 Kasım 1960, s.1.

⁹⁶ Ridvan BÜLBÜL, “Işık Gözlerini Kamaştırıyor”, Zaman, 30 Aralık 1960, s.1.

⁹⁷ Zaman, 2 Ocak 1961, s.1.

⁹⁸ Yeni Konya, 1 Ocak 1961, s.1.

⁹⁹ Yeni Konya, 2 Ocak 1961, s.1.

teşkilatından gayri olarak hemen her teşekkülde kendi taraftarlarını desteklemek ve her üyenin ilk şart olarak CHP'li olmasını şart koşturmak gibi yanlış bir anlayışla Kurucu Meclis bünyesine bir CHP damgası vurmak istemesi"ni eleştirmiştir. Bunun CHP'nin bir zaafı olarak Kurucu Meclis çalışmalarında aksaklıklara yol açacağını, CHP'nin Kurucu Meclis seçimlerinde doğal bir iktidar adayı olarak daha ağır başlı davranabileceğini belirtmiştir.¹⁰⁰

Yeni Konya gazetesinde Kurucu Meclis'in açılışının bütün yurttan ve Konya'da törenlerle kutlandığı, bütün resmi dairelerin bayraklarla donatıldığı ve gece ışıklandırıldığı haberlerine yer verilmiştir Yeni Meram gazetesi de Kurucu Meclis'in açılış haberlerine geniş yer vermiştir.¹⁰¹ Zaman gazetesinde Kurucu Meclis'in açılışı "Bugün Demokrasinin Bayramı" Türk Milleti'nin demokrasiyi anladığı gün, şeklinde duyurulmuştur.¹⁰² Zaman gazetesi Kurucu Meclis'in açıldığı gün halkın İsmet İnönü'ye büyük sevgi gösterisinde bulunduğunu, Ankara'nın bir bayram havası yaşadığını yansıtmıştır.¹⁰³ CHP yanlısı Zaman gazetesinde İsmet İnönü'nün yemin ederken görüntülenen fotoğrafına "Alkışlanan Adam" yazılmış ve Meclis'e gelmesinde, and içmesinde alkışın dakikalarca sürdüğü aktarılmıştır. Kurucu Meclis'in açılışı için mesaj gönderen Cemal Gürsel'in memleketin bir an önce seçimlere hazır hale gelmesini istediği belirtilmiştir.¹⁰⁴

Anayasa Komisyonunun çalışmaları sıkça haber yapılmıştır. "Anayasa Komisyonu çalışmalarına devam etmektedir. Her il, ikinci Meclis için bir senatör seçecektir. İkinci Meclis seçimle kurulacaktır. Seçim zamanı koordinasyon kabinesi kurulacaktır." ve "Anayasa ve Seçim Kanunu Komisyonu Faaliyete Geçti." şeklinde haberler yer almıştır.¹⁰⁵ Anayasa Komisyonu'nda çift meclis oluşması esasının kabul edildiği ve meclislerin birbirlerinin tamamlayıcısı olmalarının daha faydalı olacağı haberleri yer almıştır.¹⁰⁶ Kanunun kabul edilmesi haberi "Çift Meclis Usulü Alkışla Kabul Edildi." şeklinde duyurulmuştur. İkinci Meclis'in adı Cumhuriyet Senatosu olarak değiştirildiği ve bazı durumlarda iki meclisin birlikte toplanacağı belirtilmiştir.¹⁰⁷

Anayasa Komisyonu raporunda seçmen yaşının 18'den 21'e çıkarılması ve senatörlerin 40, mebusların 30 yaşında olmasının planlandığı duyurulmuştur. Seçmen için okuryazar olma şartının kabul edilmediği, partilerin Demokrat ismini alamayacağı duyurulmuştur. İlgililer, bu kararın alınmasına sebep olarak isimden faydalanmak suretiyle oy avlama amacıyla hareket etme olasılığını göstermişlerdir.

¹⁰⁰ Sofu TUĞRUL, "Temsilciler Meclisi İçin Bizim Seçimden Kısa Notlar", Yeni Konya, 2 Ocak 1961, s.1. Bu durum ordu konusunda verilen şartsız desteğin CHP sözkonusu olunca değişebildiğini göstermesi bakımından ilginçtir.

¹⁰¹ Yeni Konya, 7 Ocak 1961, s.1.

¹⁰² Rıdvan BÜLBÜL, "Bugün Bayram", Zaman, 6 Ocak 1961, s.1

¹⁰³ Zaman, 7 Ocak 1961, s.1.

¹⁰⁴ Zaman, 8 Ocak 1961, s.1.

¹⁰⁵ Yeni Konya, 26 Ocak 1961, s.1; Yeni Meram, 12 Ocak 1961, s.1.

¹⁰⁶ Yeni Meram, Zaman, 24 Ocak 1961, s.1.

¹⁰⁷ Yeni Meram, 20 Nisan 1961.

“Adaylığını koyan memurun istifasına gerek yok.”¹⁰⁸ “Yeni Seçim Kanunu Tamamlanmak Üzere.” haberinde ilgi çekici bir bilgi dikkat çekmiştir. Seçim Komisyonu Başkanı Şefik İnan’ın DP ile ilgili Menderes iktidarının bir ara 1960’ta seçimleri yapmak fikrinde olduğunu, bunun için hazırlattığı 25 milyon zarfın Devlet Malzeme Ofisi ambarında ele geçtiği belirtilmiştir.¹⁰⁹ Anlaşılan o ki darbeyi yapanlar, seçimlerin yapılmasına kadar bekleyememiş ve Türkiye’ye askeri müdahale geleneğini armağan etmişlerdir.

Yeni Seçim Kanunu’nun kabul edildiği haberleri basında önemli yer tutmuştur. Haberde Nisbi Temsil yöntemlerinden d’hont sisteminin uygulanacağı belirtilmiştir.¹¹⁰ Alt Komisyonunun raporunun Anayasa Komisyonu’nda Çift Meclis’in yapısı hakkında bilgi verilmiş, üye sayılarının 450 ve 150 mevcutlu olacağı, Cumhurbaşkanı’nın Millet meclisi tarafından seçileceği, Cumhuriyet Senatosu’nun 6 yıl süre için seçileceği haberi yer almıştır.¹¹¹ “Nisbi Temsil Sistemi Nihayet Kabul Edildi.” Milletvekili sayısının 350’ye indirilmesine dair teklifin reddedildiği ve 450 olarak dondurulduğu haberi verilmiştir. İlerleyen günlerdeki haberlerde seçim kanunlarının yürürlüğe girdiği bildirilmiştir.¹¹²

Anayasa’nın halkoyuna sunulacağı haberine yer verilmiştir. “Vatandaşlar seçim sandıklarına evet veya hayır şeklinde oy kullanacaktır. Referandum sonucunda Anayasanın böylece halk tarafından kabul edilip edilmediği anlaşılacaktır.” Referandum gününü MBK’nın tespit edeceği ve o tarihten itibaren siyasi partilerin Anayasa konusunda propaganda yapabilecekleri¹¹³ duyurularak toplumu bilgilendirme vazifesini yerine getirmiştir.

Partilerin siyasi faaliyetlerinin kademeli olarak serbest bırakılacağı¹¹⁴ haberi demokratik ortama geçişte önemli bir adım olarak değerlendirilebilir. Parti kongrelerinde milli birlik ruhunu zedeleyici ve eski iktidarı öven telkinlerde bulunan konuşmalar yapılmasına izin verilmeyeceği belirtilmiştir. Haziran ayında siyasi partilerin faaliyetlerine izin verileceği haberi yer almıştır.¹¹⁵

Zaman gazetesinde sıkça CHP’ye katılanlarla ilgili bilgiler yer almıştır. “Şehrimizde CHP’ye iltihaklar devam ediyor.” ve başka bir haberde CHP’ye bir iktidar partisi gözü ile baktıkları için eski DP’lilerin CHP’ye katıldıkları şeklinde yer verilmiştir.¹¹⁶

¹⁰⁸ Yeni Konya, Zaman, 2 Şubat 1961, s.1.

¹⁰⁹ Yeni Konya, Zaman, 3 Şubat 1961, s.1.

¹¹⁰ Yeni Konya, Yeni Meram, 12 Şubat 1961, s.1.

¹¹¹ Yeni Konya, Zaman, 17 Şubat 1961, s.1.

¹¹² Yeni Meram, 12 Mayıs 1961, 1 Haziran 1961 s. 1.

¹¹³ Yeni Konya, Yeni Meram, Zaman, 14 Şubat 1961, s.1.

¹¹⁴ Yeni Meram, 28 Mart 1961, s.1.

¹¹⁵ Yeni Meram, 22 Nisan 1961, s.1.

¹¹⁶ Zaman, 24, 28 Nisan 1961, s.1.

Anayasa'nın halkoyuna sunulması tarihi olarak önce 12 Haziran sonra 9 Temmuz tarihleri verilmiştir.¹¹⁷ Konya basınının halk oylamasında halkı yönlendirme çabaları görülmektedir. Yeni Konya gazetesinde “Bugünlük” adlı köşede “Evet” başlıklı ve Yeni Konya İmzasıyla çıkan yazıda gazetenin görüşü verilmiştir. Yazıda Anayasa ile ilgili yorum yapılmış, 9 Temmuz'da halkoyuna sunulacak olan Anayasa'ya milletini seven her vatandaş gibi biz de “Evet” diyeceğiz diyerek tavrını ortaya koymuştur. “Sarnıçtan” adlı köşede ise benzer bir tutum görülmektedir: “...Anayasayı oylamak veya oylamamak tarih önünde çok ağır bir mesuliyeti yüklenen neslimiz yeni bir mesuliyet daha alacaktır. Yeni Anayasamızın Türk Milletinin kara günlerine bir perde çekeceğine inanmaktayız.”¹¹⁸ “Bugünlük” adlı köşede farklı günlerde yazılan “Alkış”, “Önceki”, “Seçmen” başlıklı yazılarda yeni Anayasanın en medeni milletlerde olduğundan daha fazla hürriyeti kapsadığı, toplumun bütün kesimlerini içine aldığı, nemelazımcılıktan kaçınarak halkoylamasına katılmaya halkı davet ederek, “evet”¹¹⁹ demeye çağırarak kamuoyu oluşturma gayretleri görülmüştür.

Zaman gazetesinde Günün Yazısı köşesinde Anayasa konusu yazarlar tarafından ele alınmıştır. “Anayasaya Evet”, “Anayasa Kampanyası” ve “Evet” yazılarıyla Anayasaya destek vermişlerdir.¹²⁰ Yeni Meram gazetesinde “Gerçeklerin Işığı” adlı köşede “Anayasa ve Toplum” başlıklı yazısında Anayasanın kamuoyunda benimsenmedikçe, demokrasinin gerçekleştiremeyeceğini ve yolunu şaşıracağını kalıp değiştireceğini belirterek Anayasayı halka tanıttırmanın¹²¹ önemi vurgulanmıştır. Işık gazetesinde Devlet Başkanı Gürsel'in halkın Anayasaya evet oyu vermesi için radyoda konuşacağı haberi yer almıştır.¹²²

Anayasa'nın halkoyuna sunulması sebebiyle Devlet Başkanı Gürsel'in Türk Milleti'ne hitabı yer almıştır: “Bazı bedbahtlar, sizleri yanıltmak için, yolunuzu şaşkırtmak isterler. Bu gibilere kanmayınız, aldanmayınız. Bunlar bizim ve milletimizin dostları değildirler. Bunlar bedbaht ve karanlık adamlardır.”¹²³ Konu ile ilgili Günün Yazısı adlı köşede Sofu Tuğrul bir yazı kaleme almıştır. Yazıda din duygularının istismar edilmesi eleştirilmiştir. Eski iktidarın on yıl içinde dini inançları kötüye kullanmasının bütün yurttta olduğu gibi Konya'da da bir ahlak çöküntüsüne sebep olduğunu, şimdi de kötü niyetli kişilerin temiz insanları istismar etmeye çalıştıklarını ancak asla başarılı olamayacaklarını¹²⁴ belirtmiştir.

¹¹⁷ Yeni Konya, 30 Nisan, 22 Haziran 1961, s.1; Yeni Meram, 31 Mayıs 1961, s.1.

¹¹⁸ Yeni Konya, 22 Haziran 1961, s.1.

¹¹⁹ Yeni Konya, 23, 24, 26 Haziran 1961, s.1.

¹²⁰ Zaman, 16, 20 Haziran, 4 Temmuz, 1961, s.1

¹²¹ Cemal AKIN, “Gerçeklerin Işığı”, Yeni Meram, 18 Haziran 1961, s.2.

¹²² Işık, 28 Haziran 1961, s.1.

¹²³ Yeni Konya, 5 Temmuz 1961, s.1.

¹²⁴ Sofu TUĞRUL, “Gericiler”, Yeni Konya, 8 Temmuz 1961, s.1.

Anayasanın halkoyuna sunulduğu gün gazete manşetleri “Anayasa Bugün Millettin Huzurunda”, “Yeni Anayasanın Kabulü İçin Bugün Türk Ulusu Oyunu Kullandı” ve “Vatandaşlar Bugün Anayasamıza Oy Verecek” şeklinde atılmıştır.¹²⁵

Anayasaya oylamasının Konya iline ait sonuçları verilmiştir. Konya merkezde katılımın % 80'in üzerinde olduğu, bunun övünülecek bir değer olduğu belirtilmiştir. Merkezde 90.645 seçmenden 72875'i oyunu kullanmış, oylardan 42.699 evet, 30.176 hayır şeklinde olmuştur. Evet diyenlerin oranı % 58, hayır diyenlerin oranı % 42 olmuştur. Bütün il olarak sonuçlar ise şu şekilde verilmiştir: Seçmen sayısı 444.856, katılım sayısı 353.240, geçerli olmayan oy 1171, katılım oranı % 79.4, evet diyenler 218.891, hayır diyenler 133.179, evet fazlalığı 85.712, evet oranı %62. Konya ilinde Çumra, Hadim ve Kadınhanı ilçelerinin dışında büyük çoğunluk tarafından Anayasanın onaylandığı anlaşılmıştır.¹²⁶ Görülüyor ki, Konya halkı basının etkisine rağmen Anayasaya çekinceli bir evet demiştir.

Seçimlerin yaklaştığı dönemde “olumsuz propagandaya izin verilmediği” haberinde, milletçe kabul edilen Anayasa ve Yasıada konusunda tartışmanın yasak olduğu duyurulmuştur. Haberde seçimlerin yaklaştığı sırada milli çıkarlarımıza zarar verecek hareketlere izin verilmeyeceği¹²⁷ belirtilmiştir. Başka bir haberde olumsuz konuşma, propaganda ve suçların demokrasiye doğru atılan adımları geciktirmeye sebep olacağı için takibe tabi tutulacakları belirtilmiştir.¹²⁸

Seçim Kampanyasının 24 Eylül'de başlayacağı, propaganda yasağının kalkacağı ve partilerin seçim faaliyetlerine başlayacağı haberine yer verilmiştir.¹²⁹ Yeni Konya gazetesinde siyasi partilerin Konya adayları tanıtılmıştır. Gazetenin ilk sayfasının sağ köşesinde hangi partiden olursa olsun tarafsız bir şekilde adayların tanıtıldığı belirtilmiştir. Tanıtılan adaylar Enis Şanlıoğlu, Mekki Keskin, Muammer Obuz, Samet Kuzucu, Ahmet Onar, Mustafa Özaydın, Mustafa Dinekli, İhsan Kabadayı, Galip Bilge, Suat Abanazır, Mehmet Eken, Tacettin Yaltrık, Vehbi Bilgin, Sedat Çumralı, A. Vehbi Kütükçü, Dr. Talha Demirağ, Dr. Sait Sina Yücesoy, Fahrettin Alperden, Hacı Mustafa Küçükünç, Fatin Narin, Necmettin Ergüven, Baha Kayserilioğlu'dur¹³⁰

Konya'da siyasi partiler ve faaliyetleri gazetelere şu şekilde yansımıştır. Yeni Meram gazetesinde “YTP Teşkilatı Konya'da Büyük Sarsıntı Geçiriyor.” ve “AP İl Merkezinde Polisçe Dün Arama Yapıldı. AP Milletvekili Adayı Osman Yüksel Hakkında Savcılıkça Takibata Geçildi. CKMP Dün Bir Açık Hava Toplantısı Yaptı. CHP ve AP Bir Açık Hava Toplantısı Yaptı. YTP Hükümet Alanında Açık Hava Toplantısı Yaptı. AP'nin Dünkü Mitingine Gümüşpala Gelemedi.”¹³¹ Şeklinde

¹²⁵ Yeni Konya, Yeni Meram, Zaman, Işık, 9 Temmuz 1961, s.1.

¹²⁶ Yeni Konya, Yeni Meram, Zaman, Işık, 10, 11 Temmuz 1961, s.1.

¹²⁷ Yeni Konya, 19 Temmuz 1961, s.1; Yeni Meram, 17 Temmuz 1961, s.1.

¹²⁸ Yeni Meram, 2 Ağustos 1961, s.1.

¹²⁹ Yeni Meram, 23 Eylül 1961, s.1.

¹³⁰ Yeni Konya, 11, 18 Eylül 1961,s.1.

¹³¹ Yeni Meram, 26, 28 Eylül, 5, 6, 11, 13 Ekim 1961, s.1.

verilmiştir. Yeni Konya gazetesinde siyasi faaliyetler şu şekilde duyurulmuştur. “Partiler Ne Yapıyor” başlığında duyurmuştur: “AP: Sait Sina Yücesoy Konuştu. CHP: Memleket Meseleleri Üzerinde Duruldu. CKMP: Bölükbaşı Geliyor. YTP: İstifalar Yalanlanıyor.”¹³² Zaman gazetesi ise CHP'nin faaliyetlerini ön plana çıkarmış ve CHP adaylarının tanıtımını yapmıştır. Diğer partilerle ilgili haberleri CHP ile olan ilişkileri şeklinde vererek taraf olma durumunu açıkça sergilemiştir.
133

Seçim sonuçları hakkında yapılan tahminlerde CHP'ye taraf olma durumu dikkat çekmiştir. Seçim sonuçları hakkında Hasan Ali Tuna tarafından yapıldığı belirtilen bir tahmine yer verilmiştir. Tahmine göre CHP 10, AP 2, YTP 1, CKMP 3, Senato için CHP'ye tam şans verilmiştir. Seçim Öncesi adlı köşede Sofu Tuğrul Konya'da CHP'nin ileride olduğunu, CHP'nin iktidar olacağı kanaatinin yaygın olduğunu, CHP'nin bir çeşit iktidar partisi gibi seçimlere girdiğini, iktidar partisinde olması normal sayılan avantajları kullandığını belirtmiştir.¹³⁴ CHP'den seçim haberlerinde Akşehir, Sarayönü, Ereğli ve Karapınar'da büyük bir vatandaş topluluğuna açık hava toplantısı yapıldığı duyurulmuştur.¹³⁵ “Seçim Öncesi” adlı köşede “Ötekiler Ne Çıkarır?” başlıklı yazıda AP ve CKMP'nin at başı beraber gittiği, YTP'nin 1 milletvekilliği alacağı, “Bütün bu hesap ve tahminleri alt üst eden bir sürpriz olmazsa ki olacağı imkânsız denebilir” diyerek Konya'da CHP'nin en az 9 milletvekilliği ile Mecliste temsil edileceği, senato seçimlerini hiç şüpheye yer vermeden CHP'nin alacağı, ülke genelinde CHP'nin 253 milletvekili ile iktidara geleceği şeklinde¹³⁶ tahminde bulunmuştur.

Seçimden bir gün önce manşetler “Türk Seçmeni Yarın Bir İmtihan Daha Verecek¹³⁷.” şeklinde atılmıştır. Seçim günü gazete manşetlerinde “Türk'ün Milli İradesi Bugün Belirecek”, “Oyumuzu Nasıl Kullanacağız?”, “Millet Bugün İmtihan Veriyor” ve “Seçim Yasakları” şeklinde yer almıştır. Vali Rebi Karatekin'in Konyalının seçimi vakar içinde yaşayacağı sözleri, geçmiş yıllarda katılım oranları verilmiş ve bu seçimde katılım oranının % 90 olma ihtimali olduğu belirtilmiştir. “Konya merkezde seçmen adedi 91.804, sandık adedi 385, Konya'da seçmen adedi 444.745” olarak verilmiştir.¹³⁸

Seçimden bir gün sonra “Milletvekili ve Senato Seçimi Dün Yapıldı”. başlıklı haberde Konya'da seçimlerin sakin ve olaysız geçtiği¹³⁹ sonraki günlerde oyların sayımının devam ettiği duyurulmuştur.¹⁴⁰

¹³² Yeni Konya, 4 Ekim 1961, s.1.

¹³³ Zaman, 5 Ekim 1961, s.1.

¹³⁴ Yeni Konya, 7,9 Ekim 1961, s.1.

¹³⁵ Zaman, 13 Ekim 1961, s.1.

¹³⁶ Sofu TUĞRUL, “Ötekiler Ne Çıkarır?”, Yeni Konya, 10 Ekim 1961, s.1.

¹³⁷ Yeni Meram, 14 Ekim 1961, s.1.

¹³⁸ Yeni Konya, Zaman, 15 Ekim 1961, s.1.

¹³⁹ Yeni Meram, 16 Ekim 1961, s.1.

¹⁴⁰ Işık, 16 Ekim 1961, s.1.

Seçim sonuçları ile ilgili haberler “Dün Yurtta Tarihi Seçimler Yapıldı.” şeklinde verilmiştir. Haberlerde CHP ve AP'nin iktidar için yarıştıkları, hiç bir partinin kesin çoğunluk sağlayamayacağı belirtilmiştir. CHP'nin Senato seçimlerini kazandığı bildirmiştir. Yaklaşık sonuçlar verilmiştir. 18 Ekim tarihli gazetelerde kesin sonuçlar duyurulmuştur. YSK' nin bildirdiğine göre kesinleşen Konya milletvekillikleri sonuçları verilmiştir. Kesin sonuçlar CHP'nin 5 Senatörü Ahmet Onar, Muammer Obuz, Muhittin Kılıç, Sedat Çumralı, Mustafa Dinekli, Milletvekilliklerinin partilere göre dağılımı ise şöyledir: CHP: İhsan Kabadayı, Mehmet Rüştü Özal, Fakih Özlen, Samet Kuzucu, Fakih Özfakih, Vefa Tanır, AP: Ahmet Gürkan, Sait Sina Yücesoy, Faruk Sükan, Cahit Yılmaz, CKMP: Kadircan Kafalı, İrfan Baran, Kemal Ataman, Ömer Kart, YTP: Mekki Keskin, Selçuk Aytan.¹⁴¹

Basında bundan sonraki gelişmelerde iki önemli olay işlenmiştir. Birincisi Cumhurbaşkanlığı seçimine Gürsel'in aday olup olmayacağı, ikincisi ise seçimi tek başına iktidar olacak bir parti kazanmadığına göre koalisyonun nasıl oluşacağıdır. Bu konular gazetelerde derinlemesine işlenmiştir. “Cumhurbaşkanlığı için Gürsel adaylığını koyacak. Gazetecilerle görüşen Gürsel Cumhurbaşkanı olursa “On Dört”leri senatoya alacağını söyledi.” haberinde Gürsel'in üzerinde en çok durulan isim olmakla beraber Ali Fuat Başgil'den bahsedenlerin de sayısının az olmadığı belirtilmiştir. AP'nin Başgil'i destekleyeceği ancak Gürsel'in seçileceğine kesin gözle bakanların çoğunlukta olduğu belirtilmiştir. Başkan seçimi ve Hükümet kurulması günün mevzuu” “Gürsel mi? Başgil mi?” “Gürsel Cumhurbaşkanlığı için normal aday görülüyor. İtimat edilir kaynaklara göre Gürsel adaylığını koyacaktır. Gürsel'in beyanati “Başladığım işi yarım bırakmam, herhangi bir resmi teklif almış değilim ancak sıhhatim gayri müsait olsa da bu kritik durumda memlekete hizmetten asla kaçınmam.” “Cumhurbaşkanlığı için partilerde fikir ayrılığı var. AP sağ kanadı ile CKMP Gürsel 'in Cumhurbaşkanlığını istemiyor. CHP ile AP mutedilleri ise Gürsel 'in başkanlığına taraftar. AP'nin Ali Fuat Başgil'in ismini ortaya attı” CHP'lilerin diğer partilere nezaket ziyareti yaptığı, bu davranışın yerinde ve kardeşlik ruhunu belirten jestinin memnuniyet yarattığı belirtilmiştir. “CKMP Koalisyona girmeyeceğini söylüyor.” MBK'nin dörtlü bir koalisyon oluşması için gayret ettiği fakat bazı basın organları ve partililerin tutumunun şüphe uyandırdığı belirtilmiştir. YTP'nin ise tarafsız bir başbakan idaresinde koalisyona gireceğini ima ettiği haberlerine yer verilmiştir Koalisyonlarla ilgili Sıtkı Ulay'ın açıklaması dikkat çekmiştir. “Bütün partilerin üzerinde bir milli menfaat partisi vardır.”¹⁴²

TBMM'nin açılışı ile ilgili haberler yer almıştır. Yemin töreninden sonra parti gruplarının toplanıp başkanlık divanları için adaylarını tespit edecekleri bildirilmiştir. Haberde Senato ve Meclis üyelerinin yapacakları yeminin metni verilmiştir: “Devletin bağımsızlığını, vatanın ve milletin bütünlüğünü

¹⁴¹ Yeni Konya, Yeni Meram, Zaman, Işık, 16, 17, 18, 19 Ekim 1961, s.1.

¹⁴² Yeni Meram, 20, 21, 23 Ekim 1961, s.1; Yeni Konya, 18, 19, 20, 21 Ekim 1961, s.1.

koruyacağıma, milletin kayıtsız şartsız egemenliğine, demokratik ve laik cumhuriyet ilkelerine bağlı kalacağıma ve halkın mutluluğu için çalışacağıma namusum üzerine söz veririm.” Meclisin açılışı ile ilgili haberlere yer verilmiştir: “Büyük Millet Meclisi muhteşem bir törenle açıldı.” Haberin devamında Başkan Gürsel'in tarihi bir konuşma yaptığı, adalet, insaf ve vicdanı hiçbir zaman elden bırakmadıklarını söylediği belirtilmiştir. Mecliste İnönü'nün en yaşlı üye sıfatıyla Meclis Başkanlığını yaptığı haberleri verilmiştir.

Cemal Gürsel'in Cumhurbaşkanı seçildiğini duyuran haberin ayrıntısında oylamaya katılan 607 üyeden 434 'ünün Başkan Gürsel'e oy verdiği ve Gürsel'in seçildikten sonra Anıtkabir'i ziyaret ettiği ve tebrikleri kabul ettiği yazılmıştır.¹⁴³

Kurulacak yeni hükümetle ilgili haberler “Başkan Gürsel İnönü'yü Başbakanlığa seçti. İnönü kısa bir müddet içinde kabinesini kurarak programını mecliste okuyacak ve güvenoyu isteyecek.” ve “İnönü kabine için temaslara başladı. Başbakan İnönü koalisyon için ilk teması Bölükbaşı ile yaptı.” şeklinde verilmiştir. İnönü'nün bir resminin altında “İnönü kabinesine bakan arıyor.”¹⁴⁴ İnönü'nün kabine kurulması için prensiplerinin, ülkede huzur ve demokrasinin yerleşmesi olduğunu ifade eden açıklamaları yer almıştır.¹⁴⁵

Hükümetin kurulması Zaman gazetesinde “İnönü Programını Mecliste Okudu.”¹⁴⁶ haberi verilmiştir. İlerleyen günlerde İnönü Kabinesinin güvenoyu aldığı, oylamaya 351 milletvekilinin katıldığı, 269 beyaz oy, 78 çekimsiz ve 4 kırmızı oy kullanıldığı belirtiliyor. AP-CHP Koalisyonu güvenoyu aldığı ve güvenoyu aldıktan sonra parti liderlerinin İnönü'yü tebrik ettikleri son dakika haberi olarak verilmiştir.¹⁴⁷

SONUÇ

Yazılı basın konusunda tecrübe ve zengin bir birikime sahip Konya basını 27 Mayıs Askeri Müdahalesi sırasında ve sonrasında ulusal basında olduğu gibi müdahaleden yana bir tutum içine girmiştir. 27 Mayıs Askeri Müdahale öncesinde ve sonrasında tutarlı bir tavır sergilememiştir. Müdahale öncesinde Başbakan'ın Konya'ya geleceği aylarca haber konusu yapılmıştır. Başbakan ve Hükümet hakkında herhangi bir eleştiri veya olumsuz bir habere rastlanmazken hatta övgü ile bahsedilirken, müdahaleden bir gün sonra tamamen farklı bir tavır sergilenmiştir. Bu tarihten sonraki haberlerde eski iktidar sahiplerinden haberlerde ve makalelerde de olumsuz şekilde bahsedilmesi dikkat çekmiştir. Bu durumu askeri yönetimin etkisi şeklinde yorumlamak mümkündür.

¹⁴³ Yeni Konya, Yeni Meram, Zaman, Işık, 27 Ekim 1961, s.1.

¹⁴⁴ Yeni Konya, 11, 12, 14 Kasım 1961, s.1; Yeni Meram, 11 Kasım 1961, s.1.; Zaman, 12 Kasım 1961, s.1.

¹⁴⁵ Zaman, 13 Kasım 1961, s.1.

¹⁴⁶ Zaman, 28 Kasım 1961, s.1.

¹⁴⁷ Zaman, 28 Kasım 1961, s.1. Yeni Konya, 28 Kasım, 3 Aralık 1961, s.1.

Yasama, yürütme ve yargı güçlerinden sonra “dördüncü güç” olarak kabul edilen basın, kamuoyu oluşturmada gücünü kullanarak ülke yönetimine katılmaktadır. Bazen kamuoyu lehine bazen de aleyhine sonuçlar doğuran basının etkisini her geçen gün biraz daha artırdığı bir gerçektir. Ülke yönetiminde etkili olan güçlerden biri olan ordunun yakın tarihimize damgasını vuran 27 Mayıs Müdahalesi karşısında Konya basını da tarafsız kalmamış ve ordu lehine kamuoyu oluşturmuştur.

Basın, Anayasa oylaması ve seçimlerde yanlı tutumunu devam ettirmiş, Anayasaya “evet” denmesi için açık bir kampanya yürütmüş yazılan köşe yazıları ve makalelerle kamuoyu yaratmaya çalışmıştır. Türkiye genelinde olduğu gibi Konya’da da Anayasaya evet oyu verenlerin oranı % 62’dir. Yeni dönemin seçim sürecinde ise daha tarafsız davranmaya çalışan basın, bütün siyasi partilerin adaylarını tanıtmaya faaliyetlerine ağırlık vermiş, yine partilerin adaylarını belirlerken millet çıkarlarının göz önünde bulundurulması uyarılarına dikkat çekmiştir. Köşe yazılarında seçim sonuçlarının tahminleri yapılırken CHP’nin kazanmasına kesin gözü ile bakılırken seçim sonrası tahminlerin aksine hiçbir partinin tek başına iktidarı sağlayamaması nedeniyle koalisyon olasılıkları üzerine haberler yapılmıştır.

27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi, demokrasi hayatımızın bundan sonraki dönemlerine de örnek oluşturmuş ve Türkiye’ye askeri müdahale geleneğini getirmiştir. Burada belirtmek gerekir ki demokrasi uzlaşma rejimidir. İktidar ve muhalefet partilerinin ülke çıkarlarını gözeterek ılımlı ve yapıcı bir ilişki sergilemeleri o dönemde olduğu gibi günümüzde de en çok ihtiyaç hissedilen bir durum olmuştur. Her dönemde başvurulacak tek hakemin millet olduğu unutulmamalıdır.

KAYNAKLAR

- AKŞİN, Sina, (1998) *Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi*, İmaj Yayıncılık, 3. Baskı, Ankara.
- AYDEMİR, Şevket Süreyya (1999) *İhtilalin Mantiği ve 27 Mayıs İhtilali*, 6. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- ÖZDAĞ, Ümit (1997) *Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali*, Boyut Yayın Grubu, İstanbul.
- ÖZDEMİR, Hikmet (1990) "Siyasal Tarih 1960-1980", *Türkiye Tarihi 4*, (Ed. Sina AKŞİN), 2. Baskı, Cem Yayınevi, İstanbul.
- Işık Gazetesi*'nin Mayıs 1960 ile Aralık 1961 arası nüshaları
- Öz Demokrat Konya Gazetesi*'nin Mayıs 1960 ile Aralık 1960 arası nüshaları
- Yeni Konya Gazetesi*'nin Ocak 1960 ile Aralık 1961 arası nüshaları
- Yeni Meram Gazetesi*'nin Ocak 1960 ile Aralık 1961 arası nüshaları
- Zaman Gazetesi*'nin 26 Ağustos 1960 ile 7 Aralık 1961 arası nüshaları

TÜRKİYE'DE YABANCI DİL ÖĞRETİMİNDE MOTİVASYON-YÖNTEM SORUNU VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Yrd. Doç. Dr. Mustafa ARSLAN
International Burch University
Education Faculty
Turkish Language and Literature Teaching
arisan66@hotmail.com

Yrd. Doç. Dr. Azamat AKBAROV
International Burch University
Education Faculty
English Language Teaching
azamatakbar@yahoo.com

Özet

Son asırlarda ulaşım ve iletişim araçlarının mesafeleri kısaltmasıyla toplumlar arasındaki yakınlaşma kaçınılmaz olmuş ve bu duruma paralel olarak yabancı dil öğretiminin önemi bir kat daha artmıştır. Dünyada durum böyleyken Türkiye'de yabancı dil öğretiminden alınan olumsuz sonuçlar güncel tartışma konusudur. Türkiye'de bireylerin isteklendirilememesi ve uygulanan yanlış yöntemler toplumda yabancı dil öğretimine karşı ciddi ön yargılar oluşturmuştur. Türkiye'de yabancı dil öğretiminin önünde önemli bir problem olarak görülen motivasyon-yöntem sorunları ve çözüm yolları bu makalede irdelenmiştir. Elde edilen bulgular sonucunda Türkiye'de yabancı dil öğretiminde sorun teşkil eden nedenler, motivasyon ve metot temelli problemler olarak tespit edilmiş ve bunlara çözüm önerileri geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye'de yabancı dil öğretimi, öğretim metotları, motivasyon, çözüm önerileri

THE MATTER OF MOTIVATION-METHOD AND SOLUTION OFFERS İN FOREIGN LANGUAGE TEACHİNG İN TURKEY

Abstract

Nations that started to develop within time usually placed significant importance in foreign language learning because of military issues, marriages, migration, politics, colonialism, and economic reasons. Because of improved transportation means in the last centuries, the communications endeavors among the societies have turned the foreign language into a sector. As a response to that situation, foreign language teaching has become a major controversy in Turkey. A serious prejudice has been observed in Turkish community due to the wrong implementation of the foreign languages. In this communication age in which foreign language teaching has become so important, motivation and method problems which were considered to be important problems and solutions to them have been studied in this article. According to the research results, the main problems of foreign language teaching are categorized into motivation-based and methodology-based problems.

Keywords: foreign language teaching in Turkey, teaching methods, motivation, solution offers.

GİRİŞ

İnsan sosyal bir varlıktır. Tabiatı itibariyle tek başına yaşayamaz. Duygu ve düşüncelerini hep biriyle paylaşmak ister. Maddi ve manevi ihtiyaçlarını gidermek için bir arada yaşamak zorundadır. Doğal süreçte çevresiyle iletişime geçen insanlar gizli anlaşmalar sistemiyle dilleri oluşturmuşlardır. Birlikte yaşamının neticesinde cemiyetleri meydana getirmişlerdir. Belli bir refaha erişen ve yüksek bir kültür oluşturan milletler gelişmeye devam emişler zamanla farklı cemiyetlerle iletişim kurmuşlardır. Cemiyetlerin varlığından itibaren sonsuz ihtiyaç sahibi insan, farklı kültürlerden faydalanmak veya onları etkilemek için yabancı dilleri kullanmaya başlamıştır (Ergin 1997: 7-16).

Dışarıya açılmakta olan Türkiye son zamanlarda dünya ile yoğun siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkiye girmiştir. Aynı oranda yabancılar da Türkiye'ye benzer sebeplerden dolayı ilgi duymaya başlamışlardır. Bu etkileşimin odağındaki vasıta hiç şüphesiz ki İngilizcedir. Dünyaya açılan Türk vatandaşlarının en büyük problemi ortak iletişim aracı olan İngilizceyi bilmiyor olmalarıdır. Bu durum vatandaşlarımızı psikolojik olarak etkilemektedir. Teknolojik iletişim araçlarının ülkeler, kültürler arasındaki sınırları kaldırmasına, Türk insanının dünyaya açılmasına rağmen yabancı dil öğrenmeye yönelik ilgi kısmen artmıştır.

Genellikle isteklendirme ve yönetime dayalı yaş, cinsiyet, kişilik, motivasyon, yaşam deneyimleri ve öğrenme stilleri gibi etkenler yabancı dil öğrenenleri öğrenme sürecinde etkilemektedir (Tok 2007:196). Türkiye'de bu faktörler derinlemesine sentez edilip yeni çözüm yolları geliştirildiği takdirde yabancı dil öğretimi sağlam bir zemin üzerine oturması söz konusu olacaktır.

Türkiye'de okullarda üniversite eğitimiyle birlikte 10 yıl boyunca 700-800 saat yabancı dil öğretimi yapılmaktadır (Tarcan 2004:3). Bu kadar emek ve zamana rağmen yabancı dil öğretiminde istenilen başarının çok altında sonuçlar elde edilmektedir. Türkiye'de öğrenciler bir dayatma ile sadece not alıp yabancı dil dersini geçme yönünde koşullanmışlardır (Bayram 1996:211). Bunun en önemli nedeni yıllardır tartışılan ancak çözüm üretilmeyen yöntem ve motivasyon sorunudur.

Türkiye'de yabancı dil öğretiminde istenilen dönütün alınamamasına sebep olan sorunlar üzerine yapılan bu çalışmada iki önemli problemle karşılaşmıştır;

1. Türkiye'de Yabancı Dil Öğretiminde Motivasyon Eksikliği Sorunları
2. Türkiye'de Yabancı Dil Öğretiminde Yöntem Sorunları

Motivasyona dayalı sorunlar üç ana başlıkta, yöntem kaynaklı sorunlar ise dört ana başlıkta toplanmış ve çözüm yolları bu çerçevede incelenmiştir.

1. TÜRKİYE’DE YABANCI DİL ÖĞRETİMİNDE MOTİVASYON EKSİKLİĞİ SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Dil, kültür ve düşünce ilişkisinin dil öğretimine yansıtılması, öğrencinin kendini huzurlu hissedebileceği öğrenim ortamının sağlanması, öğrencide öğrenme isteğinin artırılması, hata yapma korkusundan arındırılması ruh dilbilim çalışmalarının dil öğretimine yansıyan bazı örneklerdir (Şahin 2007:468). Günümüzde yabancı dil öğretiminde motivasyona bağlı konular artık bilimsel bir kimlik kazanmıştır. Yabancı dil öğretiminin temel unsurlarından biri olan isteklendirme (motivasyon) çalışmaları yapılmadan yabancı dil öğretiminin amacına ulaşamayacağı bir gerçektir.

1.1 Yetişkinlerin Yabancı Dil Öğrenme Sorunları

Motivasyon ve kendine güven dil öğreniminde bireyi direk etkileyen iki önemli faktördür. Yetişkinler açısından bakıldığında öğretmen, bireylerde yabancı dili öğrenebileceklerine dair etkinliklere çokça yer vermelidirler. Yetişkinler telaffuz hatalarından ve yanlış yapacağım endişesinden dolayı yabancı dil öğrenmekten uzaklaşırlar (Tutaş 2000a:368). Hâlbuki tüm doğrulara, güzelliklere hata yapılarak ulaşılabilir. Yabancı bir dili öğrenen bireyler korkmadan, çekinmeden hatta alay konusu olsalar bile heyecanlarını yitirmeden meselenin üzerine gitmelidirler. Zamanla hatalarının üzerine giden bireyler öğrenilen yabancı dili konuşmaya başladıkça bu işten zevk alacaklardır.

Yetişkinler arasında yabancı bir dil öğrenmenin zor olduğu ön yargısı yabancı dil öğrenmek isteyenleri olumsuz motive etmektedir. İnsanlar belli bir yaştan sonra artık yabancı bir dili öğrenme kabiliyetlerini yitirdikleri inancına sahiptirler. Ancak gramer konularını matematik öğrenir gibi bol miktarda alıştırmaya yaparak yabancı bir dili öğrenebilecekleri yetişkinlerin bilinçaltına yerleşmiştir. Yetişkinlerin bu şekilde yabancı bir dili öğrenebilecekleri tek yol olarak gösterilmektedir. Bu yaklaşım doğal olarak yetişkin bireyleri yabancı dil öğrenmekten vazgeçirmektedir.¹

Türkiye’de *yanlış yaparım korkusu* bireyleri yabancı dil öğreniminden uzaklaştırmaktadır. Derste öğretmen bu durumla karşılaştığında yapılan yanlışları olağan karşılamalıdır. Öğrencinin yanlışlarına dikkati çekmemeli ve öğrenciler yabancı dilde konuşurken sabırsızlık göstermemelidir. Öğrencinin konuşmalarında cümle kuruluşuna değil, konuşmanın içeriğine önem vermelidir. Öğrencinin yanlış yapmasından ötürü duyduğu kişisel yenilgiyi azaltma yollarına başvurmalıdır (Ekmekçi 1983a:113).

Türkiye’de yetişkinlerin yabancı dil öğrenimine yönelik sorunları kendi öz kaynaklarımız değerlendirilerek çözüm yolları aranmalıdır. Çünkü anadilin yapısını yabancı dillerle karşılaştırabilen dilbilimcilerimiz yine yabancı dillerin en kolay

¹ <http://www.scribd.com/doc/9677256/Yabanc-Dil-Oreniminde-Temel-Prensipler>. 24.02.2009. 07:30

hangi yöntemlerle öğrenilebileceğini açıklayabilirler. Divanü Lgati't-Türk'te kullanılan yabancı dil öğretim metotları bu açıdan çok önemlidir. Eserde yabancı dil öğretiminin temelini oluşturan; kültür aktarımı, tüme varım yöntemi, iki dillilikle ilgili hususlar, yabancı dil öğretimi açısından bir sözlük olması ve lengüistik metot gibi konular üzerinde durulur (Onan 2003:436-442). Yetişkinler yabancı dildeki kelimeleri kendi doğal dokuları, metin içerisinde göreyerek daha iyi öğrenebilirler. Kaşgarlı, Dîvânü Lûgati't-Türk'te Araplara öğretmek istediği kelimeleri bir ata sözü, deyim veya şiiirle örneklendirerek doğal dokularının içinde sezdirerek öğretme yöntemini kullanmıştır (Çiftçi 2003:73). Dolayısı ile mevcut literatür incelenmeli ve ikinci dil edinimine dair kendi öz tecrübelerimiz gün yüzüne çıkarılarak uygulanmaya konmalıdır.

1.2.Yabancı Dil Öğretiminde Toplumsal Mutabakat

Bir ülkede yabancı dil konuşma oranı ne kadar yüksek ise paralel olarak yabancı dil öğrenmek için gösterilen gayret de o oranda yüksektir. İnsanlar yabancı bir dili öğrenme rekabeti içindedirler ve hedefe ulaşmak için sonuna kadar mücadele ederler. Türkiye'de bireyler kendilerini, iradelerini yabancı bir dili öğrenmek için zorlamamaktadır. İnsanlar, genellikle hedefli çalışmak fikrinden ürkerler. Çünkü hedef koymak, kişiyi bağlayan ve yer yer strese sokan bir durumdur. Diğer yandan kişiler, hedeflerine ulaşamazlarsa hayal kırıklığına uğrayacaklarını ve sözlerini tutamamış olacaklarını düşünürler. Tabiatıyla, yabancı dil öğrenmek isteyen kişilerde de aynı tutum vardır.² Bireyler kendilerini zora sokmaktan, bağlamaktan korkarlar ve bir yabancı dil öğrenme riskini almazlar.

Türk vatandaşlarının yurt dışında genellikle iç içe, yakın yaşıyor olmalarının ve hâkim olan toplulukla iletişim kurmakta zorlanmalarının nedeni de o ülkenin dilini öğrenmemektir. Türk vatandaşları yerel dili öğrenip sosyal hayatın içine girmektense kendi içinde kalmayı tercih etmektedirler. Hatta kimi zaman bu durumdan kurtulmak için birkaç kez dil kurslarına katılma atağı olmaktadır. Ama bu kursların devamlılığı sabır gösterilmediği için uzun sürmemektedir. Öğrenmek istiyorum ama öğrenemiyorum, şeklindeki sonuçsuz kalan girişimleri başkaları da takip etmektedir.

Yabancı dil öğrenmede farklı milletlerin birden çok farklı dilleri (İngilizce, Fransızca, Almanca, Rusça, Arapça) çabuk öğreniyor olmalarının olumsuz yansımından söz etmek de mümkündür. Bireylerin anadili, öğrendiği yabancı dille aynı yapısal grupta ise o dili edinmesi kolay olmaktadır. Eğer değişikse öğrenim süreci ve gösterilecek çaba artmaktadır (Ekmekçi 1983b:111). Örneğin İngilizce, Fransızca, Almanca, Rusça gibi yeryüzünde çok konuşulan diller Hint Avrupa dil ailesinin ortak üyeleridir. Hem akrabalık bakımından hem de yapı olarak bu diller birbirine yakındır. Ana dili bu dillerden biri olan bu milletlerin Hint Avrupa dil ailesindeki başka bir dili öğrenmeleri de kolay olmaktadır. Akraba olarak Arapça bu guruba girmese de yapı olarak Hint Avrupa dil ailesindeki dillere

² <http://dilfelsefem.blogspot.com/2007/03/trkiyede-yabanci-dil-retiminde-temel.html>. 28.10.2009

benzemesi yönüyle Arap toplulukları da bu dilleri öğrenmede daha avantajlı olabilirler. Bu diller gurubuna giren toplumların bu dillerden birini kolay öğrenmeleri çok doğaldır. Fakat millet olarak bize yansımaları, neden biz de bu milletler gibi kolayca yabancı bir dili öğrenemiyoruz? şeklinde olumsuz bir dönüşü söz konusudur. Meselenin bilimsel açıklaması böyle olsa da başkalarının kolayca yabancı bir dili öğreniyor olmaları tam tersine Türk vatandaşlarını pozitif yönde motive etmelidir.

1.3. Yabancı Dil Öğretimine Psikolojik Karşıtlık

Milletlerin özünü oluşturan ve kültürlerin temel taşı olan ana dili mutlaka muhafaza edilmelidir. Yabancı dil öğretimi ön plana çıkarılarak ana dili eğitimi arka plana atılmamalıdır. Ana dili bilinci oluşmayan bireylerde millet olma bilinci de zayıf kalmaktadır. Almanya’da doğan ve ana dili Almanca olan Türk ailelerin çocuklarında bu durum açık olarak görülmektedir. Bir milleti, kültürü ortadan kaldırmamanın en etkili yolu dilini yok etmektir. Konuyla ilgili olarak Konfüçyüs’e soruldu: Bir ülkeyi yönetmeye çağırıldığınız, yapacağınız ilk iş ne olurdu? Büyük filozof şöyle cevap verdi: Hiç şüphesiz, dili gözden geçirmekle işe başladım. Çünkü dil düzensiz olursa sözler düşüncüyü iyi anlatamaz, düşünce iyi anlatılmazsa yapılması gereken şeyler doğru yapılamaz, görevler gereği gibi yapılmazsa adetler ve kültür bozulur, adetler ve kültür bozulursa adalet yanlış yola sapar, adalet yoldan çıkarsa şaşkınlık içine düşen halk, ne yapacağını, işin nereye varacağını bilmez. Bu sebeple hiçbir şey dil kadar önemli değildir.”³ Bu bakış açısı doğru olmakla birlikte Türkiye’de ana dili yok olacak endişesi ile yabancı dil eğitimi malzeme yapılmakta ve yabancı dil öğretimine karşı psikolojik bir baskı oluşturulmaktadır.

“Dil, düşünce, kültür ve medeniyet arasında o kadar hassas ve güçlü bir ilişki vardır ki insanların kullandıkları dile hâkim olmak, onların düşüncelerine hâkim olmak demektir. Bir milletin dilini ele geçirenler, o milletin geleceğine de yön vereceklerdir” (Alan 1994:5). Dünyada sömürgeci ülkeler dillerini ve kültürlerini baskı altına aldıkları toplumlara zorla kabul ettirmişlerdir. Bugün sömürge ülkelerinde yerli halk kendi dilini değil işgalci devletin dilini kullanmaktadır. İşgalci devletler kontrolleri altına aldıkları milletlerin ilk önce dillerini değiştirmişlerdir. Bu değişim çok bilinçli ve programlı bir şekilde yapılmıştır. Şimdi bu ülkelerde insanlar işgalci devletlerin dilini zorlama olmadan, doğal olarak edinmekte ve öğrenmektedir. Türkiye açısından bakıldığında yabancı dillerin öğretimiyle başka kültürlerin etkisi altında kalma ve o dili ana dili yerine kullanma düşüncesi söz konusu bile olamaz. Aşağıda tablo 1’de sömürgeciliğin bazı Afrika ülkelerinin dillerine nasıl nüfuz ettiği rakamlarla verilmiştir (Şenesen 2000:30-33). Türkiye okullarında ve üniversitelerinde, yabancı dille öğretim bu rakamlarla karşılaştırıldığında endişelerin yersiz olduğu görülecektir.

³<http://www.main-board.net/guncel-sorunlar-ve-hayat/169692-turkceye-dikkat-et-turkche-olmadan-once.html/>12.10.2009

Ülke	İngilizceyle Eğitim Yapan Üniversite Sayısı / Toplam Üniversite Sayısı	Üniversitelerde İngilizceyle Eğitim Gören Öğrenci Sayısı İle Yüzdesi
Nijerya	24 / 24	40.000 / %100
Kenya	5 / 5	40.000 / %100
Etiyopya	2 / 2	21.000 / %100

Tablo 1.Üniversitelerinden En az Birinde Yalnız İngilizce Eğitim Yapılan Ülkeler

2. TÜRKİYE'DE YABANCI DİL ÖĞRETİMİNDE YÖNTEM SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Dilbilgisi-Çeviri yöntemi (Grammar-Translation Method), Düzvarım Yöntemi (Direct method), Kulak-Dil Alışkanlığı Yöntemi (Audio-lingual Method), Bilişsel Öğrenme Yaklaşımı (Cognitive-Code Method), Doğal Yöntem (Taturam Method), İletişimci Yaklaşım (Communicative Method), Seçmeli Yöntem (Eclectic Method) ve Tüm Fiziksel Tepki Yöntemi gibi farklı yabancı dil öğretim yöntemleri eskiden beri deneneğelmektedir (Deliçay 2007:63-82). Yöntem tartışmalarının hala devam ettiği günümüzde yabancı dil öğretiminin bir sanat olduğu ölçüde bir bilim olabileceği fikri kabul edildiği zaman bu konuda önemli bir mesafe kat edilecektir (Kocaman 1983:379-380). Yabancı dil öğretiminin tek bir yöntemle gerçekleştirilemeyeceği ve çok yönlü faaliyetlerle ancak amacına ulaşması söz konusudur. Bu çerçevenin temel unsurları olan motivasyon ve yöntem yanlışlıkları Türkiye'de yabancı dil öğretiminin önündeki temel sorunlardır. Bu çalışmada Türkiye'de yabancı dil öğretiminin sorunların vurgu yapılarak çözüm yolları ortaya konmaya çalışılmıştır.

2.1. Yabancı Dil Öğretimine Küçük Yaşlarda Başlanmalı

Türkiye'de eğitim dili Türkçe'dir, okul öncesi eğitimden itibaren Türkiye'de çocuklar anadillerinde eğitim görmelidirler. Türkiye'de okullarda çocuklar tüm dersleri Türkçe öğrenmelidirler. Türkiye okullarında iki dilli eğitim asla düşünülemez. Çünkü bu durum çocukların anadili bilincinin gelişmesini engeller. Ancak başka bir dil, yabancı dil şeklinde öğretilir. Bu bakımdan iki dilli eğitim ve yabancı dil eğitimi birbirine karıştırılmamalıdır. Yabancı dil eğitimi denince aklı iki dilli eğitim veya yabancı dilde eğitim gelmemelidir.

Yabancı dil öğretimine, edinimine küçük yaşlarda başlanmalıdır. Çünkü dil bilimciler ve eğitimciler küçük yaşta yabancı dil öğretiminin çocuğun bilişsel gelişimine katkıda bulunacağını belirtmektedirler. Anadil edinimi süresince öğrenilen yabancı dil çocuğun sadece hedef dil becerileri geliştirmesini, sağlamaz aynı zamanda anadilindeki edinim sürecini de hızlandırır (İlter ve Er 2007:21-22).

Türkiye’de konuyla ilgili yeni adımlar atılmaya başlanmıştır. Ancak öğretim metodu olarak çocukların ilgisini çekecek yaklaşımlar hala ortaya konamadığından yeni bir dil öğrenimine, edinimine erken yaşta çocuklar veda etmektedirler.

Çocukların, yetişkinlere göre ikinci bir dili daha kolay, çabuk öğrenebildikleri ve sezgisel bir dil kabiliyetine sahip oldukları fikri yaygındır. Amerika’ya göç eden çocuklar üzerinde yapılan bir araştırmaya göre 1-6 yaş arasındaki çocukların %68’inin dili aksansız konuştuğu tespit edilmiştir. 10-13 yaş arasındaki çocukların ise %7’sinin aksansız konuştuğu saptanmıştır. 3-7 yaş arası çocukların edinilen dilin daha çok fonetik özellikleri üzerinde durdukları görülmüştür. Okul öncesi çocuklar edinilen ikinci dili daha doğru telaffuz ederek öğrenmektedirler (Tutaş 2000b:365-367). Bu sebeple iyi bir yabancı dil eğitimine erken yaşlarda başlanmalıdır.

Çok dilli ortamlarda çocuklar öz kültürlerini algılamada zorlanabilirler. Ancak Almanya’da yaşayan Türk vatandaşlarının çocukları, Alman okullarında ana dillerinden ve kültürlerinden uzak bir eğitim almalarına rağmen hem kültür hem de Türkçeyi öğrenme yani kültürel değerler bakımından benliklerinden çok bir şey kaybetmedikleri görülmektedir. Bu durumda Türkiye’de okula giden bir çocuğun öz kimliğini unutacak düşüncesi ile ikinci bir dili edinmesini sınırlamak tartışma konusudur. Almanya’da yetişen ve birden çok dili konuşan Türk çocuklarının öz güvenleri, Türkiye’de büyüyen ve sadece ana dilini konuşabilen çocukların özgüvenlerinden yüksek olduğu dikkatlerden kaçmamaktadır.

Bir çocuk uygun ortam oluştuğunda aynı anda birçok dili edinebilir. Kişisel gelişimci Melih Arat çocukların dil edinimiyle ilgili bir araştırmasında şu bulgulara ulaşmıştır: Gelişimini izleme imkânı bulduğum bir bebek on yaşına kadar Türkçe, İngilizce ve Almancayı düzgün şekilde konuşabilecek, okuyup yazabilecek kadar öğrendi. Ana dili İngilizce olan bir dadıdan İngilizceyi, ana dilleri gibi Almanca bilen anne babasından Almancayı, Türkiye’ye geldiğinde de Türk arkadaşları ve ailenin dil bilmeyen büyükleriyle ve tabii anne babasıyla da Türkçe iletişim kurarak Türkçeyi öğrendi.⁴ Ana sınıfından itibaren çocukların yabancı bir dili edinmeye başlamaları en doğal yabancı dil öğretim metodlarından biridir.

2.2. Öğretmen ve Okulların Yanlış Uygulamaları

Türkiye’de bireylerin yabancı dil öğrenememelerinin sebeplerinden biri de uygulanan yanlış metodlar sebebiyle bireylerin motivelerini yitirmeleridir. Yabancı dilin, gramer konuları temel alınarak öğretilmesi Türkiye’de yabancı dil öğrenenlerde psikolojik olarak belli kalıtsal ön yargıların oluşmasına sebep olmuştur. Bu önyargılar nesilden nesile aktarılmakta ve bireyler yabancı dil öğrenimini daha başlamadan bırakmaktadırlar. İnsanlar kendi ana dillerinin gramerini öğrenirken bile isteksizlik gösterdikleri halde bir yabancı dili bu yöntemle

⁴<http://www.turkceogretimi.com/dil-ogretim-yontemleri/bir-cocuk-kolayca-nasil-yabanci-dil-ogrenir.html>./20.09.2009

öğrenmeye çalışmaları doğru değildir. Türkiye’de bu yöntemle İngilizce öğrenen kuşaklar, yabancı dil öğrenmekten çekinir hale gelmiştir. Hâlbuki yabancı dil öğretimi bir çocuğun ana dilini nasıl öğrendiği taklit edilerek yapılmalıdır. Yabancı dil öğrenen bireyler aynen ana dilin öğrenilmesinde olduğu gibi, duyarak, görerek ve tekrar ederek öğrenmek durumundadırlar (Sunel 1989:140).

Yabancı dil öğretiminde en önemli işlevi üzerinde bulunduran eğitimcilerin ders içinde ve hatta dışında (koridorda, bahçede) öğrettikleri dili kullanmamaları, öğrencileri motivasyon kaybına uğratmaktadır. Türkiye’de özel eğitim kurumlarını inceleyenler bilirler ki öğrencilerin İngilizceleri, telaffuzları gerçekten iyi derecededir. Çünkü öğrencilerin İngilizce iletişim kurabilecekleri her fırsatı değerlendirdikleri, dikkatleri çekmektedir. Teneffüs aralarında İngilizce öğretmenleriyle İngilizce iletişim kurmaları önemli bir tespittir. Yabancı dil öğreten eğitimciler gramer konularına hâkim oldukları kadar pratikte öğrettikleri dili konuşamaktadırlar. Türkiye’de ezbere dayalı yabancı dil öğretim yönteminden vazgeçilmelidir. Orta öğretimde ve üniversitelerde halen geçerli olan bu metot terk edilmeli ve çağdaş yeni yöntemler kullanmak gerekmektedir (Tokdemir 2000:524).

Türkiye’de uygulanan yabancı dil öğretim programları okullara, üniversitelere, kurslara vb. göre değişmekte olup bir birlik yoktur. Bundan dolayı orta öğretim kurumlarında uygulanan farklı programla yürütülen yabancı dil öğretimi yüksek öğretimin beklentilerine uygun olup olmadığı tartışma konusudur. Bu durumda orta öğretim ile yüksek öğretim arasındaki iletişim kopukluğu nedeniyle ulusal düzeyde bir yabancı dil eğitim politikası belirlenmemektedir. Böyle bir politikanın belirlenmesi ve uygulanması öğretimin etkinliği açısından gerekli olmasına rağmen gerçekleştirilememiştir (Demirel 1978: 46-50).

Özel üniversite, ortaöğretim ve ilköğretim kurumları yabancı dil öğretimi problemini belli ölçüde çözmüşlerdir. Ekonomik imkânlarla sahip bu kurumlar yabancı dil öğretimini, yurt dışından öğretmen getirmek (anadili İngilizce olan) suretiyle yapmaktadırlar. Yabancı biriyle iletişim kurmak öğrencilerin ilgi duydukları bir durumdur. Öğrencilerin ana dili İngilizce olan biriyle iletişim kurmaları, onunla birkaç cümle konuşmaları onları pozitif yönde motive etmektedir. Özel kurumların öğrencilere yaz tatilinde öğrendikleri dilin ülkesinde pratik amaçlı geziler düzenliyor olmaları, dil öğretimi açısından önemli bir yaklaşımdır.

Etkili ve yaygın yabancı dil öğretim yöntemlerinden bir diğeri ise öğrenilen dilin ülkesinde yaşamakla sağlanmaktadır. Gerçek ortamda öğrenilen dil edinildiği için kalıcıdır. Sokakta, pazarda, toplu taşıma araçlarında yani doğal ortamda şuaarsuzca dil edinilmektedir. Bu tür yabancı dil öğrenme etkinlikleri önceden tespit edilen bir ailenin yanında kalma ya da okullar arası öğrenci değişimi yapılarak gerçekleştirilir. Yurt dışında yüksek lisans ve doktora yapan akademisyenler de bu yolla akademik yabancı dili öğrenmektedirler. Ayrıca özel danışmanlık kurumları

yurt dışındaki yabancı dil kurslarına belli periyotlarla öğrenci göndererek yabancı dil öğrenmek isteyenlere yardımcı olmaktadır.

Türkiye’de yabancı dil öğretimi etkinliklerinin sonuçsuz kalmasına yol açan bir diğer önemli faktör de bireylerin ana dillerinin yapısını bilmemeleridir. Çünkü kendi ana dilini iyi bilmeyenlerin başka dilleri öğrenmesi kolay değildir. İnsanlar bir yabancı dili öğrenmek istiyorlarsa, öncelikle ana dillerinin dilbilgisi kurallarına kısmen hâkim olmalıdırlar. Duygu ve düşüncelerin başkalarına aktarılabilmesi, okunulan bir şeyin anlaşılabilmesi ve doğru düşünebilmek dili kullanma becerisine bağlıdır (İşeri 1996:21-27). Bu duruma başka bir açıdan bakıldığında “Bir yabancı dili bilmeyen, kendi dilini de tam olarak bilemez”. (Goethe)

Bireylere tek bir öğretim metoduyla yabancı dil öğretmek yerine, onların farklı öğretim metotlarına karşı tercih ve motivasyonlarının da farklı olabileceğini göz önüne alarak yabancı dil öğretim yöntemini buna göre uyarlamak ülkemizdeki yabancı dil öğretimini daha verimli hale getirecektir (Kabadayı 2003: 56).

2.3. Teknoloji Tabanlı Yabancı Dil Öğretimi

Günümüzde hızla gelişen teknoloji, insanların bireysel ve toplumsal düzeyde yakın ilişkiler kurmalarına olanak sağlamış, böylece yabancı dil öğrenimi için öteden beri duyulan gereksinme eskiye oranla alışılmış ölçülerin çok üstünde bir artış göstermiştir (Sebüktekin 1973:95). Sistemli olarak yaklaşık iki asırdır Türkiye’de yabancı dil öğretimi üzerinde çalışmalar yapılmaktadır. Türkiye’de politik olarak iktidar değişiklikleriyle birlikte değişik yabancı dil öğretim yöntemleri denenmiştir. Fakat ortaöğretimden başlayarak yükseköğretimin sonuna kadar devam eden yabancı dil öğretiminden geçen öğrenci, ne yazık ki hedeflenen düzeyde yabancı dili bilememektedir. Yabancı dil öğretiminde yapılan metot hataları sık sık yeni arayışları, çözüm yollarını gündeme getirmektedir (Çelebi 2006:286).

Eski Türkçede “Yek lisan yek beşer; dü lisan dü beşer” yeni Türkçesiyle “Bir dil bir insan iki dil iki insan” sözcüğü geçmişten beri yabancı bir dil bilmenin önemini özetlemektedir. Bu durumun farkında olan yabancı dil öğretim sektörü, yabancı dili kolay öğretecek metotlar ve eğitim teknolojileri üzerine yoğunlaşmıştır. Teknolojiyle yabancı dil öğretimi ticari bir kazanç yolu haline gelmiş ve bu alanda ciddi yatırımlar yapılmıştır. Çağımızda tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de yabancı dil öğretimi teknoloji destekli yöntemlerle yapılmalıdır.

Dünyada uygulanan yaygın teknoloji tabanlı yabancı dil öğretim ve edinim faaliyetleri incelendiğinde Bosna Hersek modeli dikkatleri çekmektedir. Bosna Hersek televizyonlarında filmler orijinal diliyle yayınlanmakta ve Boşnakçası altyazı olarak geçmektedir. Bosna Hersek televizyonlarında dublajlı film bulunmamaktadır. Boşnaklar filmleri (genellikle İngilizce) orijinal sesleriyle dinlerken Boşnakça altyazılı olarak okumaktalar ve bunun neticesinde Bosna Hersek sokaklarında herkes mutlaka İngilizce bir şeyler konuşabilmektedir. Problemin çözümüne bu açıdan bakıldığında televizyon başında uzun süre kalan

bir toplum olduğumuz gerçeği ortadadır. Bu durum bir zaman öldürme ya da zihni tembelleştirme yerine faydalı bir işe çevrilebilir. Ayrıca dublaj için harcanan enerji ve para kaybı ortadan kalkacak, üstelik zararlarından dolayı sıkça şikâyet edilen teknolojinin (televizyon) sunmuş olduğu olanaklardan olumlu bir şekilde faydalanılmış olunacaktır. Bu bir zorunluluk, politika haline getirildiği takdirde insanlar doğal olarak televizyondan dinlediği orijinal İngilizce kelime ve cümleleri öğrenecektir. Bu şekilde öğrendiği basit cümleleri bir iki defa kullanma fırsatı bulduğunda ise cesareti artacak, motive olacak ve bir yabancı dili öğrenebileceğine insanlar kendini inandıracaktır.

Türkiye’de örgün eğitim bağlamında okullarda veya kurslarda televizyon yayınları orijinal dilinde (İngilizce olabilir) ve anadili altyazı olarak verilerek bireylerin yabancı dil pratikleri geliştirilebilir. Formal eğitim çerçevesinde bu yöntemle çocukların yabancı bir dili öğrenmeleri, edinmeleri daha kolay ve hızlı gerçekleşecektir. Çünkü çocuklar anadillerini çevrelerinden duydukları sesleri taklit ederek edinirler. Türkiye’de uzun süre televizyon seyreden çocuklar, televizyondan işitecekleri yabancı sözcük ve cümleleri zamanla bir alışkanlık haline getireceklerdir. İkinci dil edinenler örgün eğitimle ilişkilendirilerek izleyecekleri TV programları, evde veya arabada dinleyecekleri radyo kanalları, okuyacakları gazeteler, dergi veya kitaplar, seyredecekleri sinema filmleri hedef dil üzerine yoğunlaştırılmalıdır (Vahapoğlu 2009:145).

Teknolojiyle birlikte değişen dünyada dil öğretimi de bu değişimden etkilenmiştir. Okula veya bir kursa gitmeden de insanlar yabancı dil öğrenme yoluna başvurumaktadırlar. Bilgisayar üzerinden hazırlanmış yabancı dil öğretim programları özellikle gençlerin ilgisini çekmektedir. Bilgisayar ortamında yabancı dil öğretimine yönelik görsel ve işitsel programlar geliştirilmiştir. Ancak bilgisayar ortamında hazırlanan dil öğretim programları doğal konuşma ortamındaki faydayı sağlayamamaktadır. Dil de canlı bir varlığa benzer. Doğal ortamlarda öğrenilir, edinilir. Teknolojik araçlar tek başına yabancı dil öğrenmede yeterli olamaz ancak yardımcı olabilir. Teknoloji tabanlı yabancı dil öğretim programları ve yardımcı ders araçları Türkiye’de istenilen düzeyde değildir.

Yabancı dil öğretiminde uygulanan metotların bireyin gereksinimlerine göre planlanmaması Türkiye’de yapılan yabancı dil öğretimi bireylerin gereksinimleri dikkate alınarak yapılmamaktadır. Başkan, (2006:5) bireylerin kendi öznel koşulları ve gereksinimleri doğrultusunda farklı becerilere ağırlık verilerek yabancı dil programlarının hazırlanması gerektiğini savunur. Bu anlamda yabancı dil öğretiminde, öğrencilerin ilgi ve merakları dikkate alınmalıdır. Öğrenciler neden yabancı bir dili öğrendiklerinin farkında olmalıdırlar. Yabancı dil öğretimi amaca yönelik olmalıdır, örneğin kişi mühendis olacaksa alanıyla ilgili konulara ulaşabilecek kadar İngilizce öğrenmelidir. Öğrencilere öğrendiklerini uygulayacak ortamlar sağlanmalıdır. Ders malzemeleri fiyatına ya da yurtdışından geliyor oluşuna değil, öğrencilerin ihtiyacını karşılama değerine göre edinilmelidir. Kişi ancak o zaman yabancı dilin bir amaç değil araç olduğunun farkına varacaktır

(Özdemir 2006: 28-35). Öğrenmeyle ilgili tüm faaliyetlerde olduğu gibi yabancı dil öğretiminde de öğrenciler kişisel seçimlere dayanan öğrenme stratejileri kullanmaktadırlar (Saydı 2007:128).

Yetişkinler eğer bir ihtiyaçtan kaynaklanıyorsa yabancı bir dili öğrenmeye daha azimli ve sabırlıdırlar. Toplumunun vazgeçilmez siyasal, kültürel ve ekonomik erk sahipleri, en azından kendi alanlarıyla ilgili bilimsel, teknolojik ve kültürel gelişmeleri izlemek, küresel anlamda dünyada olup biten gelişmeleri zamanında fark etmek ve şartların gereğini yaparak saygınlıklarını korumak için çok açık bir şekilde yabancı dillere gereksinim duymaktadırlar. Dünyanın en iyi dil okuluna gitmek, çok yetenekli özel öğretmenlerden ders almak bile eğer bu işi öğrenmek için gereken sabır, kararlılık ve çaba gösterilmezse herhangi bir yabancı dilin öğrenilmesini sağlayamaz (Yolcu 2002: 21). Bundan dolayı irade ve sabır gösterenler yabancı dil öğreniminde başarılı olmaktadır.

SONUÇ

Türkiye’de yabancı dil öğretiminde uygulanan mevcut programlar, yabancı dil öğreticilerinin kullanmış oldukları yöntemler, kullanılan araçlar ve ekonomik boyutu düşünüldüğünde yabancı dil eğitiminde arzu edilen sonuç henüz yakalanamıştır. Ancak bununla birlikte yabancı dillerin öğretimine yönelik ortaya konan yeni ve sonuç alınan programlar da uygulanmaya başlanmıştır.

Türkiye’de bireyler teknoloji tabanlı dil öğretim metotlarıyla yabancı dil öğrenmeye özendirilmelidir. Çünkü teknolojik eğitim araçları yabancı dil öğrenmeyi de kolaylaştırmıştır. Teknolojinin en önemli iletişim vasıtası televizyon günlük hayatın ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Yabancı dillerde yayın yapan TV, radyo yayınlarına ulaşmak bir tuşa dokunmak kadar insanlara yakın. Sadece bu yayınların takip edilmesi bile başlı başına bir dili öğrenebilmek için insanları motive edebilir.

Türkiye üniversitelerinde uygulanan yabancı dil öğretimine yönelik programlardan istenilen dönüt alınamamıştır. İngilizce Öğretmenliği, İngiliz Dili ve Edebiyatı gibi benzer bölümleri öğretmen olmak veya İngiliz edebiyatını öğrenmek istemeyenler tercih etmeyeceklerdir. Yabancı dili tercümanlık, ticaret, turizm, spor vb. iş alanları için öğrenmek isteyenler doğal olarak özel kursları tercih etmektedirler. Bu sebeple Türkiye üniversitelerinde başka amaçlarla yabancı bir dili öğrenmek isteyenler için *Yabancı Diller Fakültesi* açılmalıdır. İnsanlar yabancı dili ne sebeple öğrenmek istiyorlarsa o alana yönlendirilmelidir. İlk iki yıl temel ortak dersler, üç ve dördüncü sınıflarda ise ilgilendikleri alana yönelik dersler verilmelidir.

Türkiye’de yabancı dil öğretimine temel sorun teşkil eden motivasyon-metot problemleri ve çözüm yolları taranan literatür ışığında açıklanmaya çalışılmıştır. Bu konuyla ilgili yapılacak bilimsel araştırmalar hala devam etmekte olan sorunun çözümüne katkı sağlayacaktır. Sorun teşkil eden konular her ne kadar motivasyon ve yöntem olarak iki farklı başlık olsa da birbiriyle sıkı bir ilişkisi

olduğu anlaşılmıştır. Gelecek araştırmalarda bu durum dikkate alınmalıdır. Türkiye’de yabancı dilde oğretim yapan bireylere, kurumlara ve yabancı dil oğretimi programı geliştirenlere bu çalışmanın önemli katkılar sağlayacağı umulmaktadır.

KAYNAKLAR

- ALAN, Y. (1994), “Lisan ve İnsan”, *Sızıntı Dergisi*, Sayı 185, 5.
- BAŞKAN, Ö. (2006). *Yabancı Dil Öğretimi İlkeler ve çözümler*. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- BAYRAM, Z. (1996). *niversite ncesi Yabancı Dil Öğretimi*. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 23, 211.
- ÇELEBİ, M. D. (2006), “Türkiye’de Anadili Eğitimi ve Yabancı Dil Öğretimi”, *Erciyes Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 21, 286.
- IFTİ, M. (2003), “Dil ve Edebiyat Öğretiminde Zaman Haritası”, *Türklük Bilimi Araştırmaları (TÜBAR)*, Sayı XIII, 73
- DELİÇAY, T. (2007). “Yabancılara Arapça Öğretiminde Mısır Modeli”. *Fırat . İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Yıl 12, Sayı 1, 63-82.
- DEMİREL, Ö. (1978), “Yabancı Dil Öğretimi ve Tam Öğrenme”, *Eğitim ve Bilim*, Sayı 14, 46-50.
- EKMEKÇİ, F. Ö. (1983a), “Yabancı Dil Eğitimi Kavram ve Kapsamı”, *Türk Dili Dil Öğretimi zel Sayısı*, C:XLVII, 113
- EKMEKÇİ, F. Ö. (1983b), “Yabancı Dil Eğitimi Kavram ve Kapsamı”, *Türk Dili Dil Öğretimi zel Sayısı*, C:XLVII, 111
- ERGİN, M. (1997), *niversiteler İçin Türk Dili*, İstanbul: Bayrak basım/yayım/tanıtım.
- İLTER, B., Er, S. (2007), “Erken Yaşta Yabancı Dil Öğretimi zerine Veli ve Öğretmen Görüşleri”, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, Yıl 15, Sayı 1, 21-30.
- İŞERİ, K. (1996), “Dilin Kazanımı ve Yabancı Dil Öğretimi”, *Dil Dergisi*, Sayı 43, 21-27.
- KABADAYI, A. (2003), “ğrenci-Merkezli Yabancı Dil Öğretim Modeli Tercih leği”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 5, 56

- KOCAMAN, A. (1983), “Yabancı Dil Öğretiminde Yeni Yönelimler”, *Türk Dili, Dil Öğretim Özel Sayısı Temmuz-Ağustos*, 379-380.
- ONAN, B. (2003), “Divanü Lûgat-it Türk’ün Dil Öğretim Yöntemleri ve Dünya Filolojisine Katkıları Bakımından Bir Değerlendirmesi”, *Türklük Bilimi Araştırmaları (TÜBAR)*, Sayı XIII, 436-442
- ÖZDEMİR, E. A. (2006), “Türkiye’de İngilizce Öğreniminin Yaygınlaşmasının Nedenleri”, *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı 1, 28-35.
- SEBÜKTEKİN, H. (1973), “Yabancı Dil Öğretiminde Yöntem”, *Boğaziçi Üniversitesi Dergisi*, s.95.
- SAYDI, T. N. (2007). *Yabancı Dil Öğrenmede Başarı Şifreleri: Öğrenme Stratejileri*. İstanbul: Bilişim Yayınevi.
- ŞENESEN, Ü.(2001), “Başka ülkelerde İngilizce dilinde öğretim”, *Bütün Dünya*, Sayı 4, 30-33.
- SUNEL, A. H. (1989), “Yabancı Dil Öğretiminde Metot Sorunu”, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı 4, 140.
- ŞAHİN, Y. (2007), “Yabancı Dil Öğretiminin Eğitimsel ve Dilbilimsel Temelleri”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 22, 468.
- TARCAN, A. (2004). *Yabancı Dil Öğretim Teknikleri*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- TOK, H. (2007), “Öğretmen Adayların Kullandıkları Yabancı Dil Öğrenme Stratejileri”, *Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları*, İnönü Üniversitesi Yabancı Diller Bölümü: Elazığ.
- TOKDEMİR, A. (2000), “Yabancı Dil Öğrenmede Yaş Faktörü”, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 6, 524.
- TUTAŞ, N. (2000a), “Yabancı Dil Öğrenmede Yaş Faktörü”, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 6, 368.
- TUTAŞ, N. (2000b), “Yabancı Dil Öğrenmede Yaş Faktörü”, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 6, 365-367.
- VAHAPOĞLU, E. (2009). *Yabancı Dil Öğrenme Yolları*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- YOLCU, M. (2002), “Yabancı Dil Öğrenimi”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, Yıl 2, Sayı 3, 21.

İLKÖĞRETİM TÜRKÇE DERS KİTABINDAKİ EDEBİ METİNLERİN İÇERDİĞİ EVRENSEL DEĞERLERE VE METİN SEÇİMİNE İLİŞKİN BAZI TESPİTLER

Okt. Selim SOMUNCU
Adıyaman Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
selimsomuncu@hotmail.com

Özet

Bu çalışmada Millî Eğitim Bakanlığı tarafından 2005 yılında yürürlüğe giren Türkçe öğretim programına göre hazırlanan 7. sınıf Türkçe ders kitabındaki metinler, temel evrensel değerler açısından ve edebî açıdan inceleniyor. Çalışmada bu metin incelemelerine geçmeden önce edebî metinler eğitsel açıdan değerlendirilip bu bağlamda kavramsal bilgiler sunuluyor. Sonrasında temel evrensel değerler üzerinde duruluyor. Daha sonra kitaptaki metinlere geçilerek önceki bölümlerde verilen bilgilerin ışığında metinlerin okuması yapılıyor. Bu metinler evrensel değerler açısından değerlendirildiği gibi edebî ve sanatsal açıdan da inceleniyor. Hem kuramsal açıdan tartışmaların hem de metin incelemelerinin yapıldığı çalışmada konu bu incelemelerle özelleştiriliyor. Çalışmada, eğitimde edebî metinlerin genel anlamda değer kazandırmada, özelde ise evrensel değerleri kazandırmada ne derece öneme sahip olduğunun tespiti yapılmaya çalışılıyor.

Anahtar Kelimeler: edebî metinler, eğitim, Türkçe öğretimi, edebiyat eğitimi, temel evrensel değerler.

SOME FINDING DEALING WITH UNIVERSAL VALUES IN LITERARY TEXTS SELECTION CRITERIA IN TURKISH COURSE BOOKS FOR PRIMARY EDUCATION

Abstract

Current research deals with the basic universal values and in terms of literary the literal texts in the course books published by The Ministry of National Education in 2005 for the 7th grades. Before analyzing the texts, they were evaluated in the view of literary and education and conceptual information was presented. Later, main universal values were briefly explained. In the light of the information given in previous sections, texts were read. Not only were those texts evaluated in terms of universal values but also in artistic and literary aspects. The subject was customized in the research in which both theoretical discussions and text analysis were carried out. The current research aims at indicating how effective the literary texts are in acquisition of values in general, and in particular, in acquisition of universal values.

Key Words: literary texts, education, Turkish Training, literature education, basic universal values.

GİRİŞ

Her milletin kendine has bir edebiyatı, edebî metinleri, hatta edebî kaygıları vardır. Bu kaygılar metinlere değer olarak yansır. Edebiyatta işlenen değerler arasında ortak noktaların bulunması, aynı değerın farklı milletlerin yazarları tarafından işlenmesi edebiyatın evrenselliğine işaretler. Okuyucu her milletin edebiyat metninde, o millete özgü değerleri görebileceği gibi millet üstü diyebileceğimiz bir takım ortak değerleri de görebilir. Bu değerler evrenseldir.

Eğitim ve edebiyat toplum hayatında büyük öneme sahip olgulardır. Eğitim bir toplumu doğrudan şekillendirmekle görevli resmî ya da gayri resmî bir sürecin ifadesidir. İçerisinde, daha özel bir anlamı olan öğretimi de barındırır. Edebiyat ise toplumların sözlü ya da yazılı edebî mahsullerinden, metinlerinden oluşan bir sanat dalıdır. Edebiyat da, eğitim gibi her zaman doğrudan ve sürekli olmasa da, toplumu şekillendirir, biçimlendirir, değiştirir ve dönüştürür. Bunu edebî metinler aracılığıyla yapar. Bu anlamda edebî metin mutlak şekilde bir doyum nesnesidir. Bu doyumdan zarar da fayda da gelebilir. Bu doyumunu tatmin sırasında eğitim ile işbirliği yapılırsa edebiyat faydalıya dönüşebilir.

Tabii ki evrensel değerler edebiyatın tek gayesi değildir. Ama edebiyatın insanı, insanî olanı konu alması edebiyatı doğrudan evrensel değerlerle birlikte düşündürmektedir. Örneğin vicdan duygusunu Dostoyevski'de de Yakup Kadri'de de görebiliriz. Ya da Sait Faik'teki içtenlik ve hassasiyetin hemen hemen aynı André Gide'de de vardır. Dolayısıyla dil, kültür farklılaşsa da mesaj evrenseldir. Bu bağlamda edebî metinler eğitimde kullanılır, kullanılmaktadır.

İlköğretim aşamasında edebî metinler Türkçe dersleri aracılığıyla öğrenciye sunulur. Eğitim ortamında edebî metinler isabetli seçilmelidir. Biz araştırmamızda gerek edebî metinlere gerekse eğitime ve evrensel değerlere ilişkin bazı temel olguları, terimleri açıkladıktan sonra 2005 yılında ders kitabı olarak okutulmaya başlanan 7. sınıf Türkçe ders kitabındaki¹ edebî metinleri evrensel değerleri içermesi açısından ve edebî açıdan inceleyeceğiz. Söz konusu kitapta metin sayısı fazla olduğundan tamamını, incelemek bir makalenin konusunu aşacaktır. Bu yüzden 6 temaya (eski adlandırmayla ünite) ayrılan kitabın, her temasından incelenmek üzere birer metin seçilmiştir.

Sonuç itibariyle çalışmamız salt 7. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki edebî metinleri evrensel değerler açısından incelemekle kalmamış, aynı zamanda bu ve benzeri/türevi metinlerin sınıf ortamındaki işlevselliğini, evrensel değerler adı altında verilen birtakım temel insanî vasıfların, bireye 7. sınıf kitabındaki edebî metinler aracılığıyla kazandırılıp kazandırılmayacağı, bu metinlerin edebî ve eğitsel açıdan yeterli düzeyde olup olmadığını inceleyecektir.

¹ Abdulkadir ATLAN, Serdar ARHAN, Sema BAŞAR, Songül ÖZAYKUT, Gülderen ÖZTÜRKER, Derya YILMAZ, Yavuz YÜKSEL, *Türkçe Ders Kitabı İlköğretim 7*, (editör: Murat ÖZBAY) Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2007.

1. SINIF ORTAMINDA EDEBÎ METİNLER

Edebî kelimesi kökü edep'ten gelen Arapça bir kelimedir. Edebî “edebiyatla ilgili, edebiyata ilişkin” (TDK, 1998: 670) anlamlarına gelir. Edebî eser ise, “Edebiyatta sanat değeri taşıyan değişik edebiyat türlerinde kaleme alınmış eserlerin her biri” (TDK, 1998: 670) olarak tanımlanmıştır. Tanımdaki edebiyat türleri ifadesinden anladığımız şey ise şiir, hikâye, roman, tiyatro, anı vb. metinleri kapsar ve her tür öğrencide farklı bir karşılık bulur. Bu açıdan edebiyat, zengin bir kültürel birikimi içinde barındırır. Böylesi bir kültürel birikimden sınıf ortamında mutlaka yararlanılmalıdır. Edebiyat bir duygunun, bir düşüncenin, bir hayalin söz ve yazı hâlinde, güzel ve etkili bir şekilde ifade edilmesi (Karaalioğlu, 1980: 5) ise öğrenciyi bu güzelliklerden mahrum bırakmamak gerekir.

Edebiyatın ve seçkin edebî metinlerin sınıf ortamına sokulması gerekliliği yanında edebî metinlerin ve edebiyat bilgisinin sınıf ortamında verilmesine ilişkin bir takım yanlış uygulamalar yıllarca yapılmıştır. Bu yanlış uygulamalarda edebî metin aracılığıyla sunulan eğitim bir ‘haber verme’, yazarların yaşam öyküleri hakkında bir bilgilendirme olarak değerlendirilmiş, edebî metnin bir beceri, bir hissiyat kazandırma olduğu ise hep unutulmuştur. Oysa edebiyatın imkânları sayesinde öğrenci birçok kazanım elde edebilir. Çalışmanın ilerleyen sayfalarında başlıca edebî türler için en temel olanlarını sayacağımız bu kazanımları diğer türler için de çeşitlendireceğiz. Fakat tüm bunlardan önce edebiyatın temelinde hissetmek, düşünmek ve bunları kaleme almak vardır. Böyle olunca Türkçe dersleri ve edebî metinler; okuma, düşünme ve yazma bağlamında sınıf içinde yetenekli öğrencilerin keşfedilmesini sağlayacak ya da öğrencinin kendindeki yeteneğin ortaya çıkması için bir araç işlevi görecektir. Ayrıca tüm bunların yanında Türkçe dersinin tüm öğrencileri yazar, şair yapmak gibi bir amacı olmadığını unutmamak gereklidir.

2.EDEBÎ METİNLERİN EĞİTİCİ BİR ARAÇ OLMA YETERLİLİĞİ VE EDEBÎ METİNDE FAYDA

Cahit Kavcar, *II. Meşrutiyet Devrinde Edebiyat ve Eğitim* adlı kitabında edebiyatla eğitim arasında sıkı bir yakınlığın olduğunu, bu ikisi arasındaki en büyük ortak yönün konularının insan olması, her ikisi arasındaki benzerliğin ise yetiştirme yani terbiye etme işi ile uğraşmaları olduğunu söyler. (Kavcar, 1988: 9) Edebiyat ile eğitim arasındaki bu bağ edebî metinler sayesinde kurulur. Eğitim ortamında materyal “hedefleri gerçekleştirmek amacıyla araçlardan faydalanarak yapılan ders, sunum” (Şahin, 2004: 200) içeriklerini ifade eder. Dolayısıyla edebî metinler de eğitici bir araçtır, bir materyaldir.

Edebî metinler eğitimde kullanılırken güçlü, yeterli bir ‘materyal’ olacağı gibi yetersiz, eksik veya zararlı bir araç da olabilir. Bu bağlamda okullarda yıllarca okutulmuş, ısrarla tavsiye edilmiş, ders kitaplarına girmiş La Fontaine’in masallarına bakılacak olursa;

Nedir söyledikleri? Ağustos böceği kışın aç kalmış, komşusu karıncadan bir lokma yiyecek istemiş; karınca da onu alaya almış: ‘yazın türkü çağırdığın gibi şimdi de kalkıp oynarsın!’ demiş, zavallıya yardım etmemiş. Ahlâksızlık değil mi karıncanın? Ahlâksızlık aşılması olmaz mıyız” (Ataç, 2000: 122)

Belki yıllarca karınca öznesiyle hep karınca gibi çalışkan olmak, ağustos böceği örneğiyle de tembel olmamak, işini zamanında yapmak, bugünün işini yarına bırakmamak ve karınca gibi çalışkan olmanın gerekliliği ile faydaları gibi nasihatler verildi bu metinlerle ama Ataç’ın değindiği olgu hep unutuldu. Her edebiyat metninin mutlak bir yararı, faydayı barındırdığı hissine kapılmışçasına süren bu tavır uzun süre değişmedi. Dolayısıyla karşımızda şöyle bir durum vardı: eğitimciler edebiyatın eğitimdeki işlevini artık göz ardı etmiyorlardı. Tehlike artık ondan çok şey umut etmeleri veya onu yanlış yorumlamaları yönüne kayıyordu. Ancak edebiyat metnine sadece bir araç olarak bakmak sakıncalı olabilir. Ya da belli bir edebî metinden mutlak bir yarar gözetmek doğru olmayabilir. Bu çelişki, eğer buna bir çelişki olarak bakılacaksa, edebiyatın kendi çelişkisidir. Nitekim Yunan şairi Kavafis’in, tüm sanatçıları ilgilendirdiği gibi muhatap kitleyi de kuşatan “Sanat her zaman yalan söylemez mi?” (Oktay, 1995: 359) sözü bir anlamda sanattan ve sanatçıdan neyi beklememiz gerektiğini söylemese bile, neyi beklemememiz gerektiğini söyler. Fuzûlî, “unutma ki şair sözü yalandır” diyerek de aynı şeyi ifade eder. Ataç ise “Şiirle hikâyenin de doğrusu, yalanı vardır. Yalan şiir, yalan hikâye bir yazarın, zaruretiyi kendi içinde duymadan yazdığı şiirle hikâyedir. Nesir, şiir, bugünkü edebiyatımız yalanla dolu.” (Ataç, 2000: 20) diyerek edebiyata bir anlamda kutsallık veren yaklaşımları kırmaya çalışır. Ataç’ın bu söyledikleri edebiyat her zaman doğru söylemez sözünü pekiştiren bir tespittir. Aynı zamanda bu tespit sanat ve yalan konusuna çok daha belirgin bir yaklaşım getiriyor kanısındayız. Eagleton, “Yarar, edebiyatçılara saç kurutma makinesi ve kâğıt tutacını çağrıştıran tatsız bir kelimedir.” (Eagleton, 2004: 252) diyerek edebiyat metninden fayda gözetmenin anlamsızlığını ironik bir üslupla eleştirir. Ayrıca şunu da belirtmek gerekir ki “Her okuduğumuzdan ille bir fayda, bir assı beklemek de, bir bakıma, ahlâksızlık değil midir?” (Ataç, 2000: 122) diyen Ataç’ın görüşleri Eagleton’un görüşüyle örtüşür. Cemil Meriç ise edebiyattan nasıl bir yarar umabileceğimizi roman türünden hareketle şöyle örneklendirir: “artık sanatımızı, ne kadar yüce olursa olsun, herhangi bir davanın emrine vermek ehliyetini kaybettik. Romanın kendine has bir amacı var: insanı tanıtmak. Başka türlü düşünmüyoruz.” (Meriç, 1998: 261) Meriç bu sözleriyle edebiyata, edebiyatın çok ciddi bir boyutu olan edebiyat-psikoloji, edebiyat-eğitim ve insan eksenli bakar. Uçan ise, günümüzde edebî metinlere ahlâki bir görev yüklenmeyeceğini, yazınsal ürünlerin daha çok estetik boyutuna bakılması gerektiğini söyler. Ancak “öğrenciye/okuyucuya önerilecek yazınsal ürünlerin seçiminde, öğrencinin sonuçta ufku geniş, ‘ahlâklî’, ‘güzel’i düşünen, ‘iyi’ bir kişiliğe sahip” (Uçan, 2008: 68) olması düşünüldüğü için bu metinlerin genelde eğitsel özelde ise – konumuz bağlamında söyleyecek olursak- evrensel değerlere

ilişkin olması beklenir. Edebî metinle kazandırılmak istenen değerlerde, ister eğitsel öğeler ağır bassın, isterse evrensel değerler ağır bassın her halükârda çocuğa verilmek istenen ahlâk ve ahlâklılık olacaktır. Bu ahlâk “ister felsefi anlamda ‘etik’ olarak düşünülün, isterse toplumun temel dinamiklerinden sayılan millî ve manevî değerler manzumesine temel olacak tarzda ‘ahlâk’ olarak tanımlansın, varılacak hedef genel anlamda ‘iyi, güzel, doğru, yararlı’ gibi pozitif sıfatları tarif edecektir.” (Cemiloğlu, 2003: 18) Eğer edebî metin ahlâka ilişkin bir mesaj içermek zorunda değilse, edebî metnin böyle bir vazifesi yoksa bile Türkçe eğitiminin, Türkçe öğretmenin böyle bir kaygısı olmalıdır. Bu vazife yukarıda söylediğimiz türden metinleri seçip çıkararak öğrencinin önüne koymaktır. Başka bir ifadeyle söyleyecek olursak bu vazife titizliktir. Bu bağlamda,

“Gülten Dayıoğlu’nun Cambaz Parası adlı öyküsünü okuyan bir çocuk, öyküden estetik bir zevk almanın ötesinde, başkasını kandırmanın çirkin bir davranış olduğunu da; Sabahattin Ali’nin Arabalar Beş Kuruşa adlı öyküsünü okuyan bir insan, kendisinden daha yoksul olan bir insanı hor görmemeyi de; Ömer Seyfettin’in Diyet adlı öyküsünü okuyan bir kişi, yaptığı bir iyiliği başa kakmamayı da öğrenecektir.” (Uçan, 2008: 69)

Dolayısıyla Türkçe eğitimi bu ve benzeri metinler sayesinde temel evrensel değerleri kazandırabilir. Türkçe eğitimi ve eğitimcisinin yukarıda andığımız vazifesi böylesi metinlerle öğrenciyi buluşturmak olmalıdır. Titizce seçilen bu metinlerle amaçlanan, gençlerimizin kişiliğini oluşturmaktır. Bu ileride işleneceği üzere edebiyat metinlerinde işlenen değerler sisteminin öğrenciye kazandırılması ve onun edineceği davranışlara bu yoldan şekil verilmesiyle gerçekleştirilecektir.

Kısacası edebiyat metni bir bilgilendirme aracı olmaktan ziyade bir olguyu, bir kavramı, bir olayı içselleştirme aracıdır denebilir. “Edebiyat eğitiminin hedeflerinden birisi, öğrenciye sadece rasyonel bir düşünce sistemi kazandırmak değil, bunun yanı başında sezgisel bir yetenek edindirmektir.” (Uçan, 2008: 62) Bu yüzden çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde ders kitabındaki metinlerin evrensel değerler açısından incelenmesinde bilgilendirmek, vermek, öğretmek fiillerini kullanmak yerine içselleştirmek ve kazandırmak fiillerini kullanacağız. Bununla birlikte metinlerin bilgi eksenli mi yoksa edebî, estetik gayelerle mi kaleme alındığı üzerinde de durulacaktır.

3.EDEBÎ METİNLERLE ÖĞRENCİYE NELER VERİLEBİLİR?

Her edebî türün eğitimde işlevsel bir yanı vardır. Edebî metin eğer hikâye ve romansa ve kurmaca bir dünyayı, bu dünyanın karakterlerini öğrenciye sunuyorsa bir yaşantı zenginliği de katacaktır. Bu yaşantı zenginliği öğrenciye evrensel değerleri de kazandıracaktır. Çünkü “Ahlâkı, yalnız bir toplumun ahlâkı değil, kuşaktan kuşağa, ülkeden ülkeye, çağdan çağa gelişen, insanların bütün iyilik, güzellik düşüncelerini, inanlarını toplıyan ahlâkı feylesoflar, şairler,

romancılar” (Ataç, 2000: 118) eserleriyle oluşturuyor. Bu bağlamda hikâye ve romanla öğrenci gerçek hayatta benzerleri olan kurmaca dünyaya adım atmış olacaktır. Eğer bu kurmaca bütünüyle hayal ve masalımsı öğelerle kurulmuşsa öğrencinin hayal dünyasının gelişmesine katkı sağlayacaktır. Çünkü roman “her hâlükârda cazip bir muhayyile ikliminin perdedândır. Hulyaların sırça saraylarını bu iklimin içinde bulurlar çoğu kereler. Bazı kereler kendilerinden, kendilerini sikan aile yahut çevre şartlarından uzaklaşıp serazad kanat çırpacakları bir hayat fezâsıdır.” (Andı, 1999: 31) Öğrenci “İç sıkıntısını Baudelaire’ den, cimriliği Balzac’ın Eugenie Grandet’inden, kıskançlığı Bette Abla’dan, Ege açıklarını Halikarnas Balıkcısı’ndan, Çukorava’yı Yaşar Kemal’den, insanın iç dünyasındaki çatışmaları Peyami Safa’dan öğrenebilir.” (Uçan, 2008: 18) Eğer öğrencinin okuduğu metin, Zeynep Ankara’nın *Terkedilmiş Sokakta Sessiz Bir Gölge Oyunu* adlı romanı gibi modern hayatın bohem yanını ve modern bireyin yaşadığı psikolojik sorunları ele alan bir romansa öğrenci/okuyucu bu romanda kaosla yüz yüze gelmeyi, kurmacanın içine giren kaosun edebiyata kattığı zevki tadar. Kendi hayatını kaosaştırmadan yahut kaosun içine düşmeden önce, kurmaca dünyanın bunalımlı kahramanlarına bakarak kurtuluşun işaretlerini hissedebilir, sezebilir, anlayabilir. Zihinsel bir kaosun başladığı yerde edebiyatın ve okumanın zenginliğini yakalar. Ya da Dostoyevski’yi okuyan bir öğrenci işlenen suçlar her ne kadar gizlense de suçların mutlaka cezasız kalmayacağını, adaletin yerini bulacağını öğrenir. Yakup Kadri’nin *Yaban*’ındaki Ahmet Celal’in yaşadığı topluma niçin yabancı kaldığını anlayabilir.

“Balzac’ın Grandet Babası’ndan cimriliği, (...) Fatih Harbiye’nin Neriman’ından, Ayfer Tunç’un bir umutsuzluğu yaşayan Aziz Bey’inden kararsızlığı, Mustafa Kutlu’nun *Bu Böyledir* adlı öyküsündeki Süleyman’dan yoksulluğu ve geçim sıkıntısını, Hüseyin Su’nun *Gülşefdeli Yemeni*’indeki Halakız’dan şefkat ve merhameti, cömertliği, güzelliği, yoksulluğu, mutluluğu (...) daha iyi hissedecek, kendi dışındaki insanları, olayları daha bir başka anlamlandırabileceklerdir.” (Uçan, 2008: 67-68)

Okunan kurmaca, tarihî bir metin ise öğrenci tarihî kişi ve olayları edebiyatın ve edebiyatçının bakış açısıyla ve kurmaca türün imkânları ile okuyacaktır. Böylesi bir kurmaca metin, bireye bildiği tarihsel gerçekliklere ve olgulara farklı açıdan bakmasını öğretecektir. Bu açıdan bakıldığında bir anlamda bilginin kendisi olmasa bile onun yorumudur edebiyat. Bu yorum, içerisinde eleştiriyi de barındırabilir. Andı’nın ifadesiyle böylesi okumalar edebiyatı sıradan bir masaldan, bir Keloğlan hikâyesinden farklılaştırarak, okuyana hoşça vakit geçirtecek bir çerez tür olmaktan kurtarır. (Andı, 1999: 28) Bu açıdan edebî metin, “insan ruhunu rahatlatmak, onu içinde bulunduğu sıkıntılı ve gergin ortamdan uzaklaştırmak için bir nevi katarsis mekanizması” (Emre, 2006: 200) olarak düşünülebilir.

Şiir okuyan öğrenci, şiirde kelimelerin asonans, aliterasyon, kafiye ve redif ile sağladığı coşkunluğa ve dilin akıcılığına şahit olacaktır. İyi şair tarafından kaleme alınmış bir şiiri okuyan öğrenci, şiirde kavramların nasıl anlam değiştirdiğini, oluşan anlam katmanlarını öğretmenin de yönlendirmesiyle söz sanatlarının şiirde kullanılmasının, şiir türüne farklı bir güç kattığını, onu farklı kıldığını görecek, edebiyatı bir de şiirin diliyle tanıyacaktır.

Pastoral bir şiirde öğrenci; yaşadığı tabiata, ağaçlara, güneşe, aya, hayvanlara vs. bir de şiirin penceresinden bakacak, doğaya karşı bir sevgi besleyecek, bu sayede öğrencide tabiatı koruma, sevme duygusu gelişecek, tabiatı dost belleyecek, tabiatın da insanın bir parçası olduğunu anlayacaktır.

Lirik bir şiirde öğrenci; aşk, ayrılık, özlem, hasret konularını içselleştirecek ve vicdanî duyguları tadacak, belki daha da ileri giderek ergenlik çağında ilk kez bu şiirlerle âşık olacak ve şiirler yazacaktır. Çünkü ergenlik çağında, “gençliğin yaratma eyleminde taşıdığı gizil güç diğer tüm yaşam dönemlerinden daha fazladır. Delikanlılık döneminin kabına sığmayan bedensel ve ruhsal dalgalanmalar, temelde duyguyoğun bir uğraş olan şiiri oluşturmada önemli bir olanaştır.”(Alper, 2001: 103) “Şiirin gücünü fark eden bir öğrenci, hayallerini zenginleştirebilmeyi ve karşısındakini etkileyebilmeyi öğrenmiş olur” (Aytaç, 2006: 264)

Eğer öğrenci için seçilen şiir Türk şiir geleneğinden bir şiirse öğrenci aşkın ölçsüzlüğü değil ölçülülüğü, tutarsız ve hesapsızca bir sevmeyi değil, hesabı verilebilecek bir sevgiyi, bu sevginin kökenlerini, sevme ve sevilmenin yaratılıştan gelen duygular olduğunu anlayacaktır. Bunları anlayan öğrenci aşkın salt ıstırap ve melankoli değil, bir yaşama biçimi olduğunu anlayarak bu aşkı hayatının her safhasına yayacak, ileride mesleğine, eşine, hayata da bu pencereden bakabilecektir.

Eğer öğrenci klâsik şiirin seçkin örnekleriyle karşılaştırılırsa, Süleyman Çelebi’de cemiyetin dinî mizacını, Fuzûli’deki dilin hassasiyet ve kalitesini, Bâki’nin ustalık ve estetiğini, Nef’i’de belagat ve tezyifi, Nâbi’de kuru mantık ve akli, Nedim’de şive ve zarafeti, Şeyh Galip’de ise irfan ve inceliği (Ayvazoğlu, 1997: 197) görecektir.

Eğer öğrencinin okuduğu şiir epik bir şiirse öğrencinin bu şiir sayesinde kahramanlık, fedakârlık, yiğitlik duyguları gelişecektir. Kendi toplumunun millî kahramanlarını, destanlaşmış şahsiyetlerini tarih kitaplarından değil de bir de bu şiirler aracılığıyla tanıyacaktır. Nitekim *Oğuz Kağan Destanı*’nı okuyan öğrenci, Oğuz Kağan’ın hayat karşısında aldığı tavrı anlayacak, Oğuz Kağan’ın yetişme tarzı, hayata bakış tarzı, kuvvet ile barışı, efendilik ile dostluğu birleştirdiğini ve netice itibarıyla Oğuz Kağan’ın Oğuz’a ve Türk kavmine büyük devletler kurma imkânı (Kaplan, 1996: 28) verdiğini anlayacaktır. Öğrenci, Türk tarihinin zaferlerle dolu olduğunu, Türk edebiyatındaki epik şiir örnekleriyle bir kez daha anlayacak, bilecek ve daha da önemlisi şiirin dili sayesinde zaten tarihî bir bilgi

olarak bildiği bu zaferleri özümseyecek/içselleştirecektir. Epik, lirik ve pastoral şiir türleri için söylediğimiz kazanım örneklerini satirik, dramatik ve didaktik şiir türleri için de çoğaltıp söylemek mümkündür.

Öğrenciye sunulan metin bir tiyatro metni ise bu sayede öğrenci bir senaryoyu sahnelemeyi, sahnede rol yapmayı, farklı bir karakteri oynayarak toplumun her kesiminden insanların hallerini, tiyatronun toplumsal eleştiriye ilişkin kendine has dilini, tiyatro eserinde güldürü unsurlarının kullanılmasını, eleştireliliğini, tiyatro türünün geniş anlatma imkânını fark edecektir. Bilhassa çocukluklarını yaşayamamış bireyler için tiyatro ideal bir türdür.

Peki, edebiyat gerçekten terbiye edici midir? Mehmet Kaplan, *Oğuz Kağan Destanı* üzerine yazdığı bir yazısında, bu destanın terbiye etme gibi bir maksadı olduğunu söyler. (Kaplan, 1996: 28) Kaplan'ın yaptığı tespitlere benzer tespitler başka eserler için de elbette yapılmıştır. Çünkü “edebiyat yalnızca duygu ve düşüncelerin güzel ve etkili bir biçimde ifade edilmesi biçiminde değerlendirilemez. Edebiyat aynı zamanda sosyo-kültürel ortama ait bir gerçekliktir. Edebiyatın güzeli önceleme ve etki oluşturma özelliğini kabul edip onun doğrudan toplum ve insan sorunları üzerine yapılandığını kabul eden” (Alver, 2006: 11) bir yaklaşımın varlığından haberdarız. Böylesi bir yaklaşım, edebiyatı dar ve sınırlı bir çevre ile değil, toplum bütünlüğünde değerlendirmeyi önemsemektedir. Bu bağlamda toplumsal yanı olan edebiyat topluma ait değerleri kazandırarak terbiye de eder.

Fakat tüm bunların da üstünde, edebî metnin temelinde hissetmek, düşünmek ve bunları kaleme almak olduğunu unutmamak gerekir. Bu açıdan Türkçe dersleri ve edebî metinler; okuma, düşünme ve yazma bağlamında sınıf içinde yetenekli öğrencilerin keşfedilmesi ya da öğrencinin kendindeki yeteneği ortaya çıkarması için bir araç işlevi de görebilir. Ama her şeyden önce Türkçe derslerinin tüm öğrencileri yazar, şair yapmak gibi bir amacı olmadığını unutmamak gerektiğini tekrar vurgulamak istiyoruz.

4.EVRENSEL DEĞERLER İFADESİNE GENEL BİR BAKIŞ

Evrensel değerler, hem kişinin kendisiyle olan ilişkisinin sağlamlığında hem de diğer bir insan ya da insan gurubuyla olan ilişkisinde, insanın yararına olacak eylemlerde bulunmasını salık veren değerlerdir. Bu da ancak tüm insanoğlunun bağlı olduğu etik değerler, sevgi, saygı, güven, hoşgörü vs ile mümkündür. Evrensel süreçler, “genel anlayışın dışında tanımlanması yer yer gereksiz olan toplumsal kuralların ifadesidir. Bir toplum, yaşadığı evreleri ille de evrensel olsun diye değil, yaşantının insanlara genel olarak sunduğu anlayış ilkeleri olarak yaşar. Evrenselliği savunulan eylemler, o güne kadar ortaya konulan yaşantıların içinde yer alan, insanın genel anlayışını temsil edebilecek toplumsal sistemin ürünüdürler. Hiç kimse evrensel kuralların çerçevesini oluşturma inisiyatifine sahip değildir. Sadece evrensel özellik taşıyan toplumsal birikimler, farklı kültürler karşılaştırarak,” (Koç, 2007: 27) tespit edilir, ortaya çıkarılır.

Rousseau, insanlar, devletten önce ve onun hukukundan üstün birtakım tabii haklara sahiptir, (Rousseau, 1992: 25) derken evrensel değerlerin hukukun üstünde değerler olduğunu dile getirmeye çalışır. Tüm insanlığa hitap eden müşterek bir değerler silsilesi olmazsa insanlar arasında devamlı bir savaşımın, dehşet ve anarşinin hüküm sürdüğü bir dünya ortaya çıkar. Roma hukukçusu Ulpian, evrensel değerlere uygun yaşamayı şu şekilde dile getirir: “şerefli yaşa, kimseye zarar verme, herkese payına düşeni ver.” (Çiftçi, 2006: 248) Tabii hukuk rönesansını savunan düşünür Recasens Siches, objektif ve apriori (öncül deneyden bağımsız olan) ideal objelerin varlığını savunmuştur. Siches e göre doğruluk, iyilik, güzellik, adalet ve güvenlik ideal değerlerdir. Bunlar tecrübe ve duygu algılamasıyla değil sezgi sonucu bulunabilirler. (Çiftçi, 2006: 248)

Yine Alman gelişim psikoloğu Kohlberg, kendi adıyla bilinen *Kohlberg Ahlâk Yasaları*’nda bireylerin ahlâki gelişim sürecinde evrensel ahlâk ilkeleri eğiliminden bahseder. Evrensel ahlâk ilkeleri eğilimi Kohlberg yasasında altıncı evredir. Bu dönemde doğru ve yanlış, kişinin kendi vicdanıyla tanımlanır. Bu ilkeler, adalet ilkeleri, insan hakları ve insana saygı gibi evrensel ahlâk ilkeleridir. Bu evrede kişinin ahlâki yargısını evrensel ahlâk ilkeleri belirler. Gander ise bu ahlâk ilkelerini evrensel adalet ilkeleri der ve bunları, “insan haklarının eşitliği ve bireysel kişiler olarak insanların onuruna saygı” (Gander ve Gardiner, 1998: 335) şeklinde sıralar.

Sonuçta evrensel ahlâkî değerlerin özellikleri şu şekilde sıralanabilir:

“Evrensel ahlâkî değerler, insanüstü bir varlık tarafından-tanrı tarafından ortaya konulmuş ve tavsiye edilmiş değerlerdir. Akılcı bir varlık olan insanın, insanca yaşamasını ve vicdanının sesini dinlemesi sonucunda kendi benliğine yabancılaşmamasını sağlayan eylemlerinde ortaya çıkan değerlerdir. İnsanoğlunun menfaatine olan ve topluma yarar sağlayan değerlerdir.” (Çakmak, 2000: 67)

Bir toplumdaki değerlerin, tüm bir kültürün veya tüm toplumun değerleri olarak ifade edilmesi doğru değildir.

“Bir toplumda çeşitli sınıflara özgü çeşitli değerler olabildiği gibi, bunlar zaman içerisinde değişiklik de gösterebilmektedir. Ancak, temelde sosyal değerler tüm insanlığı ve toplumları ilgilendirmeleri bakımından evrenseldirler. Değerlerin evrensel niteliklerinin yanı sıra, çeşitli toplumlar ve uluslar açısından algılanma durumlarına bağlı olarak, bazı değerler ulusal değer olarak nitelendirilir. Bu açıdan bakıldığında evrensel değerleri, tüm dünyayı ve insanlığı ilgilendiren değerler; ulusal değerleri ise belli uluslara ilişkin, o ulusun duygularını ifade eden değerler şeklinde tanımlamak mümkündür.” (Ercan, 2001: 14)

Kısacası değerlerin evrensel olanı, insanlığı ortak noktalarda birleştiren ve bütünlüştürdür. Adalet, ahlaklılık, ana-babaya yardım ve aile içi dayanışma,

barış, demokrasi, eşitlik, her birey değerlidir, insan hakları, kendine yapılmasını istemediğın davranışını başkasına yapmamak, sevgi, uygarlık olgularını birer evrensel değer olarak aldık. Şimdi bu evrensel değerler üzerinde kısaca duralım.

4.1. Adalet

Aristoteles'in üzerinde önemle durduğu ve Etik'inde tam olarak bir bölüm ayırdığı erdemlerden biri de adalettir. Aristoteles "Ethik'te politikanın sıkı bir bağılılığı içinde bu erdemi özel bir özenle inceler. Adalet insanın başkalarıyla olan bağılılıklarında ortaya çıkması bakımından bütün etik erdemler arasında en üstün olanıdır." (Akarsu, 1965: 102) Her toplumun arzuladığı bir yaşam biçimi olarak adalet evrensel değerlerin başında gelir.

4.2. Ahlâklılık

Arapça bir kelime olan ahlâk, "Bir toplum içinde kişilerin uymak zorunda oldukları davranış biçimleri ve kuralları (...) İyi nitelikler, güzel huylar" (TDK, 2005: 43) anlamlarına gelir. Terim olarak ise, ahlâk; "insanların davranışları hakkında toplumda iyi-kötü, olumlu-olumsuz, doğru-yanlış şeklinde oluşan değer yargılarına göre, yapılması veya yapılmamasını gösteren kurallar sistemi" (Çiftçi, 2006: 7) olarak tanımlanmıştır. John Nuttal'e göre ahlâk, yanlış ve doğru, iyi ve kötü, erdem ve kusur ile yaptıklarımızı ve yaptıklarımızın sonuçlarını değerlendirmedir. (Nuttal, 1997: 15) İnsanların bir arada yaşamalarına ilişkin bir takım değişmez normları içinde barındırdığından ahlâklılık bir evrensel değerdir.

4.3. Ana-Babaya Yardım ve Aile İçi Dayanışma

Aile hayatı, kan bağıının oluşturduğu en güçlü yakınlık duygusu üzerine inşa edilir. Bu kan bağı kendiliğinden ortaya çıkan bir güven, saygı-sevgi, benimseme, sahip çıkma, koruma, yardımlaşma ve dayanışma gibi eylemleri de içinde barındırır. Aile hayatında bir iş bölümü vardır. Ebeveynin bazı vazifeleri vardır. Bu *Türk Medenî Kanunu*'nda ana ve babanın hak, ödev ve sorumlulukları adı altında düzenlenmiştir. (Şener, 1989) Bunun yanı sıra çocukların da kendi vazifeleri vardır. Fakat bu görev ve sorumlulukların dışında ebeveynin hakkını ödeme gibi bir sorumluluk bilinci de bir taraftan çocuğa aşılanır. Çocuk gerek küçüklüğünde ebeveyni ile yaşarken gerekse büyüüp evlendikten ve ayrı yaşamaya başladıktan sonra ebeveynini unutmaz, onlara yardım etmekle kendini sorumlu hisseder ve onların yaşlandıkça yardıma muhtaç olduklarını, ödenmesi gereken bir hakları olduğunu aklından çıkarmaz. Onlar ölene kadar da sürekli onların yardımına koşmakla kendini yükümlü hisseder.

4.4. Barış

Barış, “savaşın bittiğinin bir antlaşmayla belirtilmesinden sonraki durum, sulh. Böyle bir antlaşmadan sonra insanlık tarihindeki süreç, uyum, karşılıklı anlayış ve hoşgörü ile oluşturulan ortam.” (TDK, 2005: 201) olarak tanımlanır. Barışın temelinde esasen tüm evrensel özellikler yatmaktadır. Barış; hoşgörü, saygı, sevgi, anlayış, uzlaşma gibi kavramların oluşturduğu ve insanlar tarafından her zaman özlem duyulan ideal bir hâldir. Göz göre göre katliamların yapıldığı ve insanların kıyıldığı günümüz dünyasında barış, tüm insanlığı ilgilendirmesi bakımından evrensel bir değer olarak görülmektedir.

4.5. Demokrasi

Demokrasi, en genel tanımıyla halkın kendi kendini yönetmesi, yönetimin halk tarafından desteklenmesidir. Lipson’a göre demokrasi, “insan ilişkilerini gittikçe artan biçimde özgürlük ve adalet ideallerini içerecek biçimde bütünleştirmenin bir yoludur.” (İnal, 1998: 75) Touraine ise demokrasiyi “tekin utkusu ya da halkın hükümdara dönüşmesi değildir. Tam tersine kurumların bireysel ve kolektif özgürlüğe bağımlı kılınması” (Touraine, 2004: 382) olarak tanımlamıştır. Kışlalı ise demokrasinin tüm insanlığı ilgilendiren evrensel değerlere yönelik bir özgürleşmeyi ifade ettiğini söyleyerek onun evrensel değerlerle olan bağlantısını dile getirdikten sonra demokrasinin, insancıl değerlerin gerçekleştirilmesine yönelik bir ‘insanlık devletini’ amaçladığını söyler. Kışlalı, dil, din, ırk, bölge, kimlik vb. farklılıkların demokraside her hangi bir ayrımcılığa yol açmamasını, onu evrensel kılan en önemli özellik olarak görür. (Kışlalı, 1998: 27-30) Demokrasi, günümüz dünyasında değişik uluslar tarafından çok farklı şekillerde uygulansa da kendi içinde adalet, kardeşlik, hoşgörü, katılım gibi değerleri barındırması açısından evrenselidir.

4.6. Eşitlik

Dünyadaki “bütün insanlar birbirine eşittir, çünkü hepsi aynı ölçüde akıldan pay almışlardır, hepsi tek bir beden parçalarıdır.” (Akarsu, 1965: 66) Eşitlikte hak talepleri esastır. “Eşitliği en iyi gerçekleştirecek rejimin demokrasi olduğuna inanılır. Gerçekten halk arasında ‘demokrasi’ ve ‘eşitlik’ artık özdeşleşmiş durumdadır.” (Çiftçi, 2006: 259) En genel anlamıyla, insanların aynı haklara ve aynı yükümlülüklerle sahip olması, kölelik, soyluluk gibi sınıfsal ayrıcalıkların ortadan kaldırılması olarak tanımlanan eşitlik de uzmanlar tarafından evrensel değer kategorisine dâhil edilen bir kavramdır.

4.7. Her Birey Değerlidir

Her birey değerlidir, çünkü her bireyin onuruyla yaşama hakkı vardır. Günümüz dünyasında kin, haset, kıskançlık ve şiddet, sadece bireyler arasında değil, sosyal ve etnik gruplar arasında da mevcuttur. Sağlıklı bir toplum dayatmalardan uzak, bütün bireyleri arasında dil, din, sınıf, ırk ve mezhep farklılıklarına rağmen saygıyı inşa etmiş toplumdur. İnsanlık tarihinin en eski dinleri ve ahlaki değerleri insanın canına kıymanın kötü bir davranış olduğunu söylemiş ve bütün insanları bundan men etmişlerdir. Nurullah Ataç, Louys'tan şöyle bir anekdot aktarır;

“Eski Yunan kentlerinin birinde bir ressamın kölesini çarmıha gerdiği, türlü işkenceler ettiği işitilir, halk kızar, ressamın evinin önüne toplanıp bağırmağa başlar; ressam gidip içeriden yaptığı resmi getirir. Kölesine işkence etmesi, Zeus'un buyruğu ile Kafkas dağına gerilip karaciğeri her gün koca bir kartala oydurulan Prometheus'un resmini daha iyi yapabilmek içinmiş. O güzel resmi görünce halk hayran olur, deminki bağırışmanın yerine bir alkışlama başlar, yarattığı güzelliğin uğruna ressamın suçu bağışlanır” (Ataç, 2000: 116)

Bu hikâyedeki davranış etik değildir. Ortaya çıkan güzelliğe rağmen etik değildir. “Kötü bir eylemi, hele insan canına mal olacak bir eylemi yararlı olduğu için dürüst ve güzel saymak yanlıştır. Kimsenin güzel işler yapmak uğruna çevresindekilere kötülük etmeye de hakkı yoktur.

4.8. İnsan Hakları

Bütün hakların ortak kökeninde özgürlük bulunur. Özgürlüğün en temel anlamı “bireyin başkasına zarar vermeden dilediğini yapabilmesidir.” (İnan, 2005: 14) İnsan hakları, bütün insanların hatta henüz doğmamış olanların da sahip olması gereken haklardır. İnsan hakları özünde genel ve evrenselidir. Kepenekçi de insan hakları kavramına bu açıdan bakarak, insan haklarını; “İnsanlığın belli bir gelişme çağında teorik olarak, bütün insanlara tanınması gereken ideal hakların tümü.” (Kepenekçi, 2000: 1-2) olarak tanımlamıştır.

4.9. Kendine Yapılmasını İstemediğin Davranışı Başkasına Yapmamak

Kişi kendisini her zaman kendi eylemlerini değerlendirme kudretine sahiptir. Bu değerlendirmeler kişinin kendine ve başkalarına karşı eylemlerini kontrol etmesini sağlar. Kendine yapılmasını istemediğin şeyi başkasına yapmamak, bütün insanların ahlâki olanın peşinde olmasını sağlar, her bireyde bir otokontrol sistemi kurar. “Böylece kişinin kendisine karşı sorumluluğu başka insanlarla olan ilişkilerini belirler. Kişinin kendi eylemlerine değer biçmesini izleyen yaşantı vicdan

denen bilinç olgusunun oluşmasını sağlar.” (Kuçuradi, 1999: 154) Başkalarının hakkını kendi hakkımızı gözetir gibi gözetmek, çok önemli bir toplumsal görevin ifa edilmesiyle birlikte en büyük saygı göstergesidir. Davranışlarını bu yönde şekillendiren bireylerin oluşturduğu bir toplum mutluluk toplumu olur.

4.10. Sevgi

Sevgi, insanı; varlıklara, olgulara veya herhangi bir şeye karşı yakınlık ve bağlılık göstermeye yönelten içsel bir duygudur. Sevgi, nefret madalyonunun ters yüzüdür. Bir çocuk hayatında sevgiyi bulamazsa onun yerine koymak için nefreti arar, çocuk davranışıyla ilgili bütün sorunlar temelde sevgi eksikliğine indirgenebilir. (Nell, 1996: 267) Sevgi üzerine söylenmiş o kadar çok söz, yazılmış o kadar çok şiir vardır ki belki de hayatta hiçbir olgu edebiyatın bu kadar merkezinde olmamıştır. Hangi romanı açsanız, hangi sinema filmini izleseniz mutlaka bir sevgiye, bir aşka, bir muhabbete rastlarsınız. Bu açıdan sevgi evrensel bir değer olmanın da ötesinde doğanın bir kanunudur diyebiliriz.

4.11. Uygarlık

Uygarlık, bir ülkenin, bir toplumun, maddi ve manevi varlıklarının, fikir, sanat çalışmalarıyla ilgili niteliklerin tümü, medeniyet, (TDK, 2005) uluslararası ortak değerler seviyesine yükselen anlayış, davranış, yaşama vasıtalarının bütünü” (Kafesoğlu, 1993: 16) olarak tanımlanmaktadır. Uygarlık çok genel ve kapsamlı bir ifadedir. Bazı yazarlar uygarlığı bir evrensel değer olarak aldıkları gibi çevre ve çevreyi koruma, sanat, bilim ve bilimsel düşünce gibi konuları da ayrı birer başlık altında evrensel değer olarak almışlardır. Biz çalışmamızda bu saydığımız değerleri de uygarlık içinde kabul edeceğiz ve 7. sınıf Türkçe ders kitabındaki metinlerin incelenmesinde karşımıza çıkan bu alt değerleri ele alırken, uygarlık evrensel değeri başlığı altında inceleyeceğiz.

5. METİNLERİN İNCELENMESİ

Geçtiğimiz yüzyılda edebî metin incelemelerine yönelik pek çok yöntem geliştirilmiştir. Psikanaliz, yeni eleştiri, göstergibilim, yapısöküm, hermeneutik, metinbilim, dilbilim, anlambilim, stilistik bunlardan bazılarıdır. Kendi içinde tutarlı olmak kaydıyla her tür inceleme, edebî metni bir başka yönüyle tanımamızı sağlar. Çalışmamızın bu kısmında bizim incelememizdeki tutarlığı sağlayacak ölçütler ise incelenecek metinlerdeki evrensel değerler olacaktır. Bunların yanı sıra yer yer metinlerin eğitsel, edebî, sanatsal değerine de değinilecektir. Çünkü bu kitaptaki metinlerde evrensel değerlere ve/veya genel anlamda değerlere ilişkin bir mesaj verilecekse, bu mesajın iletiminde metinlerin önemini, kalitesini, edebî gücünü önemsemek gerektiği düşüncesindeyiz. Öğrenciye verilen bu metnin niteliğine

göre öğrenciyi okumaya, edebiyata yaklaştırabiliriz ya da öğrenciyi okumaktan soğutabiliriz. Bu yüzden ders kitaplarındaki metnin edebî niteliği büyük bir öneme sahiptir.

5.1. “Yolcu Konmaz Oteli”

Ders kitabında 1. tema olan (Eski adıyla ünite) ‘iletişim’ temasının 2. metni, Cemil Miroğlu’na aittir. Bu metnin alt teması iletişimsizlik, türü tiyatrodur. Eserde iki karakter bulunmaktadır. Bunlardan ilki Yolcu Konmaz Oteli’nin sahibi diğeri ise geçici olarak otelde çalışmaya başlayacak olan garson adaydır. Yolcu Konmaz Oteli’nin sahibi o gün gelecek özel müşterisini beklerken daha önce hiç görmediği garson adayı çıkagelir. Otelci Topaç isimli garsonu müşteri olarak beklediği şehzade zanneder. Garsona bir prene nasıl muamele, nasıl hitap etmek gerekirse öyle davranır ve onunla öyle konuşur. Garson ise patronunun her işçisine böyle davranan kibar bir adam olduğunu düşünerek aynı kibar ve inceliği o da otel sahibine gösterir. Yanlış anlamlara üzerine kurulu olan bu metinde yazar, hem iletişimsizliğin yanlış anlamlara neden olacağını hem de farklı sosyal tabakadan iki insanın, eğer isterlerse birbirilerine karşı ne kadar kibar ve ne kadar nazik olacağını göstermeye çalışır. Basit bir yanlış anlama bütün mevki farklılığını ortadan kaldırmış, metnin sonunda işveren ile işçi aynı yemek masasına oturmuştur.

Metindeki nesne ve şahıs isimleri de metnin teması ile bütünlük gösterir. Örneğin *Yolcu Konmaz Oteli*, *Güngörmez Ülkesi* gibi adlandırmalar metnin teması ve alt teması ile paralel adlandırmalar olup bu isimlere iletişimsizlik adeta sinmiştir. Ingeborg Bachmann edebî metindeki bilinçli adlandırmalar üzerine şunları söyler: Adları adlandırmaları “bambaşka bir şey yüzünden ayırt etmeliyiz. Onları saran o özel hava, içinde buldukları o çok ince duyarlılıkla anlatılan özel durum onları bize tanıtmalı. O özel durum ise bizim dikkat etmemiz gereken küçük alıntılara veriliyor. (...) İsmе dikkat etmekten çok daha önemli olan şey, o ismin söylendiği bağlama dikkat etmek.” (Bachmann, 1989: 84) Dolayısıyla *Yolcu Konmaz Oteli* metninde şahıslara değil ama en azından nesnelere yapılan böylesi bir adlandırmayla okuyucuya sezgisel göndermeler yapılmıştır denebilir. Çünkü adlandırmaların “böyle ışıldaması ve bizim onlara böyle bağlı olmamızdan daha gizemli bir şey yoktur.” (Bachmann, 1989: 68)

Kurgu itibariyle çok da sahici bir kurgusu olmayan, hatta 7. sınıf öğrencisi için düzey altı olan bu metin, bir mesajı iletmek için kaleme alınmış alelade bir metindir, edebî değil. Mesaj itibariyle bir anlam yüklüdür fakat iletişimsizlik teması için titiz bir tarama sonucu seçilmış sanatsal bir metin değildir. Bu açıdan ders kitaplarına seçilecek metinler titizlikle seçilmelidir. Edebiyatımızda iletişimsizlik teması işlenmiş bir temadır. İyi bir tarama neticesinde iletişim temasını işleyen çok sayıda metne mutlak surette rastlanacağı kanaatindeyiz. Sözelimi usta öykücü Memduh şevket Esendal’ın bir müşteşarla memur arasındaki iletişimsizliği anlattığı

Uğursuzluk adlı hikâyesi tam da bu türden, edebî, sanatsal ve gerçekçi bir metindir.

Bu metni okuyacak çocuklar arasında geleceğin işvereni çocuklar da mutlaka vardır. Gelecekte patron olacak çocuk, belki iş yaşamında doğrudan bu metni hatırlayarak olmasa bile kısmen bu metinle bilinçaltına yerleşen/yerleşecek olan, emri altındaki personele kibar ve nazik davranma eylemini gerçekleştirebilecektir. Bu metinle verilmek istenen bir veya birkaç değerden söz edilecekse o da ‘her birey değerlidir’, ‘eşitlik’ ve ‘sevgi’ evrensel değerleridir.

5.2. “Atatürk”

Ders kitabında 2. tema olan ‘Atatürkçülük’ temasının 1. metni olan bu metnin yazarı, Rasim Köroğlu’dur. Alt teması Atatürk, türü şiirdir. Bu şiirde, yukarıda bir evrensel değer olarak tanımladığımız uygarlık evrensel değerine yönelik bazı tespitler yapmamız mümkündür. Örneğin şiirde geçen

“Alıp ele yeni baştan vatani,

Kurmayı öğretti bize Atatürk” (Özbay vd., 2007: 26)

mısraları doğrudan ‘uygarlık’ evrensel değerine yönelik ifadelerdir. Bir başka mısradaki

“Kafayı daima ilme, fene,

yormayı öğretti bize Atatürk” (Özbay vd., 2007: 26)

derken de ‘uygarlık’ evrensel değeri içerisinde bir alt birim olarak ele alınan bilim ve bilimsel düşünceye gönderme yapılmaktadır. Yine bu satırların ardından devam eden mısralar aynı evrensel değer çevresinde bilim ve bilimsel düşünceye ilişkin mısralardır:

“Bilimin ışığı açarken yolu,

bilgiyle ışığı şu Anadolu” (Özbay vd., 2007: 26)

“Bilimde, teknikte kalmadık geri,

Harcadık emeği, akıttık teri,

Cehalet denilen paslı çemberi,

Kırmayı öğretti bize Atatürk” (Özbay vd., 2007: 27)

Şiirin başka mısraları ise şöyledir:

“Sevgiyle öksüzü, yetimi, dulu,

Sarmayı öğretti bize Atatürk.” (Özbay vd., 2007: 26)

Bu mısralarda ise hiçbir ayırım gözetmeden tüm insanları eşit bir şekilde kucaklanması vurgusu yapılmaktadır. Alıntılanan bu mısralarda ‘eşitlik’ ve ‘her birey değerlidir’ evrensel değeri mevcuttur.

“Yollar yapılırken ovaya, dağa,

kalkındı ülkemiz baştan ayağa,

En önde koşarak gelecek çağa

Girmeyi öğretti bize Atatürk” (Özbay vd., 2007: 27)

mısralarında ise yine evrensel bir değer olarak ‘uygarlık’ bilinci aşlanmaktadır.

5.3. “Hayata Açılan Kapılar”

Ders kitabında 3. tema olan (Eski adıyla ünite) ‘Kavramlar ve Çağrışımlar’ temasının 2. metni olan bu metnin alt teması estetik zevk, yazarı Oya Berk’tir. *Hayata Açılan Kapılar* başlıklı metin, kapının kelime anlamından yola çıkarak bir nesne olarak kapının çağrışımlarını verir. Ardından bir eşya olarak kapının tarihsel süreç içerisindeki işlevlerini aktarır. “Ev sahibinin nereden geldiğini, mesleğini ve ekonomik durumunu yansıtır kapı tokmaklarındaki ayrıntılar. Tokmaklarda çoğunlukla el şeklinin tercih edilmesi, insan elinin bol kazanç ve bereketi temsil etmesi inanışına dayanır.” (Özbay vd., 2007: 42) *Hayata Açılan Kapılar* metninden yaptığımız bu alıntıdan da anlayacağımız üzere bu metinde kapının manevi karşılığı ve soyut anlam katmanları da öğrenciye aktarılmaya çalışılmıştır.

Hayata Açılan Kapılar adlı metindeki bazı paragraflar çok belirgin olmamakla birlikte dolaylı da olsa evrensel değerlere yöneliktir denilebilir. Örneğin, “Gelenleri sorgusuz sualsiz kabul ettiğimiz, başkalarına güvenip kapılarımızı hiç kilitlemediğimiz günler geride kaldı.” (Özbay vd., 2007: 42) mısralarını okuyan öğrenci ahlâklı olmanın insanların birbirine olan güvenlerini arttıracaklarını anlayacaktır. ‘Her birey değerlidir’ evrensel değeri kapsamında misafirperverliğin, karşılıklı olarak insanların birbirine güven duymasının geleneğimizde yer ettiğini öğrenecektir. Yukarıda çalışmamızın ikinci bölümünde adaletin, karşılıklı güven duygusu ile bağlantılı olduğunu, ayrıca adaletin bir tanımının “herkesin karşısındakinin adaletli olduğuna güvenmesi” (Akarsu, 1965: 84) olduğunu söylemiştik. Dolayısıyla ‘ahlâklılık’, ‘kendine yapılmasını istemediğin davranışı başkasına yapmamak’ ve ‘adalet’ evrensel değerlerini içselleştirme açısından bu metin işlevsel bir özelliğe sahiptir, diyebiliriz.

“Soğuk ama güvenli bir zırhın arkasında, sıcak sohbetlerimiz de ‘kilitleniyor’. Dökme demirden kilit ve anahtarları, kapı eşiklerini, belli belirsiz bir çocukluk anısı olarak da olsa hatırlayacak mı yeni gelen nesil? Anadolu şehirlerinde, büyük şehirlerin ücra semtlerinde, hayatın aktığı yerdir kapı eşikleri.” (Özbay vd., 2007: 42) Öğrenci bu geçmişe yönelik özlem dolu mısralardan, geçmişe dair bir takım ipuçları bulmakla kalmayacak aynı zamanda mazinin

sıcaklığını duyumsayacaktır. Bu duyumsama, içerisinde insan sevgisini, barışı, uygarlığı barındırır.

Hayata Açılan Kapılar edebî açıdan önemli, tek düzelikten uzak, sanatlı söyleyişleri, güzel benzetmeleri içerisinde barındıran bir metindir. Belli bir üslubu yakalamış, günlük dilin çok üstündeki bu metin öğrencide okuma zevkini geliştirebilir. Hatta kitaptaki diğer metinlere göre ortalamanın üzerinde bir dil tutturmuştur denilebilir. Bu açıdan, *Hayata Açılan Kapılar* adlı metin bundan önce incelediğimiz ve bundan sonra inceleyeceğimiz, birkaç metinle oldukça zıt özellikler gösterir. Örneğin, yukarıda incelediğimiz *Yolcu Konmaz Oteli* adlı metnin 7. sınıf öğrencisi için düzey altı bir metin olduğunu söylemiştik. Bu açıdan *Hayata Açılan Kapılar* seviye itibarıyla *Yolcu Konmaz Oteli* adlı metinle hemen hemen zıt özellikler gösterir. Bu çelişkiyi kitap yazarlarının farklılığına, komisyonun metin seçiminde ortalama bir ölçüt belirleyememesine, ortalama bir yaklaşım tutturamamasına bağlayabiliriz.

5.4. “Karada Yüzen Donanma”

Karada Yüzen Donanma adlı metnin türü hikâyedir. Ders kitabında 4. tema olan Millî Kültür temasının 2. metni olan bu metnin alt teması Türk Büyüklüğü'dür. Metinde İstanbul'un fethi kısaca öykü şeklinde anlatılmaya çalışılmıştır. Tarihi açıdan büyük bir önem arz eden tarihî bir olay anlatılmakla birlikte azim, azimli olmak, beyin gücü, kararlılık, başarı ve başarının sırrı gibi kişilik özellikleri öğrenciye aktarılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda metinde geçen şu sözler dikkate değer, önemli sözlerdir: “Fakat genç padişah hiçbir imkânsızlığa teslim olmak istemiyordu. Aradığı çare, çaresizlikten çıkacaktı.(...) İmkânın sınırını görmek için imkânsız denemek lazım.(...) ‘Normal insanlar’ hayatı en kolay taraflarıyla yaşamaya çalışırlar. (...) Tarihe şan verenler ‘imkânsızlıklar karşısında’ pes etmeyenlerdir.” (Özbay vd., 2007: 54-55)

Bunun yanında *Karada Yüzen Donanma* adlı metin tarihi bir metindir. Bu açıdan öğrenci için tarih dersini zevkli kılmaya yardımcı olacağı da düşünülebilir. Tarihsel olayların ve kişiliklerin edebî metne konu olması sosyal bilimler ile edebiyatın mutlu birlikteliklerindedir.

Metnin yazarı Yavuz Bahadıroğlu'dur. Bahadıroğlu hakkında edebiyat kaynaklarında hiçbir bilgiye rastlamış değiliz. Yazara ilişkin bir takım bilgileri internet aracılığıyla bulabildik. Yüzlerce romanı olan yazarın, ülkenin çeşitli yerlerinde binlerce konferans verdiği bu bilgiler arasındadır. (http://tr.wikipedia.org/wiki/Yavuz_Bahadıroğlu, 2008). Fakat adı geçen yazarın, yüzlerce roman kaleme almasına rağmen edebiyat eleştirmenleri ve akademisyenler tarafından yazılan roman inceleme kitaplarında, hiçbir romanının incelemeye tabi tutulmaması, Bahadıroğlu'nun edebiyatımızda ne kadar etkili bir isim olduğuna işaret eder. Bu araştırma esnasında ayrıca Behçet Necatigil'in *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü* (1998) ve İhsan Işık'ın (2001) tam 3218 şahsiyete

yer verdiği *Türkiye Yazarlar Ansiklopedisi* gibi ansiklopedik türden eserler de kontrol edilmiş ve yazara dair hiçbir bilgi bulunamamıştır. Bu tespit yazarın edebî kalitesine dair bir ipucu verdiği gibi daha da önemlisi 7. sınıf Türkçe ders kitabı yazarlarının metin seçiminde ne kadar titiz davrandıklarını gösteren hususlardan sadece bir tanesidir.

Karada Yüzen Donanma da kitaptaki diğer bazı metinler gibi edebî eser üslubunun dışına çıkar. Sözelimi fethi anlatırken satır aralarında kaynaklara dayandığını vurgulayarak sayısal verileri bir tarihçi titizliğiyle aktarmayı ihmal etmez.

“Ordu, merkez, sağ ve sol olarak üç kısma ayrıldı. 19 Nisanda yapılan ilk saldırıda, tekerlekli kuleler kullanıldı ve bu saldırı ile Topkapı surlarından burçlara kadar yanaşıldı.”, “Asker sayısı 150.000–200.000 arası olduğu çeşitli kaynaklarda belirtilen Osmanlı ordusu tarafından son kez kuşatıldı.” “21–22 Nisan gecesi 67 (ya da 72) parça gemi düzeltilmiş yoldan Haliç’e indirildi.” (Özbay vd., 2007: 53-54)

Sözcüklerin büyümesine güvenmeyenler matematiğin rasyonel dünyasına uzanarak sözcükleri daha sahici, daha muhkem kılmak ister. Metnin yazarı da öyküde edebiyatla yapamayacağı şeyi matematiksel verilerle, tarihi kaynakları vurgulayarak yapmaya çalışıyor. Belki de yazılan metnin bir hikâye olduğunu unutuyor. Sonuçta ortaya didaktik bir metin çıkıyor. Üstelik metin kitapta öykü olarak da tanıtılmıştır. Oysa Feridun Fazıl Tülbentçi, Tarık Buğra, Ömer Seyfettin gibi yazarlarımızın millî değerlere yönelik tarihî metinler kaleme aldıklarını biliyoruz. Hatta Yahya Kemal Beyatlı’nın *Kendi Gök Kubbemiz* (1993) isimli kitabında fetih ve Fatih konulu şiirler olduğu gibi *Aziz İstanbul* (1992) kitabında da fethi anlatan çok seçkin metinlere rastlanır. Bu yazarların kaleme aldıkları metinler edebî açıdan son derece nitelikli eserler olup bunu kitap yazarlarının dikkate alması gerekirdi diye düşünüyoruz. Çünkü bir Türkçe ders kitabı yazarının, edebiyat eğitimcisinin, “her seviyedeki faaliyetinde temel hareket noktası ve hemen hemen biricik objesi edebî eser yani edebî metindir. Edebî eserden soyutlanmış bir edebiyat eğitimi düşünülemez. Bir başka söyleyişle, edebî eserin ihmal edildiği” (Çetişli, 2006: 79) bir Türkçe ders kitabı kuru bir bilgiye dönüşme tehlikesiyle karşı karşıyadır.

Karada Yüzen Donanma metni doğrudan herhangi bir evrensel değere yönelik değildir. Bu metni okuyan öğrencinin, yukarıda sözünü ettiğimiz kazanımları elde etme ihtimali dışında evrensel değerlere ilişkin bir kazanım elde edeceğini söylemek güçtür.

5.5. “Susayan Konya”

Ders kitabında 5. tema olan (Eski adıyla ünite) ‘Doğa ve Evren’ temasının 1. metni olan bu metnin alt teması *Susayan Konya*, yazarı Aysin Tektaş’tır. *Susayan Konya* metni, yazarın Konya Kapalı Havzasında yapılan bir proje faaliyeti

kapsamında bölgeye yaptığı geziden kesitler sunmaktadır. Yazar sırasıyla Tuz Gölü, Obruk Han, Kemerli Kapı, Karapınar, Acıgöl, Meke Krater Gölü gibi turistik doğa güzelliklerini okuyucuya anlatmaktadır. *Susayan Konya* başlıklı bu metnin öğretmen kılavuz kitabında gezi yazısı olduğu belirtilmiştir. (Özbay vd., 2007: 203) *Susayan Konya* sosyal bilgiler kitabında yer alan bir metin değil de Türkçe kitabında yer alan bir metin olduğu için ağırlıklı olarak edebiyat eksenli bir anlatı olması gerektiği kanısındayız. Fakat bu metnin tam olarak konuya hangi açıdan yaklaştığını kestirmekte güçlük çektik. Örneğin metnin bir yerinde Tanpınar'dan Konya ile ilgili alıntıya yer veren yazar,

“Hava kararmaya başlamıştı ve biz Konya merkeze doğru ilerliyorduk. Şarkılar eşliğinde Mevleviler diyarı Konya'ya vardığımızda, 350 kilometre yol almış olmanın yorgunluğu kendini iyiden iyiye belli etmeye başlamıştı. Kentin girişinde Mevlâna herkesi olduğu gibi bizleri de; ‘Gel, gel; ne olursan ol, yine gel’ sözleriyle karşılıyordu.” (Özbay vd., 2007: 63)

gibi cümlelerle de yer yer son derece edebî bir üslupla konuşurken, bazen de bir coğrafya kitabının salt teorik bilgilerini, yine bir coğrafya kitabı üslubu ile ardı ardına vermekten geri durmaz.

“Konya Havza'sının ekonomisi temel olarak tarıma dayanır. Türkiye'nin tahıl ambarı olarak bilinen Havza'da şeker pancarı üretimi önemli bir yer tutar. Buna ek olarak hayvancılık da yaygın olarak yapılır. Ayrıca Tuz Gölü çevresinde yılda 750 000 ton tuz üretilmektedir. Bu da Türkiye'nin toplam tuz üretiminin % 55'i demektir.” (Özbay vd., 2007: 65)

Böylesi teorik bilgiler, sayısal veriler her şeyden önce bir edebî metnin kendisine zarar verir. Bu açıdan *Susayan Konya* yukarıda eleştirdiğimiz *Karada Yüzen Donanma* metniyle benzerlik gösterir. Bu, teorik bilgiye veyahut bilimsel bilgiye yapılan bir eleştiriden ziyade yazarın metin içerisinde ortalama bir üslup tutturamamasına yapılan bir eleştiridir.

Türkçe dersinin amacı Türk dilinin; dinleme, okuma, konuşma ve yazma gibi temel becerilerini kazandırmaktır. Bu temel beceriler ise öğrencilere en iyi şekilde, Türk dilini kullanan, Türk dili ile eserler kaleme alan seçkin edebiyat metinleri aracılığıyla kazandırılır. Dolayısıyla bir Türkçe ders kitabındaki metinlerin, bu temel beceriler göz önüne alınarak hazırlanması gerekir. Edebiyatın görevi bir nesneyi, bir olguyu tanıtarak onun hakkında bilgi vermek değildir. Edebiyat böylesi bilgileri içselleştirerek aktarır, eğer bilgi verecekse bile bu bilgi, haberdar etmek anlamındaki bilgi değildir. Mutlaka “böyle bir bilgi aktarımı da gerekli olabilir, ama bu, başka bir dersin başka bir çalışmanın içinde yer almalıdır.” (Uçan, 2008: 66) Nitekim öğrenci *Susayan Konya* başlıklı metindeki bilgileri zaten bir sosyal bilgiler kitabı aracılığıyla edinmiştir ya da edinecektir. Ayrıca Türkçe dersindeki edebî metinlerin görevi “ ‘Olmayı öğrenmek’; ön yargılardan uzak,

doğruya doğru, yanlışla yanlış diyebilen, yanlışını da gözlemleyebilen bir ufku, bakış açısını” (Uçan, 2008: 64) kazandırmaktır.

Yazar metindeki bu tutarsızlığı bilinçli mi yapmıştır bilmiyoruz. Okuyucu da bunu bilinçli olarak görmeyebilir. Ama sözel zekâsı biraz gelişkin bir öğrenci dahi öğretmenin de yönlendirmesiyle *Susayan Konya* metnindeki bu üslup değişkenliğini, Türkçe kitabındaki bu coğrafya bilgisine kaçan üslubu kolaylıkla fark edebilir.

Aslında genel olarak bakıldığında temanın kendisi de isim olarak zaten coğrafya bilgisi aktarmaya münasip bir temadır. Dolayısıyla bir noktadan sonra metin yazarlarının eleştirilmesinin gereksiz olduğu kanaatindeyiz. Çünkü 5. temadaki adlandırma, Türkçe ders kitabına uygun bir adlandırma değildir. Bu bağlamda 5. temanın adı, daha edebiyat eksenli bir isimlendirme olabilirdi. Örneğin *şairler ve mekânlar* yahut *edebiyatın mekânları* türünden bir isimlendirmeyle şehirleri veya doğayı tanıtan daha edebiyat eksenli metinler seçilebilirdi. Hatta Türk edebiyatında böylesi bir başlığın altını doldurmak hiç de güç olmayacaktır. Çünkü edebiyatımız bu açıdan seçkin örneklerle doludur. Örneğin, Ahmet Hamdi Tanpınar’ın *Beş Şehir*, Samiha Ayverdi’nin *İstanbul Geceleri*, Salah Birsnel’in *Ah Beyoğlu Vah Beyoğlu*, Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları* gibi kitaplar edebiyatımızda doğa ve mekân eksenli en seçkin yapıtlardır sadece birkaçıdır.

Evrensel değerler açısından metne bakmak gerekirse, yukarıda metinden yaptığımız alıntılardan da anlaşılacağı gibi, *Susayan Konya* metni, ‘uygarlık’ evrensel değeri başlığı altında değindiğimiz çevre ve çevreyi koruma evrensel değerini başat değer olarak öne çıkaran bir metindir. Yazar metinde Türkiye’nin doğa harikalarının olduğu bir bölgedeki çölleşme ve kuraklıktan hareketle metnini oluşturarak öğrencilerdeki doğayı ve çevreyi koruma hassasiyetini geliştirmeye çalışıyor. “Bir gün buralarda gördüğümüz güzellikleri çocuklarımıza aktaramayacağımızı düşünmek bile korkutuyor bizi.” (Özbay vd., 2007: 67) sözleriyle doğrudan geleceğin mirasçısı olan öğrenciyi metne muhatap kılan ve öğrencideki hassasiyeti tetikleyen bir cümle oluyor. Ayrıca *Susayan Konya* metninin etkinliklerinin ardından *Derse Hazırlık İçin Kaynak* başlığı altında öğrenciye sunulan üç metin de yine bu bağlamda öğrenciye sözü edilen değeri kazandırmaya yönelik farklı metin örnekleridir. *Susayan Konya*, bir takım üslup hatalarından ve bilgi ağırlıklı olmasından dolayı edebî olarak zayıf bir metinken evrensel değer olarak ‘çevre ve çevrenin korunması bilincini’ öğrenciye aktarabilecek bir metindir denebilir.

5.6. “Mustafa Kemal’in Kağnısı”

Ders kitabında 6. tema olan Toplum temasının 3. metni olan bu metnin alt teması dayanışmadır. *Mustafa Kemal’in Kağnısı* adlı bu metnin türü şiirdir. Edebî açıdan güçlü bir metin olan bu şiirde Kurtuluş savaşının arka planında zafer için

çalışan Anadolu kadınlarının fedakâr ve cefakâr hizmeti anlatılmaktadır. Şiirde geçen Elif kadın, tüm Anadolu kadınlarını temsil etmektedir. Şiirde adeta Elif'in şahsında şehit analarını, savaşta kocasını yitiren Türk kadını, vatani için verdiği mücadelesiyle destanlaşan Nene Hatun'u hatırlarız.

Metinde, 'sevgi' evrensel değeri yoğun bir şekilde işlenmektedir. Bu sevgi Mehmetçiğe mermi taşıyan, bunun için çırpınan, aç kalan, susuz kalan Elif'in vatan sevgisidir. Kurtuluş savaşında fedakâr bir kadın tablosu çizen bu şiir, Elif'in şahsında tablolanan fedakârlık, dayanışma, vatan sevgisi gibi değerleri öğrencide içselleştirme noktasında yetkin ve güçlü bir metindir.

Ayrıca Elif'in hayvan sevgisini de şiirde görmekteyiz. Nitekim Elif kağnyı çekerken öküzlerine gösterdiği ihtimamı şöyle dile getirilir:

“Öküzleriyle kardeş gibiydi Elif,
Yemezdi, içmezdi, yemeden içmeden onlar
Kocabaş, çok ihtiyardı, çok zayıftı,
Mahzundu Sarıkız, yanısıra
Gecenin ulu ağırlığına karşı,
Hafiftiler, inceden inceden” (Özbay vd., 2007: 83)

Bu şiiri okuyan öğrencinin, eğer kendine ait bir evcil hayvanı varsa hayvanlarıyla arasında güçlü, sevecen, ortak bir dil geliştirecektir. Fakat günümüz bazı aşırı hayvan sever gruplarda olduğu gibi hayvan sevgisini abartmamak lazımdır. Öğretmenin de yönlendirmesiyle öğrencinin dikkati şiirdeki bazı mısralara çekilerek hayvan sevgisinin kutsal değerlerin üzerinde bir sevgi olmaması gerektiği öğrenciye kazandırılabilir. Söz gelimi şiirde de Elif'in vatan sevgisi, hayvan sevgisinin üstünde bir sevgidir. Elif'in hayvan sevgisi, vatan sevgisinden gelmektedir. Elif öküzlerini vatani için sevmektedir. Çünkü öküzleri, onun Mehmetçiğe mühimmat taşımasında yegâne yardımcısıdır. Nitekim mermi taşıma esnasında tökezleyip kalan, kendisini yarı yolda bırakan öküzlerine şöyle seslenir Elif:

“Aman Kocabaş, ayağını öpeyim kocabaş,
Vur beni, öldür beni, koma yollarda beni.
Geçer, götürür ana çocuk mermisini askerciğin
Koma yollarda beni, kulun köpeğin olayım.
Bak hele üzerimden ses seda uzaklaşır,
Düşerim gerilere iyiceden iyiceden” (Özbay vd., 2007: 84)

Yukarıda da söylediğimiz gibi bu metin, sevgi evrensel değerine yönelik bir metindir. Bu sevgi vatan sevgisidir, millet sevgisidir, hayvan sevgisidir denebilir.

Mustafa Kemal'in Kağnısı, daha önce ele alıp incelediğimiz *Hayata Açılan Kapılar* metni gibi edebî ve sanatsal açıdan güçlü bir metindir. Fazıl Hüsnü Dağlarca'ya ait bu şiirde, şair her bendin son mısrasında kullandığı kafiye ve rediflerle (heceden heceden, önceden önceden, inceden inceden, niceden niceden, düşünceden düşünceden, iyiceden iyiceden, yüceden yüceden) şiirin müzikalitesini artırarak şiire güçlü bir ahenk katar. Bu bağlamda şiirdeki bu güçlü ses, öğrencinin şiir zevkinin gelişmesine katkı da sağlayacaktır.

Mustafa Kemal'in Kağnısı gibi milli değerleri konu alan edebî metinler ele aldığı konuyu içselleştirmede genellikle yetersiz kalır. Bu tür metinler salt düşünceden oluşan metinlerdir. Oysa gerçek sanatsal metinler ise düşünceden değil estetikten hareket eder. Gerçek şiir ise “önce düşünceyle tanışıp oradan şiire değil de şiirden düşünceye gitmelidir. İyi şairin şiiri sadece sözcük tadına sahip olmamalı, onu aşmalı ve imaja çıkmalıdır. Oradan da imajlararası örgüye geçmelidir” (Öngören, 1997: 72) Bu açıdan, Dağlarca'nın şiiri gerçek bir şiir hüviyetindedir. Çünkü Dağlarca'nın *Mustafa Kemal'in Kağnısı* adlı şiiri, onun diğer tüm metinlerinde olduğu gibi kuru bilgiden kaçınarak oluşturulmuştur. Bu açıdan “edebiyat eseri ne bir ahlâk risalesi, ne bir didaktik kitap, ne de bir ideoloji manifestosudur. Herhangi bir metnin varoluşundaki biricik veya birinci amaç 'fayda' ise, ona edebiyat eseri denilemez; edebiyat eserine de bütünüyle faydacı bir bakış açısıyla” (Çetişli, 2006: 79) yaklaşılmaz, yaklaşılamaz. Dağlarca çocuk edebiyatı metinlerinin salt öğretici niteliği taşıyan kuru metinler olmamasına dikkat etmiştir. Bu bağlamda şiirlerinde didaktizmden kaçınmıştır. Bu konu, yukarıda *Edebî Metnin Eğitici Bir Araç Olma Yeterliliği ve Edebî Metinde Fayda* başlığında değindiğimiz edebiyat eserinde korunması gereken dengelerden birisi olan faydacılıkla estetik kaygı arasındaki ilişki konusunun bizzat kendisidir.

Tacettin Şimşek (2006: 221), Fazıl Hüsnü Dağlarca ile ilgili yazdığı bir yazısında, bilgi aktarma açısından Hasan Âli Yücel ile Dağlarca arasında örneklerle bir karşılaştırma yapar:

“Çok severiz biz okulu,
Kitabımız bilgi dolu.
Okur, yazar her Türk oğlu,
Yükselmenin budur yolu.
Biz okullu çocuklarız,
Hem çalışır, hem oynarız.’

Aynı tema çerçevesinde Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın kaleme aldığı bir başka örnek:

‘Çocuklar sevinelim
Kocaman bir oyuncaktır okulumuz
Basamakları sizin

Pencereleri sizin

Kapıları sizin

Ağaçları sizin

Saksılardaki çiçekleri sizin

Onlarla niye oynamıyorsunuz çocuklar ?”

Her iki metinde de okul sevgisi tema olarak işlenmekle birlikte, birinci metin bir yetişkin tavrını yansıtırken, ikinci metin çocuk yaklaşımını sezdirir niteliktedir. Buna göre birinci metni manzume, ikinci metni şiir olarak değerlendirmek yanlış olmaz.

SONUÇ

Çalışmamıza konu olan kitaptaki metinler evrensel değerler açısından düzey üstü metinlerdir denebilir. Hiçbir yazar, yazdığı metni salt değer kazanımı sağlasın diye yazmaz. Ama en azından ders kitabı editörleri ve yazarları, metinlerin eğitsel ve edebî açıdan yeterli olmasına yönelik bir kaygı taşırsa, genelde değerler özelde evrensel değerler açısından ideal metinlerin ortaya çıkacağı düşüncesindeyiz. Çünkü kitaba alınan metinlerin seçiminde evrensel değerleri içermesi açısından iyi seçimler yapıldığını söylemekle birlikte edebî kaygılar açısından bunu söylemek güçtür. Örneğin bir gezi yazısı seçilecekse bu seçim edebiyatımızdaki en seçkin örneklerden yapılmamıştır. Metin seçiminde çok titiz davranılmadığı yine metin yazarlarının isimlerine bakınca anlaşılacaktır. Örneğin kitapta metinleri bulunan Sait Faik Abasıyanık, Fazıl Hüsnü Dağlarca, Haldun Taner, Şevket Rado dışında diğer yazarlar hakkında bilgi bulmak pek güçtür. Bu bağlamda yüzlerce yıllık bir birikime sahip olan Türk Edebiyatı ve bunun yanı sıra dünya edebiyatlarından hemen her konuda çok kaliteli metin örnekleri seçmek varken, kitabı hazırlama aşamasında kolaya kaçıldığı, iyi bir tarama yapılmadığı göze çarpan bir diğer noktadır.

Edebiyat gündelik dilin peşinde olmayıp daha üst bir dilin peşindedir. Üslup edebiyata dair bir hadise olup edebiyatın bir bakıma ruhudur. Edebî metin üsluba ulaştığı zaman kemale erer. Üslupsuz metin edebiyat metni olmaktan çıkar. Nitekim Sartre, edebî metni bilimsel iletişimden ayıran şeyin, onun tek sesli, tek anlamlı olmayışına borçlu olduğunu söyler. Bu bağlamda gerçek edebiyatçının dil sanatçısı olduğunu, üzerine düşürdüğü ışıkla, verdiği ağırlıkla sözcükleri değişik düzeylerde, birkaç anlama gelecek biçimde kullanabilen kişi olarak tanımlar. (Naci, 1998: 245) Ayrıca her metin belki öğrenciye/okuyucuya iyi şeyler kazandırabilir ama isabetli metnin altını tekrar tekrar çizmek gereklidir. Çünkü bir *Mesnevi* okuruna Ahmet Ümit'in *Bab-ı Esrar* romanı bir şey vermeyebilir. Ya da bir Rilke okuruna Orhan Veli yavan gelebilir. Bu açıdan metin seçimi, özellikle kendine özgü bir üsluba erişmiş metnin seçimi, edebiyat ve Türkçe eğitiminde

önemli bir meseledir. Bizim incelemeye çalıştığımız 7. sınıf Türkçe ders kitabındaki edebî metinler, evrensel değerler açısından yeterli düzeydedir. Fakat metin seçiminde çok daha iyi bir taramayla öğrencilere, değerleri öğreten değil, içselleştirmelerine yardımcı olan, üslup açısından, edebî açıdan daha iyi, daha sanatsal metinler seçilebilirdi.

KAYNAKLAR

- AKARSU, Bedia, (1965), *Ahlâk Öğretileri I*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- ALPER, Yusuf, (2001), *Şiir ve Psikiyatri Kavşağında*, İstanbul: Okyanus Yayınları.
- ALVER, Köksal, (2006), “Edebiyatın Sosyolojik İmkânı”, *Edebiyat Sosyolojisi*, (ed. Köksal ALVER), Ankara: Hece Yayınları, s. 11-21.
- ANDI, Mehmet Fatih, (1999), *Roman ve Hayat*, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- ATAÇ, Nurullah, (2000), *Söyleşiler*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- AYTAŞ, Gürsel, (2006), “Edebî Türlerden Yararlanma”, *Millî Eğitim Edebiyat Eğitimi Ve Öğretimi Özel Sayısı*, S. 169, s. 261–277.
- AYVAZOĞLU, Beşir, (1997), *Geleneğin Direnişi*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- BEYATLI, Yahya Kemal, (1992), *Aziz İstanbul*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- BEYATLI, Yahya Kemal, (1993), *Kendi Gök Kubbemiz*, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları.
- BABACAN, Mahmut, (2005), “Çocuk Tiyatrosunun Eğitime Katkıları”, *Hece Çocuk Edebiyatı Özel Sayısı*, S. 104–105, s. 288–295.
- BACHMANN, Ingeborg, (1989), *Frankfurt Dersleri*, (çev. Z. Sayın), İstanbul: Bağlam Yayınları.

- CEMİLOĞLU, Mustafa, (2003), *Türk Dili ve Edebiyatı Öğretimi*, İstanbul: Alfa Yayınları.
- ÇAKMAK, Fatih, (2000), *Evrensel Ahlâkî Değerlerin Kazanılmasında Din Eğitiminin Rolü*, Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- ÇETİŞLİ, İsmail, (2006), “Edebiyat Eğitimi’nde ‘Edebî Metin’in Yeri ve Anlamı”, *Millî Eğitim Dergisi Edebiyat Eğitimi ve Öğretimi Özel Sayısı*, S. 169, s. 75–85.
- ÇİFTÇİ, Ahmet, (2006), *Vatandaşlık Bilgisi Demokrasi ve İnsan Hakları*, Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- EAGLATON, Terry, (2004), *Edebiyat Kuramı*, (çev. T. Birkan), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- EMRE, İsmet, (2006), *Edebiyat ve Psikoloji*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- ERCAN, İlke, (2001), *İlköğretim Sosyal Bilgiler Programında Ulusal ve Evrensel Değerler*, Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Fethi, Naci, (1998), *Eleştiri Günlüğü 5 “Kıskanmak”*. İstanbul: Oğlak Yayınları.
- GANDER, Mary J.- GARDİNER, Harry W., (1998). *Çocuk ve Ergen Gelişimi*, (çev. A. Dönmez, N. Çelen, B. Onur), Ankara: İmge Yayınları.
- IŞIK, İhsan, (2001), *Türkiye Yazarlar Ansiklopedisi*, Ankara: Elvan Yayınları.
- İNAL, Kemal, (1998), *Türkiye’de Ders Kitaplarında Demokratik ve Milliyetçi Değerler -27 Mayıs ve 12 Eylül Askeri Müdahale Dönemlerine İlişkin Bir İnceleme*, Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora Tezi).
- İNAN, Kasım, (2005), *İlköğretim 7. Sınıfta Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Dersi Öğretim Programında İfadesini Bulunan Temel Hak ve Özgürlüklerin*

Kazanılma Düzeyi, Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

KAFESOĞLU, İbrahim, (1993), *Türk Millî Kültürü*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

KAPLAN, Mehmet, (1997), *Hikâye Tahlilleri*, İstanbul: Dergâh Yayınları.

KAPLAN, Mehmet, (1996), *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar -3 Tıp Tahlilleri*, İstanbul: Dergâh Yayınları.

KARAALİOĞLU, Seyit Kemal, (1980), *Edebiyat Sanatı*, İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri.

KAVCAR, Cahit, (1988), *II. Meşrutiyet Devrinde Edebiyat ve Eğitim*, Malatya: İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.

KEPENEKÇİ, Yasemin Karaman, (2000), *İnsan Hakları Eğitimi*, Ankara: Anı Yayıncılık.

KIŞLALI, Ahmet Taner, (1998), *Siyasal Sistemler: Siyasal Çatışma ve Uzlaşma*, Ankara: İmge Kitabevi.

KOÇ, Kadir, (2007), *İlköğretim 7. Sınıfta Okutulan Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Dersinde Öğrenciye Kazandırılması Amaçlanan Evrensel Değerlere İlişkin Tutumlar Üzerinde Öğretim Sisteminin Etkisi*, Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

KUÇURADI, İoanna, (1999), *Etik*, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

MEB, (2007), *Türkçe Ders Kitabı İlköğretim 7*, (ed. Murat ÖZBAY), Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

NECATİGİL, Behçet, (1998), *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*, İstanbul: Varlık Yayınevi.

NELL, S. (1996), *Bir Eğitim Mucizesi*, (çev. G. D. Nalbantoğlu), Adana: Baki Kitabevi.

NUTTALL, Jon, (1997), *Ahlâk Üzerine Tartışmalar*, (çev. A. Yılmaz), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

OKTAY, Ahmet, (1995), *İnsan Yazar Kitap*, Ankara: Ark Yayınları.

ÖNGÖREN, Veysel, (1997), *Şiir ve Yenilik*, İstanbul: Broy Yayınevi.

ROUSSEAU, Jean Jacques, (1992), *Toplum Anlaşması*, (çev. V. Günyol), İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

ŞAHİN, Tuğba, (2004), “Eğitimin Teknolojik Temelleri”, *Öğretmenlik Mesleğine Giriş*, (ed. Veysel SÖNMEZ), Ankara: Anı Yayıncılık. s. 187–212.

ŞENER, Ersun, (1989), *Türk Medenî Kanunu*, Ankara: Seçkin Kitabevi.

ŞİMŞEK, Tacettin, (2005), “Çocuk Şiirleri”, *Hece Çocuk Edebiyatı Özel Sayısı*, S. 104–105, s. 219-231.

TDK, (1998), *Türkçe Sözlük C. I.*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

TDK, (2005), *Türkçe Sözlük*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

TOURAINÉ, Alain, (2004), *Modernliğin Eleştirisi*, (çev. H. Tufan), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

UÇAN, Hilmi, (2008), *Dilbilim, Göstergibilim, Edebiyat Eğitimi*, Ankara: Hece Yayınları.

UÇAN, Hilmi, (2000), Modern Türk Öyküsünde Maupassant ve Çehov Uzantısı Ya da Bir Genellenimin Kırılganlığı, *Hece Türk Öykücülüğü Özel Sayısı*, S. 46–47, s. 161–172.

www.wikipedia.org/wiki/Yavuz_Bahadıroğlu (15.04.2008)

İLK TÜRKÇE ÇOCUK DERGİLERİ VE “ÇOCUKLARA MAHSUS GAZETE”¹

Arş. Gör. Sena KÜÇÜK
Selçuk Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
senayaman@selcuk.edu.tr

Özet

Ülkemizde çocuk dergilerinin tarihi *Mümeyyiz*'le başlar. *Mümeyyiz* 1869'da yayımlanmıştır. Bu tarihten *Çocuklara Mahsus Gazete*'ye kadar (1896) yirminin üzerinde çocuk dergisi çıkmıştır. Bunlar amaç, ilke, yöntem, bakış açısı, dil, içerik, yazar kadrosu, şekil ve süre açısından benzer özellikler gösterirler. *Çocuklara Mahsus Gazete*, profesyonel ve ilkeli yayın anlayışı ve istikrarlı çizgisiyle bunlardan ayrılır.

Eski harfli çocuk dergileri arasında en uzun süreli yayın olan *Çocuklara Mahsus Gazete*'deki edebiyat verimlerinin ortaya konulması çocuk edebiyatı tarihi açısından önem taşımaktadır.

Çocuklara Mahsus Gazete'de şiir, fabl, hikâye, roman, tiyatro, anı, biyografi, gezi yazısı, mektup türünde eserler yer almıştır. Bu eserlerde konu ve ileti öne çıkmış, otoriter anlayışla kaleme alınan bu metinlerde sanatsallık çoğu zaman geri planda kalmıştır. Sekizinci ciltten itibaren yoğunlaşan çeviri metinlerle bu eksiklik giderilerek nitelikli ürünler ortaya konulmuştur.

Çocuklara Mahsus Gazete, Türkçe çocuk dergileri ve çocuk edebiyatı açısından önemli bir aşamadır.

Anahtar Kelimeler: *Çocuklara Mahsus Gazete*, eski harfli çocuk dergileri, çocuk edebiyatı

THE EARLY TURKISH CHILDREN'S PERIODICALS AND “ÇOCUKLARA MAHSUS GAZETE” [THE JOURNAL SPECIAL TO CHILDREN]

Abstract

The history of children's periodicals in our country has begun with *Mümeyyiz*. It was published in 1869. More than twenty children's periodicals were published from *Mümeyyiz* (1869) to *Çocuklara Mahsus Gazete* (1896). Those resemble each other in terms of aim, principle, method, point of view, language, content, authors, form and period. *Çocuklara Mahsus Gazete* differs from those with its professional and principled publication vision and consistent policy.

Çocuklara Mahsus Gazete has a great importance as the most long-lasting periodical with Ottoman letters from the aspect of literary efficiency given in history of children's literature.

There have been some genres such as: poem, fable, story, novel, play, biography, travel writing, letter in *Çocuklara Mahsus Gazete*. Subject and message are the essentials of these works. Aesthetic has generally under estimated in these texts written by authoritarian vision. After 8th volume, the deficiency was removed by translated works increasing, and qualified works were produced.

Çocuklara Mahsus Gazete is an important stage in terms of Turkish children's periodicals and children's literature.

Key Words: *Çocuklara Mahsus Gazete* [The Journal Special to Children], the children's periodicals with Ottoman letters, children's literature.

¹ Bu makale şu Yüksek Lisans tezine dayanmaktadır: Sena Yaman, *Eski Harfli Dergilerden Çocuklara Mahsus Gazete Tahlili Fihrist-İnceleme-Metin*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2004.

1. İLK TÜRKÇE ÇOCUK DERGİLERİ

19. yüzyıldan itibaren Batı'dan alınmaya başlanan yeni fikir ve türler gazete aracılığıyla geliştirilmiş, modern Türk edebiyatı gibi Türk çocuk edebiyatı da gazete/dergilerde doğmuştur. Tanzimat döneminde gazeteciliğin gelişmesi ile ilk çocuk gazete/dergileri de görülmeye başlar. İlk süreli çocuk yayınları genellikle haftalık ya da on beş günlük olarak çıkmalarına rağmen bunlar daha çok gazete gibi düşünülmüş, dergi, dolayısıyla çocuk dergisi kavramının yerleşmesi zaman almıştır. *Mecmua-i Neuresidegân* ve “ceride” olarak takdim edilen *Çocuklara Talim* dışında bu yayınlar için ya gazete tanımlaması yapılmış ya da herhangi bir adlandırmaya gidilmemiştir. Tanzimat'la başlayan bu belirsizlik Meşrutiyet döneminde de sürmüştür. (Okay, 1999: 17) Bununla birlikte çocuklara yönelik söz konusu yayınların hepsi dergi adı altında toplanabilir. (Alpay, 1980: 172) *Çocuklara Mahsus Gazete*'ye kadarki ilk dergiler, işledikleri konu ve kullandıkları teknikler açısından birbirlerine çok benzediği için “ilk dönem dergileri” olarak değerlendirilmektedir. (Emiroğlu, 1992: XIII)

İlk dönem çocuk dergileri şunlardır: *Mümeyyiz* (15 Ekim 1869), *Hazine-i Etfal* (1873/1874), *Sadakat* (23 Nisan 1875), *Etfal* (4 Haziran 1875), *Ayine* (14 Kasım 1875), *Arkadaş* (9 Ekim 1876), *Tercüman-ı Hakikat* (1880), *Aile* (27 Mayıs 1880), *Bahçe* (22 Ekim 1880), *Çocuklara Arkadaş* (1 Nisan 1881), *Çocuklara Kıraat* (23 Aralık 1881), *Vasita-i Terakki* (28 Nisan 1882), *Mecmua-i Neuresidegân* (1882/1883), *Etfal* (14 Ocak 1886), *Teşvik* (19 Nisan 1886), *Nümune-i Terakki* (7 Nisan 1887), *Debistan-ı Hired* (14 Nisan 1887), *Çocuklara Talim* (16 Aralık 1887), *Parça Bohçası* (1889/1890), *Mektep* (7 Ağustos 1891), ayrıca *Hadika* gazetesinin çocuk ilaveleri. (*İslam Ansiklopedisi* C. 7, 1965: 369, 370; Oral, 1967: 111-112, 153,154,157; Acaroğlu, 1970: 459-460; *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi* C. 2, 1977: 159; Alpay, 1980: 177; Gençel, 1984: 185-186; Kür, 1991: V; Emiroğlu, 1992: 1; Okay, 1999: 11)

Türker Acaroğlu, 1896'da Selanik'te N.Vecdi takma adlı Necip Necati'nin *Çocuklara Rehber* isimli çocuk dergisi yayımladığı bilgisini vermektedir. (Acaroğlu, 1970: 459-460) Fakat bu dergi kataloglarda yer almamakta, iki kaynaktan ismen geçmektedir. (*Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi* C. 2, 1977: 159; Bayrak, 1994: 29) Muallim Ahmet Mithat tarafından Selanik'te çıkarılan 1897 tarihli *Çocuklara Rehber* dergisinin Ali Ulvi Elöve'nin kardeşi Necip Necati tarafından çıkarıldığı görüşünü destekleyecek bir kayıt/bilgi dergide de bulunmamaktadır. (Balci, 2002: 15) *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*'nde *Türk Yavrusu*'nun tarihi 1894 olarak verilmişse de (C. 2, 1977: 159), katalogda 26 Eylül-3 Teşrinievvel 1329 (9-16 Ekim 1913) olarak geçmektedir. (Duman, 2000: 882; Gazi Ahmed Muhtar Paşa, 1993: 517) Meral Alpay, Zahit tarafından 1886'da Bursa'da çıkarılan *Mecmua-i Mükâleme* ile Kitapçı Arakel ve Muallim Naci tarafından 1888'de İstanbul'da çıkarılan *Vezâif-i Ebeveyn Yahut Lahika-i Talim-i Kıraat ve Mekteb-i Edeb* adlı iki isim verirse de bunlar kataloglarda yer almamaktadır. Cüneyd Okay'ın eserinde geçen Mehmet Şemsettin'e ait *Çocukların Cuma Günü Mektebi* de (Okay, 1999:

65-67) kitap niteliğinde bir eserdir. (Enginün, 2001: 36-37) *Terakki* gazetesinin çocuk ilavesi olarak çocuk dergileri arasında sayılan 16 Aralık 1870 tarihli *Terakki Eğlencesi*'nde (Oral: 1967: 111-112) ise “eğlence ve udhûkeye dair gazete” kaydı vardır. Ali Raşit tarafından on iki sayı olarak çıkarılan bu süreli yayın, aynı kişinin daha önce çıkardığı *Terakki*'nin (13 Mayıs 1870, on üç sayı) devamıdır. (Duman, 2000: 832, 835)

Kütüphanelerde kırk dokuz sayısı bulunan ve 15 Ekim 1869'da² yayın hayatına başlayan *Mümeyyiz*, kendinden sonraki çocuk dergilerine kıyasla uzun ömürlüdür. Çocukların ilgisini çekmek için her nüshası farklı kâğıtlara basılmıştır ve genellikle dört sayfadan oluşmaktadır. Kısa bir süre sekiz sayfa olarak çıkmıştır. İstanbul'da Sıtkı tarafından yayımlanan dergide hicrî yılın yanında miladi tarih de verilmiştir. Yazar kadrosu Sıtkı, Tevfik, Nedim, Emin, Hamit, Ahmet Fâik, Latif, Rifat, Süleyman Fâik ve Hulusî'den oluşmaktadır. Mahalle mektebi ve rüştiye öğrencilerine yönelik bir dergidir. “Mukaddime” ve “Maksud” başlıklı başyazılarda çocukların gazete/dergiye daha fazla ihtiyaç duyduğu ifade edilerek yayın ilkeleri çocukların güzel ahlakına, bilgilenmesine hizmet etmek olarak belirlenir ve çocukların kolay anlaması için sade bir dil kullanılacağı özellikle vurgulanır. *Mümeyyiz*'de eğitici ve ahlaki yazıların, nasihatlerin yanı sıra hikâyelere, fabl ve masallara, ansiklopedik bilgi içeren metinlere, okullardan haberlere, okuyucu mektuplarına, bilmecelere, öğretici metinlere, latife başlıklı fıkralara, yurt içinden ve dışından özellikle eğitimle ve çocuklarla, Prusya – Fransa savaşıyla ilgili haberlere, ilanlara ve reklamlara, ayrıca okuyuculardan gelen yazılara da yer verilmiştir. Dergide özellikle eğitimin önemi üzerinde durulmuş, başarılı öğrencilerin adları yayımlanmıştır. Çocuk terbiyesinin amaçlandığı hikâyelerin bir kısmı derginin yazarlarına, bir kısmı okurlara aittir. Bunlar “hikâye” veya “kıssa” başlığını taşımaktadır. Dergide yer alan fabllardan bir kısmı da çeviridir.

Mümeyyiz'in üzerinde durulması gereken bir diğer özelliği, hayal mahsulü birtakım faydasız sözlerden ibaret olduğu gerekçesiyle şiire yer verilmeyişidir. Dergide, şiir yerine matematik, coğrafya ve açık bir Türkçe ile yazılmış ahlak kitapları ile gerçek tarihi söz konusu eden eserlerin okunması ve yabancı dil öğrenilmesi tavsiye edilir. (Yaşar, 2001: 14) Okullarda dayatılan hükümet tarafından yasaklandığı, eğitimin yalnızca erkek çocuklar için değil, kız çocuklar için de kaçınılmaz olduğu vurgulanır. Çocuklardan, aralarında cinsiyet, din ve ırk ayrımcılığı yapmamaları özellikle beklenir. Dergi, çocukların okumalarını kolaylaştırmak için bir süre harekeli olarak da basılmış, maliyet artışı yüzünden bu uygulamadan vazgeçilmiştir. (Acaroğlu, 1970: 459; Emiroğlu, 1992: 1-18; Yaşar, 2001: 12-20; Duman, 2000: 632; Bayram, 2005: 484-499)

Kataloglarda yer almayan ve tek sayısı Erzurum Atatürk Üniversitesi Seyfettin Özege Kitaplığı'nda bulunan *Hazine-i Etfal*'de herhangi bir tarih

² Rumi ve hicrî tarihler miladi tarihe dönüştürülürken şu eser esas alınmıştır: Gazi Ahmed Muhtar Paşa, *Takvîmü's-Sinîn*, Hazırlayanlar: Yücel Dağlı-Dr. Hamit Pehlivanlı, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1993.

belirtilmemişse de yayımlanan kitap ve dergi ilanları 1873 veya 1874 tarihini vermektedir. Çocukların faydasını amaçlayan derginin yazarları Mekteb-i Fünûn-ı Harbiye-i Şahane öğrencilerinden Kandiyeli Ali Refik ve Çengelköylü Şerafettin'dir. (Okay, 1999: 37-38)

Sadakat de aynı adlı günlük gazetenin haftalık ekidir. İlk sayısı 23 Nisan 1875 tarihini taşıyan dergi, altı sayı çıktıktan sonra 4 Haziran 1875'ten itibaren *Etfal* adıyla müstakil bir çocuk dergisi olarak yayımını sürdürmüştür. Pazar günleri çıkan dergi resimsizdir. Yayımcısı Tahsin'dir. Çocuklar için ayrı gazete gerekliliği, kavrama düzeyi ve fayda prensibiyle açıklanır. Vatana hizmet anlayışı doğrultusunda bilimin ve eğitimin zorunluluğu, okulda öğrenilenler dışında kitap ve gazete yoluyla birikim kazanmanın önemi vurgulanır. Dergide hikâye, mensur fabl, karşılıklı konuşma ve soru-cevap şeklinde düzenlenen muhavere, atasözü, okur mektubu türünden ürünler, matematik bilmeceleri bulunmaktadır. Eğitici ve öğretici yazılar yanında "Yaşamak" başlığıyla sağlık konuları da ele alınmıştır. *Sadakat* çok ilgi görmüş, ilk sayısı üç kez basılarak üç bin rakamına ulaşılmıştır. Dergide çocuk kitaplarından başka ilan yayımlanmamıştır. *Sadakat* adını bir çocuk dergisi için uygun bulmayan yayımcı, *Etfal* adıyla haftalık yeni bir gazete imtiyazı almıştır. *Etfal* resimlidir ve on yedi sayı çıkmıştır. Tahsin'in çıkardığı bu dergiler öğretici amaç taşır. Yazılarda genellikle M.R. imzası görülür. Öğrenmede öncelikli etmenin anlaşılabilirlik olduğu görüşünden hareketle dilde sadeleşmenin önemi üzerinde durulur. "Açık açık lakırdılarla" yazmaya özen gösterileceği bildirilir. *Sadakat*'te bu ilkenin gerçekleştirilmesine karşın *Etfal*'de dil ağırlaştırılmıştır. (Kür, 1991: 24-28, 38; Emiroğlu, 1992: 19-30; Duman, 2000: 723)

14 Kasım 1875'te Selanik'te yayımlanan *Ayine*'nin kırk bir sayısı bulunmaktadır. Mustafa tarafından çıkarılan, imtiyaz sahibi vekili Mahmut Hamdi olan *Ayine*, kadın ve çocuk dergisidir. (Duman, 2000: 160) Kadın kısmı ağırlıkta olan dergide çocuklar için köşeler de vardır. (Okay, 1999: 44-45)

19. yüzyılın gerek şekil gerek içerik olarak Batılı anlamda ilk çocuk dergisi sayılan (Okay, 1999: 48) *Arkadaş*'ın yayım tarihi 9 Ekim 1876, müdürü Tevfik, imtiyaz sahibi ve yazarı ise çocuk edebiyatını kitap ve gazete/dergi düzeyinde müstakil bir alan olarak ilk kez ele alan Şemsî takma adlı Mehmet Şemsettin'dir. Mehmet Şemsettin, çocukların gazeteye daha çok ihtiyacı olduğuna inanmakta ve bir öğretim aracı olarak gördüğü gazetenin dilinin çocukların anlayacakları sadelikte olmasını öngörmektedir. Çocuklar için *Arkadaş*, *Çocuklara Arkadaş* ve *Çocuklara Talim*'i yayımlayan Şemsettin, *Çocuklara Talim*'de, çocuklara yönelik yayınları arasında *Mektep* adlı bir dergiden söz ederse de, bu dergi kaynaklarda geçmemektedir. (Enginün, 2001: 35-39) *Çocuklara Talim*'de söz ettiği *Mektep*'in, *Çocukların Cuma Günü Mektebi* adlı eseri olduğu düşünülmektedir. (Okay, 1999: 66) Mehmet Şemsettin'in ilk çocuk dergisi *Arkadaş* on üç sayı devam etmiştir. Dergide özlü sözler, küçük hikâyeler, çeşitli eşya ve hayvan tanıtımları, Batı'daki gelişme ve icatlar, Osmanlı ve Avrupa basını hakkında bilgiler bulunmaktadır. O dönemde çıkan ve kapanan ya da kapatılan gazetelerin listesi de verilmiştir.

Arkadaş öğretici yönü ağır basan bir dergiyse de, çocuklara seslenmeyi başarmıştır. Mehmet Şemsettin, çocukların okuduklarını anlayabilmeleri için konuşur gibi yazacağını ifade etmiş, yazılarında bu ilkeye bağlı kalmıştır. Yazar, faydalıyı eğlenceli ve zevkli vermek ilkesi doğrultusunda anlatım yöntemi olarak soru-cevap tarzını kullanmıştır. Çocuk eğitimi konusunda anne-babaları sorumlu tutarak ebeveynlerin çocuklarının eğitimiyle yakından ilgilenmeleri, çalışma ve oyun zamanlarını düzenlemeleri, çocukluğun, ileriki yaşamda kilit rolü gördüğü gerçeğini göz önünde bulundurarak çocuklukta kazanılması gereken çalışma disiplini çocuklarına edindirmeleri gereğini ortaya koyan Şemsettin, kahvehanelerin çocuklar üzerindeki olumsuz etkilerine, bayram yerlerindeki oyuncakların küçük çocuklar için tehlikesine de işaret etmiştir. (Kür, 1991: 63; Emiroğlu, 1992: 31-46; Okay, 1999: 48)

Ahmet Mithat Efendi'nin çıkardığı 1880 tarihli *Tercüman-ı Hakikat*'in idari işlerden sorumlu ismi Selanikli Tevfik [İlhami], yazı işleri sorumlusu Mehmet Cevdet'tir. Aynı adlı gazetenin rüştiye öğrencileri için çıkardığı ek olan dergi yirmi altı sayı sürmüştür. (Duman, 2000: 843) Şeyhü'l-muharririn olarak isim yapan Mahmut Sadık ilk yazısını öğrenci iken burada yayımlamıştır. (Acaroğlu, 1970: 460)

Mihran'ın çıkardığı *Aile* de kadın ve çocuk dergisidir. 27 Mayıs 1880'de yayın hayatına başlayan ve kataloglarda üç sayısı bulunan derginin yazarı Şemsettin Sami'dir. (Duman, 2000: 116)

Bahçe 22 Ekim 1880 tarihinde çıkmaya başlamış ve kırk sayı sürmüştür. Yazı işlerinden Nihal Avni sorumludur. İmtiyaz sahibi Kemal Efendi'dir. Derginin çıkış amacı gazeteciliğin gelişmesi ve ülkenin ilerlemesi ülküsüne bağlanır. Bilim ve fenni önceleyen ve resimli olan dergide çocukların canlarının sıkılmaması amacıyla edebiyat ve faydalı eğlence sayfalarına da yer verileceği ifade edilmiş, dergi “ulûm ve fûnûn ve edebiyattan bâhis...” takdimiyle yayımlanmıştır. “Mütenevvia” başlığı altında verilen anlatılarda hikâye ve masal unsurları yer alır. Soru cevap yöntemi bu dergide de uygulanmıştır. Eğitici, bilgilendirici ve eğlendirici ürünleri ve Batı dillerinden çeviri hikâyeleriyle Avrupai bir dergi görünümündeki *Bahçe*, önemli çocuk dergilerindedir. Çocuklara yönelik dergilerin önemine değinilerek okur sayısını artırmak amacıyla derginin fiyatının yarıya indirilmesi kayda değerdir. Çeşitli ülkelerin okuma yazma oranlarını gösteren, fakat Osmanlı Devleti'nin yer almadığı çizelge de *Bahçe*'nin dikkat çeken sayfalarındandır. (Emiroğlu, 1992: 47-55; Okay, 1991: 53)

Çocuklara Arkadaş da Mehmet Şemsettin imzalıdır. İlk sayısı 1 Nisan 1881 tarihini taşıyan ve on beş günde bir resimli olarak yayımlanan derginin on iki sayısı bulunmaktadır. “İbtida” başlıklı ilk yazıda çıkış amacı şöyle belirtilir: “...etfâl-i vatanın tahsîl ü ilme hâhişlerini artırır bir yolda, edebiyattan güzel güzel makaleler ve hikâyeler yazmak üzere...” (Kür, 1991: 65) Hikâyelerin ve diğer yazıların kolay anlaşılmasını sağlamak üzere metnin özetini ve ana fikrini içeren anahtar kelimeler Türkçe, Arapça ve Farsça karşılıklarıyla verilmiştir. *Çocuklara*

Arkadaş'ta, *Arkadaş*'ta olduğu gibi yazılar çocukların düzeyine uygun sadelik, açıklık ve kısalıkta, zaman zaman diyalog üslubunda kaleme alınmışsa da dergide öğreticilik esastır. Hikâyelerin ders bölümünün diğerlerinde olduğu gibi açıkça verilmeyip sezdirilmeye çalışılması çocuk edebiyatı için önemli bir gelişmedir. *Çocuklara Arkadaş*'ın her sayısında bir hayvan tanıtılmakta, tabiat ve fenle ilgili eğitici yazılar, İstanbul'un tarihî yerlerini, camilerini, semtlerini tanıtıcı yazılar ve hikâyeler bulunmaktadır. Okuyucu mektuplarına da yer verilmiştir. Dil konusunda sistemli olmasa da Türkçeleştirme çabaları gözlenir. (Kür, 1991: 79-81; Emiroğlu, 1992: 56-67)

İlk sayısı 23 Aralık 1881'de çıkan *Çocuklara Kıraat* on sekiz sayı sürmüştür. On beş günlük yayın yapan bu dergi, iptidai ve sıbyan mektepleri öğrencilerine yöneliktir. Çıkış amacı, çocukların okuma alışkanlığı kazanmasını sağlamak olarak belirtilir. Yazarı Mehmet Ziya olan *Çocuklara Kıraat*'ta eğitimle ilgili yazılar ağırlıktadır. Bu, derginin okurları arasına öğretmenleri ve velileri de katmıştır. Mehmet Ziya, eğitim ve öğretim yöntemleri, müfredat ve ders kitapları, eğitim öğretimin yaygınlaştırılması, kızların okutulması üzerinde önemle durmuştur. Çocuklar için de bentlere, resimli hikâyelere ve eğlencelere, ayrıca kız çocuklar için dikiş ve çeşitli el işlerine dair yazılara yer verileceği belirtilmiştir. Dergide çeviri yazılar, okuyucu mektupları ve yazıları, okullardan haberler de yayımlanmıştır. Ayrıca Osmanlı, Avrupa ve Uzak Doğu şehirleriyle ilgili resim ve yazılar da yer almıştır. *Çocuklara Kıraat*'la ilgili değinilmesi gereken önemli bir nokta da, gelen mektuplar üzerine bir süre sonra insan ve hayvan resmi yayımlanmayacağına duyurulmasıdır. Fakat bu uygulama uzun sürmemiştir. İmla bahislerinin de yer aldığı dergide sade dil vurgusu yapılıyorsa da derginin bu ilkeye uygun yayın yaptığı söylenemez. (Kür, 1991: 101-103; Emiroğlu, 1992: 67-80; Okay, 1999: 59-61)

Serafim tarafından çıkarılan *Vasita-i Terakki*'nin yazarları Fahri, İsmail ve İhsan'dır. 28 Nisan 1882'de okurla buluşan ve on beş günde bir yayımlanan derginin dört sayısı bulunmakta, her sayısı altı sayfadan oluşmaktadır. Dergi, yazarlarının tarih öğretmeni olmaları dolayısıyla tarih ve coğrafya ağırlıklıdır. Kısmen fennî konulara yer verilmiştir. Dinî içerikli yazıların da bulunduğu dergide edebiyat ürünleri ve eğlenceli bölümler yer almamaktadır. (Emiroğlu, 1992: 81-85)

Mecmua-i Nevresidegân 1882/1883 (rumi: 1298) tarihlidir ve dört sayısı mevcuttur. Yazarları H. Tayfur, S. Asaf, Y. Vasfi'dir. (Duman, 2000: 543) Rüştiye seviyesindeki derslerle bağlantılı konuların ele alındığı zayıf bir dergidir. (Okay, 1999: 54)

Etfal, daha önce aynı adla yayımlanan dergiden farklıdır. Doktor Memduh tarafından çıkarılan bu dergi 14 Ocak 1886 tarihlidir. Yirmi üç sayısı bulunan *Etfal* resimlidir. Yazı işlerinden Ziya Efendi sorumludur. Rüştiye ve daha yüksek seviyedeki öğrencilere yöneliktir. Eğitici ve ahlaki yazıların ağırlıkta olduğu dergide

resimli hikâyelere, Batı kültürüne dair yazılara da yer verilmiştir. *Etfal*, ortalama düzeyi aşmamıştır. (Okay, 1999: 70)

Teşvik, 19 Nisan 1886'da çıkmaya başlamış, üç sayı sürmüştür. “Ulûm ve fûnundan ve edebiyattan bahseder ve mekâtib şâkirdânına mahsus olmak üzere on beş günde bir neşrolunur” takdimiyle yayımlanmıştır. İmtiyaz sahibi Mehmet Necatî olan *Teşvik* İstanbul'da çıkmıştır. Bayezit Devlet Kütüphanesi'nde 1-2, Bursa İl Halk Kütüphanesi'nde 8 ve 12, İstanbul Belediye Kütüphanesi Atatürk Kitaplığı'nda 1-2, Edirne İl Halk Kütüphanesi'nde 1-12, Hakkı Tarık Us Kütüphanesi'nde 1-3, İSAM'da 1-3. sayıları kayıtlıdır. (Duman, 2000: 845)

7 Nisan 1887'de çıkmaya başlayan *Nümûne-i Terakki*, aynı adlı özel okulun yayın organıdır. Önce haftalık olarak çıkan dergi, daha sonra on beş günde bir yayımlanmış, toplam dokuz sayı sürmüştür. İmtiyaz sahibi olan okul müdürü Mehmet Nadir, aynı zamanda *Çocuklara Mahsus Gazete*'nin de yazarları arasındadır. Dergide ondan başka Mazhar, Nuri ve Murat isimleri görülür. Mehmet Nadir, eğitim gören öğrencilerin sayısının azlığından bahisle, herkesin devletten iş beklemesinin yanlışlığına işaret eder. Her seviyeden öğrenciye yönelik bölümler bulunacağı belirtilen dergide okul dersleriyle bağlantılı bölümler ağırlıktadır. Eğitim yöntemleriyle ve sağlıkla ilgili yazılar da yer almıştır. Başlangıçta iptidai öğrencilerine yönelik basit hikâye ve nasihatler dışında edebiyata yer verilmemişse de, son sayılarda Jules Verne'in *Balon ile Beş Hafta Seyahat* adlı eserinin tefrikasına başlanmıştır. (Okay, 1999: 72-77)

“Akıl mektebi” anlamına gelen *Debistan-ı Hired*'in imtiyaz sahibi Giridî H. Tahsin'dir. Dergi, İranlılar'a ait *Debistân-ı İraniyan* okulunun yayın organı olan derginin tek sayısı bulunmaktadır. 14 Nisan 1887 tarihli dergideki yazıların tamamı Türkçedir. Derginin amacı, öğrencilerin bilgi yönünden ilerlemelerini sağlamak olarak açıklanır, öğrencilere siyasi gazete okumayıp ilim öğrenmeleri salık verilir. *Debistan-ı Hired*'de her seviyede öğrenciye seslenen yazılar bulmak mümkünse de amatör bir dergi görünümündedir. (Okay, 1999: 78-84)

Çocuklara Talim'in ilk sayısı 16 Aralık 1887 tarihlidir. Mehmet Şemsettin'in çıkardığı son, ceride niteliğinde bulunan ilk çocuk dergisidir. Resimli olarak dokuz sayı yayımlanan derginin her sayısı farklı bir renkte basılmıştır. Yöntem ve içerik olarak önceki iki dergiden farksız görünen dergide yer alan yazıların birçoğu, yazarın daha önce çıkardığı dergilerden alınmıştır. Mehmet Şemsettin'in eğitici tutumunun ve dili Türkçeleştirme çabalarının bu dergide de sürdüğü görülmektedir. (Kür, 1991: 115; Emiroğlu, 1992: 86-95; Okay, 1999: 87)

Parça Bohçası 1889/1890 (rumi: 1305) tarihli bir aile dergisidir. Kurucuları Hatice Semiha ve Rebia Kâmile'dir. Mevcut tek sayısı, program ve ön söz nüshasıyla birlikte Hakkı Tarık Us Kütüphanesi'ndedir. (Duman, 2000: 69-70)

7 Ağustos 1891 tarihinde çıkmaya başlayan *Mektep*'in imtiyaz sahibi Kitapçı Karabet, müdürü Ebü'l-Feyz Hakkı, başyazarı da İsmail Hakkı'dır. “Edebî ve hikemi, fennî risale” takdimiyle yayımlanan dergi resimlidir. Derginin 1-2.

ciltleri 1-100, 3-4. ciltleri 1-39 ve 4-5. ciltleri 1-72 sayıdır. (Duman, 2000: 553-554)

Bunlardan başka Ebüzziya'nın çıkardığı *Hadika* da düzensiz aralıklarla çocuk ekleri vermiştir. (*Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi* C.1, 1977: 159)

Mümeyyiz, *Sadakat* ve *Tercüman-ı Hakikat* aynı adlı günlük gazetenin haftalık çocuk ekiyken, *Nümune-i Terakki* ve *Debistan-ı Hired* okul dergisi, *Ayine*, *Aile* ve *Parça Bohçası* aile dergisi, diğerleri ise müstakil çocuk dergileridir. İlk dönem çocuk dergileri uzun ömürlü olamamışlardır. Bunun sebepleri arasında okur sayısının azlığı ve maddi imkânsızlıklar başta gelmektedir. Yayınların nitelik yönünden zayıf oluşları, çoğu zaman bir veya birkaç isme endeksli yayın yapılması da önemli etkenlerdir. Haftalık olarak yayımlanan çocuk dergilerinin çıkış yeri genellikle İstanbul'dur. *Aile Selanik*'te çıkmıştır. İlk çocuk dergileri okur kitlesi oluşturmak gayesiyle ödüllü bilmece köşeleri düzenlemiştir.

Eski harfli ilk çocuk dergileri çocuklar için eğitici, öğretici ve eğlendirici amaç taşırlar. Fen, matematik ve diğer bilim alanlarının ağırlık kazandığı bu dergilerde çocuk edebiyatı fazla gelişme imkânı bulamamıştır. Şiir, roman ve tiyatro türlerinin yer almadığı bu yayınlarda masala ve hikâyeye de gerektiği kadar yer verilmemiştir.

İlk çocuk gazete/dergileri, gerek işlevleri gerekse dönemin şartları gereği siyasetin dışında kalmışlardır. Sultan Abdülaziz döneminde basına getirilen kısıtlamalar İkinci Abdülhamit döneminde daha ağırlaşmış, basına, yazıların, ilgili kurulun kontrolünden geçerek gerekli durumlarda düzeltme yapılabilmesi, Padişah'la ilgili olumsuz yazı yayımlayan gazetelerin kapatılması gibi sınırlılıklar getirilmiştir. Bu, çocuk gazete/dergilerine, siyasetin dışında kalmaları ve Padişah'a bağlılık ifadelerinin önemli yer tutması şeklinde yansımıştır. (Topuz, 1973: 42-66; İnuğur, 2002: 258)

Bu süreçte basın sıkı bir denetime uğramıştır. Siyasetten uzaklaşan gazete ve dergiler fennî konulara eğilmiş, bilim adamlarının hayatları, bilimsel, teknolojik, coğrafi gelişmeler, bilinmeyen ülke ve uygarlıklar, ilginç yönleriyle hayvanlar konu edilmiştir. Bu tutum, popüler romanın da önünü açmış, maceraya, seyahate, fenne, polisiyeye dayalı romanlar geniş ilgi görmüştür. (Berkes, 2002: 368-369)

Dil ve imla konusu da ilk dönem çocuk dergilerinde yer almıştır. Bu dergilerin genellikle ilk sayılarında, çocukların daha kolay anlamaları için sade bir dil kullanılacağı ifade edilerek yazı gönderenlerin de buna özen göstermeleri istenir. *Mümeyyiz*'de, çocuklara Arapçadan önce kendi dillerinin öğretilmesi gereği üzerinde durulur. "Gazete" ve "ceride"ye karşılık Türkçe bir kelimenin bulunmamasından yakınılır, imladaki karışıklığına değinilir.

Eski harfli ilk Türkçe çocuk dergileri büyük oranda dergi özellikleri göstermelerine rağmen "gazete" olarak nitelendirilmişlerdir. Bu çelişki en açık şekilde *Çocuklara Mahsus Gazete* adlandırmasında görülmektedir.

Çocuklara Mahsus Gazete, ilk dönem çocuk dergileriyle ikinci dönem çocuk dergileri arasında bir köprü işlevi görmesi ve en uzun süreli Osmanlı çocuk dergisi olması bakımından önem taşımaktadır. (Emiroğlu, 1992: XIII)

2. ÇOCUKLARA MAHSUS GAZETE

2. 1. Künye Bilgileri ve Şekil Özellikleri

On iki yıl aralıksız yayımlanarak altı yüz yirmi yedi sayıya ulaşan *Çocuklara Mahsus Gazete*'nin imtiyaz sahibi İbnü'l- Hakki Mehmet Tahir'dir. Ziya Şakir Soku derginin yayımcıları arasında sayılırsa da (Bayrak, 1994: 28), dergide bu bilgiyi doğrulayacak bir kayıt yer almamaktadır.

Çocuklara Mahsus Gazete, yayın hayatına: “Zükûr ve inâs, etfal-i vatanın tezhîb-i ahlakına ve tevsî-i malumatına hâdim olarak şimdilik haftada bir çıkar ve her şeyden bahseder Osmanlı gazetesidir.” takdimiyle 21 Mayıs 1896 günü başlamış, son sayısını 13 Ağustos 1908'de çıkarmıştır.

Çocuklara Mahsus Gazete, bazı kaynaklarda *Hanımlara Mahsus Gazete*'nin eki olarak geçmekteyse de iki dergi arasında, aynı kişi tarafından çıkarılması, *Hanımlara Mahsus Gazete* yazarlarının yazılarının zaman zaman *Çocuklara Mahsus Gazete*'de yayımlanması ve *Çocuklara Mahsus Gazete*'de *Hanımlara Mahsus Gazete*'nin ilanlarına yer verilmesi dışında organik bir bağ yoktur.

Çocuklara Mahsus Gazete en uzun süre yayımlanan Osmanlı çocuk dergisidir. Derginin Bayezit Devlet Kütüphanesi'nde yüz on üç; İstanbul Belediye Kitaplığı'nda dört yüz elli altı; Erzurum Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi'nde üç yüz otuz dört; Hakkı Tarık Us Kütüphanesi'nde altı yüz yirmi dört; Millî Kütüphane'de beş yüz otuz; Millet Kütüphanesi'nde iki yüz yetmiş yedi; Sinop İl Halk Kütüphanesi'nde (Rıza Nur Kütüphanesi) yüz otuz altı; Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Kütüphanesi'nde seksen sekiz; Akşam Gazetesi Kütüphanesi'nde (Tercüman Gazetesi) altmış altı sayısı bulunmaktadır. (Duman, 2000: 232-233) Derginin Hakkı Tarık Us Kütüphanesi'ndeki koleksiyonunda yalnızca üç sayısı eksiktir ve bu eksik sayılar da diğer kütüphanelerden temin edilebilmektedir. Derginin ilk cildini kapsayan bir çalışma yapılmıştır. (Gültürk, 1981)

Fiziksel olarak normal bir çocuk dergisinden farksız gibi görünen *Çocuklara Mahsus Gazete*'yi cazip kılan, içindeki resimlerdir. Kendinden önceki bazı çocuk dergileri gibi renkli kâğıda basılmamıştır. Yazıları normal büyüklüktedir. Bazı yazılara başlık konulmaması ve altında yazar adının bulunmaması, çoğu zaman yazıların başlangıcını ve sonunu tespit etmeyi güçleştirmektedir. Bu da çocuklar için dikkatli bir okumayı gerektirir. Bununla birlikte sayfa düzeni başarılıdır. Derginin boyutları sekizinci cilde kadar 24X27,5 ebadındadır. Sayfa sayısı sekizdir. Sekizinci ciltle birlikte derginin boyutu küçülmüş, sayfa sayısı on altıya çıkmıştır. On birinci senenin ikinci dönemiyle on ikinci senenin ilk döneminde dergi, gazete

boyutlarına ulaşmış, sayfa sayısı dörde düşmüştür. Fakat son otuz altı sayı yine eski ebadında ve sekiz sayfa olarak yayımlanmıştır.

Dergi her hafta, Padişah'ın doğum ve tahta çıkış yıl dönümlerine rastlayan günler dışında perşembe günleri yayımını aksatmadan sürdürmüş, istikrarlı bir çizgide ilerlemiştir. Bayram haftalarında dergi çıkmamıştır. Yayınla ilgili değişiklikler bir hafta önceden duyurulmuştur. 31-54. sayılar arasında dergi haftada iki kez çıkmıştır. *Çocuklara Mahsus Gazete*'de ilk dönemlerde okuyucular tarafından gönderilen yazı ve mektuplar da yayımlanmıştır. Zaman zaman kesintiye uğramakla birlikte 297. sayıdan (C. 6) itibaren derginin Fransızca adı - *Journal Pour Les Enfants*- ve yayın bilgileri ilk sayfada yer almıştır. *Çocuklara Mahsus Gazete*'nin ilk üç yüz elli altı sayısı ile sonraki sayılar arasında belirgin bir farklılık vardır. Dergi zamanla kendini geliştirmiştir. Sekizinci ciltten itibaren dergiye yeniden numara verilmiş ve her elli sayıdan sonra numara 1'e dönmüştür.

On iki yıl yayımını sürdüren *Çocuklara Mahsus Gazete*'nin yazar kadrosunda değişik isimler görülür. Derginin devamlı yazarları arasında Ahmet Fâik, Fâik Sabri [Duran], M. Tevfik, İlyas Sükûti, Hocazade Ali Vasfi, Aziz Hüdayi, Ebu'l- Muhsin Kemal, H. Kemal, İbrahim İhsan, İbnü'l- Hasan M. Asım, Ali Muzaffer, Mehmet Raif, M. Halit, Abdülbaki Sadık, Birecikli N. Ekrem gibi isimler bulunmaktadır.

2.2. Yayın İlkeleri

Çocuklara Mahsus Gazete, devrin pasif basın rejiminin paralelinde bir yayın sürdürmüştür. Her sayının ilk yazısı Padişah'ın o haftaki Cuma namazının süslü bir dille anlatıldığı "Selamlık Resm-i Âlisi" başlığını taşır.

Yer verdiği çok çeşitli konulara dair resimlerle görsel bakımdan çocukların ilgisini çekmeyi başaran *Çocuklara Mahsus Gazete*'de, bir çocuk dergisinde bulunması gereken hemen her türlü yazıya rastlamak mümkündür. Okuyucularla haberleşmeyi sağlayan açık mektuplar, reklamlar, ilanlar, kampanyalar, bilmeceler, bilmece cevapları, bilmeceyi doğru cevaplayanların ve ödül kazananların listesi, okullardan haberler, sınav sonuçları ve başarılı öğrencilerin listesi gibi okuyucularla aradaki bağı güçlü tutmayı sağlamaya yönelik kısımlar yanında ağırlıklı olarak öğrencilerin her alanda kendilerini geliştirmelerine yönelik öğretici fen, matematik, coğrafya ve genel kültür bilgilerini içeren makaleler, eğitici sohbet yazıları ve edebiyat ürünleri, eğlendirici fıkra ve bilmeceler yer almıştır.

Şiir, fabl, hikâye, roman, tiyatro, anı, biyografi, gezi yazısı ve mektup dergide yer alan edebî türlerdir. Yazısız resimli hikâyeler de bulunmaktadır. Bugün çok başka bir tür için kullanılan makale, *Çocuklara Mahsus Gazete*'de bilgi yazıları, kimi zaman da hikâyeye yerine kullanılmıştır. Sohbet yazılarının konusu da fennî veya eğitici. Öğrencilere ait denemeler de yayımlanmıştır.

Sekizinci ciltten itibaren dergide çeviriler yoğunluktadır. Bitkileri ve hayvanları tanıtan basit konulardan uzak ülkelerin yaşamlarını anlatan roman ve

gezi yazılarına kadar dergide yer alan yazıların hemen tamamı çeviridir. Bu, çocukların nitelikli bir dergi okumalarını sağlamakla birlikte yabancı kültür değerlerine yoğun şekilde maruz bırakılmaları sonucunu da doğurmuştur. Yabancı imparatorların, prenslerin, generallerin resimlerinin bir kahraman edası içinde basılacak kadar bilinçsiz bir tutum içine girilmesi, haberler arasında yerli bir habere neredeyse rastlanmaması, üzerinde durulması gereken noktalardır. İlk yıllarda çeviri yazıların hangi dilden aktarıldığı belirtilmekle yetinilmiş, ilerleyen zamanlarda yazar, çeviren bilgilerine ve zaman zaman yazarların ayrıntılı biyografilerine de yer verilmiştir. İmzasız yazı ve hikâyelerin telif veya çeviri olduğu içerikten anlaşılmaktadır. Sekizinci ciltle birlikte şiir tamamen göz ardı edilmiş, hikâyeler arasında da telif olanlar son derece azalmıştır. *Çocuklara Mahsus Gazete*'den önce çıkmış hiçbir çocuk dergisinde çeviriye bu kadar yer verilmemiştir. (Emiroğlu, 1992: 101) Çevirilerin büyük çoğunluğu Fransızcadandır. Yazılar gibi resimlerin çoğunluğu da yabancı yayınlara dayanmaktadır.

Dergi, amacını mukaddime mahiyetindeki “Tahdîs-i Nimet” başlıklı yazıda açıklamıştır. Basının gelişmesi ile ülkenin gelişmişlik düzeyi arasında paralellik kurularak ülkenin aydınlanması için gazetelerin çoğalması gereği ifade edilir. Eğitimin önemi üzerinde durulan yazıda ülke çapında eğitim ve öğretime verdiği önem ve özellikle *Çocuklara Mahsus Gazete*'nin çıkmasına “irade buyurması” dolayısıyla Sultan Abdülhamit'e şükran hisleri dile getirilir. Vatana ve millete gelecekte hizmet edecek çocukların iyi yetişebilmeleri için nitelikli bir gazeteğe ihtiyaç duyulduğu belirtilerek *Çocuklara Mahsus Gazete*'nin bu boşluğu dolduracağı kaydedilir.

Dergide çocukları ilgilendiren konuların ele alınacağı ifade edilir. Pedagoji biliminin geliştiğine işaret edilerek meslek seçimi konusunda okullardaki yanlış yönlendirmelere değinilir. Meslek seçiminde çocuğun kişiliğinin esas alınması gerektiği, meslekler hakkında bilgi veren en yararlı kaynağın gazeteler olduğu vurgulanır.

Çocukların küçük yaşta okudukları kitapların, seviyelerinin üstünde olduğu belirtilerek bu çağda roman okumanın faydalı olmadığı, ilk sayıya yer alan “Tahdîs-i Nimet” başlıklı yazıda şöyle açıklanmıştır: “Çocuklarımız hâli vakitlerinde okudukları kitapların ekseriyetini derece-i tahsillerinin fevkinde bularak temin-i istifade edemiyorlar, öyle zamanlarda roman mütalaa ederlerse fayda yerine mazarrat görüyorlar.” (S. 1, 21 Mayıs 1896: 1-2) Bu görüşler, çocuk eğitimi konusunda kısıtlayıcı, otoriter tutumu göstermektedir. Daha sonra, çocuklar için yazılmış okuma kitaplarının yeni bilgiler içermemeleri sebebiyle ihtiyacı karşılayamadıkları ileri sürülür. Derginin çıkış amacı, çocuklara yeni bilgiler aktaracak ve onların anlayacakları şekilde yazılara yer verecek bir gazetenin gerekliliği ile açıklanır:

“Bu gazete evlatlarımızın küşâyış-i zihinlerine, terakki-i malumatlarına, tezyîd-i istifadelerine hizmet etmek için tesis edilmiştir. Binaenaleyh her nüshamızda fennî ve gayr-ı fennî, nâfi' makaleler, lezzetle mütalaa olunur

seyahatnameler, faydalı ve ilmî mubahaseler, latif latif fıkralar, ahlaki bentler, küçük romanlar, her nevi havadis-i fenniye ve medeniyeyi bulunduracağı gibi icabına göre küçük büyük parça resim ile onlara müfteriğ tarifat ve tevsi-i malumata hizmet eder sualler vesaire derc olunacaktır.” (S. 1, 21 Mayıs 1896:1-2)

Yayın hayatı boyunca dergide, çıkış yazısında belirtilen fennî konulara, seyahat yazılarına, çeşitli derslerle ilgili (tarih, coğrafya, kozmografya, matematik, edebiyat) bilgilere, hikâyelere, romanlara, fıkralara, çalışkan ve ahlaklı olmayı telkin eden şiirlere, çeşitli ülkelerde eğitim öğretimle ve diğer konularla ilgili haberlere, bilmecelelere, zekâ sorularına yer verilmiştir.

Dil, dönemin edebî yönelimi olan Servet-i Fünûn’a göre daha sade ise de bir çocuk dergisi için kimi zaman ağırlaşmaktadır.

Çocuklara Mahsus Gazete, özellikle ilk yayın döneminde okurla etkin bir iletişim içinde olmuş, bunu muhaberat ve bilmece köşeleriyle gerçekleştirmiştir. Özellikle “İmtihan”, “Bilmece”, “Mesele”, “Müsabaka”, “Fennî Suallerimiz”, “Sual” başlıklarını taşıyan ödüllü bilmece köşesi okurların dergiye ilgisini sürekli kılmaya yöneliktir. Soruyu doğru cevaplayarak varaka-i takdiriye kazananların isimleri yayımlandığı gibi on tane varaka-i takdiriye biriktirene kitap, beş kitap biriktirene de pergel takımı, yazı takımı, masa saati, cep saati, yazı çantası, gazeteye abonelik, yazı masası, yazı dolabı, çeyrek Osmanlı lirası gibi ödüller verilmiştir. Ayrıca *Çocuklara Mahsus Gazete*, *Hanımlara Mahsus Gazete* ve *Hanım Kızlara Mahsus Gazete*’deki bilmeceleleri doğru cevaplayanlara da zikir-i cemil ödülü verilir. Bu, üzerinde çocuğun adının yazılı olduğu süslü bir kâğıttır.

Çocuklara Mahsus Gazete’de duyuru, ihtar, taziye, tebrik, teşekkür, düzeltme gibi ilanlarla reklamlar da yer almıştır. Derginin ilk yıllarında profesyonel bir reklam anlayışından söz edilemez. Reklam niteliğindeki ilanlar, derginin yazarlarına ait veya derginin idarehanesinde satılan kitaplar için küçük bir köşede resimsiz ve vurgusuz olarak verilmiştir. Son yıllara gelindiğinde ise reklamlar okurun dikkatini çekecek şekilde resimli ve özenli hazırlanmış, bunun için özel sayfalar ayrılmıştır. Bu değişim reklam metinlerinin üslubuna da yansımıştır. Ayrıca reklamlar içinde kitapların oranı giderek düşmüştür. Dergi, gazete, açıklamalı harita, takvim, cep sözlüğü reklamları yanında özel okul ve özel hoca ilanları, son yıllarda kitabevi, şekerlemeci, elbise-ayakkabı mağazası, resmî iş takip bürosu, banka, fotoğrafçı, doktor, dişçi, eczacı, tiyatro kumpanyası, cambazhane, mesire yeri, çamaşır makinesi, dikiş makinesi, dikiş kutusu, çakı, tıbbi malzeme, sigara kâğıdı gibi her türlü reklam dergide yer almıştır. 10. cildin 34. sayısından itibaren “Küçük İlanlar” köşesinde, belli bir ücret karşılığında satılık ev, arsa, bisiklet, kartpostal koleksiyonu ilanları ve kayıp ilanları da yayımlanmıştır.

2. 3. Yazar Kadrosu

On iki yıl yayın yapan *Çocuklara Mahsus Gazete*, bu sebepten geniş bir yazar kadrosuna sahiptir. İlk yıllarda dergiye dışarıdan yazı kabul edilmesi de bunda başlıca etkidir. Bu yazıların çoğu da öğrencilere aittir. Yazar kadrosu her

yıl giderek azalan derginin sayfalarında özellikle sekizinci ciltten sonra amatör kalemlere yer verilmemiştir.

Dergiye yazı gönderenler daha çok öğretmen ve öğrencilerdir. İstanbul dışında en çok yazı gönderilen şehir Selanik'tir. Bu durum, Selanik'in kültürel düzeyi yüksek, yeniliklere açık bir şehir olmasıyla yakından ilgilidir.

Derginin yazarları, özellikle son yıllarda çeviriye yönelmişlerdir. Ayrıca sağlık, fen ve ziraat alanında yazılmış dizi yazılar da çeviri veya çoğunlukla bir eserden aktarmadır. Gramerle ilgili yazılar İlyas Sükûti'ye aittir. Jimnastik ve futbol gibi sporlarla ilgili uzun yazılar da çoğu zaman bir kaleminden çıkmıştır.

Edebiyat metinlerinin yazarları arasında tanınmış isimlere az rastlanmaktadır. Bunun sebebi, çocuk edebiyatının yeni gelişmeye başlamasının yanı sıra edebiyatçıların bu alanı önemsememesidir. (Acaroğlu, 1944: 9) Recaizade Ercüment Ekrem, Mehmet Tevfik, Emine Semiye [Yularkıran] ve daha önce yayımlanmış olan eserleriyle Sümbülzade Vehbi, Recaizade Mahmut Ekrem, Muallim Naci, Süleyman Nesip, İsmail Safa gibi isimler *Çocuklara Mahsus Gazete* sayfalarında görülür.

Çocuklara Mahsus Gazete'deki şiiirlerin önemli bir kısmı Sadi'ye aittir ve daha önce *Çocuklara Rehber*'de yayımlanmış, *Çocuklara Mahsus Gazete*'de “*Rehber*'den” ifadesiyle verilmiştir. Şairin özellikle *Rehber*'in yayımlanmadığı dönemlerde ilk defa *Çocuklara Mahsus Gazete*'de çıkan şiiirleri de bulunmaktadır. “*Deli şiiir*” diye de anılan Sadi, çocuk şiiirlerinde Sirozlu Sadi imzasını kullanmıştır. Aslen Harputlu olan İstanbul'da eğitim gören şiiir, Selanik Mekteb-i Osmani müdürlüğü, Dırma ve Siroz polis komiserliği görevlerinde bulunmuş, Siroz'da öğretmenlik yaptığı dönemde Bulgar hükümetince verilen nişan sebebiyle öğretmenlikten alınmıştır. Ardından yine çeşitli memurluklarda bulunmuş, son olarak Senice livası tahrirat müdürü iken Balkan Harbi sırasında Senice'nin işgali üzerine tutuklanmış, altı ay sonra İstanbul'a kaçmıştır. Daha sonra İzmir'e giderek Darümuallimat'ta öğretmenlik yapan şiiir, 1916'da İzmir'de kalp rahatsızlığından vefat etmiştir. “*Deli şiiir*” imzasıyla *Tercüman-ı Hakikat*, Selanik'te çıkan *Asır*, *Mütalaa*, *Çocuklara Rehber*, *Ceride-i Sofiye* dergilerinde şiiirleri yayımlanan Sadi, Selanik'te *Gonce-i Edeb* ve *Üsküp*'te *Yıldız* isimli iki edebiyat dergisi çıkarmış, *Açık Türkçe* adlı alfabeğe dair bir risale hazırlamıştır. Sadi, şiiirlerinin konusunu genelde okul hayatından seçmiş ve uzun manzum hikâye tarzında kaleme almıştır. (İnal, 1988: 1556-1557) Sadi'nin *Çocuklara Mahsus Gazete*'de yayımlanan şiiirleri şunlardır: “*Büyük Fikirli Çocuk*”, “*Mektep*”, “*Ahlaki Kıtalar*”, “*Bir Kitabe*”, “*Zavallı Masume*”, “*Üç Çocuk Arasında*”, “*Faydasız Bir Nedamet* yahut *Çocuklara İbret*”, “*Pisboğaz Çocuk*”, “*Pis Çocuk*”, “*Fare Kapanda*”, “*Mektep*”, “*Yalancılık*”, “*Atalar Sözü*”, “*Güzel Huylu*”, “*Bilmece*”, “*Kuvakva*”, “*Zevzek Kurbağa*”, “*Zehirli Duman*”, “*Dikkat*”, “*Bir Mütekebbirin İntibahı*”, “*Derse Dikkat mi Lazım Gayret mi?*”, “*Kestane Fedaisi*”, “*Geçen Gün Ömürdendir*”, “*Avcılık Belası*”, “*Mini Mini Hayriye'nin Sabahı*”, “*Sınıfta İbka*”, “*Muallimlerde Nazar*”, “*Bir Hırsızın İtirafı*”, “*Bir Validenin Şikâyeti*”, “*Okuyup Geçme*”, “*Bir Çocuğun Ebeveynine Duası*”,

“Kurbağa ile Balık”, “Köpek ile Av Köpeği”, “Muavenet”, “Sormadan Yemeyiniz”, “Tavşan ile Kirpi”, “İbka-yı Nîk-nam”, “İlaç İçmeyen Çocuk”, “Açgözlü”, “Kızcağz ile Ördekleri”, “Muhavere: Servet, Sıhhat, Marifet”, “Mektebe Veda” gibi...

Çocuklara Mahsus Gazete'de şiiri yayımlanan isimlerden birisi de Necip Vecdi'dir. Ali Ulvi Elöve'nin kardeşi olan şairin asıl adı Necip Necati'dir. (Acaroğlu, 1970: 460; Balcı, 2002: 15) Selanik Feyziye Mektebinde öğretmenlik yapan Necip Vecdi'nin daha önce *Rehber*'de yayımlanan “Mektep Şarkısı”, “Fart-ı Şefkat”, “Tıfl-ı Sâim”, “Mektep Manzumesi”, “Muhabbet-i Mütেকabele ve Tasarruf”, “Değirmenci ile Merkebi”, “Budlanmış Bağ”, “Yalnız Mükâfat İçin mi Çalışılır?”, “Oburlara”, “Yuvalar”, “Ninni”, “Mektep Şarkısı” başlıklı on iki şiirine *Çocuklara Mahsus Gazete*'de yer verilmiştir.

Tercüman-ı Hakikat başyazarı olan Selanikli Tefvik [İlhamî]'in, birbirinin devamı niteliğinde “Fen”, “Sanat”, “Ticaret”, “Akl u Zekâ”, “Sa'y ü İkdam”, “Hikmet” başlıklı şiirleri yayımlanmıştır. Selanikli Tefvik, Türk basın tarihine büyük hizmetlerde bulunmuş önemli bir isimdir. 1860 Selanik doğumlu yazar, ilk öğrenimini memleketinde yaptıktan sonra on bir yaşında babasıyla İstanbul'a gelerek bugünkü Millî Savunma Bakanlığının yerini tutan Serasker Kapısına kâtip yetiştirmek üzere açılan Mahrec-i Eklâm'da eğitim görmüştür. Mezun olduktan sonra *Tercüman-ı Hakikat*'e girmiş ve kısa sürede Ahmet Mithat Efendi'nin dikkatini çekerek yardımcısı ve ardından gazetenin başyazarı olmuştur. Ahmet Mithat Efendi'nin matbaaya gelmediği günler gazeteyi Selanikli Tefvik hazırladığı gibi Ahmet Mithat Efendi'nin roman tefrikalarını da o devam ettirmiştir. Gazetenin bütün yazılarını Selanikli Tefvik'in yazdığı, Fransızca *İstanbul*, *Levant Herald* ve *Monitör Oriental* gazetelerinin haberlerini çevirdiği de kaydedilir. Ahmet Mithat Efendi'nin çıkardığı bir sayfası Türkçe, bir sayfası Fransızca olan iki sayfalık *Osmanlı* adlı günlük gazetenin Fransızca sayfası ile *Tercüman-ı Hakikat*'in bir ara verdiği çocuk eki de onun tarafından hazırlanmıştır. Selanikli Tefvik, ayrıca *Ceride-i Askeriye*, *Saadet* ve *Tarik* gazetelerinde çalışmış, *Sabah*'ın başyazarlığını yapmıştır. Fransızca'yı olduğu gibi Doğu edebiyatını da iyi bilen Selanikli Tefvik gayretli ve üretken bir yazar ve gazetecidir. Telif ve çeviri olmak üzere birkaç yüzü bulan kitaba imza atmıştır. Eserleri arasında şiirler de vardır. O da Ahmet Mithat Efendi gibi “halk hocası” kimliğini benimsemiştir. (Çapanoğlu, 1962: 111-116)

Dergide şiiri yayımlanan diğer isimler şöyledir: Sekiz şiiriyle Filibelizade Mehmet Nizami (Aydın'da İzmir İdadisi öğrencisi); beş şiiriyle Necmi Raci ve Ortahisarlı Mehmet Akif (Dersaadet Darümuallimin öğrencisi), dört şiiriyle Aziz Hüdayi, Fazlı Mağmumi (Manastır Mekteb-i İdadi-i Askerî öğrencisi), Muhibbizade Namık (Bürhan-ı Terakki öğrencisi) ve Ali Münib (Konya'da); üç şiiriyle İbnü'l-Hızır Rüştü, İbn-i Avni Kemalettin, Ali Rıza ve Hüseyin Avni (Nümune-i Terakki öğrencisi); iki şiiriyle M. İsmet (Aksaraylı), Hafız Hüseyin Şevket (Bursa'da Darümuallimin mezunu), Hasan Tahsin (Rüştiye-i Bahriye'den) ve [Ayn] [Ayn]

Tek şiiri bulunan bazı önemli isimler de şunlardır: Feraizcizade Osman Fâiz, Hafız Şem'i, Muallim Cûdî Efendi, Abbas Hâveri (Edirne'de Lisan-ı Osmani

hocası), Yüzbaşı Mustafa (Selanik Rüştiye-i Askerî matematik hocası), Celal Hâveri, Mirgünlü Muhyiddin, Birecikli Namık Ekrem, Halil Edip. Ayrıca Muammer Baki, R. Ferit (Figani), Mehmet Tarık, Halil Rifat, Şeref Necmi, Ali Nezih, İbnü'r-Rüştü Ali Nihat, Mustafa Kemal, Yusuf Nemid, Enver, Yusuf, [Elif] Ferit, [Ayn] Şevki, A.F., M.C., Nadire (Manastır), Hafız Mehmet Bahaeddin (Fındıklılı), Rauf (Leskovikli), [Ayn] Nuri (Leskovikli), Mehmet İzzet (Üsküdarlı), Kerim (Şam), Şefik (Etyemezli), Atf (Edirne), Hakkı (Kıbrıslı), Ethem İsmail (Eczacı), Mehmet Muhlis (İdadi-i Mülki öğrencisi), Aracalı Zeki (Baytar Rüştiyesi öğrencisi), Ferdiye (Selanik İnas Rüştiyesi öğrencisi), Halis Zeki (Kayseriye Mekteb-i İdadi öğrencisi), Selanikli Hicabi (Tıbbi-i Askerî), Mehmet Ali (Kale-i Sultaniye Mekteb-i İdadi öğrencisi), Mehmet Şevket (Soğukçeşme Rüştiye-i Askerî öğrencisi), Mehmet Mâhi (Üsküdar Mülkiye İdadisi), Hasan Fitri (Şemsü'l-Maarif'ten), Tefvik Mesarr (Manastır Mekteb-i İdadi-i Askerî öğrencisi), Bahaeddin (Adliye Sicill-i Me'murîn Kaleminden Asım Bey hemşirezadesi), M. Bahaeddin (Muslu Abdülkerim Efendizade), Leman (Siroz Liva Tercümanı Halil Ulvi Efendinin kızı), Hüseyin Hilmi (Siroz Mutasarrıfı Mustafa Beyefendinin oğlu), Mülazım Ragıp Rıfki (Siroz) isimleri de tek şiirleriyle *Çocuklara Mahsus Gazete*'de yer almışlardır. Az sayıda imzasız ve “Bir şakird”, “Bir gönüllü”, “Bir çocuk”, “Marifet”, “Yegâne” gibi rumuzlu şiirler de bulunmaktadır.

“Mektep Manzumeleri: Ayna ve Çocuk” başlıklı şiiri *Çocuklara Mahsus Gazete*'de yayımlanan Muallim İbrahim Cûdî Efendi, 1850'de Merzifon'da doğmuş, babasını iki yaşında kaybedince annesinin akrabalarının yanında büyümüştür. İbrahim Cûdî, mahalle mektebi ve rüştiyeden sonra 1874'te gönderildiği İstanbul'da medrese eğitimi almıştır. Beşiktaş Askerî Rüştiyesi, Selanik özel Terakki Mektebi, Selanik İdadisi, Gelenbevi Lisesi ve Bezm-i Âlem İnas Sultanisi'nde Türkçe, edebiyat ve felsefe hocalığı yapmış, Amasya ve Isparta'dan mebus olmuş, 1921'de emekliye ayrılarak köşesine çekilmiş, 1931'de vefat etmiştir. Muallim Cûdî Efendi sakin ve münzevi yaratılışına karşılık gururlu bir yapıdadır. Arapça ve Farsçası kuvvetli olan şair, Divan tarzında başarılı şiirler yazmasına rağmen bunları yayımlamamıştır. Ayrıca kendi kendine öğrendiği Fransızcasını, şiir çevirisi yapacak kadar ilerletmiştir. (İnal, 1988 C. 1: 249-252; Yöntem, 2005: 294-300)

Halil Edip Bey 15 Şubat 1863'te (Gazi Ahmed Muhtar Paşa, 1993: 162) Bursa'da doğmuştur. Babası, Bursalı Hacı Halil Ağazade Ali Melekî Efendi'nin memurluğu dolayısıyla çeşitli şehirlerde bulunduktan sonra İstanbul'a gelerek öğretmenlik ve gazetecilik yapmıştır. 15 Kasım 1911'de (Gazi Ahmed Muhtar Paşa, 1993: 504) vefat eden Halil Edip Bey'in kişiliğinin öne çıkan yönleri nezaketi, dalgınlığı ve kötümserliğidir. Birkaç kez evlenip ayrılmıştır. Muallim Naci'ye olan hayranlığıyla tanınır. Eski ve yeni tarzda yazılmış şiirlerini yayımlamamıştır. *Sa'y ve Hamiyet* adlı “risale-i mevkute”lerle *Eş'ar* mecmuasını çıkaran Halil Edip Bey'in *Jan Judi*, *13 Numaralı Araba*, *Paris Esrarı*, *Miss Mary yahut Mürebbiye*, *Jeneviev*, *Sezarın*, *Bir Mektup Paketi* gibi çevirileri vardır. (İnal,

1988 C. 1: 269-271) Şairin *Çocuklara Mahsus Gazete*'de "Deve-Sıçan" (S. 118) fablı yayımlanmıştır.

"Sa'y" başlıklı şiiriyle *Çocuklara Mahsus Gazete*'nin ilk sayısında imzası görülen Feraizcizade Osman Fâiz 1873'te doğmuştur. Babası, dava vekili Feraizcizade Salih Efendi'dir. Osman Fâiz, Bursa Askerî Rüştiyesi'ni, Askerî İdadisi'ni ve Harbiye'yi bitirmiş, çeşitli askerî ve idari görevlerde bulunmuştur. Şiire ilgisi Abdülhak Hâmit'in *Bir Sefilenin Hasbıhali* ile başlayan şairi Harbiye'de Kandiyeli Recep Vahyî ve kitabet hocası Gelibolulu Recep Ferdî de bu yönde teşvik etmişlerdir. Yazıya, amcası Feraizcizade Mehmet Şakir'in Bursa'da çıkardığı *Nilüfer* dergisinde başlayan Osman Fâiz'in *Malumat*, *Hazine-i Fünûn*, *Mekteb*, *Maarif*, *Resimli Gazete*, *Hanımlara Mahsus Gazete* ve *Çocuklara Mahsus Gazete* gibi dergi ve gazetelerde şiirleri yayımlanmıştır. Bazı şiirleri *Beytü'l- Hazen* adıyla kitaplaşmıştır. (İnal, 1988 C. 3: 1301-1302)

Az sayıdaki manzum fablda Suat İbn-i Necip, La Fontaine'den çeviren Aracalı Zeki (Baytar Rüştiyesi'nden), Sadi, Halil Edip, Rezaizade Mahmut Ekrem, Celaeddin Hâveri, Fazlı Mağmumi (Manastır Mekteb-i İdadi-i Askerî öğrencisi) imzaları görülmektedir. Mensur fabl yazarları arasında ise Ahmet Mithat, İbnü'l-Azmi (Dersaadet Mülkiye İdadisi'nden), Makriköylü Ali Sait (Rehber-i Marifet mezunlarından), Mehmet Raif (Medrese-i Edebiye öğrencisi), Emine Remziye (Darülmualimat mezunu), Hüseyin Naşit, Memduh Celal (Mülkiye Tıbbiyesi'nden) bulunmaktadır.

Hikâye yazarları arasında ise Hafız Şem'î, Niğârzade Salih Feridun, Mehmet Nâzım, Aziz Hüdayi, Rezaizade Ercüment Ekrem, *Hanımlara Mahsus Gazete* yazarı V. Saime, Hocasade Ali Vasfi, Mehmet Sait Seyfettin, Mehmet Muhlis (Dersaadet İdadi-i Mülki öğrencisi), Ahmet Fuat (Bürhan-ı Terakki'den mezun Küçükayasofyalı), Mirgünlü Muhyiddin, İbrahim İhsan (Selanik Terakki Mektebi öğrencisi), Ali Semih, Emine Remziye, İsmail Asaf, Ziya Şakir, Meftune (Selanik), Hasan Necmettin, Hasan Hulusi (Mirgün Rüştiyesi'nden) isimleri görülmektedir. Tek hikâyesi yayımlananlar Kıbrıslı Hafız, İsmail Hilmi (Mirâhur'dan), Hasan Edip, M. Halit, Mehmet Refet (Medrese-i Edebiye öğrencisi), [Ayn] M. (Mekteb-i Mülkiye-i Şahane İdadisi'nden), Ali Nurettin, Kemal Lütfi, Mediha Bint-i Ali, Dırağmanlı Eşref, Çatalcalı Mustafa Naşit (Yıldız Saray-ı Humayunu tamirhanesinde), Çukurçeşmeli Mehmet Cemil (Mekteb-i İdadi-i Mülki öğrencisi), M.Ş., Kürekzade Kâzım, Mehmet Şükrü (Mekteb-i Sanayi-i Şahane'den)'dür. Hikâye çevirileriyle de Ali Mektebî, Ahmet Refik, Giritli Ahmet Sâkî gibi isimler dikkat çekmektedir. Hikâyeleri dilimize çevrilen isimler ise şunlardır: Alphonse Daudet, Maurice Champagne, Anatole France, İtalyan yazar Gunnar de Pierre, Polonyalı yazar Henry Siyengiyeviç, Fransız yazarlar Pierre Weber, Paul de Seman*, Madam Gustave Mozoror³, Eşmid*, Alexandre Dumas, Gustave Deroz*, Jacques Normand, Albert Aderer, [Emile de] Girardin, Jules

³ Yazılışları teyit edilemeyen yabancı isimler "*" işaretiyle belirtilmiştir.

Renard, Ludovic Halevy, Paul ve Victor Margarite, Jules Lemaitre, Paul Bourget, Paul de Kock, Şöne Viyer*, Alphonse Allais, Henry Lavedan, Guy de Teramon*, François, Gaston Clairville*, Rene Saint Cium*, Madam Beruksi*, Allen Dicson, Victor Hugo gibi... Bu isimlerin tamamı dokuzuncu ciltten sonraki sayılarda görülmektedir. Dergide çok sayıda imzasız hikâye de bulunmaktadır.

Tefrika roman ve hikâyeler arasında telif olanlar İbrahim Ethem, Halil Rüştü, İlyas Sükûti, Ahmet Fâik ve Fâik Sabri [Duran]'a aittir. Roman çevirisi yapan isimlerin başında Fâik Sabri [Duran] ve Sami Yusuf gelmekte, onlardan başka A'vanzade Mehmet Süleyman, Muallim Tabip Miralay Hüseyin Remzi, Refik Âlî, Asım ve Sami, Ahmet Fâik, İbrahim İhsan imzaları da görülmektedir. Bazı çeviri romanların müellifleri belirtilmemişse de Mayne Reid, Victor Hugo, Alphonse Daudet, Hector Malot, Jules Verne, Jules Lermina, George Brusseau, Paul de Seman, Charles Rabot*, Marc Moral*, Gaierre*, Marie de la Frine*, Franc Nühen*, J. Mourlin* isimlerine rastlanmaktadır.

Fâik Sabri Duran (1882-1943), coğrafyacı ve gezi yazardır. İstanbul ve Paris'te öğrenim görmüş, lise öğretmenliği, üniversite öğretim üyeliği, Gazi Eğitim Enstitüsü müdürlüğü yapmış, gazetecilikle uğraşmıştır. Ahmet Fehim Efendi için birkaç oyun çeviren Fâik Sabri tiyatroya da merak sarmış, Avrupa'ya gitmesi üzerine bu hevesi yarım kalmıştır. *Çocuklara Mahsus Gazete ve Musavver Terakki*'yi çıkaran yazarın *Bir Haftada Deur-i Âlem* (1906) adlı bir romanı, çok sayıda gezi kitabı, çeşitli çevirileri, araştırmaya dayalı eserleri ve ders kitapları bulunmaktadır. Gezi türündeki eserleri şunlardır: *İstanbul'dan Londra'ya Şileple Yolculuk* (1934), *Bir Türk Kızının Almanya Yolculuğu* (1935), *Bugünkü Almanya* (1937), *Bugünkü Fransa* (1937), *Bugünkü Rusya* (1937), *Bugünkü Amerika* (1938), *Akdeniz'de Bir Yaz Gezisi* (1938) (Sevengil, 1968: 5,6,7; Işık, 2006 C. 3: 1103-1104) Halit Fahri Ozansoy'un Fâik Sabri Duran ve *Çocuklara Mahsus Gazete* ile ilgili anısı kayda değer izlenimler içermektedir:

“Büyük bir coğrafya bilgini idi. Onu yazar olarak da, öğretmen olarak da hele dost olarak tanıyıp sevmiyen yoktu. Gözlüklerinin altından insana hep iyilik, içtenlik ve mutluluk duyguları veren gözlerle bakardı. Gülüşünde bile bir tatlılık, bir okşayış vardı. Ben de onu çok severdim. Fakat Faik Sabri'ye ait hatıram çok eskiden başlar, taa çocukluğumdan.

Faik Sabri o zamanlar iki haftalık gazete yayınlardı. Bunlardan biri ‘Çocuklara Mahsus Gazete’, diğeri de ‘Hanımlara Mahsus Gazete’ idi. Ben bilhassa ve pek tabii olarak ‘Çocuklara Mahsus Gazete’nin çok meraklı ve heyecanlı bir küçük okuyucusu idim. O gazetede hayalimi uzak diyarlara sürükliyen hikâyeler ve çocuk romanları bulurdum. Ekserisi seyahat edebiyatından seçilerek dilimize çevrilmiş olan bu yazıları o tarihte kim bilir benim gibi okuyan daha ne kadar çocuk vardı.

Aradan seneler geçti. Bütün bir hayat! Ben çocukluk devrinden gençlik çağına ve yavaş yavaş orta yaşa ve nihayet yaşlılık hayatına doğru ilerledim. İşte

bundan otuz beş yıl evvel, Faik Sabri Duran'ın bana çocukluğumu hatırlatan bir sürprizini de bu hayatın seyri içinde tattım. Bakın nasıl oldu:

Faik Sabri ile ikimiz aynı mektebde, Galatasaray lisesinde öğretilirdik. Bir gün öğretmenler odasında, bana, bir kenarı koparıлып pulu alınmış resimli bir kartpostal gösterdi – bir İstanbul resmi – ve dedi ki:

– Bakın, bu kartı ve bu yazıyı tanıyacak mısınız?

Kartı elime alınca şaşırđım. Çünkü, yazı, benim çocukluk yazımdı ve altında imzam vardı: Halid Fahri.

O zaman Faik Sabri, dostça, tatlı tatlı gülümsüyerek ilâve etti:

– Vaktile ‘Çocuklara Mahsus Gazete’ye gönderdiğiniz bir kart, mecmuanın bilmecesini hallederek bu kartı yazmışsınız. Yalnız yazık ki, pulu yırtılarak alınmış. Herhalde 1902 yahud 1903 yıllarına ait olacak.

Hayretle sordum:

– Peki, bu kartı nasıl olmuş da saklamışsınız?

– Onu bilemem. Geçen gün eski birtakım yazılar ve resimleri karıştırırken birçok mektublar ve diğer kartlar arasında, ‘Çocuklara Mahsus Gazete’ye yollanmış olanlara da rasladım. Onların arasında da bunu görünce benim hayretim sizinkinden daha az olmadı.

Dostum, hakikaten bana büyük bir sürpriz hazırlamıştı. Bana çocukluğumdan bir hâtırâ getiriyordu.

Zarif ve nüktedandı.

Bir gün kendisine sormuştum:

– Siz, Avrupa’yı karış karış dolaşan bir seyyahsınız. Oturmazsınız ki! Soyadınızı neden Duran aldınız?

Cevabı ince bir buluşun cevabı idi:

– Avrupa’da Durand ismi çoktur da... Pasaportuma bakarken kolay okuyorlar.

İsmin sonundaki ‘d’ okunmadığına ve bizim ‘u’ da ‘ü’ okunduğuna göre bu cevaba diyecek yoktu.

Espirisi soyadından bile taşıyordu.” (Ozansoy, 1970: 74-76)

Dergide mevcut üç tiyatronun sahibi ise Charles Lauren (Çeviren: Mekteb-i Terakki mezunu Selanikli İsmail Atâ), Henri Laveden ve Alphonse Garziyer* (Çeviren: M[ahmut] Rağıp)’dir.

Anı yazarları arasında en dikkat çeken isim Rezaizade Ercüment Ekrem’dir. Ondan başka Giritli Ahmet Sâkî, Kadıçeşmeli Ahmet Talat, H. İlyas [Sükûti],

Viladimir, Ali Vasfi, Edirneli Mehmet İhsan, S. Reşat, Trabzoni Zühtüade Zühtü, İbnü'n- Nafiz Mustafa İzzet (Üsküdar İdadi-i Mülkisi'nden), İbrahim Refik (tüccardan müteveffa Hacı Ahmet Efendizade), Şakire (Çarşambalı), M. [Ayn], James Skinazi (Saint Benoe Mektebi öğrencisi), Nebile (Darülmuaalimat'tan), İbrahim İhsan, Madam Alphonse Daudet, Ludovic Halevy, R. Yâsef Louis, Galipo*, J. Malissole* sayılmalıdır. İmzasız anı yazıları da bulunmaktadır.

Biyografi yazarları arasında Heybeli'den Nâzım, Mekteb-i İdadi-i Mülki öğrencilerinden M. [Ayn], İbrahim İhsan, A[hmet] Faruk, Mehmet Raif, Fâik Sabri [Duran], Mehmet Ali, Ali Muzaffer, Belkis sayılmalıdır. Çeviri olan bazı biyografilerin müellifleri belirtilmemiştir.

Gezi yazılarında Fâik Sabri, Zeynelâbidin Salih, Ahmet Fâik, Louise Bossenar*, J. Malissole* isimleri görülmektedir. Ahmet Refik de çevirenler arasında yer almaktadır.

Mektupların sahipleri Ali Vasfi, İbrahim İhsan (Selanik Mekteb-i Terakki öğrencisi), Ahmet Muhtar İtisami (Çemberlitaş'ta Fatma Rasiha Hanımın biraderi), Niğârzade Münir, Niğârzade Feridun, Nâzım, Hocazade Ali Vasfi, Vasfi, Mustafa Bin Musa, Hasan Ulvi, M. Cevval, Mehmet Nizami, Hasan Fehmi (Karlova Reis-i Encümen-i Mekâtibi), Fâik (İzmir'de *Ahenk* gazetesi yazarlarından Ahmet Efendinin oğlu)'tir.

2.4. Resimler

Resim, çocuk dergilerinin vazgeçilmez unsurudur. *Çocuklara Mahsus Gazete*'deki resimler fotoğraf, resim ve şekil olarak karşımıza çıkar. Resimlerde gerçeğe uygunluk göze çarpar; gerçek üstü çizgilere rastlanmaz. Yalnız güldürülerde ve garip durumları gösteren resimlerde kısmen çizgi romanlardaki çizgilere yaklaşılmıştır. Az sayıdaki resimli romandaki çizgilerde de esneklik söz konusudur. Bunlar “Buzlar Arasında Bir Kış”, “Bir Farenin Seyahati”, “Gaytan Faradel”, “On Beş Yaşında Bir Seyyah”, “On Beş Yaşında Bir Kaptan”dır. Özellikle sekizinci ciltten sonra yayımlanan çeviri hikâyeler de resimlendirilmiştir. Resmin reklamlarda kullanılması ise son yıla ait bir özelliktir. Resimler bazen küçük bir yer işgal ederken bazen de bir ya da iki sayfayı tamamen kaplayabilmektedir. Bunlar genelde yazılarla ilgisizken işlenen konuya göre resimlendirme yapıldığı da olmuştur. Resimlerin büyük çoğunluğu Batı'daki çocuk dergilerinden alınmıştır.

Görsellik açısından *Çocuklara Mahsus Gazete*'nin en renkli olduğu sene dokuz, en az resimli olduğu sene ise toplam yetmiş sayıda sadece dokuz resim yayımlanan on ikinci, yani son senedir.

Fennî sualler bölümünde “Sanayi’-i Nefiseden Tersîme Dair” bölümünde çocuklardan, verilen konuya göre resim yapmaları istenir, beğenilen resimler ödüllendirilir. Bu da derginin resme verdiği önemin göstergesidir.

Resimlerin konusu çok çeşitlidir. Bunlar şöyle gruplandırılabilir: Ağaçlar, mesire yerleri, insan – tabiat ilişkilerini, mevsimleri betimleyen resimler, manzara

resimleri, çeşitli tabiat olaylarını anlatan doğa resimleri; hayvan resimleri; tarihî eserler; İstanbul'dan, Anadolu, Avrupa ve Uzak Doğu şehirlerinden görünüm; büyük caddelerle cami, köprü, okul, hükümet binası, yel değirmeni gibi tarihî ve kültürel yapılar; dağlar, yanardağlar, kayalıklar, şelaleler, nehirler, kaplıcalar, adalar gibi tabii ve coğrafi oluşumları betimleyen resimler; önemli icatları, çeşitli âlet ve makinelerle araç gereçleri gösteren resimler ve deneyleri anlatan fennî şekiller; deniz ve denizcilikle ilgili resimler; seyahat resimleri; mesleklerle ilgili resimler; aile - çocuk ilişkisini betimleyen resimler; savaş konulu resimler; hikâye, roman veya mudhikelerdeki olayları ve durumları yansıtan resimler; dünyadaki bazı gariplikleri gösteren resimler; ünlülerin portreleri; çocukluk hâllerini yansıtan resimler; günlük hayattan kesitler sunan resimler; spor, oyun ve dans hareketlerinin gösterildiği resimler; yerli kültürü ve köy hayatını anlatan resimler; yabancı kültürlerle ait sahneleri gösteren resimler (Japon, Çin, Hicaz, çöl ve Avrupa ülkeleri); avla ilgili resimler; çocukları fakirlere, dilencilere yardım etmeye özendirici resimler, büyüklerin sözünü dinlemenin gerekliliğini telkin eden ve kötü alışkanlıkların neticesini gösteren eğitici resimler; Padişahın tahta çıkış ve ödül törenlerini betimleyen resimler; bir âmâ okulunda sergilenen tiyatro oyununu betimleyen resim vb.

Resimlerin çoğunluğu çocukluk hâllerini anlatır niteliktedir. Yabancı imparatorların, prenslerin, general ve askerlerin yer aldığı çocuk dünyasıyla ilgili resimler yanında oğlunu döven bir baba ile dilenen iki çocuğun resmedilmesi de aykırı bir tutumdur.

2.5. Çocuk Edebiyatı Türleri

2.5.1. Şiir

Çocuklara Mahsus Gazete'de iki yüz otuzdan fazla manzum metin vardır. Bunlar arasında çocuk şiirlerinin ve fablların yanı sıra manzum bilmece ve bilmece cevapları, doğum ve tahta çıkış yıldönümleri dolayısıyla Padişah'a yazılan methiyeler, tevhit, münacat ve dua gibi dinî içerikli manzumeler, küçük kıtalar, manzum tarihler, resim altı manzumeleri, ninni, şarkı güfteleri ve mevzun atasözleri de bulunmaktadır. Bütün bunlar çıkarıldığında çocuk şiiri olarak geriye yüz seksen kadar şiir kalmaktadır. Bunların da bir kısmı başta *Rehber* olmak üzere başka dergilerden alınmıştır. Bu şiirlerin çoğunluğu Sirozlu Sadi ve Necip Vecdi'ye aittir. Sirozlu Sadi'ye ait ilk kez *Çocuklara Mahsus Gazete*'de yayımlanan şiirler de vardır. Bunlar, özellikle *Rehber* yayına başlamadan önceki ve kapandıktan sonraki şiirlerdir.

Çeviri şiirlerin sayısı fazla değildir. Bunlar: Aziz Hüdayî'nin Fransızcadan çevirdiği "Kamer", Ali Rıza'nın yine Fransızcadan çevirdiği "Çocuk ve Pederî", Baytar Rüştüyesi'nden Aracalı Zeki'nin La Fontaine'den çevirdiği fabl, P. B. de Valad*'dan Filibelizade Mehmet Nizami'nin çevirdiği "Küçük Kız ve Kuşlar" ile İbn-i Avni Kemalettin'in "tercüme" olarak verdiği "Çocuk - Valide" ve "mealen tercüme" açıklamasıyla verdiği "Kestane Hikâyesi" başlıklı şiirlerdir.

Çocuklara Mahsus Gazete'de yayımlanan şiirler 1896-1901 yıllarını içine alan ilk iki yüz seksen sekiz sayıda yoğunlaşmıştır. Bu, Servet-i Fünûn'un etkinlik gösterdiği tarihlerdir. Fakat Servet-i Fünûn'un ayırıcı özelliği olan karamsarlık ve ağır, ağdalı dil *Çocuklara Mahsus Gazete*'deki şiirlere yansımamıştır. Servet-i Fünûn şiirinin önde gelen ismi Tevfik Fikret'in bizde ilk çocuk şiirleri arasında yer alan *Şermin* adlı eserinde bile bu tavrı görebiliriz. (Akin, 1995: 78-80) *Çocuklara Mahsus Gazete*'deki şiirleri şekil olarak doğrudan Serevet-i Fünûn çizgisine bağlamak da mümkün değildir. Bu şiirler, nazım biriminin mısra olması, şiirde konu birliği ve anlam bütünlüğü bulunması, şiirin bir plan dâhilinde düzenlenen bentlerden oluşması, şiire başlık konulması gibi yönlerden yapılanma dönemi modern Türk şiirinin özelliklerini yansıtır.

Çocuklara Mahsus Gazete'deki şiirlerde vezin ve kafiye ritim ve ahenk elde etmede önemli işlevlere sahiptir. Vezin, ağırlıklı olarak aruzdur. Aruzun oldukça başarıyla kullanıldığı şiirler yanında vezin kusurlarının çok olduğu örneklere de rastlanmaktadır. Çocukların algılama düzeyine uygun olarak kısa vezinler kullanıldığı gibi uzun vezinlerle şiirler de yazılmıştır. Vezni kısaltmak veya farklı vezinler kullanmak suretiyle birden çok vezinle yazılan serbest müstezat örnekleri de vardır: 89. sayıdaki [Başlıksız] şiir, “Fart-ı Şefkat”, “Mini Mini Belkıs'a”, “Hâlet-i Nez'de Fakir Bir Peder”, “Sınıfta İbka”, “Köpek ile Av Köpeği”, “Tavşan ile Kirpi” manzumesinde ise iki ayrı vezin kullanılmıştır.

Manzumelerin çoğunluğu beyit düzenindedir ve bunlarda genellikle mesnevi, gazel ve kaside tipi kafiye kullanılmıştır. Özellikle Sadi'nin kaleme aldığı tahkiyeli manzumelerde beyit sayısı fazladır.

Çocuklara Mahsus Gazete'deki şiirler arasında eşit mısralı bentlerden oluşan düzenli şekiller fazla değildir. Leskovikli Rauf'a ait “Bir Kuş” ve Necip Vecdi'ye ait “Yuvalar” adlı şiirler altılı; Kıbrıslı Hakkı'nın yazdığı “Valide” şiiri beşli bentlerden oluşmaktadır. Dörtlük-beyit düzeninde devam eden şiirler de bulunmaktadır. Daha çok “Mektep Şarkısı” başlığıyla yayımlanan manzumelerle “Şuarâ-yı Zaman Tarafından Gönderilen Manzumeler”, “Nush-ı Biraderane”, “Tıfl-ı Sâim”, “Çocuklar Hakkında Manzume” başlıklı şiirler buna örnektir. Bazı şiirler kafiyeleniş bakımından beyit veya dörtlük düzeninde yazılmış izlenimi uyandırır da çoğunlukla serbest şiir özellikleri gösterirler. Şiirlerin genelde tahkiyeli olması, bir olay etrafında gelişmesi, bunu zorunlu kılmıştır.

Karışık mısralı bentlerden oluşan şiirler de vardır. “Peder...Oğul”, “Hemşire-i Şefkatkâr”, “Mektep Şarkısı”, [Başlıksız] şiir (S. 108), “Bir Muallim Lisanından”, “Tıfl-ı Sâim”, “Mader-i Mihriban” şiirleri karışık mısralı bentlerden oluşmaktadır.

Çocuklara Mahsus Gazete'de yayımlanan çocuk şiirlerinin çoğunluğu serbest kafiye düzenine dayanan manzum hikâyelerdir. Şiirlerde genellikle mesnevi (aa bb cc...), gazel (aa ba ca...) ve kaside (xa xa xa...) tipi düz kafiye tercih edilmiştir. Dörtlük nazım birimiyle yazılmış manzumelerde Tanzimat sonrası

Türk şiirinde yaygın olarak kullanılan sarma ve çapraz kafiye örgüleri öne çıkar. Son iki mısraın birbirleriyle kafiyeli olduğu örneklere de rastlanmaktadır. Şarkı tarzında yazılan şiirlerde kafiye şeması aaaa bb cccc bb... ve aaabb ccbbb dddbb...’dir. Bunlardan başka şu kafiye şekilleri de kullanılmıştır: aaa aa bbb aa ccc aa..., aaba cdcd ..., aaba caca dada..., abcdbdeb..., xaxa xxbx ... On mısradan oluşan “Mektep” şiirinde bütün mısralar birbiriyle kafiyelidir. “Oğlum Neşet’e”, “Çocuk ve Pederi” gibi kafiyenin çok esnek kullanıldığı örnekler yaygındır.

Duygu ve hayalleri daha etkili anlatmak için çocuğun anlayabileceği söz sanatları kullanılmıştır. Fakat çocuğun algılama sınırlarına uygun olarak anlaşılması güç söz sanatları yerine daha basit ve genelde soyut kavramların somut nesnelere anlatılmasına dayanan teşbih (benzetme), insan dışı varlıkların insan gibi konuşturulması yöntemine dayanan teşhis (kişileştirme) ve intak (diyalog) en çok başvurulan sanatlardır. Dergideki manzumelerde ahengi sağlayan, anlamı pekiştiren söz sanatları arasında yer alan tekrar ve nidanın da örnekleri çoktur. Buna, çocuğu şiirin içine daha kolay çekmek ve şiirde vurgulu ifadeleri daha kolay kavramasını sağlamak amacıyla başvurulmuştur. İstifham örnekleri çoğunlukla anlamı güçlendirmek amacıyla kullanılmıştır. İktibas, telmih ve irsal-i mesel de şairlerin öğüt verirken başvurdukları yöntemlerdir. Şiirlerde en çok rastlanan edebî sanatlar içinde benzetmeler genelde çocuklukla, okulla ilgilidir. Çocukluk, gökyüzünün geniş ve süslü göğündeki beyaz küçük bulutlara, süslü, sevimli bir kelebeğe benzetilir. Okul mabede ve cennete, çocukluk bahar mevsimine, çocukken çalışmayıp tembellek eden insanın yetişkinlik zamanı leyl-i hazana, zaman nihayetsiz bir ummana, sürekli akan, hiç durmayan ve geri dönmesi mümkün olmayan bir nehre benzetilir. Çocuk taze fidana, İrem bağının fidanına, özellikle kızlar meleğe, melek yavrusuna, huriye, periye, bülbüle, kuşa, çiçeğe, goncaya, kuzuya benzetilir. İlim ve edep hazineye, ölüm de bâd-ı hazana teşbih edilir. Örnek göstermeye de sıklıkla başvurulur. Çocuklardan arıların, karıncaların çalışkanlığını örnek almaları, güneş sistemi gibi düzenli ders çalışmaları, bir nizam içinde bulunmaları istenir. Hüsn-i ta’lil, rücu, tevriye, tariz gibi sanatlar kullanılarak çocuğun anlamakta zorlanacağı manzumeler yazma yoluna gidilmemiştir.

Çocuklara Mahsus Gazete’de yer alan manzumeler genellikle tahkiyeli olduğu için üslupta da hikâye etme özelliği ağır basar. Manzumelerde diyaloglar ve fiil cümleleri fazladır. Hitap edilen okur düzeyi de dikkate alındığında diyaloglarda ve cümlelerde basitlik, somutluk, yalınlık dikkati çeker. Genellemeye dayanan hüküm cümleleri ve gereklilik kipi yoğundur. Çocuğa doğru- yanlış doğrudan gösterilir. Burada “otoriter” bir yaklaşım söz konusudur. Nitelikli çocuk edebiyatında temel ölçüt, antiotoriter bakış açısı ile yazılmış olmasıdır. “Kitap, yazarın otoriter yaklaşımından arınmış olmalı ve okuruna geniş alımlama olanakları sunabilmeli. Yani yazar, çocuğu küçümseyecek derecede her şeyi bilen bir yetişkinden çok, okuruyla birlikte düşünen bir konumda olmalı.” (Dilidüzgün, 1996: 123) Çocuğa öğüt yoluyla ulaşılmaya çalışılması pedagojik anlayışa aykırı ise de bu tavrı dönemin bir gerçeği olarak görmek gerekir.

Çocuklara yönelik yazılan manzum hikâyelerde eğitici amaç belirgindir. Bu nedenle çoğu zaman doğrudan çocuklara seslenildiği, sohbet eder gibi konuşulduğu, çocuklara çeşitli uyarılarda bulunduğu görülür. Zaman zaman ara cümlelere yer verilmesi akıcılığı bozmaktadır. Dilin çocuk düzeyine göre ağırlaştırıldığı ve konuşma dilinin dışına çıktığı örnekler azdır. “Sa’y”, “Mektep Çocuklarının Şarkısı”, “Mektep”, “On Dört Yaşında Bir Gönüllü Lisanından” gibi şiirlerde dil ağırlaşmaktadır. Fakat genelde dil sade, anlatım açıktır. “Mini Mini Belkis’a” ve “Mini Mini Hayriye’nin Sabahı” gibi daha küçük yaştaki çocuklara yönelik şiirlerde dil daha da yalınlaşır.

Tahkiyeli manzume niteliği taşıyan bazı metinlerde bentler arasında nesir cümleleri de görülmektedir. Buna en çarpıcı örnek, “Sınıfta İbka” şiiridir. Bu şiirde bir paragrafı bulan bir nesir bölümü de yer almıştır.

Manzumelerde vezin ve kafiye düzeninin elverdiği ölçüde ifadeler nesre çok yakındır. Konuşmalar ve hikâye etme dışında anjambmanın sık kullanılmasıyla sağlanan bu özellik Servet-i Fünûn şiirine bağlanabilir. Mısra ortasında yeni bir cümlenin başlaması, mısra sonunda kelime gruplarının bölünmesi gibi uygulamalar yaygındır. (Akay, 1998: 169-170)

Konuşma (diyalog) ve hitabet üslubunun yanında coşkunun bir üslupla ve dua üslubuyla yazılan şiirler de vardır. Lirik şiirlerde tasvirî anlatım kullanılmıştır. Tasvirî, öğütücü, tahkiyeli anlatımların iç içe geçtiği şiirler de bulunmaktadır.

Nazım türü olarak didaktik şiir bütün ağırlığıyla kendini hissettirmektedir. Az sayıdaki kahramanlık ve vatan şiirleri ise epik türe dâhildir. Lirik şiir örnekleri de genellikle öksüz veya yetim çocukların, fakir dilencilerin dilinden yazılmış, onların durumlarını arz eden parçalardır.

Çocuklara Mahsus Gazete’deki şiirlerde işlenen konular, çoğunlukla parçanın başlığından anlaşılmaktadır. Konular çocukta temel davranış değerlerini oluşturma, çocuğu eğitme amacına yöneliktir. Bu yapılırken de geleneksel yaklaşımla çocuğu mutlak bir dinleyici ve uygulayıcı, yetişkini ise mutlak “otorite” olarak gören bir anlayış benimsenmiştir.

Şiirlerde ele alınan temalar, temel çocuk meseleleriyle ilgilidir. Şiirler temalarına göre şöyle gruplandırılabilir: Ahlaki, eğitici şiirler; çalışmayı öğütleyen, okumanın önemini telkin eden şiirler; tabiat ve hayvanları ele alan şiirler; anne, çocuk ve kardeş sevgisini işleyen şiirler; sosyal içerikli şiirler; ölümün izlerini yansıtan şiirler; çocuk sağlığını konu alan şiirler; dinî şiirler; vatan ve kahramanlık şiirleri; fennî ve coğrafi şiirler.

Şiirler, *Çocuklara Mahsus Gazete*’deki edebiyat ürünleri içinde önemli bir yer tutmakta ve önceki çocuk dergilerinde fazla örneği bulunmayan bu türün ilk örnekleri olmak bakımından değer taşımaktadırlar.

2.5.2. Fabl

Hayvan masalı olan fabl, geçmişi çok eski olmasına karşın çocuk edebiyatının gündeme gelmesiyle daha da önem kazanmış sembolik bir hikâye türüdür. Fablın temel belirleyicisi, kahramanlarının hayvanlar olması ve bu hayvanların insanlar gibi davranıp konuşabilmesidir. Fabl, bu tür olağanüstü öğeler taşıması bakımından masala benzer. Şekil bakımından kesin bir tanımlamaya gitmek söz konusu değildir. Bu türün hem manzum hem mensur örneklerine rastlamak mümkündür.

Çocuk edebiyatı ürünleri içinde masalımsı eserler kapsamında incelenen fabl, şiir sanatında, sanat değeri bakımından en alt düzeyde görülen didaktik türe dâhildir: “Fikir şiirinin en alt ve basit düzeydeki boyutunu öğretici şiir oluşturur.” (Çetin, 2003: 40)

Özlu ve yoğun bir anlatımla yazılan fabllar genelde kısadır ve dört bölümden oluşur: Olayın ve kahramanların tanıtıldığı “giriş”, olayların entrikalarla düğümlendiği “gelişme”, düğümün çözüldüğü “sonuç” ve ana fikrin açıklandığı “ders”, yani “kıssadan hisse” bölümleri. (Oğuzkan, 2001: 64-65) Bu kalıp yalnızca fabllara özgü değildir; *Çocuklara Mahsus Gazete*'deki anlatıya dayalı metinlerin genel yapısıdır.

Çocuklara Mahsus Gazete'de yedisi manzum, on dördü mensur olmak üzere yirmi bir fabl örneğine rastlanmaktadır. Bu, altı yüz yirmi yedi sayıya ulaşan bir çocuk dergisi için oldukça az bir sayıdır. Oysa fabl, çocuk edebiyatında önemli ve tarihi oldukça eski bir türdür. Tamamen fabl özellikleri göstermese de hayvanların konuşturulduğu az sayıda şiir de vardır. Bu şiirlerde, fablda bulunan “olay” ögesine rastlanmaz; hayvanlar ya kendi aralarında münakaşa ederler ya da sahipleriyle konuşur, sohbet ederler.

La Fontaine'den çevrilen dışında fabllar teliftir. *Baharistan*'da yer alan “Deve-Sıçan” fablı *Mütalâa*'dan, 181. sayıdaki [Başlıksız] fabl ile “Karıncı ile Ağustos Böceği” başlıklı metin *Rehber*'den aktarılmıştır. Rezaizade Mahmut Ekrem'e ait “Ağustos Böceği ile Karıncı” başlıklı fabl da “Karıncı ile Ağustos Böceği” başlıklı Celalettin Hâveri'ye ait fabl ile birlikte yayımlanmıştır.

Manzum fabllar tahkiyeli bir üslupla ve aruz vezniyle yazılmıştır. Fabllar, biri dışında herhangi bir nazım birimiyle yazılmamış, tek bent hâlinde örülmüştür ve normal uzunluktadır. “Deve Sıçan” fablında ders cümlesi sondaki beyitte verilmiştir. “Tavşan ile Kirpi” fablı da beyit düzeninde yazılmıştır ve diğerlerine göre biraz uzundur. Fabllarda edebî sanatlara yer verilmemiştir. Bu metinlerde ele alınan tema ve verilmeye çalışılan iletiler çocuğun sosyal ve kişilik gelişiminin oluşmasına yöneliktir.

2.5.3. Hikâye ve roman

Çocuklara Mahsus Gazete'de çocuk hikâye ve romanlarının ilk örnekleri yer almaktadır. “Hikâye” ya da “küçük hikâye” olarak adlandırılan kısa metinlerin yanında tefrika hâlinde yayımlanan eserler “millî hikâye”, “fennî hikâye”, “ahlaki hikâye”, “fennî hikâye külliyyatı”, “musavver fennî roman”, “musavver seyyahi roman”, “mektepe ve aile romanı” ya da “*Çocuklara Mahsus Gazete*'nin tefrikası” şeklinde tanımlanmıştır. *Çocuklara Mahsus Gazete*'de yer alan anlatıya dayalı türler küçük/kısa hikâyeler, uzun hikâyeler ve resimli romanlardır.

Kısa hikâyelerin dağılımı bakımından derginin birinci dönemiyle ikinci dönemi arasında belirgin bir farklılık vardır. Birinci dönemde telif ve çeviri oranı dengedeysen, ikinci dönemde çeviri ağırlık kazanmıştır.

Telif hikâyelerin önemli bir kısmı okurlara aittir. Bu, hikâyelerin belli bir düzeyi aşamaması, iletinin önem kazanması sonucunu doğurmuştur. Hikâyelerin başlıkları çoğu zaman iletive açıkça bir göndermedir. Çocuklara iyi davranışlar kazandırmanın amaçlandığı bu metinlerde otoriter yaklaşım hâkimdir ve birçoğunda kurmaca nitelik anlatı ögesiyle sınırlı kalmaktadır. Edebî değer taşıyanlar ise olay gelişimi bakımından klasik anlatı kalıplarıyla örülüdür veya bilinen hikâyelerin tekrarıdır. Başlangıcı sözlü geleneğe dayanan çocuk edebiyatının ilk yazılı ürünleri de büyük ölçüde bu kaynaktan beslenmiştir. Bu ürünlerde olay, halk anlatmalarında olduğu gibi giriş, gelişme, sonuç olmak üzere düz bir çizgide tesadüf, sinama, abartı ve melodram unsurları eşliğinde gelişir. Hayattan kesitler sunan ve durum hikâyesi olarak tanımlanabilecek metinler de vardır. Hikâyelerde kahramanlar tek yönlüdür ve idealize edilerek çizilmiştir. Hikâyelerin asıl kahramanı çoğunlukla çocuktur. Anne, baba, öğretmen veya arkadaş da olayın diğer etkin kişilikleridir. Kahramanların çoğu zaman isimlendirilmeyip çocuk, peder, valide, muallim, adam gibi genel ifadeler taşıması, ayrıca bazı hikâyelerin de başlıklandırılmayıp “hikâye” olarak sunulması sözlü geleneğin etkisine bağlanabilir.

Hikâyelerde mekânlar sadece olayın zorunlu kıldığı kadarıyla geçer. Uzun betimlemelere, edebî bir üslup sahibi Nigârzâde Feridun'un eserleri dışında pek rastlanmaz. Özellikle Hafız Şem'î gibi öğretmen yazarlarda amaca en kısa yoldan gitmek esastır. Anlatımın etkili olabilmesi için başvurulan yöntem bu tür metinlerde “örnek gösterme” veya çocuğun aklını başına getirecek bir “felaket”tir. Kahramanda karakter değişiminin bir anda gerçekleşmesi de sözlü anlatımın etkisini göstermektedir. Hikâyelerde anlatma ve gösterme tekniğinin yanı sıra kısmen tasvire ve tahlile de başvurulur. Anlatımda üçüncü tekil anlatıcı ağırlığını hissettirir.

İlk dönem hikâyelerinde zaman da mekân gibi tek boyutlu olarak yer alır. Zaman belirli bir dönemi, anı işaret etmez; genellik gösterir. Uzun zamanı kapsayan olaylar anlatılırken zaman sıçraması keskindir. Hikâyenin başında çocuk olan kahraman, birden bire bir yetişkin olarak karşımıza çıkar. Bu yeni hâli,

çocukluğundaki çalışma performansına göre, daha hikâyenin başında bellidir. Çocukluğunda tembellik eden, ders çalışmayan çocuklar ileride hayatın türlü sillelerini yemiş, sonunda pişman olsalar da iş işten geçtiği için bu sefil durumlarından kurtulma şansları kalmamış olduğundan acınacak hâldedirler. Çocukluğunu ilerleme yolunda gayretle geçiren, kendilerini oyuna, eğlenceye, haylazlığa alıştırmaya çalışan kötü arkadaşlarının sözlerine kanmayarak gece gündüz çalışan çocuklar ise çocukken çektikleri sıkıntının semeresini görmüş, yüksek mevkilere gelmiş, rahat bir hayata kavuşmuşlardır. Bu iki arkadaş, okul hayatından sonra, okura ibret olmak üzere muhakkak bir gün bir yerde karşılaşır. Hikâyelerdeki çocuk sayısı değişse de “tip” değişmez. İki tip vardır: çalışkan–tembel. Okur için sürpriz bir durumla karşılaşmak ihtimali hemen hemen yok gibidir. Hikâyelerde ele alınan konular, çocukların erdemli ve başarılı olmalarını sağlamaya yöneliktir. Çocuklardan çalışkan, dürüst, kanaatkâr, yardımsever, mütevazı olmaları beklenir. Çocuk edebiyatı ürünleri için vazgeçilmez bir nitelik olan “merak” unsurunun etkili kullanılmaması sürükleyiciliğe, otoriter yaklaşımdan uzaklaşılması da inandırıcılığa engeldir.

İlk dönemin çeviri hikâyelerinde de farklı bir tablo çizilmez. Bu hikâyelerin yazarı çoğu zaman belirtilmemiştir. Sahibi belirtilen kısa veya uzun soluklu hikâyeler, “muharrir-i meşhur” veya “Fransa Akademisi azası” ifadeleriyle tanıtılmıştır. Şemsü’l- Mekâtib Arapça ve Farsça öğretmeni olan Hafız Şem’î’nin Arapça ve Farsçadan naklettiği hikâyeler de bulunmaktadır.

İkinci dönemde oldukça azalan telif hikâyeler de aynı çizgidedir. Çeviri hikâyeler ise nicelik ve nitelik bakımından belirgin şekilde ayrılır. Bu dönemde dergide yer alan çeviri hikâyeler şunlardır: Alphonse Daudet, “Fotoğrafçı” (Çeviren: Fâik Sabri); Maurice Champagne, “Üç Kaptan” (Çeviren: Fâik Sabri); Anatole France, “Andre”; Gunnar de Pierre, “Kuklinluks*”; Henri Siyengiyeviç, “Küçük Musikişinas”; Pierre Weber, “Takma Bacak” (Çeviren: Fâik Sabri); Madam Gustave Mozoror*, “Küçük Gemici”; Eşmid*, “Kanarya Kuşu” (Çeviren: M. Raif); Alexandre Dumas, “Bir Çinli Terzi”; Gustave Deroz*, “Lahana Çorbası”, “Yılbaşı Günü”; Alber Aderer, “Silva”; [Emile de] Girardin, “Reçete” (Çeviren: F. Belkis); Jules Renard, “Kokmuş Pasta”; Ludovic Halevy, “Kılavuz Navaro”; Paul ve Victor Margarite, “Şeker Kutusu”; Jules Lemaitre, “Sütninede”; Paul Bourget, “Simon”; Paul de Kock, “Bertran’ın Evi”; Şöne Viyer*, “Miş”; Alphonse Allais, “Otel Komşularım”; Henry Lavedan, “Cüzdan”; Guy de Teramon*, “Feripolar*’ın Hikâyesi”; François, “Sürat Katarında”; Madam Beruksi*, “Noel Hikâyesi: Fanson”; Victor Hugo, “Normandi’nin Kaptanı”. Ayrıca yazarı belirtilmeyen “Oduncu Louis”, “Musikişinas Granola*”, “Madam Jalmin’in Kızı”, “Madalyon”, “Meyon” gibi hikâyeler de bulunmaktadır.

Tefrika olarak sunulmadığı hâlde bir veya birkaç sayıdan uzun sürenler de vardır: Gaston Clairville*, “Döşemeci” (Çeviren: Sadri, altı sayı); Rene Saint Cium*, “Mini Mini Seyyahlar” (Çeviren: Sadri, altı sayı); yazarı belirtilmeyen “Bir Günde Devr-i Âlem” (Çeviren: Mustafa Şükrü, on üç sayı); Paul de Kock, “Bir

Gün” (Çeviren: Sadri, on dört sayı); Allen Dicson, “Melbörn Cinayeti” (Çeviren: Sadri, sekiz sayı); Franc Nühen*, “Fütit ile Şokola” (Çeviren: Fâik Sabri, on beş sayı); Marie de la Frine*, “Kui’nin Tatil Seyahati” (Çeviren: Sami Yusuf, on yedi sayı); Louise Bossenar*, “Seyahat-i Harikuladeden: Totor ile Harry*” (Çeviren: Sami Yusuf, on sayı); J. Mourlin*, “Fransız Robinsonları veya İki Kazazede Çocuk” (Çeviren: Sami Yusuf, on dört sayı).

Çocuklara Mahsus Gazete’de tefrikalar önemli yer tutar. Bunların çoğu çeviridir ve gemi veya balonla yapılan yolculukları konu alan macera türünde roman ve uzun hikâyelerdir. Telif olanlar şunlardır: İbrahim Ethem, “Seyyie-i Sefahat”; İlyas Sükûti, “Sararmış Yapraklar” (millî hikâye), “Edebiyat Çiçekleri” (ahlaki roman); Halil Rüştü, “İbtıla-yı Masumane” (millî hikâye); Ahmet Fâik, “Küçük Seyyah” (fennî hikâye külliyyatı), “Mösyö Elektrik*” (fennî hikâye külliyyatı), “Tahtü’l-Arz Bir Cevalan” (fennî hikâye külliyyatı); Fâik Sabri [Duran], “Bir Haftada Devr-i Âlem” (musavver seyyahi roman). Çeviri olanlar ise şunlardır: “On Beş Yaşında Bir Seyyah” (Çeviren: A’vanzade Mehmet Süleyman, fennî hikâye); Mayne Reid “Cesur Seyyahlar” (Çeviren: A’vanzade Mehmet Süleyman, fennî hikâye); “Bir Farenin Seyahati” (Çeviren: Muallim-i Şehîr Tabip Miralay Hüseyin Remzi, mektep ve aile romanı); Victor Hugo, “Biçare Masum” (Çeviren: Refik Âlî); Alphonse Daudet, “Merhametli Gemici” (Çevirenler: Asım ve Sami); Hector Malot, “Remi” (Çeviri yarım kalmıştır.); “Balon ile Seyahat” (Çeviren: Ahmet Fâik, fennî hikâye); “Mektep Âlemi” (Çeviren: Ahmet Fâik, ahlaki hikâye); “Seyahat-i Harikulade”den: Korsanın Vasiyetnamesi” (Çeviren: Fâik Sabri [Duran]); Jules Lermine, “Cinayet Uğrunda Seyahat: Arzunun Hilafında On Bin Fersah Seyahat” (Çeviren: Fâik Sabri); George Brusseau, “Altın Arayıcıları” (Çeviren: Fâik Sabri); Jules Verne, “Buzlar Arasında Bir Kış” (Çeviren: Fâik Sabri, musavver fennî roman), “On Beş Yaşında Bir Kaptan” (Çeviren: Fâik Sabri); Paul de Seman, “Gaytan Faradel” (Çeviren: Fâik Sabri, musavver seyyahi roman); ayrıca derginin kapanmasıyla yarım kalan “Jacques’in Sergüzeşti” (Çeviren: Ahmet Sanüber).

2.5.4. Tiyatro

Çocuklara Mahsus Gazete’de telif oyun bulunmazken, üç çeviri oyun yayımlanmıştır. “Çocuklara Mahsus Tiyatro: Namus ve Zaruret” adlı ilk metni Charles Lauren’dan çeviren, Mekteb-i Terakki mezunlarından Selanikli İsmail Atâ’dır. İkinci oyun olan “Kiralık Apartman”ın yazarı Henry Lavedan’dır. “Akıllı Çocuk” başlıklı üçüncü oyun ise Alphonse Garziyer’e* aittir ve Mahmut Ragıp tarafından çevrilmiştir.

Beş meclisten oluşan ilk oyunda, babasının zenginliği dolayısıyla okula gitmesinin, çalışmasının gereksiz olduğunu düşünen Şefik’in, şahit olduğu olaylar sonucu bu düşüncesinin yanlışlığını anlaması konu edilir. Her meclis, oyuna bir kişinin dâhil olması şeklinde düzenlenmiştir. Oyunun tesadüfler zinciri üzerine kurulması, aksayan tarafıdır. Oyunda beş kişi vardır. İsimler, oyunun uyarlama olduğunu göstermektedir. Ali Bey zengin, fakat tecrübeli, aynı zamanda yardımsever bir insandır. Oğlu Şefik oyuna düşkün, hayat hakkında tecrübesiz,

fakat yanlışında inat etmeyen, yumuşak başlı, on iki-on üç yaşlarında merhametli bir çocuktur. Ahmet Baba, zamanında çok zenginken sonradan fakir düşmüş, fakat onuruyla yaşayan, kendisini beş parasız bırakan adama bile yardım edecek kadar yüksek karakterli bir ihtiyardır. Salim, Ahmet Baba'nın torunudur; çalışkan, akıllı, olgun, okumaya düşkün, temiz kalpli, kısacası örnek bir çocuktur. O da on iki yaşındadır. Dilenci ise Ahmet Baba'nın iflasına sebep olan, sorumsuz, kötü bir kişidir. Başına gelen felaketten sonra ve Ahmet Baba'nın gösterdiği büyüklük karşısında yaptıklarına pişman olmuştur. Oyunda çevreden: “Vak'a bir kırdı cereyan eyler. Sağda bir orman, solda mahsuldar bir tarla. Uzakta birkaç ahşap bina görünür.” cümleleri dışında söz edilmez. Zaman ilkbahardır. Oyunun dili ve üslubu çocukların seviyelerine uygun olmakla birlikte oyun öğretici tarzda kaleme alınmıştır. Oyun tema, yapı ve bakış açısı yönlerinden yazıldığı dönemi yansıtan, genel olarak zayıf bir eserdir.

“Hayat-ı hakikiye sahneleri” olarak sunulan “Kiralık Apartman” meclislere ayrılmadan, tek bölümde gelişen bir oyundur. Kiracı gibi davranan bir adamın doğup büyüdüğü, fakat annesinin ölümü üzerine terk ettiği eski evini, yirmi yıl sonra tekrar görerek duygulanması anlatılır. Olay bir pazar günü, Paris'in ünlü bir meydanına bakan bir apartmanda geçer. Hareket unsurunun sınırlı, mekân/dekorun tek boyutlu olduğu oyunun dili oldukça yalındır.

Üçüncü oyun olan “Akıllı çocuk” da tek bölümden oluşur. Mösyö, Madam ve yedi yaşındaki oğulları Theodor arasında geçen anne-babasının yanlış tutum ve davranışlarından dolayı olumsuz bir kişilik edinen Theodor'un yalan dolan ve ikiyüzlülükle kurduğu düzenleri konu alır. Oyunda zaman ve mekân belirtilmemiştir. Dili çocukların anlayacağı düzeydedir. Çocuk eğitimi konusundaki dikteci yüzeysel tavrın dışına çıkılarak davranış bozukluklarının kaynağına inilmesi, çocuktan önce anne babanın eğitilmesi gerekliliği vurgulanmıştır.

2.5.5. Anı

İçtenliği dolayısıyla çocukların ilgili alanına giren anı, çocuk için aynı zamanda ileride kendisinin de karşı karşıya gelebileceği durumlar için bir ön tecrübe kaynağıdır.

Çocuklara Mahsus Gazete'de anı türünde kaleme alınan metinlerin sayısı kırka yakındır. Anıların yirmi dört kadarı telif, on dört kadarı çeviridir. Bunların bir kısmı Recaizade Ercüment Ekrem'in anılarında olduğu gibi bir - bir buçuk sayfa arasında değişen yaşam hikâyeleridir. İki, üç, dört, hatta yedi sayı süren uzun anılara da rastlanmaktadır.

Recaizade Ercüment'in anılarındaki edebî üslup ve yoğunluk, hüznü bir kabulleniş, anlatımı etkili kılmıştır. Genelde öğrenciler tarafından yazılmış basit düzeyde anılar yanında edebî değeri yüksek böyle anılar, konuyu farklı biçimde ele alış yönünden ayrılmaktadır. Sözelimi ölümü konu alan “Hatıra-i Müebbed” başlıklı anı, basmakalıp olay ve öğeler üzerine kurulmuş, bu hazin ölümün küçük kızı çok etkilediği söylenmiştir. Yazının etkileyiciliğini artırmak için melodrama

başvurulmuştur. Oysa Ercüment Ekrem’in anılarında acıma değil, acı vardır ve bu acı anlatılırken ölüm şeklinden bile bahsedilmeye gerek duyulmamıştır.

Anıların konusu genellikle çocuklukla ilgilidir. Okulla ilgili anılar çoğunlukla sınavlara ve mezuniyet törenlerine dairdir. Çocukluğun bir başka güzelliği olan ramazanlar ve bayramlar da anılar arasındaki yerini almıştır.

Ölüm, insanı derinden etkileyen bir hadisedir. Çocuklar ise anne veya babalarının, kardeşlerinin, arkadaşlarının veya hayvanlarının ölümünden, büyüklere göre daha fazla etkilenirler. Bunun da ileride anılarına yansımaları doğaldır.

Çocuklara Mahsus Gazete'de yayımlanan anılar içinde ölüme en çok yer veren isim, Recaizade Ercüment Ekrem'dir. Onun yedi anısından yalnızca birisi ölümle ilgisiz, neşeli bir anıdır. Ercüment Ekrem de babası Recaizade Mahmut Ekrem gibi, kendisinden dört-beş yaş büyük ağabeyi Nijad'ın ölümünden çok etkilenmiştir. Anılarında Nijad'la birlikte İstinye'de geçirdikleri mutlu anıları, babalarını pencerede bekleyip vapurun iskelede görünmesiyle babalarının elini ilk öpen olmak için koşuşturmalarını, Nijad'ın tabiata olan aşkını, duygulu yapısını, papatyaları sevişini, kendisinin de nahif, rakik, saf ve masum halleriyle papatyalara benzeyişini, hastalığının etkisiyle yatağa mahkûm olduktan sonra sağlıklıyken çok haz duyduğu sandal gezintilerini, tabiatı resimlemekle kendini avuttuğunu etkileyici bir dille anlatır. Yine bir müddet kendileriyle kalan ve kardeş olarak benimsedikleri öksüz Şemsâ'nın ölümü de onu çok etkilemiş, kabri yakın olmasına rağmen onu, ölümünden ancak bir sene sonra ziyaret edebilmiştir.

Çocukluğun neşeli tarafları da bütün muzipliği, saflığı, aldırmaçlığı, haşarılığıyla hayat yükünün omuzları çökerttiği yetişkinlikte büyük bir özlemle yâd edilir.

Çocukluk anıları dışında kalanlar da vardır. Louis Metyuh'un arkadaşıyla birlikte bir adaya yaptığı yolculukta sandallarını çaldırmalarını ve hırsızın, kıvrak zekâsıyla, hiç yorulmadan, kürek çekmeden denizde ilerlemesini, bu hâlin onları nasıl güldürdüğünü anlattığı “Ceketten Yelken”, şehirdeki aynı ada sahip bütün insanları, konser salonuna toplamayı başaran, fakat bir yaygarayla işin ters dönerek bütün salonun aynı anda, konserin tam ortasında boşalmasının anlatıldığı “Konserde”, oyuncu Galipo'nün*, zamanı kısıtlı olmasına rağmen aldığı nazik bir daveti reddedemeyerek arkadaşının uyarılarına aldırmaksızın bir köye yaptığı yolculuk sırasında tren ve vapurların işleyişindeki aksaklık yüzünden çektiği sıkıntıları ve işkenceye dönüşen yolculuğu sonucunda işine ucu ucuna yetişmesini anlattığı “Bir Küçük Tenezüh”, Alphonse Daudet'nin on altı yaşında büyük edebiyatçı olma hayaliyle ilkokuldaki mubassırılık görevini bırakıp Paris'e gitmesini, orada, kardeşinin yanında, memleketindeki en mükemmel konaklara değişmeyeceği bir tavan arasında kalmasını ve ilk izlenimlerini anlattığı “Paris'e İlk Gelişim”, Allen Dicson'ın, bir cinayetin aydınlatılması sırasında yaşadıklarını uzun uzun anlattığı “New York'ta Bir Misafirhane” adlı anıları bu türdendir.

Gezi yazısı olarak düşünülebilirse de, mekân üzerinde değil yaşananlar üzerinde yoğunlaşan ve “hatıra” olarak okura sunulan metinlerde yolculuklar sırasında karşı karşıya kalınan tehlikeli durumlar konu edilmiştir.

2.5.6. Biyografi

Biyografiler, önemli kişiler hakkında verdikleri açıklayıcı bilgi bakımından çocuğun edebî zevk almasından çok bilgilmesini sağlamaya yöneliktir. Biyografi, başlangıçta Amerika ve Avrupa’da, ulusal kahramanlara dikkat çekmek için düşünülmüş bir çocuk edebiyatı türü olarak 20. yüzyılın başlarında gelişmiştir.

Çocuklara Mahsus Gazete’de, biyografilerde genellikle ansiklopedik bir dil kullanılmıştır. Fakat “Bernardin Çocukluğunda”, “Edison’un Çocukluğu”, “Alphonse Daudet Çocukluğunda”, ”Sa’y ü Gayret: Cütto*”, ”Terâcim-i Ahvâlden: Macellan”, ”Matbaanın İcadı ve Gutenberg” gibi metinler ise anıya yaklaşan edebî bir üslupla yazılmıştır. Bu metinlerde imkânları çok sınırlı olmasına rağmen azim ve gayretleriyle çok önemli başarıları imza atan kişilerin hayatlarından sahneler aktarılmıştır.

Hayatlarından bahsedilen diğer önemli kişiler arasında edebiyatçılar yanında bilginler, filozoflar, mucitler, kâşifler, seyyahlar da bulunmaktadır. Bu isimler şunlardır: Jules Verne, Louise Bossenar*, Guy de Maupassant, Fortune de Vagabond*, Catulles Mendes, Alphonse Daudet, A’vanzade Mehmet Süleyman; Sokrat, Filozof Jacques Newton; Gazali, İbn-i Sînâ, İmam-ı Azam Ebu Hanife, İmam-ı Şafi, Camille Flammarion; Mongolfiye* Biraderler, Philippe de Girard*, Buffon, Jeanne D’rc; Emile Holos*, August Pavi.

Biyografilerin çoğu Batılı bilim adamı, edebiyatçı, filozoflara dairdir. Bu durum, yazıların çoğunun Batılı dergilerden çevrilmesiyle çok yakından ilgilidir. Edebiyatçılar da, hikâye ve romanları *Çocuklara Mahsus Gazete*’de yayımlananlardır.

2.5.7. Gezi yazısı

Yaşadığı çevreden uzaklaşma, yeni yerler keşfetme isteği, çocuktaki merak duygusunun sonucudur ve bu duygu çocuk ruhunda çok güçlüdür. Çocuk bunu bedenen gerçekleştiremez, fakat uzak yerlere, hayalî olarak sürekli yolculuklar yapar. Bu yüzden macera kitaplarının, gezi yazılarının çocuk dünyasındaki yeri tartışılmaz bir önemdedir. Gezi yazısının temel niteliği, okura bilmediği coğrafyaları tanıtmaktır.

Çocuklara Mahsus Gazete’de farklı ülkeleri, kültürleri anlatan pek çok yazı bulunuyorsa da, gezi yazıları, kaleme alınış tarzıyla bunlardan ayrılmaktadır. Edebî tür olarak gezi yazısı, öncelikle zevk vermelidir. Bu yüzden ağırlıklı olarak Japonya’dan, daha sonra Çin, Mançurya, Kore, İngiltere gibi ülkelerden; Saheyilan, Pâk, Serendip, Hawaii adalarından; Moukden, Amour gibi şehirlerden bahseden ve “Mebâhis-i Coğrafya” genel başlığı altında verilen söz konusu yerlere ait bilgiler ansiklopedik bir dille yazılmalarından, yani edebî değer

taşınamalarından dolayı bu türe dâhil edilemez. Öte yandan gerçek yaşantılara dayalı ve özellikle birinci tekil kişi anlatımıyla verilen anı, günlük, mektup, gezi yazısı gibi türlerdeki metinleri bazen birbirinden ayırmak güçtür. Çünkü bu türlerin özellikleri bir metinde iç içe geçmiş bir hâlde olabilmektedir. Örneğin gezi amaçlı gidilen bir yerden arkadaşına yolculuğunu, gezip gördüğü yerleri anlatan bir mektup gönderen seyyahın yazmış olduğu metin hem mektup hem gezi yazısı hem anı hem de günlük özellikleri göstermektedir. Fakat bu metin, bu türlerden herhangi biriyle tanımlandığında eksik kalmaktadır. Benzer şekilde “Seyahat Hatıraları” başlığıyla verilen metinlerin de her iki türe birden girdiği söylenebilir.

Çocuklara Mahsus Gazete'deki gezi yazılarının çoğunluğu çeviri ise de Fâik Sabri [Duran]'ın, “Bahr-ı Sefid'de Bir Cevlan: Fennî Seyahatname” başlıklı tefrikası bu boşluğu doldurur niteliktedir. Bundan başka Zeynelâbidin Salih, İzmir'den İstanbul'a yaptığı yolculuğu, Ahmet Fâik de yine yurt içinde yaptığı küçük bir geziyi anlatmıştır. Çeviri gezi yazıları ise Alp dağlarına, Avustralya'ya, Asya'ya, Güney Kutbu'na yapılan gezilerin gözlemlerinden oluşur. Bu gözlemler hikâyeleştirilerek anlatılmıştır.

2.5.8. Mektup

Mektup, en yalın anlamıyla iki kişi arasında geçen konuşmanın, sohbetin yazılı biçimidir. Edebiyat türü olarak mektup, ifade ediş bakımından haberleşme boyutunu aşarak yüksek bir seviyeye ulaşır. Okuru bu türe çeken ise içinde çoğu zaman ince bir hüzün, özlem ve içtenlik barındırmasıdır.

Mektupların bir kısmını çocukların gazeteye gönderdikleri oluşturur. Çocuklar mektuplarında dergiyi ne denli benimsediklerini anlatarak teşekkürlerini bildirirler. Ayrıca gönderdikleri yazıları yayımlamalarının kendilerini yazma konusunda şevklendirdiğini ifade ederek mükemmel bir edip değilse bile âciz bir muharrir olmak için çalışacaklarına söz verirler.

“Fennî Mektuplar” ve “Posta Kutusu” köşeleri edebî mektup türüyle ilgisizdir. “Selanik'ten Mektup” köşesinde ise Selanik'teki çeşitli okulların sınav sonuçları ile mezuniyet törenleri hakkında haberler yer alır.

Mektupların çoğunluğunu çeşitli sebeplerle ailesinden ayrı düşen çocukların anne, baba ve kardeşlerine yazdıkları oluşturur. Anne-babaların çocuklarına yazdığı mektuplara ise pek rastlanmaz. Babanın oğluna yazdığı ve “Bir mektub-ı hakikat-meal” başlığıyla yayımlanan mektupta ise oldukça ilginç satırlar yer almaktadır. “Oğlum” hitabıyla başlayan mektup, edebiyatla ilgilendiği, kitap çıkaracağı gerekçesiyle kendisinden para isteyen oğlunun mektubuna babanın cevabıdır. Baba, oğlunu ağır sözlerle eleştirerek kendisinin olduğunu iddia ettiği “Çiçek” başlıklı yazının başkasına ait olduğunu bildiğini ifade ederek ona nasihatlerde bulunur.

Bazı mektuplar da çocuklara mektup yazmayı öğretmek amacıyla kaleme alınmıştır. Bu mektuplarda sağlam bir kompozisyon dikkati çeker. Çocukların

arkadaşlarına yazdıkları mektuplar “birader, kardeşim, azizim, sevgili refikim, muhterem kardeşim, hukuk-şinas kardeşim, mir-i muhterem, fetanet-perver kardeşim, timsal-i muhabbet” gibi hitaplarla başlar.

Yazar olmak isteyen çocukların ne yapmaları gerektiğini soran ve bunlara verilen cevapları içeren mektuplar da yer alır. Yazıda ilerlemek için önce dilin kurallarını tam olarak öğrenmek, sonra bu kurallarla ilgili uygulamalar yapmak ve nihayet müsvedde çalışmalarına geçmek tavsiye edilir. Mektup yazarken gereksiz sözlere yer vermemek, cümleleri kısa tutmak ve ifadeye sadelik vermek gereği üzerinde durulur.

Franklin’in kendisinden borç para isteyen muhatabına yazdığı ve “Nümune-i fazilet-i insaniye” ifadeleriyle sunulan mektuba ayrıca değinmek yerinde olacaktır. “Efendim” hitabıyla başladığı mektubunda Franklin, muhatabına, istediği parayı gönderdiğini, memleketine dönünce bir iş bulup borcunu ödeme imkânı bulursa geri vermesini, aksi takdirde vermemesinde bir sakınca olmadığını ya da kendisi gibi zor durumda kalmış bir insana verirse parayı ödemiş olacağını, o kişiye de sıkıntıya düşmüş birisiyle karşılaşarsa onun sıkıntısını gidermeye çalışmasını söylemesini ister.

İzmir’de *Ahenk* gazetesi yazarlarından Ahmet Efendi’nin oğlu Fâik’in gönderdiği mektupta da kendisinin çiftçi çocuğu olduğu, tarlada çalıştığı, babası tarafından eğitildiği, çiftçiliğin güzel ve kazançlı bir meslek olduğu anlatılarak zamanında çok para sarf ederek okullarda çiftçiliği öğrenen ve öğrendiklerine göre ziraat yaparak zengin olan bir adam örnek gösterilir.

SONUÇ

Çocuklara Mahsus Gazete, adındaki “gazete” ifadesinin tersine haftalık bir yayın organı olması, haber ağırlıklı yayın yapmaması dolayısıyla daha çok dergi özellikleri gösterir. Dergide her yaşta çocuğa yönelik yazı bulunmaktadır. *Çocuklara Mahsus Gazete*, iptidaiyeden rüştiye, idadiye ve hatta yüksek okul öğrencilerine varıncaya kadar her çocuğun okuyabileceği nitelikte bir dergidir. İlk yıllarda okuyucu yazılarına da yer verilmiştir.

On iki yıl yayın yapan *Çocuklara Mahsus Gazete*, dergicilik anlamında başarılı bir çizgi yakalamıştır. Kendinden önceki çocuk dergileri göz önünde tutulduğunda, ilk telif çocuk hikâye ve romanları ile çocuk şiirlerinin bu dergide yayımlandığı görülmektedir. İlk ürünler nitelik yönünden belli bir düzeyi aşamamışsa da, ikinci dönemde nitelikli çocuk edebiyatı örnekleri çeviri yoluyla edebiyatımıza kazandırılmıştır. Telif nitelik taşıyan ağırlıklı tür şiirdir. *Çocuklara Mahsus Gazete*’nin edebiyat yönünün zayıf kalması, yayımlanma amacının öncelikle çocukların güzel ahlak edinmelerini, derslerinde daha başarılı olmalarını ve dünya hakkında yeni ufuklar edinmelerini sağlamak olmasıyla yakından ilgilidir. Bu da derginin fenne ağırlık vermesine yol açmıştır.

Çocuklara Mahsus Gazete'de çocuk şiiri olarak yüz seksen kadar metin bulunmaktadır. Bunların çoğu tahkiyeli bir üslupla ve aruz vezniyle yazılmıştır. Şiirlerin bir kısmı *Çocuklara Rehber* dergisinden aktarılmıştır. *Çocuklara Mahsus Gazete*'deki edebiyat ürünlerinde konu ve ileti önem kazanmış, bu özelliklerin başlıklarına da yansımıştır. Çoğunluğu okuyuculara ait olan ilk telif hikâyelerde basit bir kurgu söz konusudur. Bu türde zamanla ilerleme kaydedilmiş, ikinci dönemde özellikle çeviri hikâyelerle nitelikli eserler okura aktarılmıştır. “Millî hikâye” olarak verilen telif eserler konu ve kuruluş yönünden dönemin edebî yönelimiyle koşutluk gösterirken “fennî hikâye/roman” olarak sunulan eserler de önemli bir yer tutmaktadır. Çeviri roman ve uzun hikâyeler de büyük oranda seyahate ve fenne dairdir. *Çocuklara Mahsus Gazete*'de üç çeviri tiyatro yayımlanmıştır. Anı türünde eserler diğer türlere oranla daha fazladır. Telif ve çeviri anıların sayısı dengededir. Özellikle Rezaizade Ercüment Ekrem'e ait anılar edebî değer taşıyan metinlerdir. Tefrika olarak yayımlanan uzun anılar da yer almıştır. Dergide çoğunluğu öğrencilere ait olan okuyucu mektuplarına ikinci dönemde neredeyse hiç rastlanmaz. Büyük bir kısmı çeviri olmak kaydıyla biyografi ve gezi yazısı türlerinde eserler de bulunmaktadır.

Derginin en dikkat çekici özelliği, çocuk edebiyatında çok önemli bir yeri bulunan “masal”a ve masalsı, fantastik ögelere hiç yer verilmemesi, çocukların mutlak “gerçek”in çemberinde tutulmasıdır. Tek yönlü bakış açısı, çocukların hayal güçlerini geliştirmeye yönelik eserlerin sınırlı kalmasına sebep olmuştur. Katı gerçekliğin hikâye, roman, şiir, anı, fabl, makale, sohbet gibi türlerle çocuklara sunulmaya çalışıldığı edebî ürünlerde ise temel amaç, çocukların çalışkan, uslu, terbiyeli olmalarını, büyüklerinin sözlerini daima dinlemelerini sağlamaktır. Çocukların kendilerini buldukları bölüm, çoğunluğu çeviri olan, gemilerle yapılan seyahatleri konu alan çocuk romanlarıdır.

Bu dönem edebiyat ürünlerinde görülen bir özellik de kurmacaya ve incelemeye dayalı türlerin adlandırılışındaki karışıklıktır. Dergide fıkra, latife yerine kullanılmış, bazen de hikâyeyi karşılayacak anlamlar kazanmıştır. Makale ve sohbet yazılarında ise durum daha karmaşıktır. Ansiklopedik bilgi veren yazılar için makale kullanıldığı gibi, bu terimle, hikâyenin ya da romanın bir bölümünün kastedildiği de olmuştur.

Çocuklara Mahsus Gazete'nin üzerinde durulacak önemli bir yönünü de çeviri meselesi oluşturmaktadır. İlk yedi yılda telif ve çeviri oranı dengede iken sekizinci ciltle birlikte çeviri ağırlık kazanmıştır. Bu, çocuk edebiyatımızın gelişmesine ket vurmakla birlikte derginin niteliğini yüksaltmıştır. Çeviriler arasında basit ansiklopedik bilgilerden dünyaca ünlü romanlara kadar her türlü metin bulunmaktadır.

Dergide genel olarak bilinen isimler yoktur. İsmi duyulmuş yazarlar arasında devamlı yazı gönderen, Rezaizade Ercüment Ekrem'dir. Onun çeşitli anı ve çeviri hikâyeleri yayımlanmıştır. Ahmet Mithat'ın birkaç fabl ile hayvanlar hakkında bilgi veren yazıları ile Süleyman Nesip'in Tevfik Fikret'e ithaf ettiği ve

daha önce Bursa'da çıkan *Fevâid* isimli dergide yayımlanan “Tıfl-ı Nâim” başlıklı kısa edebî yazısı gibi daha önce yayımlanmış olan kimi parçalara da yer verilmiştir. Derginin çok geniş bir yazar kadrosu vardır. Derginin yetenekli kalemlere sayfalarını açmış olması, birçok özensiz yazı yanında azimli ve istikrarlı isimleri gün yüzüne çıkarmış, yeteneklerinin gelişmesine imkân vermiştir. Bunlar arasında Fazlı Mağmumi, Filibelizade Mehmet Nizami, Muhibbizade Namık, İbrahim İhsan, Ahmet Fâik, Fâik Sabri gibi birçok isim sayılabilir.

Dergide her ne kadar çocukların anlayabileceği sade bir dil kullanılmaya çalışılmışsa da özellikle Padişahın doğum ve tahta çıkış gününe ait nüshalarda ve büyüklere yönelik bazı yazılarda dil ağırlaşmaktadır.

Çocuklara Mahsus Gazete'nin son sayısı 13 Ağustos 1908 tarihlidir. Yayında kaldığı sürece yayın akışına ilişkin en ufak değişikliklerin bile önceden duyurulduğu dergi, II. Meşrutiyet'in ilanının ardından, yayın hayatından çekileceğine dair herhangi bir ifadeye yer vermeksizin kapanmıştır.

Yayınını on iki yıl aksatmadan sürdüren ve altı yüz yirmi yedi sayıya ulaşan *Çocuklara Mahsus Gazete*, bu yönüyle ilk dönem çocuk dergilerinden belirgin şekilde ayrılır. *Çocuklara Mahsus Gazete*, çocuk dergiciliğinde olduğu gibi çocuk edebiyatının gelişmesinde de önemli bir aşamadır.

KAYNAKLAR

- ACAROĞLU, Türker (1944), *Çocuk Şiirleri Antolojisi*, Ankara: Berkalp Kitabevi.
- ACAROĞLU, Türker (1970, 1 Eylül), “Çocuklar İçin Süreli Yayınlar”, *Türk Dili*, S. 228, s. 459-462.
- AKAY, Hasan (1998), *Servet-i Fünûn Şiir Estetiği*, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- AKIN, İsmail (1995), *Çocuk Edebiyatında Tevfik Fikret ve Şermin Adlı Eserinin Yeri*, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- ALPAY, Meral (1980), “Türk Çocuk Edebiyatı”, *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, S. 8-9, s. 167-191.
- BALCI, Ahmet (2002), *Çocuklara Rehber Dergisinin Çocuk Eğitimi Açısından İncelenmesi*, Hatay: Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- BAYRAK, M. Orhan (1994), *Türkiye’de Gazeteler ve Dergiler Sözlüğü (1831 – 1993)*, İstanbul: Küll Yayınları.
- BAYRAM, Yavuz (2005, Ağustos-Eylül), “Türk Edebiyatının İlk Çocuk Dergisi: Mümeyyiz (1869-1870)”, *Hece (Çocuk Edebiyatı Özel Sayısı)*, S. 104-105, s. 484-500.
- BERKES, Niyazi (2002), *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, 3. baskı, İstanbul: YKY.
- ÇAPANOĞLU, Münir Süleyman (1962), *Basın Tarihine Dair Bilgiler ve Hatıralar*, Hür Türkiye Dergisi Yayınları.
- ÇETİN, Nurullah (2003), *Şiir Çözümleme Yöntemi*, Ankara: Öncü Basımevi.
- DİLİDÜZGÜN, Selahattin (1996), *Yazın Eğitime Atılan İlk Adım – Çağdaş Çocuk Yazını*, İstanbul: YKY.
- DUMAN, Hasan (2000), *Osmanlı – Türk Süreli Yayınları ve Gazeteleri (1828 – 1928)*, Ankara: Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı Yayınları.

- EMİROĞLU, Öztürk (1992), *Tanzimattan 1928'e Kadar Yayınlanan Çocuk Gazete ve Dergileri Üzerine Bir İnceleme*, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- ENGİNÜN, İnci (2001), "Bir Çocuk Edebiyatçısı: Mehmet Şemseddin", *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, 4. baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Gazi Ahmed Muhtar Paşa (1993), *Takvîmü's- Sinîn*, Hazırlayanlar: Yücel Dağlı, Dr. Hamit Pehlivanlı, Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- GENÇEL, Şeyma (1984), "Çocuk Dergileri", *Türkiye'de Dergiler, Ansiklopediler (1849 – 1984)*, İstanbul: Gelişim Yayınları.
- GÜLTÜRK, Kirman (1981), *Çocuklara Mahsus Gazete'nin 1-50 Sayılarının (1. cildinin) Sistematik Tetkik ve Umumî İndeksi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınlanmamış Lisans Tezi.
- IŞIK, İhsan (2006), *Resimli ve Metin Örnekli Türkiye Edebiyatçılar ve Kültür Adamları Ansiklopedisi*, 10 Cilt, Ankara: Elvan Yayınları.
- İNAL, İbnülemin Mahmut Kemal (1988), *Son Asır Türk Şairleri*, 4 Cilt, 3. baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- İNÜĞUR, M. Nuri (2002), *Basın ve Yayın Tarihi*, İstanbul: DER Yayınları
İslâm Ansiklopedisi (1965), 13 Cilt, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- KÜR, İsmet (1991), *Türkiye'de Süreli Çocuk Yayınları*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- OĞUZKAN, A. Ferhan (2001), *Çocuk Edebiyatı*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- OKAY, Cüneyd (1999), *Eski Harfli Çocuk Dergileri*, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- ORAL, Fuad Süreyya (1967), *Türk Basın Tarihi – Birinci Kitap: Osmanlı İmparatorluğu Dönemi*, Yeni Adım Matbaası.
- OZANSOY, Halit Fahri (1970), *Edebiyatçılar Çevremde*, Ankara: Sümerbank Kültür Yayınları.

SEVENGİL, Refik Ahmet (1968), *Türk Tiyatrosu Tarihi V: Meşrutiyet Tiyatrosu*, İstanbul: Devlet Konservatuarı Yayınları, Millî Eğitim Basımevi.

TOPUZ, Hıfzı (1973), *100 Soruda Basın Tarihi*, İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi Devirler / İsimler / Eserler / Terimler (1977/77/79/81/82/86/90/98), 8 Cilt, İstanbul: Dergâh Yayınları.

YAŞAR, Şeyma (2001), *İlk Çocuk Dergilerinden Mümeyyiz*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

YÖNTEM, Ali Canip (2005), “Muallim Cûdî Efendi”, *Prof. Ali Canip Yöntem'in Yeni Türk Edebiyatı Üzerine Makaleleri*, Hazırlayanlar: Ahmet Sevgi-Mustafa Özcan, 2. basım, Konya: Tablet Kitabevi.

RUS FOLKLOR DİLİ ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALARLA GENEL BİR BAKIŞ*

Dr. Suzan ULUOĞLU
Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Rus Dili ve Edebiyatı bölümü
suzanzobu@yahoo.com

Özet

Rusya'da ve Avrupa'da folklorun, 18.yy.'in sonunda 19.yy.'in başında Sentimentalizm ve Romantizm akımlarının etkisiyle önem kazandığı görülür. Bununla birlikte Rusya'da folklorun bilimsel olarak araştırılmasından önce, sözlü halk yapıtlarının derlendiği ve elde edilen materyallerin bazı şair ve yazarlar tarafından sanatsal amaçlarla kullanıldığı bir dönem yaşanır.

1812 yılı Vatan Savaşı ve onun sonrasında etkisini gösteren "Aralık İhtilali"nin Rusya'da sözlü halk edebiyatına olan ilginin artmasında rolü çok büyüktür.

Rus folklor dilinin filoloji açısından incelenmesine, sözlü halk edebiyatı yapıtlarının yoğun olarak derlendiği 1840'lı yıllarda başlanır. Rus folklor dilinin çağdaş araştırılma süreci ise 1940-1950'li yıllarda başlar. Bu yıllarda folklor dilini araştırmak için filolojide lingvofolkloristika "dilbilimsel folklor" adı verilen yeni bir bilim alanı oluşturulur. Folklor dili ile diyalekt arasındaki ilişki, folklor dilinin güzel anlatım araçları, folklor dilinin doğası, folklor dili ile yazılı edebiyat dili arasındaki etkileşim sorunları, bu bilim alanının ele aldığı başlıca konulardır. Çalışmamızda bu konulara ayrıntılı olarak değinilecektir.

Anahtar kelimeler: folklor, Rus folklor dili, diyalekt, sözlü şiirsel söylem, dilbilimsel folklor.

AN OVERALL REVIEW OF STUDIES OF THE RUSSIAN FOLKLORE LANGUAGE

Abstract

It was under the influence of Sentimentalism and Romanticism that folklore gained significance in Russia and Europe simultaneously towards the end of 18th and the beginning of 19th centuries. Prior to the study of folklore in Russia on the basis of letters was an era when works of prose and verse were compiled and the material acquired, was utilized on the basis of artistic purposes by certain poets and writers.

Patriotic War of 1812 and later the "Decembrist Revolt", which was of widespread influence all over Russia, added much to the rise of interest in prose and verse.

It was 1840, the year of common compilation of works of prose and verse, when the Russian folklore language commenced to be studied philologically. Through 1940 till 1950 was the appearance of the era of the contemporary study of the Russian folklore language, which also witnessed the generation of a new field of letters, called in Russian "lingvofolkloristika" meaning "linguistic folklore", with a view to launching new insights into the folklore language.

"Lingvofolkloristika" prominently inquires the relation between the folklore language and dialect, the means of elaborate articulation employed in the Folklore language, the nature of the folklore language, the matters resulting from interaction between the folklore language and the prose and verse languages of letters, on which our work ignites diversified discussions.

Keywords: folklore, the Russian folklore language, dialect, articulation in verse and prose, linguistic folklore.

* Bu çalışma A.Ü.Sosyal Bilimler Enstitüsü Rus Dili ve Edebiyatı Anabilim dalında hazırlanmış olan "Rus Bilinalarının Şiirsel Dil Özellikleri" adlı Doktora tezinden oluşturulmuştur.

GİRİŞ

Folklorun bir bilim dalı olarak şekillenmesinde bazı sosyal ve tarihi sebeplerin etkisi büyüktür. V.M.Jirmunskiy *Problema Fol'klora* 'Folklor Sorunsalı' adlı çalışmasında bu sebeplere ayrıntılı olarak değinir. V.M.Jirmunskiy'e göre folklorun ön plana çıkması, önem kazanması Avrupa ile birlikte Rusya'da da 18.yy.'ın sonunda - 19.yy.'ın başında Sentimentalizm ve Romantizm akımlarının etkisinde olur; folklorlara olan ilgi Aydınlanma çağına ve gelişmekte olan kapitalist sanayi düzenine bir tepki olarak ortaya çıkar; akıl ve akılcı şehir kültürüne karşı çıkan Sentimentalizm akımı doğaya, doğallığa, saf duygulara, bozulmamış ilkel insana, ilkel kültüre önem verir ve bu bozulmamış doğallık da kültürel açıdan gelişmemiş topluluklara (yani köylülere) ve geri kalmış halklara özgü bir durumdur. Böylece bu iki kültür alanı folklor bilimin gelecekteki konusunu oluşturur (Jirmunskiy, 2004:46-47).

Yu.Sokolov 11 ciltlik *Literaturnaya Entsiklopediya* 'Edebiyat Ansiklopedisi'nin **Folklor** maddesinde, dünyada ve Rusya'da folklorun bir bilim dalı olarak gelişmesindeki süreçleri ayrıntılı bir biçimde ele alır. Folklor bilimin doğmasında 19.yy.'ın başında felsefe, bilim ve sanat alanında yaygın olan Romantizm akımının etkisi de çok büyüktür. Romantik felsefeye göre, bir halkın tarihi ayrı şahısların iradesiyle değil, halkın iradesiyle belirlenir. O dönemlerde, halkın bizzat yaratıcısı olduğu bütün toplu yaratıcılık alanları (dil, mitoloji, folklor) halk iradesinin ifade biçimleri olarak kabul edilir (Sokolov, 24.11.2008).

Rusya'da folklorun bilimsel olarak araştırılmasından önce, sözlü halk yapıtlarının derlendiği ve elde edilen materyallerin bazı şair ve yazarlar tarafından sanatsal amaçlarla kullanıldığı bir dönem yaşanmıştır. Örneğin, V.A.Jukovskiy ve A.S.Puşkin yapıtlarında folklor konularına yer vermişlerdir. Ayrıca N.V.Gogol'un erken dönem yapıtlarında da folklorun etkisi görülür.

A.S.Puşkin, halk edebiyatı yapıtlarının dil açısından araştırılmasının ne kadar önemli olduğunu şu şekilde ifade eder: "*Eski halk şarkılarını, masalları, vs. araştırmak, Rus dilinin özelliklerini eksiksiz bir şekilde öğrenmek için gereklidir*"(Puşkin, 2005:11).

N.V.Gogol bir yazısında folklor dilini de kastederek Rus dili hakkında şunları yazar: "... Sıradan bir dil olmayan dilimizin bir sırrı daha vardır. Onda, en sert olanlardan en yumuşak ve ince olanlara kadar bütün ses tonları ve renkleri bulunmaktadır; (dilimiz) sınırsızdır ve hayat gibi canlı bir şekilde her an zenginleşebilir, <...>, aynı söylem içerisinde başka hiçbir dilde erişilemeyen bir yüksekliğe çıkma ve cahil bir insanın dahi anlayabileceği basitliğe inme olanağı söz konusudur – başlı başına şair olan bir dil..." (Gogol, 2005:11-12).

1812 yılı Vatan Savaşı ve onun sonrasında Rusya'da etkili olan "Aralık İhtilali"nin sözlü halk edebiyatına karşı ilginin artmasında rolü çok büyüktür. Halkçı edebiyat görüşünü, yani milli iradenin yalnız halk tarafından ve halkın sanat ve kültüründe korunduğunu savunan ünlü Rus edebiyat eleştirmenleri

V.G.Belinskiy, N.G.Çernişevskiy ve N.A.Dobrolyubov halk edebiyatına büyük değer verirler. Ayrıca çalışmalarında folklor yapıtlarının dil ve üslup özelliklerine de değinirler.

V.G.Belinskiy'e göre, Rus halk şiirselliği son derece özgündür ve en belirgin özelliklerinden biri de melodik olmasıdır. Ayrıca, özellikle Rus halk kahramanlık şarkılarının (bılınaların) türünün belirlenmesinde, bazı önemli dil ve üslup sorunlarının ortaya konmasında V.G.Belinskiy'nin rolü çok büyüktür.

N.G.Çernişevskiy, Rus halk edebiyatına yöneltilen sanatsal açıdan yetersiz olduğu suçlamalarını son derece yanlış bulur, asıl yetersizliğin ataerkil hayat düzeninin özünde bulunan hareketsizlik ve monotonluğun halk edebiyatına da yansımış olmasından kaynaklandığını belirtir. N.G.Çernişevskiy'e göre, sürekli aynı anlatım biçimlerinin, aynı düşüncelerin, aynı sahnelerin, aynı bölümlerin tekrar edilmesi yapıtların kolaylıkla iç içe girmelerini sağlamaktadır (Çernişevskiy, 2005: 16-17).

N.A.Dobrolyubov, *Zameçaniya o sloge i mernosti narodnogo yazıka* 'Halk Dilinin Hece Ölçüsü Üzerine İzlenimler' adlı çalışmasında eski Slavca sözcüklerden çok Rusça sözcüklerin kullanılması; küçültme şekillerinin, tekrarların, sabit sözcük birleşimlerinin, kalıplaşmış sıfatların ve tipik betimlemelerin çok sık kullanılması gibi, Rus folklor dilinin bazı belirgin özelliklerine değinir (Dobrolyubov, 2005:22-23). Folklor dilinin araştırılmasında, şiirsel özellikleri belirlerken dilbilim, tarih, felsefe, vs. gibi bilim dallarından da faydalanmak gerektiği düşüncesini ilk ortaya koyanlardan biri de N.A.Dobrolyubov'tur.

Folklor dilinin doğası ile ilgili konuyu ilk ortaya atan bilim adamlarından biri K.D.Uşinskiy'dir. K.D.Uşinskiy, folklor dilinin diyalekt üstü bir dil olduğunu, diyalektin günlük konuşma şekliyle folklor dilinin birbirinden tamamen farklı iki dil olduklarını belirtir (Uşinskiy, 2005:26-27).

Rus folklor dilinin filoloji açısından incelenmesine, sözlü halk edebiyatı yapıtlarının yoğun olarak derlendikleri 1840'lı yıllarda başlanır. Folklor dilinin dil olaylarını araştırmaya yönelik ilk çalışmalar F.İ.Buslayev, A.A.Potebnya ve A.N.Veselovskiy'e aittir. F.İ.Buslayev, *O prepodavanii oteçestvennogo yazıka* 'Ulusal Dilin Öğretilmesi Üzerine' adlı çalışmasında halk dilini edebi dilden ayıran en önemli özelliğin, halk dilinde sürekli aynı ifadelerin kullanılması olduğunu belirtir. Yazarlar bir düşüncüyü farklı şekillerde ifade ederler, halk edebiyatında ise uygun bir ifade bulduktan sonra o ifade artık değişmez. Bunun en iyi örneğini kalıplaşmış sıfatlar (postoyanniye epiteti) oluşturur. Bu çalışmasında F.İ.Buslayev, ayrıca Rus halk edebiyatındaki kalıplaşmış sıfatları sınıflandırmaya çalışır (Buslayev, 2005:26-27).

Bilimsel hayatına *O nekotorih simvolah v slavyanskoy narodnoy poezii* 'Slav Halk Şiirlerinin Bazı Sembolleri Üzerine' adlı master teziyle başlayan ünlü dilbilimci, edebiyat bilimci, folklor bilimci, etnograf ve filozof A.A.Potebnya, folklor konularıyla hayatının sonuna kadar sürekli ilgilenir. A.A.Potebnya, folklor dili ile

ilgili çalışmalarını bir kitapta toplamayı başaramaz, fakat onun bütün dilbilim, felsefe ve edebiyat çalışmalarında bu konu ile ilgili çok sayıda materyal bulmak mümkündür.

Ünlü Rus filologu A.N.Veselovskiy de sözlü halk edebiyatı dili üzerine önemli tespitlerde bulunur. Folklor diliyle ilgili düşüncelerini aralarında sıkı bir bağ bulunan birkaç konu etrafında toplar: Folklor dilinin diyalektle olan ilişkisi, bir başka deyişle folklor dilinin diyalekt üstü özelliği; şiirsel halk dilinin formüller üzerine kurulu olması, bu formüllerin oluşumları, işlevleri ve evrimleri; halk edebiyatının nazım ve nesir türlerinin biçimbilgisinin oluşturulması; sözlü şiirsel dilin en önemli formüllerinden biri olarak kalıplaşmış sıfatların önemi; vs.

Rus folklor dilinin çağdaş araştırılma süreci 1940-1950'li yıllarda başlar. Zamanla, folklor dilini araştırmak için filolojide yeni bir bilim alanının oluşturulması gerekliliği doğar ve bu yeni bilim alanına *linguofolkloristika* 'dilbilimsel folklor' adı verilir. Bu yeni alanın bilimsel yaklaşımının temelinde, folklor yapıtı içerisindeki dil yapısının yerini ve işlevini belirlemek ve bunu yaparken çeşitli dilbilimsel ve folklor araştırma metotlarını kullanmak vardır. Folklor dilini inceleyen ayrı bir bilim alanının olması, sözlü şiirsel söylemin farklı yöntemlerle ele alınmasını sağlar. Folklor konularının açık bir şekilde ortaya konması, etkili araştırma yöntemlerinin aranması, folklor dilini araştıran bilim adamlarının çalışmalarını yönlendirmek, bu alanın başlıca görevleridir.

Bu yeni bilim alanının saptadığı birçok konu A.P.Yevgenyeva, P.G.Bogatiryov, L.İ.Barannikova, İ.A.Ossovetskiy, E.B.Artyomenko, A.V.Desnitskaya, vd. tarafından ele alınır.

Günümüzde güncelliğini koruyan ve hala tartışılan en önemli konulardan biri sözlü şiirsel söylemin (ustno-poeticheskiye reç') diyalektle olan bağlantısıdır. Yukarıda adı geçen bütün araştırmacılar bu konuya değinir ve folklorun dilbilimsel temelinde diyalektin bulunduğu konusunda birleşir, fakat folklor diliyle diyalekt arasındaki bu ilişkiyi farklı şekillerde yorumlar. O.İ.Kiselyova'nın da belirttiği gibi, günümüzde farklı folklor türlerinin dili ve bunların diyalektle olan bağlantıları ile ilgili ortak bir görüş yoktur. Bazı bilim adamları şiirsel halk dilini, diyalektin işlenmiş "edebi" şekli olarak kabul eder (A.P.Yevgenyeva); bazıları onun, diyalektin işlevsel üslup çeşitlerinden biri olduğunu öne sürer (L.İ.Barannikova); bazıları onda diyalekt üstü bir şekil görür (A.V.Desnitskaya, Ye.B.Artyomenko); bazıları sözlü halk edebiyatı dilini diyalektin özel bir "duygusal-canlı şekli (emotsional'no-ekspressivnaya forma)", "diyalektin canlı ve renkli işlevi (diyalekt v obrazno-ekspressivnoy funktsii)", "diyalektin yüksek üslubu" olarak adlandırır; bazıları da folklor dilini "diyalektin sanatsal tipi (hudojestvenniy tip dialektnogo yazıka)" (V.İ.Sobinnikova) olarak yorumlar (Kiselyova, 1985:164-165).

Yukarıda sözünü ettiğimiz araştırmacıardan A.P.Yevgenyeva'ya göre, "Belirli bir alanda yaşayan halkın "ağzı", "diyalekti", konuşma dilinin farklı şekilleriyle birlikte, bu ağzın yayıldığı alanda varlığını sürdüren, o ağzın sözlü

yaratıcılıkta kullanılan, işlenmiş “edebi” dilini de içinde barındırmaktadır: nesir türlerinde bu dil daha özgür ve daha az işlenmiş, nazım türlerinde ise daha mükemmel ve geleneklere bağlıdır.” (Yevgenyeva, 1963:17). Araştırmacı, sözlü edebiyatın oluşmasında ve işlenmesinde bütün ağızların, birbirlerini karşılıklı olarak zenginleştirip tamamlayarak görev aldıklarını belirtir. Sözlü yaratıcılıkta gelenek ölü bir şekil değildir. Gelenek, prensipleriyle birlikte benimsenir ve bu sebeple yeni şekillerin oluşmasına ve sanatsal olarak gelişmesine olanak tanır. Söze karşı yoğun bir özen, onun ifade gücünü ve keskinliğini bilme gibi özellikler yalnız sözlü edebiyatın yaratıcılarının diline değil, aynı zamanda herhangi bir ağızın sıradan temsilcisinin diline de özgüdür. Halk, atalarının biriktirdikleri ve ona teslim ettikleriyle yetinmeyerek, sürekli yeni bir şeyler üretir. Sözlü halk yaratıcılığının birçok türünün “edebi” özelliği yalnız uzun tarihi bir süreçte, bir dil ortamından diğerine geçerek ortak özellikler kazanmaları ile değil, aynı zamanda sözlü yapıtın anlatıcı için, ozan için en mükemmel, en doğru ifade şekillerini seçtiği sanatsal bir yapıt olmasıyla da açıklanmaktadır. Ozan, kendi normlarını kullanarak kendi diyalektinde yapıtlar yaratır, fakat onun yarattığı yapıtta onun günlük konuştuğu dile oranla çok daha az diyalektizmler olacaktır, çünkü ozan bilina, şarkı, vs. gibi türleri tipik ve etkili şekilleri seçmesinde yardımcı olan geleneğe dayanarak yaratır.

A.P.Yevgenyeva, folklorun en geleneksel türlerinin bile sabit kalmadığını, eski dönemlerde çağının sanatsal fikir ve görüşleriyle uyumlu bir biçimde yaratılmış yapıtların, diğer bir çağa oldukları gibi geçmediklerini öne sürer. Bunlar anlatıcıların, ozanların ve onları dinleyenlerin duygu ve düşüncelerini canlı sanat dili aracılığı ile aktaran, canlı birer yapıt olarak günümüze kadar gelirler (Yevgenyeva, 1963:7-8). Bu yüzden A.P.Yevgenyeva’ya göre, özellikle bilinaların dilinde çok az sayıda eski biçim (arkaizm) vardır, onlar da bilinanın kendisi kadar eski değildir (Yevgenyeva, 1963: 17). A.P.Yevgenyeva, *O yazıke bilin* ‘Bilinaların Dili Üzerine’ adlı makalesinde bu konuya ayrıntılı olarak değinir ve Rusça’nın çağdaş yazı diline göre eski biçim olarak kabul edilen birçok sözcüğün aslında diyalektlerde hala canlı bir biçimde kullanıldığını belirtir. Rusya’nın Kuzey bölgelerinde konuşulan ağızlardan çok sayıda örnekler verir (Yevgenyeva, 1940:46-49).

A.P.Yevgenyeva, sözlü halk edebiyatı dilinin, dışarıdan gelen veya “gökten inen”, mekanik olarak benimsenen bir dil olmadığını belirtir. Bu, halk sanatçılarının konuştukları dildir. Sözlü yapıtın dil sistemi, varlığını sürdürdüğü bölgede konuşulan ağızın dil sistemidir, fakat temel ve belirgin özellikleriyle bu, aynı zamanda bir bütün olarak Rus dilinin de sistemidir. Ondaki diyalektik sapmalar ise önemsiz denecek kadar azdır (Yevgenyeva, 1963:339).

Folklor diliyle canlı ağızlar arasındaki ilişki bazı araştırmacıları bu ikisi arasında belli başlı olguları karşılaştırmaya itmiştir. Örneğin, O.İ.Bogoslovskaya, bilina anlatıcıları arasında önemli bir yere sahip ve bu geleneği dört nesil boyunca sürdüren Ryabinin ailesinden kaydedilen bilinaların dilini, bazı dilbilgisel özelliklere göre, bu ailenin yaşadığı Onega Nehri (Zaonej’ye) bölgesinin ağızlarıyla karşılaştırır

(Bogoslovskaya, 1959: 51-79). O.İ.Bogoslovskaya, bu binaların genel olarak varlıklarını sürdürdükleri bölgenin çağdaş ağız özelliklerini taşıdıkları sonucuna ulaşır. Böylece O.İ.Bogoslovskaya da, A.P.Yevgenyeva'nın, "folklor dili, ağız edebi şeklidir" görüşünü desteklemektedir. Fakat İ.A.Ossovetskiy, O.İ.Bogoslovskaya'nın çalışmasını, kullandığı materyallerin farklı kişiler tarafından ve farklı zamanlarda derlenmiş olmalarından dolayı çok sağlıklı bulmaz (Ossovetskiy, 2005:209).

A.P.Yevgenyeva'dan farklı olarak bazı araştırmacılar, sözlü şiirsel söylemin diyalekt üstü bir özelliğe sahip olduğu görüşündedir. Örneğin, A.V.Desnitskaya "*Yevgenyeva'nın geliştirdiği çağdaş ağız sisteminin içinde edebi ve edebi olmayan dil şekillerinin güncel etkileşimi ile ilgili kavrayışın ışığı altında, Rus bılina dilinin kendine has bir "modernizme" uğradığı fikrine katılmanın mümkün olmadığını*" (Desnitskaya, 2005:178) belirtir. A.V.Desnitskaya'ya göre, binaların dilinin eski Rus epik şiir diline doğrudan bağlı olduğunu söylemek mümkün olmasa da, bu ikisi arasında bir bağ olduğu inkar edilemez.

"Folklor dili tarihsel bir kategoridir. Diyalektin kategorisi de tarihseldir. Günümüzde diyalekt, önceki çağların sosyal ve tarihi gelişim safhalarının dil ilişkisi kalıntısıdır. Fakat zamanında diyalektler, ortaya çıkmaları belirli tarihi ve budun betimsel (etnografik) şartlardaki sosyal dil ayrılıkları süreçleriyle bağlı olan dilbilimsel birimlerin yeni tipini oluşturmuşlardır. Rus folklor dilinin genel ve bir derece diyalekt üstü olma özellikleri belirli ölçüde Rus milletinin eski sözlü şiirsel dil birliğinden miras kalmış olabilir. Diyalektik farkların gelişmesiyle birlikte folklor dili de, folklorun halk sanatının canlı ve güncel şekli olarak varlığını sürdürdüğü ortamın ağızlarıyla bazı ilişkiler kurmaktan geri kalmamıştır. Asırlar boyunca köylü halkın günlük konuşma dilinde biriken diyalekt olayları (özellikle sesbilgisel ve biçimbilimsel), feodal öncesi ve erken feodal dönemlerinden miras kalan binaların ortak Rus dilini de fark edilir bir şekilde süslemişlerdir" (Desnitskaya, 2005:178-179).

Folklor yapıtlarının yerel ağız sistemi materyallerine göre yaratıldıkları ve aktarıldıkları görüşünden hareket ederek bazı araştırmacılar ağız sisteminde iki işlevsel üslubun varlığından söz ederler: R.İ.Avanesov bunları *gündelik yaşam dili* (obihodno-bitovoy yazık) ve *folklor dili* (yazık fol'klora); L.İ.Barannikova, *günlük konuşma söylemi* (razgovorno-bitovaya reç') ve *şiirsel halk söylemi* (narodno-poetiçeskaya reç') olarak adlandırır; P.G.Bogatiryov ise diyalektin bildirişim (kommunikativnaya funktsiya) ve estetik (estetiçeskaya funktsiya) işlevlerinden bahseder (Artyomenko, 1976:8).

L.İ.Barannikova'ya göre, şiirsel halk söyleminin işlevi diyalektlerde gelişmiştir. Çok çok eski zamanlarda günlük konuşma dilinden farklı, kendine özgü araçlarıyla ayrı bir şiirsel söylem geleneği gelişmiştir. Şiirsel yapıtların bir

topluluktan diğer bir topluluğa geçmeleri sonucunda, bu işlevsel üslubun kendine has, özel diyalekt üstü özellikleri oluşmuştur. Fakat şiirsel halk söyleminin bu diyalekt üstü özelliğini, kabile diyalektlerinin üstünde duran “ortak bir dile” dönüştürmemek gerekir. Şiirsel halk söyleminin temelinde dilbilgisel, sesbilgisel ve önemli ölçüde sözcükbilgisel sistem açısından, diyalekt yatmaktadır. Fakat aynı zamanda farklı diyalektlerdeki şiirsel söylemlerde ortak özellikler oluşmuştur: ortak şiirsel formüller, ortak sözcükbilgisel seçim prensipleri, özgün dilbilgisel yapı türleri ve hatta ritmik dilin özgünlüğünü belirleyen sesbilgisel materyaller açısından ortak bir eğilim. Dolayısıyla bu söylem, dil materyali açısından diyalektik, bu materyalin seçim ve kullanım prensipleri, yani üslup açısından da diyalekt üstü bir söylemdir (Barannikova, 2005:198-199).

L.İ.Barannikova'ya göre diyalektin işlevsel üslup çeşidi olarak şiirsel halk söylemi, ulusal dil oluştuktan sonra da korunmuştur. Bu dönemde şiirsel halk söylemini, edebi dilin bileşimindeki şiirsel söylemin yazılı şeklinden ve diyalektin günlük konuşma söyleminden ayıran belirgin özellikler daha net bir şekilde ortaya çıkmıştır. Diyalektin bu işlevsel üslup çeşidi günümüzde, ancak eski türlerde geçmişten kalma bir olay olarak varlığını sürdürmektedir. Diyalekt üstü özellikleri gittikçe arttığı için, şiirsel halk söylemi yavaş yavaş diyalektin işlevsel üslubu olmaktan çıkar (Barannikova, 2005:200). A.V.Desnitskaya'nın da belirttiği gibi L.İ.Barannikova'nın görüşleri iki taraflıdır ve sözlü şiirsel söylemin diyalektin işlevsel üslup çeşidi olmasından çok, bu söylemin diyalekt üstü özellikler taşıdığı yönündedir (Desnitskaya, 2005:179).

E.B. Artyomenko ise çağdaş Rus dilbiliminde işlevsel üslup teorisi üzerine yaygın olan görüşlere dayanarak folklor dilinin diyalektin işlevsel üslup çeşidi olamayacağını göstermeye çalışmıştır. Kısaca özetlememiz gerekirse, işlevsel üslupların ayırt edilmesi dil materyallerinin farklı bildirişim şartlarında eşit kullanılmasına bağlıdır. İşlevsel üslupların ayrılması aynı dil sistemi içinde iki yolla meydana gelir: birincisi, dilbilimsel materyalden herhangi bir iletişim durumuna en çok uyum gösteren unsurların seçilmesi ve bunların belirli bir işlevsel üsluba, onu belirleyen özgün araçlar olarak saptanması yoluyla; ikincisi, her üslubun sınırları içerisinde, farklı üsluptaki metinlerde yaygın olarak kullanılan tarafsız dil stoku birimlerinden yalnız ona özgü seçim ve kullanım prensiplerinin bulunması yoluyla. İşlevsel üsluplar aslında bir dil sisteminin farklı iletişim şartlarındaki farklı uygulamalarından başka bir şey değildir. Birbirine bağlı üsluplar tek bir sistemin belirmesi oldukları için yapısal olarak eşit materyaller üzerine kurulurlar (Artyomenko, 1976:14). İlk bakışta folklor dilinin, diyalektin işlevsel üslup çeşidi olarak kabul edilmesi doğru gibi görünse de daha derinlemesine yapılan incelemelerde bunun böyle olmadığı görülür. İşlevsel üsluplar farklı şartlarda tek bir işlev görürler. Oysa diyalektin günlük konuşma şekli bildirişim işlevi görünürken, şiirsel halk söylemi estetik işlev görür. Bir halk ağzının yapısında günlük konuşma söylemi ile şiirsel halk söylemini işlevsel üslup çeşitleri olarak ele almak, her ikisinin de tek bir dilbilimsel sistemin yani o ağız sisteminin bir belirmesi olduklarını ve dolayısıyla eşit yapısal organizasyona sahip olduklarını kabul etmek demektir.

Başka bir deyişle folklor dilini bir işlevsel üslup çeşidi olarak ele alırsak, dilbilimsel temelinin diyalektin konuşma şekline dayandığını da kabul etmemiz gerekir. Folklor dilinin diyalekte dayandığını savunan araştırmacılar, onun yerel ağızlarla olan organik bağına dikkat çekerler, fakat diyalektin günlük konuşma şeklinin özgünlüğünü genellikle göz ardı ederler. Oysa konuşma söylemine özgü bir çok özelliğin estetik işlevde kullanılması mümkün değildir. Folklor metinleri, o ağız konuşan kişinin günlük konuşmalarından çok daha farklı yapısal ve yapısal – sözdizimsel gerekçeler üzerine kuruludur (Artyomenko, 1976:17). Konuşma söylemiyle ilgili yapılan çalışmalarda birçok belirgin, evrensel özellikler saptanmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır: iletişimin doğrudan sözlü ve serbest olma özelliğine bağlı *konsituativnost'* yani iletişim eyleminden durumun sözel (verbal) ifadelerinin çıkarılmasına yol açan konuşma söylemiyle bildirişim ortamı arasındaki yakın ilişki; birçok durumda dil araçlarının yerini alan jest ve mimiklerin, bir de belirli ölçüde bilgi içeren tonlamanın büyük rolü; konuşma söyleminin kendiliğinden olma, hazırlıksız olma ve önceden düşünülmemiş olma özellikleri (Artyomenko, 1976:18). Bütün bu olgular konuşma söylemini yapı olarak kendi kendine yetmeyen bir söylem türü haline getirir. Dilin estetik amaçlarla kullanımı ise yalnız yapı bakımından kendi kendine yetme özelliğine sahip dilbilimsel bir temelle mümkündür (Artyomenko, 1976:20).

Bütün bilim adamları özellikle şiirsel folklor türlerinin dil yönünün diyalekttten daha geniş olduğu, önemli ölçüde onun sınırları dışına çıktığı, farklı bölgelerde farklı yerel ağız sistemlerinin birlikte oluşturduklarından çok daha fazla bir birlik oluşturdukları konusunda birleşirler. Bu durum farklı şekillerde yorumlansa da genel olarak benzer veya birbirine çok yakın görüşlerle açıklanır (Artyomenko, 1976:8). E.B.Artyomenko bu görüşleri bir araya getirerek bu duruma yol açan sebepleri şu şekilde sıralar:

1. Diyaleklerde aynı dil sisteminin özel belirmeleri olarak ortak halk ve ortak dilbilimsel unsurların bulunması ve bunların folklorda kullanılması; halk ozanlarının ve anlatıcılarının tipik, geleneksel, herkes için anlaşılır olan ortak diyalekt şekillerinin seçimine ve kullanımına gösterdikleri özel çaba.
2. Yerel ağız materyallerinden aynı veya benzer unsurların seçimine sebep olan, farklı bölgelerdeki sözlü halk edebiyatının tür, konu ve şiirsel üslup birliği.
3. Halk ağızlarının karşılıklı etki ve etkileşimi sonucunda ortaya çıkan diyalektler arası oluşumların folklorda kullanılması.
4. Halk ozanlarının, ağızın veya dilin diyalektler arası (interdiyalekt) katmanının kültürel veya estetik açıdan daha etkin olaylarına yönelmeleri sonucunda sözlü şiirsel söylemde dar diyalektik unsurları silme eğiliminin oluşması.
5. Birçok bakımdan diyalektin konuşma dili olaylarından farklı olan, folklorla özgü geleneksel sanatsal araçların birliği.

6. Sabit folklor metinlerinin, özellikle *ortak yerler* (loci communes)'in bileşiminde aynı şiirsel deyişlerin, formüllerin, sözcüklerin, ifadelerin farklı halk ağızları bölgelerine yayılması.

7. Folklor yapıtlarının göç etme sürecinde diyalektik şekillerin de onlarla birlikte taşınabilirliği (Artyomenko, 1976:8-9).

İ.A.Ossovetskiy ise bu durumu şu şekilde açıklar:

“Bölgesel diyalektler birbirlerinden kopuk değildir, birbirleriyle temas içindedir ve birbirlerine etki ederler, çünkü diyalektlerde edebi dilde olduğu gibi belirli normların engelleyici etkisi yoktur. Bunun dışında, her bölgede o bölgenin diyalektinde söylenmesine rağmen tür, konu, kullanılan güzel ifade araçları sistemi, vs. bakımından bir başka, komşu bölgenin folkloruna çok yakın olan bir folklor yaşamaktadır. Böyle bir tür, konu ve şiirsel üslup birliği, farklı bölgelerdeki Rus folklorunun birbirine benzemesi, bir de diyalektler arası dil bağlantıları, folklorda bir diyalektin yayılma alanı dışına çıkan dil oluşumlarının meydana geldiğini göstermektedir; dilini tek bir diyalektin dar çerçevesiyle sınırlamanın mümkün olmadığı yapıtlar oluşturulmaktadır. <...> Bölge olarak birbirinden oldukça uzakta bulunan farklı diyalektlerin birçok ortak yanını, bütün diyalektlerin temelinde yatan Rus dilinin ortak halk unsurlarıyla açıklamak gerekir, fakat birçok şey aynı zamanda güzel ifade araçlarının seçimini belirleyen türün özgünlüğü ile de açıklanır” (Ossovetskiy, 1958:173-174).

Folklor diliyle diyalekt arasındaki ilişki bazı araştırmacıları edebi dille (yazık hudojestvennoy literaturı) yazı dili (literaturnıy yazık) arasındaki ilişkiyle bir benzerlik kurmaya itmiştir. A.P.Yevgenyeva, sözlü yaratıcılık dilinin prensip olarak edebi dilden farklı olmadığını, her ikisinin de söz sanatı dili olduklarını ileri sürmüştür. A.P.Yevgenyeva'ya göre, aralarındaki farklılık ortaya çıkış şartlarında, varlıklarını sürdürme ve gelişimlerinde, sözlü ve yazılı edebiyatın kendine has özelliklerindedir (Yevgenyeva, 1963:7). İ.A.Ossovetskiy ise edebi dille folklor dili arasında paralellik kurarken, aralarındaki büyük ve derin farklılıkları her zaman göz önünde bulundurmak gerektiğini vurgular. Edebi dil kavramı yazı dili kavramından daha geniştir, çünkü edebi yapıt üslup bakımından edebi dilin kurallarına uymayan dil olgularını da içerebilir. İ.A.Ossovetskiy'e göre, edebi yapıt dilini, edebiyatın sınırları içinde olduğu gibi, dışında da varlığını sürdüren ve gelişen ortak halk dilinin en üst şekli olan yazı dilinin özel bir uygulaması olarak ele almak gerekir. Fakat edebi dil her şeyden önce yazı dilidir ve edebiyat dışında da varlığını sürdürür. Oysa folklor dili herhangi bir folklor türü dışında varlığını sürdürmez. Folklor dili, diyalektin edebi şekli olarak kabul edilirse, bu edebi şeklin yalnız sözlü halk edebiyatı yapıtlarında ortaya çıktığını, bunun dışında varlığını sürdürmediğini de kabul etmek gerekir.

Yazı diliyle edebi yapıt dili arasındaki ilişki tarih boyunca değişken olmuştur. Rus yazı dilinin şekillenmesinde 18.-19.yy. Rus edebi yapıtlarının büyük etkisi olmuştur. Çağdaş folklor dilinin diyalekt üzerindeki etkisi ise çok daha azdır (Ossovetskiy, 1958:175-176).

İ.A.Ossovetskiy'e göre folklor dili yazı diliyle sıkı sıkıya bağlıdır ve her ikisi de birbirini büyük ölçüde etkiler, çünkü her ikisinin de temeli ortak halk dilidir (obşenarodniy yazık). Bu karşılıklı etkileşim farklı dönemlerde aynı olmamıştır. Günümüzde yazı dilinin folklor diline etkisi gün geçtikçe artmaktadır. Folklor ve yazılı edebiyat etkileşimi de farklı tarihi dönemlerde aynı değildir. Eski Rus edebiyatının birçok yapıtının bütünüyle folklorun temelinde kurulmasına karşılık daha geç dönemlerde folklorun yazılı edebiyat üzerindeki etkisi azalmıştır. Buna bağlı olarak folklor diliyle yazılı edebiyat dili de ayrılmıştır. Fakat İ.A.Ossovetskiy, bu etkinin hiçbir zaman kesilmediğini de belirtir (Ossovetskiy, 1952:98-99).

Bir başka araştırmacı, P.G.Bogatyrov'a göre edebi dilin temelinde yazı dili, folklor dilinin temelinde ise diyalekt yatmaktadır. P.G.Bogatyrov, edebi dilin estetik işlevdeki yazı dili, folklor dilinin ise estetik işlevdeki diyalekt olduğunu savunur. Edebi dilin estetik işlevinin incelenmesi yazı dilini bilmeden nasıl mümkün değilse, herhangi bir türdeki folklor yapıtının dilini, bu yapıtın söylendiği diyalektin bildirişim işlevini bilmeden incelemek de mümkün değildir (Bogatyrov, 1973:106). P.G.Bogatyrov, folklor dilinin sanatsal araçlarının incelenmesinde, özellikle bazı sözcüklerin ve sözdizimsel şekillerin yalnız folklor yapıtlarına özgü olduklarını kabul ederek birçok hata yapıldığını vurgulamaktadır. Oysa bunların çoğu diyalektin konuşma şeklinde de görülür. Fakat diğer yandan folklor dilinin diyalektin bildirişim işlevinden sesbilimsel, biçimbilimsel ve sözdizimsel açıdan önemli ölçüde ayrıldığı karşılaştırmalı olarak yapılan bazı ön çalışmalarda açıkça ortaya çıkar.

Araştırmacılar, şiirsel halk dilinin estetik açıdan özgünlüğünün onun yüksek üslubunu oluşturan güzel ifade araçlarından kaynaklandığını tespit etmişlerdir. A.V.Desnitskaya *Naddialektniye formı ustnoy reçi i ih rol' v istorii yazıka* 'Konuşma Dilinin Diyalekt Üstü Şekilleri ve Bu Şekillerin Dil Tarihindeki Rollerini' adlı çalışmasında bu güzel ifade araçlarının araştırılma tarihini kapsamlı bir şekilde vermiştir. A.V.Desnitskaya'nın verdiği bilgilere göre, sözlü şiirsel dile özgü kalıplaşmış formüllerin araştırılmasında A.F.Gil'ferding'in önemli bir rolü olmuştur. Onega Bölgesi binalarını derleyen A.F.Gil'ferding, binaların iki bölümden oluştuklarını belirtir: "*genel olarak betimleme içerikli ya da kahramanların ağzından söylenen sözleri içeren tipik yerler ve tipik yerleri birleştiren, aynı zamanda olayların akışını anlatan geçiş yerleri*" (Gil'ferding, 1949:57'den aktaran; Desnitskaya, 2005:163). Bunlardan ilkinin anlatıcı ezbere bilir ve bilinayı her söyleyişinde bu kısım aynı kalır, ikinci kısmı ise ezberlemez, hafızasında yalnız genel iskeleti korur ve her söyleyişinde bu kısma ya bir şeyler ekler, ya çıkarır, ya da ifadelerin yerlerini değiştirir.

A.N.Veselovskiy ise epik yapıtların en belirgin üslup özelliği olarak tekrar formüllerine ayrı bir önem verir. A.N.Veselovskiy'e göre, Yunan ve Fransız destanlarında da görülen tekrar formülleri özellikle Rus bilinalarında çok daha yaygın olarak kullanılır. Bir sözcüğe onu niteleyen sıfat nasıl yapışıp kalıyorsa kalıplaşmış formüller de bazı durumlara yapışıp kalırlar, bu durumlar tekrar edildikçe onlara uygun düşen formüller de tekrar edilir. Örneğin, kahramanlar sanki aynı kalıptan çıkmış gibi aynı şekilde donanırlar, yola çıkarlar, dövüşürler, aynı sözleri söylerler (Desnitskaya, 2005:164).

Epik formüllerin önemini vurgulayan bir başka bilim adamı da V.M.Jirmunskiy'dir. V.M.Jirmunskiy, bu formüllerin ataerkil yaşam geleneğiyle ve dolayısıyla tipik düşünce yapısı ve tipik üslupla sıkı bir bağ içinde olduklarını göstermiştir. Epik şiir sanatının en belirgin özelliklerinden biri bazı durumların sürekli tekrar edilmesidir. Bu durumların temeli ataerkil toplum düzenine dayanmaktadır. Rus bilinalarında yer alan atın eyerlenmesi, bahadırların at yarışları gibi epik klişeler veya şablonlar, tipik "ortak yerler" (obşıye mesta) bütün halkların destanlarına özgüdür (Desnitskaya, 2005:164-165).

Bir başka araştırmacı – F.Mikloşic, Sırp – Hırvat, Bulgar, Rus ve Ukrayna epik halk şarkısı metinlerinden elde ettiği kapsamlı tipik formül materyallerine dayanarak Slav kahramanlık destanlarının güzel ve canlı ifade araçları listesini oluşturur. Genel olarak "Tekrarlar" adı altında F.Mikloşic epik folklorla özgü formüle edilebilir sözcük birleşimi türlerini ele alır: sözcüklerin basit tekrarı, önek tekrarı, inkar etme yoluyla karşıtlığın tekrarı, anlam bakımından benzer sözcüklerin birleşimi, kapsam açısından farklı iki benzer ifadenin birleşimi, etimolojik olarak birbirine akraba olan sözcüklerin birleşimi gibi (Desnitskaya, 2005:165).

Günümüze kadar korunan canlı Sırp- Hırvat epik şiir geleneği, kahramanlık destanlarının genel teorisinin oluşturulması açısından büyük ilgi uyandırmaktadır. Amerikalı folklor bilimciler M.Parry ve A.Lord Homeros'un destanlarından yola çıkarak Sırp-Hırvat epik şiirlerinin canlı olarak varlıklarını sürdürdükleri kırsal alanlarda araştırmalarda bulunmuşlar ve elde ettikleri bulgularla Homeros'un destanlarını tekrar yorumlamaya çalışmışlardır. Araştırmacılar, kalıplaşmış formüllerin yapısı ve epik metnin içerisindeki yerleri, halk ozanının yetiştirme teknikleri ve prensipleri, epik yapıtların söyleniş süreci gibi konular üzerinde durmuşlardır. M.Parry ve A.Lord'un teorisine göre epik yapıtların söyleniş her zaman bir yaratıcılık eylemidir, ezbere dayanarak yeniden üretme değildir. Epik metnin yeni değişikliklerinin sanatsal olarak yeniden oluşturulabilmesi ozanın hafızasında bulunan formül birikimine bağlıdır.

M.Parry ve A.Lord'un Sırp-Hırvat epik metinlerinde yaptıkları incelemelere göre, bu metinlerde şiir dizelerinin büyük bir kısmı formüllerle ve formül oluşturan ifadelerle (formulaic expression) doludur. Ayrıca A.Lord, sözlü hikaye üslubunda formüllerin az sayıda epik "ortak yerler" ile sınırlı olmadıkları ve halk şarkılarında formül oluşturmaya (formulaic) uygun olmayan hiçbir şeyin bulunmadığı sonucuna varır. Günümüzde epik yapıtların araştırılmasında M.Parry ve A.Lord'un

araştırma metotlarından geniş bir şekilde faydalanılır. Fakat bununla birlikte bazı görüşleri de eleştirilir. Örneğin, R.Menendes Pidal, epik yapıtların söylenişinde doğaçlamanın rolünün abartılmasına ve geleneksel metnin hafızadan hafızaya aktarılmasının öneminin azaltılmasına karşı çıkar. A.V.Desnitskaya'ya göre, epik metnin tamamen formül oluşturuca materyallerden meydana gelmesi görüşü de biraz abartılmıştır. Geleneğin sınırları içerisinde şiirsel yenilik olanakları, epik metnin değışkelerinin oluşumunda gerçek sanatsal yaratıcılığın belirme olanağı ve daha sonra bu değışkelerin hafızadan hafızaya aktarılması M.Parry ve A.Lord tarafından göz ardı edilmektedir.

Formüllerden söz ederek A.Lord, her halk ozanının formüllerin bazı kuruluş modellerine sahip olduğu düşüncesinden yola çıkar. Formüllerin oluşturulduğu modeller “uzmanlaşmış şiirsel gramer” gibidir. Belli sayıda “temel modeli” (basic patterns) benimseyen ozan, daha fazla formül öğrenmek zorunda değildir. Modelleri kullanarak ozan bir kelimenin yerine başka bir kelime kullanma yoluyla klişe formüller oluşturur. Daha önce benimsenmiş modellerin sürekli olarak kullanılmasında standartlaşmış bir dil olarak sözlü şiirsel dilin önemi ortaya çıkmaktadır. Bu söylenenler diğer folklor türleri için de geçerlidir. M.Parry ve A.Lord tarafından derinlemesine incelenen epik metnin oluşumunda ve yeniden oluşturulmasında formüllerin rolü ile ilgili konu, bazı şüpheli yanları dışında doğru ve bilimsel olarak verimli kabul edilir (Desnitskaya, 2005:167-169).

Birçok Rus bilim adamının görüşüne göre, güzel ifade araçları bütün folklor dili düzeni gibi, diyalektik materyalden, farklı ağızlar için ortak, sabit, tipik ve halkın gözünde belirli bir estetik potansiyele sahip elementlerin seçilmesi üzerine şekillenir. Halkın estetik anlayışı bu araçlarla evrensel bir hal alır ve bu araçlar farklı bölgelerin şiirsel halk yaratıcılığı için ortaktır (Artyomenko, 1976:10).

Folklor dili, diyalektin günlük konuşma dilinden bu güzel ifade araçlarıyla ayrılır, diyalekt üstü özelliğini de büyük ölçüde onlara borçludur. İ.A.Ossovetskiy'e göre folklor dili büyük ölçüde gelenekseldir ve bu geleneksellik sayesinde içinde, konuşma dilinde artık kullanılmayan birçok özelliği barındırır. Ortak halk dilinin eski olguları folklorlarda yaşamaya devam eder ve bildirişim işlevinin yanı sıra etkileme (ekspresif) işlevi de görür. Konuşma dilinde artık kullanılmayan arkaizmler folklor dilinde sanatsal araç sınıfına dahil olurlar ve canlı bir norm halini alırlar (Ossovetskiy, 1952:100).

İ.A.Ossovetskiy, halk ozanının veya anlatıcının folklorun dil normları dışına çıkmadığını ve geleneksel şiirsellik araçlarından büyük ölçüde faydalandığını belirtmiştir. Bu şiirsel araçlar yüksek üslup özelliği taşıdıkları için her folklor yapıtlarının dili konuşma diline oranla daha üstün, kapsam olarak daha geniş, sözcük hazinesi daha zengin, sözdizimi daha karmaşıktır. İ.A.Ossovetskiy'e göre burada sorulması gereken sorular şunlardır: Sözlü halk yapıtlarının yüksek üslubunu oluşturan maddi dil temeli nedir? Eğer bu yapıtları söyleyen kişilerin bildikleri tek dil, diyalektleri ise bu kişiler yüksek üslup için gerekli olan materyali nereden sağlıyorlar? Araştırmacı, bu sorunu çözmek için geleneksel folklorun çağdaş

varlığını sürdürme şartlarına değil, herhangi bir türün ortaya çıktığı ve geliştiği çağa bakmak ve o türün varlığını sürdürme şartlarını aydınlatmak gerektiği görüşündedir. Ona göre, bu konuda en kapsamlı bilgileri bilinaların dili vermektedir. İ.A.Ossovetskiy, ünlü Rus edebiyat bilimcisi D.S.Lihaçyov'un Eski Rus Devleti döneminde çok gelişmiş, üstün bir sözlü dilin varlığı ile ilgili görüşlerine katılmakta, bu dilin herhangi bir diyalekten daha zengin olduğunu belirtmektedir. Bu dil, ortak halk dilidir (obşenarodniy yazık). Eski biçim (arkaizm) olan ve bilina dilini günlük konuşma dilinden ayıran özellikler, bilinaların oluştukları dönemde eski değıllerdir, fakat bunlar aynı zamanda konuşma diline de özgü değıllerdir. Bunlar ortak halk dilinin güzel ifade araçlarıdır. Sözlü epik gelenek, bu çok gelişmiş sözlü ortak halk dilini büyük ölçüde korumuş ve günümüze kadar taşımıştır. Birçok bilina 19.yy.'ın ikinci yarısında yalnız o bölgede konuşulan ağız bilen anlatıcıların ağızından kaydedildiği için bilinalarda eski biçimlerin yanı sıra anlatıcının dil özellikleri de yer almaktadır (Ossovetskiy, 1952:100-101).

A.N.Veselovskiy, folklorun yüksek üsluplu nazım türleri için genel hatlarıyla ortak halk dilinin yazı şekline yakın, diyalekt üstü bir söylem şeklinin kullanıldığı görüşünü ortaya atmıştır. Ünlü Rus bilim adamı bu diyalekt üstü şeklin *sözlü şiirsel koyne*¹ olduğunu savunmuştur. *Sözlü şiirsel koynenin* oluşumunu ise şu şekilde açıklamıştır:

“Uzun tarihi bir süreçte ve genel olarak elverişli komşuluk ve karşılıklı etkileşim şartlarında diyalektler birbirleriyle temasta bulunmuşlar, şekiller ve sözcük hazineleri birbirine yaklaşmış; herhangi bir merkezde oluşan ve ayrı ayrı bölgelerde tespit edilen yazı dilinin karşısına ortak bir dil çıkmıştır. Aynı şartlar altında bölgesel halk şarkıları da genelleşmiştir, ve ben, her şiir sanatının başında kendiliğinden türediklerini tahmin ettiğimiz o küçük üslup şekil ve yöntemlerinin seçme ve seçilmesini bu genelleştirme ile açıklıyorum. Bir çok özel durumdan ayrılan, daha ortak şiirsel üslubun temelleri bu şekilde oluşmuştur.”
(Veselovskiy, 1913: 452'den aktaran;Yevgenyeva, 1940:27)

A.V.Desnitskaya A.N.Veselovskiy'in bu görüşüne dayanarak, geç dönem kabile toplumu düzeninde, Doğu Slav kabilelerinin diyalektlerinin birbirine çok yakın oldukları bir dönemde meydana gelen *sözlü şiirsel koynenin*, daha sonra feodal toplum yapısında eski bütünlüğünü büyük ölçüde kaybettiğini, fakat folklor dilinin diyalekt üstü özelliğini belirlemeye devam ettiğini belirtir (Artyomenko, 1976:12). A.P.Yevgeneva'ya göre “uzun tarihi bir süreçte” oluşan farklı sözlü yapıtların karşılaşması ve karşılıklı olarak değış tokuşta bulunmaları *şiirsel halk*

¹ koyne (ortak dil): 1. Attik diyalekti temelinde Eski Yunan'da ortaya çıkan ortak halk dili; 2. İng.contact vernacular, Farklı dilleri konuşan gruplar için diyalektlerarası iletişim aracı görevi gören ve bu grupların doğal dilleri sayılan bir (veya birkaç) diyalektin temelinde meydana gelen dil. (Ahmanova, 1969:198)

koynesinin gelişimi için çok etkili olmuştur, fakat bu ikincil bir aşamadır, çünkü prensip olarak sözlü şiirsel dil kendi temelinde en fazla tipik ve ortak özellikler içermektedir. *Şiirsel halk koynesi*, doğal, organik yolla yaratılmıştır ve her zaman canlı halk ağızlarıyla sıkı sıkıya bağlı olmuştur (Yevgenyeva, 1963:340).

Rus folklor dilinin çok geniş kapsamlı ve çok yönlü bir kavram olduğu, bu alanda yapılan teorik çalışmalar incelendikten sonra daha da açık bir biçimde görülmektedir. Çalışmamızda da belirttiğimiz gibi Rus folklor dili ile ilgili temel sorunlar birkaç konu etrafında birleşir. Kısaca özetlememiz gerekirse, bunlardan birincisi folklor dili ile diyalekt arasındaki ilişkidir. Bu ikisi arasında sıkı bir bağ olduğu, sözlü yapıtların dil temelini diyalekte dayandığı konusunda bütün bilim adamları fikir birliğine varsa da, bu ilişkinin yorumunda farklı görüşler ortaya atılır. Bazı bilim adamları folklor dilinin diyalektin işlevsel bir üslup çeşidi olduğunu savunurken, bazıları da Eski Rus Devletinde, Eski Yunan'da olduğu gibi çok gelişmiş, diyalekt üstü sözlü bir ortak şiirsel dilin varolduğuna işaret ederek, bugünkü sözlü yapıtların dilinde görünen diyalekt üstü özelliklerin bu dilin kalıntıları olduğunu ileri sürer. Bilim adamlarının birleştikleri ikinci konu ise, özellikle şiirsel folklor türlerinin dil yönünün diyalekten daha geniş olduğu, önemli ölçüde onun sınırları dışına çıktığı, farklı bölgelerde farklı yerel ağız sistemlerinin birlikte oluşturduklarından çok daha fazla bir birlik oluşturduğu konusudur. Bu konu folklor dilinin güzel anlatım araçları konusuyla da sıkı bir bağ içerisindedir. Folklor dili diyalektin günlük konuşma dilinden, özellikle bu güzel anlatım araçlarıyla ayrılır. Böylece estetik işlev açısından yazılı edebiyat diliyle bazı ortak özelliklere sahip olduğu ortaya çıkar, fakat birçok yönüyle de ondan kesin bir biçimde ayrılır. Günümüzde farklı folklor türlerinin dili ve bunların diyalektle olan bağlantıları ile ilgili ortak bir görüş olmadığı gibi, folklor dilinin doğası ve tarihi gelişimi ile ilgili birçok konu da henüz tam olarak aydınlatılamamıştır.

KAYNAKLAR

- AHMANOVA O.S., (1969), *Slovar' lingvističeskih terminov*, İzdaniye vtoroye, stereotipnoye, M., İzd. "Sovetskaya Entsiklopediya".
- ARTYOMENKO E.B., (1976), *Voprosi sintaksičeskogo stroya russkoy narodnoy liričeskoy pesni*, Voronej.
- BARANNİKOVA L.İ., (2005), "K voprosu o razvitii funktsional'no-stilevogo mnogoobraziya yazıka", *Yazık fol'klora*, Hrestomatiya, M., İzd. "Flinta", İzd. "Nauka", s.198-200.
- BOGATIRYOV P.G., (1973, sentyabr-oktyabr'), "Yazık fol'klora", *Voprosi yazıkoznaniya*, M., İzd. "Nauka", No:5, s.106-116.
- BOGOSLOVSKAYA O.İ., (1959), "Sintaksičeskiye dialektizmi v yazıke bilin skaziteley Ryabininih", *Uçyonniye Zapiski Permskogo gosudarstvennogo universiteta*, XV, 1, Perm', s.51-79.
- BUSLAYEV F.İ., (2005), "O prepodavanii oteçestvennogo yazıka", *Yazık fol'klora*, Hrestomatiya, M., İzd. "Flinta", İzd. "Nauka", s.26-27.
- ÇERNİŞEVSKİY N.G.,(2005), "Pesni raznih narodov", *Yazık fol'klora*, Hrestomatiya, M., İzd. "Flinta", İzd. "Nauka", s.16-17.
- DESNİTSKAYA A.V., (2005), "Naddialektniye formı ustnoy reçi i ih rol' v istorii yazıka", *Yazık fol'klora*, Hrestomatiya, M., İzd. "Flinta", İzd. "Nauka", s.162-179.
- DOBROLYUBOV N.A., (2005), "Zameçaniya o sloge i memnosti narodnogo yazıka", *Yazık fol'klora*, Hrestomatiya, M., İzd. "Flinta", İzd. "Nauka", s.21-24.
- GOGOL N.V., (2005), "O literature", *Yazık fol'klora*, Hrestomatiya, M., İzd. "Flinta", İzd. "Nauka", s.11-12.
- JİRMUNSKİY V.M., (2004), "Problema fol'klora", *Fol'klor Zapada i Vostoka: Sravnitel'no-istoričeskiye oçerki*, M., O.G.İ.
- KİSELYOVA O.İ., (1985), "Otrajeniye nekotorih osobennostey dialektnogo slovoobrazovaniya v yazıke fol'klora", *Voprosi slovoobrazovaniya v indoeuropeyskih yazıkah*, Tomsk, İzdatel'stvo Tomskogo universiteta, s.164-176.
- OSSOVETSKİY İ.A., (1952, may-iyun'), "Ob izuçenii yazıka russkogo fol'klora", *Voprosi yazıkoznaniya*, M., İzd. Akademii Nauk SSSR, No:3, s.93-112.
- OSSOVETSKİY İ.A., (1958), "Yazık fol'klora i dialekt", *Osnovniye problemi eposa vostoçnih slavyan*, M., İzd. Akademii Nauk SSSR, s.172-189.

- OSSOVETSKİY İ.A., (2005), “O yazıke russkogo traditsionnogo fol'klora”, *Yazık fol'klora*, Hrestomatiya, M., İzd. “Flinta”, İzd. “Nauka”, s.200-222.
- PUŞKİN A.S., (2005), “Puşkin – kritik”, *Yazık fol'klora*, Hrestomatiya, M., İzd. “Flinta”, İzd. “Nauka”, s.11.
- SOKOLOV Yu., (24.11.2008), “Fol'klor”, *Literaturnaya Entsiklopediya v 11 t.*, t.11, 1939, M., İzd. Hudojestvennaya Literatura, <http://feb-web.ru/feb/litenc/encyclop/leb/leb-7751.htm>, 24.11.2008.
- UŞİNSKİY K.D., (2005), “O sredstvah rasprostraneniya obrazovaniya posredstvom gramotnosti”, *Yazık fol'klora*, Hrestomatiya, M., İzd. “Flinta”, İzd. “Nauka”, s.24-25.
- YEVGENYEVA A.P., (1940), “O yazıke bilin” (Stat'ya vtoraya), *Russkiy yazık v škole*, No:1, M., s.46-49.
- YEVGENYEVA A.P., (1940a), “O yazıke bilin”, (Stat'ya tret'ya), *Russkiy yazık v škole*, No:4, M., s.27-31.
- YEVGENYEVA A.P., (1963), *Oçerki po yazıku russkoy ustnoy poezii v zapisyah XVII-XXvv.*, , M.-L., İzd. Akademi Nauk SSSR.

MEDYADA ŞİDDET EFSANESİ: ELEŞTİREL BİR GİRİŞ

Yazar : David TREND
Yayınevi : Yapı Kredi Yayınları
Yer&Yıl : İstanbul, 2008
Sayfa : 181 s.
Çeviren : Gül BOSTANCI

Dr. Hasan Hüseyin TAYLAN
Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Sosyoloji Bölümü
hhtaylan@gmail.com

Medyada şiddet, sessiz sinemanın ve sonrasında ortaya çıkan televizyonun etkilerinin araştırılmasına değin giden sürecin başlarından beridir tartışılan bir konudur. Medyada şiddet tartışması, kitle iletişim araçlarındaki şiddetin (özellikle de televizyonun) çocuk ve gençlerde ortaya çıkaracağı olumsuz etkiler üzerinde temellenir. Neredeyse bir panik (*moral panic*) haliyle konuya eğilir. Özellikle de 1960'ların sonu ve 1970'lerde A.B.D.'de hükümet aracılığıyla birçok kuruluş, medyada şiddet olgusu üzerinde araştırmalar yürütür. Bu konuda yürütülen araştırmalar, özellikle iletişim bilimi, psikoloji, sosyoloji ve sosyal psikoloji disiplinlerinden gelen araştırmalarca yürütülür ve bu çalışmalar sonucu da birçok kuramsal yaklaşım ortaya çıkar.

Söz konusu bu araştırmalar ve kuramsal yönelimler, David Trend'in kitabında değindiği gibi, medyada şiddet efsanesinin doğmasına öncülük etmiştir. Gün geçmiyor ki, okullarda şiddet haberleri görmeyelim. Gençler arasında şiddetin artışıyla ilgili haberler, hem çokça alıcı bulmakta hem de bu tür haberler haber editörleri tarafından abartılı servislerle sunulmaktadır. Bunların önemli kısmı doğrudur hatta basına (görsel ve/ya işitsel) yansımamaktadır. Mesele, toplumdaki şiddetin medya tarafından artırıldığı fikri ya da medyanın gerçekte olan şiddetten

daha fazlasını sunmasıdır. David Trend de bu iki olguya işaret ettiği *Medyada Şiddet Efsanesi* (2008) isimli bu çalışmasında; a- medyanın, toplumdaki şiddeti abartarak haberleştirdiği ve b- medya etki araştırmalarında, medyanın şiddet üzerindeki etkisinin fazlaca abartılmasıyla ilgili eleştirel bir yaklaşım sergilemektedir.

Beş bölümden oluşan çalışmasının ilk bölümünde Trend, medyada şiddetin kısa bir tarihini vermektedir. İkinci bölümde, medyada şiddetin etkileri araştırmalarını tarihsel süreç içerisinde yer vermektedir. Üçüncü bölümde, medyada şiddet ve korku ilişkisi üzerinde durmakta; sonraki bölümde ise, medyadaki şiddetin medya türlerine göre nasıl kullanıldığına değinmektedir. Beşinci ve son bölümde ise, medyadaki şiddetin yapımcılarının iddia ettiği “izleyicilerin talepleri” konusundaki görüşlerine yönelik eleştirileri ve karşı çıkışından oluşmaktadır. Trend, kitabın ana amacını, “yanlış bilgilendirilen” halkın korkularını tatmine çalışan aydınlar ve politikacılar gibi toplumun önemli kesimlerinin “gıdası” haline gelen medyadaki şiddet olgusunu ve bu olguya ilişkin yürütülen çalışmalar ve sonuçlarını sorgulamak olduğunu belirtir.

Trend, medyada şiddet konusunun, medyadaki şiddeti “zevkle” izleyenler ile ondan korkanlar arasındaki tartışmalar üzerinde yürüyen birçok fikrin kafa karışıklığına neden olduğunu belirterek, söz konusu kitabında, medyadaki şiddetin tarihi seyrini sunarak söz konusu kafa karışıklığını berraklaştırmayı dener. Ona göre şiddet, medyayla var olan bir durum değil, ondan önce de var olan hatta tarih öncesine (M.Ö) kadar dayanan bir olgudur. Bir tür hikâye anlatımının bir parçasıdır¹. Ona göre şiddet, Mısır, Sümer, Minos ve Babil halklarının anlatılarından Homeros’un *İlyada*’sına, oradan *Eski Ahit* kitaplarına, Dante’nin *Cehennem*’ine, *Hamlet*’e, Halk tiyatrolarına, matbaanın icadıyla “suç kitapları”na ve günümüze gelene değin gazetelere, sinemaya ve televizyona hatta yeni iletişim teknolojilerine uzanan bir seyri vardır. Kısaca ona göre, şiddetin sahnelenmesi ve öyküleştirilmesi yeni değildir. Yeni olan, şiddetin yeni kitlesel iletişim araçlarının yaygınlaşmasıyla geniş kitlelere ulaşımının kolaylaşmasıyla ve sağladıkları sosyal değişikliklerle ortaya çıkan (ya da paralel giden) panik halidir (*ahlaki panik*). Özellikle film sektörü ve televizyon özelinde şiddet, kamuyu ve kamuoyunu meşgul eden bir hal alır. *Payne Fund* çalışmaları, bu dönemin ve bu korkunun somutlaşmış halidir ve sinema filmlerindeki şiddetin çocuk ve ergenler üzerindeki olumsuz etkileri üzerine çerçevesinde şekillenmiştir. Ve bu dönemlerde özellikle de A.B.D.’de konuya önemli bir duyarlılık vardı ve medyadaki şiddet denetim altına alınma çabasıydı. Sonraki süreçte (1960’lar ve sonrasında) filmlerde şiddet çok fazla sunulur oldu. Bu dönemler ve sonrasında ekrandaki şiddet, günümüzdeki medyada şiddet tartışmalarının temelini oluşturan bilimsel araştırmalara konu edildi.

¹ Şiddetin hikâye anlatımının bir parçası olduğu fikri hiç de yabancı değildir. Konula ilgili George Gerbner’in görüşlerine başvurulabilir.

Fakat David Trend'e göre bu araştırmalar ve bulgular, abartılıdır ve sorunludur. Hatta bu durum Trend'in ifadeleriyle: "1980'lerin ve 1990'ların büyük bölümünde Amerika'da medyada şiddetle gerçek dünyadaki şiddet arasındaki neden-sonuç ilişkisi hakkında sağlam bir akademik fikir birliği olarak görünen bir görüş yaygındı. Hatta 2000'lerin başında AMA, APA ve AACAP, şiddet görüntüleriyle gençlerdeki saldırganlık arasında doğrudan bir ilişki olduğunu belirten meşhur ortak açıklamayı yayınladı. Sonrasında ise, medya şiddeti konusundaki fikir birliğinin uydurma olduğu ortaya çıktı" (s. 42). Trend, dönemin önde gelen araştırmacılarının raporlarını ve bulgularını değerlendirir ve birçok bulgunun "zayıf nedensellik" içerdiğini, bazı bulguların zannedildiğinin aksine hipotezlerle desteklenmediğini ve bazılarının da "istatistiksel olarak zayıf bir ilişki" içerdiğini tespit eder (s. 59). Ve hatta bu konudaki rapor ve "itiraf"ları sunar (s. 57-61). Ona göre;

Genel olarak bakıldığında, medyada şiddetin "bilimsel" olarak anlaşılmasında iki büyük sorun vardır. Birinci sorun, karmaşık insan davranışları üzerinde çalışma yapmanın son derece zor olmasından kaynaklanır... İnsan şiddetini etkileyen pek çok unsur vardır: beyin kimyası, çevre, yetiştirilme tarzı, kültür ve çevresinde bulunulan şartlar. Bu unsurlardan herhangi biri üzerinde çalışmak başlı başına bir zorluktur. Buna bir de insanların medyayı tüketme, yorumlama ve medyadan etkilenme yollarının karmaşıklığını ekleyin. İnsanlar yalnızca bir televizyon programını ya da bir deodorant reklamını izleyip ardından robot gibi dışarı çıkarak bu deneyime göre davranmazlar. Aldıkları mesajdan zevk alırlar, onu değiştirirler, reddederler, görmezden gelirler, hatırlarlar ya da unuturlar. Bunun üzerinde nasıl çalışma yaparsınız? İkinci sorun mantıkla alakalıdır. Çoğu bilimsel araştırma, şiddet içerikli medya izlemekle davranışsal değişiklik arasında bir bağıntı olduğunu kanıtlamak için yola çıkar (s. 56-57).

Bağılantılı olarak Trend, medya şiddetinin zararsız olmadığını iddia etmediğini, ancak etkisinin görüldüğü gibi açıkça olmadığını vurgulayarak, şiddet ya da suçun altında yatan etkenlerin (psikolojik ve/ya sosyal) medyayı izlemekten daha etkili olduğunu belirtir. Ayrıca bu kitabında Trend, medyadaki şiddetin yok olacağını ve durdurmak için sürdürülen mücadelenin başarıya ulaşmayacağını belirtir. Çünkü ona göre, şiddet, "güçlü bir hayal sistemine dayanan ticari bir yapı içinde bulunmakta" ve bu hayaller de "insanların en derinlerinde bulunan arzu ve korkularıyla bağlantılı oldukları için ilgi ve popülerlik kazanmaktadır" (s. 19).

Dünyada olduğu kadar Türkiye'de de şiddet, korku ve panik oluşturacak kadar önemle ele alınan bir konudur. Özellikle de aile içi şiddet, okulda şiddet, gençler arasında şiddet, medya tarafından yoğun biçimde ele alınan ve haberleşti-

rilen konulardır. Bu konunun bir kısmıdır. Diğer kısmıysa medyada özellikle de yerli diziler vasıtasıyla (Kurtlar Vadisi, Ezel gibi) ekranda şiddet, toplumda var olan “gerçek” şiddetten çok daha fazla sunulmaktadır. Hatta yürütülen araştırmalardaki bulgulara göre, televizyon haberlerindeki şiddet, sosyal çevrede var olan şiddetten çok daha fazladır. Ve bu konular ilgili kurumlar, anne-babalar, eğitimciler ve akademisyenler tarafından ele alınmaktadır. Ne var ki, tüm çabalar medyada şiddeti durdurmayacaktır ancak “boş laflardan oluşan” *medyada şiddet efsanesi* devam edecektir.

Selçuk Üniversitesi

Edebiyat Fakültesi Dergisi Yayın İlkeleri

Selçuk Üniversitesi *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, yılda iki defa yayınlanan hakemli ve bilimsel bir dergidir.

Amaç, İçerik ve Yazım Dili

Dergide sosyal bilimlerle ilgili bilimsel nitelikli makale, derleme, çeviri, inceleme, tanıtma yazıları ve bildiri metinleri gibi özgün çalışmalara yer verilir. Yazılarda araştırmaya dayalı olma, alana katkı sağlama, yeni ve farklı gelişmeleri irdeleme ölçütleri dikkate alınır. Derginin yayım dili Türkçe'dir. Ancak yabancı diller bölümüne mensup yazarlar kendi alan dillerini de kullanabilirler.

Edebiyat Fakültesi Dergisi'ne verilen makaleler, daha önce hiçbir yerde yayınlanmamış ya da yayınlanmak üzere kabul edilmemiş olmalıdır. Kongre ve sempozyum bildirilerinde toplantının adı, yeri ve tarihi belirtilmelidir. Bir araştırma kurumu/kuruluşu tarafından desteklenen çalışmalarda, söz konusu kurumun/kuruluşun ve projenin adı, varsa, tarihi ve sayısı dipnotla belirtilmelidir.

Yazıların Değerlendirilmesi

Yazılar (çeviriler orijinal metinleriyle birlikte) üç nüsha halinde disket ya da CD'ye kaydedilerek editör veya yardımcılarına teslim edilir. Bunların ikisinde yazarı tanıtan isim ve akademik unvan yer almaz. Editörler tarafından ön elemeye tâbi tutulan yazılar, içerik ve biçim bakımından incelenmek ve değerlendirilmek üzere en az iki hakeme gönderilir. Gönderilen makalenin kime ait olduğu konusunda hakemlere, makaleyi değerlendiren hakemlerin kimlikleri hakkında ise yazar(lar)a bilgi verilmez. Hakem raporları gizlidir ve beş yıl süreyle saklanır. Hakemlerden olumlu rapor alamayan makaleler yayınlanmaz ve yazar(lar)ına geri verilmez; bu konuda idarî ve adli sorumluluk kabul edilmez. Hakemler tarafından düzeltme istenen makaleler ise, gerekli değişiklikler için yazar(lar)ına gönderilir. Yazarlar, hakemlerin ve editörün istek, öneri ve uyarılarını dikkate alırlar; ancak katılmadıkları hususlara ve hakem kararlarına gerekçelerini belirtmek kaydıyla itiraz edebilirler. Bu durumda başka bir hakemin görüşüne başvurulur. Düzeltilmiş metni, belirtilen süre içinde dergiye ulaştırmak yazarın sorumluluğundadır. Editör, yayınlanacak yazılarda esasa yönelik olmayan küçük düzeltmeler yapabilir. Hakem raporlarından birinin olumlu, diğerinin olumsuz olduğu durumlarda yazı üçüncü bir hakeme gönderilir.

Yayınlanan makalelerin her türlü telif hakkı Selçuk Üniversitesi *Edebiyat Fakültesi Dergisi*'ne, hukukî ve ilmi sorumlulukları ise yazara aittir. Dergide yayınlanan yazı ve fotoğraflardan kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

Makalenin Yapısı ve Yazım Kuralları

1) Başlık

Yazının içeriğini kısa, açık ve yeterli ölçüde yansıtacak nitelikte olmalı, büyük harflerle ve koyu yazılmalı, on beş kelimeyi geçmemelidir.

2) Yazar Ad(lar)ı ve Adres(ler)i

Yazının başlığını ortalayacak şekilde olmalı, soyadın tamamı büyük harflerle yazılmalı, yazarın unvanı, kurumu ve elektronik posta adresi belirtilmelidir.

3) Özet ve Anahtar Kelimeler

Türkçe özet çalışmanın amacını, kapsamını ve sonuçlarını yansıtmalıdır. Özet, yüz-yüz elli kelime arası uzunlukta olmalı, özetin bir satır altına en az üç, en fazla sekiz kelimeden oluşan Türkçe anahtar kelimeler yazılmalıdır. Ayrıca özetin, başlığın ve anahtar kelimelerin İngilizceleri de bulunmalıdır. Yabancı dilde yazılan makalelerde de Türkçe ve yazılan dilde başlık, özet ve anahtar kelimeler yer almalıdır. Yabancı dildeki özetlerde dil yanlışları olmamasına özen gösterilmelidir.

4) Ana Metin

Makaleler, IBM uyumlu bilgisayar ve Microsoft Word yazılım programı kullanılarak otuz sayfayı geçmeyecek şekilde yazılmalıdır. Sayfa yapısı A4 ebadında, kenar boşlukları sağdan, soldan, üstten ve alttan 3 cm olmak üzere, 1,5 satır aralığıyla, iki yandan hizalı ve paragraf arası boşluğu, öncesi ve sonrası 3 nk olacak şekilde ayarlanmalı ve sayfa numarası verilmelidir. Makalede Times New Roman yazı karakteri kullanılmalı, satır sonunda heceleme yapılmamalıdır. Paragraf başlarında "TAB" tuşu yerine "ENTER" veya "RETURN" tuşu kullanılmalıdır. Noktalama işaretleri kendilerinin önceki kelimelere bitişik yazılmalıdır. Söz konusu işaretlerden sonra bir harflik boşluk bırakılmalıdır.

Çalışma, dil bilgisi kurallarına uygun olmalıdır. Yazıda en son çıkan TDK *İmlâ Kılavuzu* esas alınmalı, açık ve yalın bir anlatım yolu izlenmeli, amaç ve kapsam dışına taşan gereksiz bilgilere yer verilmemelidir. Makalenin hazırlanmasında geçerli bilimsel yöntemlere uyulmalı, çalışmanın konusu, amacı, kapsamı, hazırlanma gerekçesi vb. bilgiler yeterli ölçüde ve belirli bir düzen içinde verilmelidir.

Bir makalede sıra ile özet, ana metnin bölümleri, kaynakça ve (varsa) ekler bulunmalıdır. "Giriş", "Sonuç" gibi başlıklar kullanıp kullanmama, çalışmanın türüne ve konunun gereğine bağlıdır. Fakat makalenin bir sonuç paragrafı bulunmalıdır. "Sonuç" araştırmanın amaç ve kapsamına uygun olmalı, ana çizgileriyle ve öz olarak verilmelidir. Metinde sözü edilmeyen hususlara "sonuç"ta yer verilmemelidir. Belli bir düzen sağlamak amacıyla ana, ara ve alt başlıklar kullanılabilir.

Ana başlıklar: Tamamı büyük harflerle ve koyu yazılmalıdır.

Ara başlıklar: Tamamı koyu olarak yazılacak; ancak her kelimenin ilk harfi büyük olacak ve başlık sonunda satırbaşı yapılacaktır.

Alt başlıklar: Tamamı koyu olarak yazılacak; ancak başlığın ilk kelimesindeki birinci harf büyük sonraki kelime/kelimelerin ilk harfi küçük olacak, başlık sonuna iki nokta (üst üste) konularak yazıya aynı satırdan devam edilecektir.

Şekil, tablo ve fotoğraflar: Şekil, tablo ve fotoğraflar yazım alanı dışına taşmamalı, gerekiyorsa her biri aynı bir sayfada yer almalıdır. Şekil ve tablolar numaralandırılmalı ve içeriğine göre adlandırılmalıdır. Numara ve başlıklar, şekillerin altına, tabloların üstüne gelecek biçimde kelimelerin yalnızca ilk harfleri büyük olarak yazılmalı, ayrıca küçültmede ve basımda zorluk çıkarmaması için siyah mürekkeple, düzgün ve yeterli çizgi kalınlığında aydinger veya beyaz kâğıda çizilmelidir. Tablolar, "WORD" programındaki tablo komutuyla yapılmalıdır. Zorunlu durumlarda ise "EXCEL" tabloları kullanılabilir. Gerekliğinde açıklayıcı dipnotlar veya kısaltmalar, şekil ve tabloların hemen altında verilmelidir. Resimler, parlak, sert (yüksek kontrastlı) fotoğraf kâğıdına basılmalıdır. Ayrıca şekiller için belirlenen kurallara uyulmalıdır. Şekil, tablo ve resimler on sayfayı aşmamalıdır. Teknik imkâna sahip yazarlar, şekil, tablo ve resimleri, aynen basılabilecek nitelikte olmak şartıyla metin içindeki yerlerine yerleştirebilirler. Bu imkâna sahip olmayanlar, metin içinde bunlar için aynı boyutta boşluk bırakarak, içine şekil, tablo ve resmin numarasını yazmalıdırlar.

Kaynak Gösterme (Atıflar): Makalede yapılacak atıflar, ilgili yerden hemen sonra, parantez içinde yazarın soyadı, eserin yayın yılı ve sayfa numarası sırasıyla verilmelidir. **Örnek: (Okay, 1990: 28)**

- Birden fazla kaynak gösterileceği durumlarda eserler aynı parantez içinde, en eski tarihli olandan yeni olana doğru, birbirinden noktalı virgülle ayrılarak sıralanır. **Örnek: (Gökyay, 1982: 120; Okay, 1990: 28)**
- İki yazarlı kaynaklarda, araya tire işareti (-) konulur. İki den fazla yazarlı kaynaklarda ise ikinci yazarın soyadından sonra "vd." kısaltması kullanılmalıdır. **Örnekler: (Şafak-Öz, 2003: 15), (Barutçu-Aydemir vd., 2005: 157)**
- Yazarın adı, ilgili cümle içinde geçiyorsa, parantez içinde tarih ve sayfanın belirtilmesi yeterlidir. **Örnek: (1990: 28)**
- Yazarın aynı yıl yayınlanmış iki eseri, yayın yılına bir harf eklenmek suretiyle ayırt edilir. **Örnekler: (İlhan, 2003a: 25), (İlhan, 2003b: 58)**
- Soyadları aynı olan iki yazarın aynı yılda yayınlanmış olan eserleri, adların ilk harflerinin de yazılması yoluyla belirtilir. **Örnekler: (Demir, A., 2003: 46), (Demir, H., 2003: 27)**

- Ulaşılamayan bir yayına metin içinde atıf yapılırken, bu kaynakla birlikte alıntının yapıldığı eser şu şekilde gösterilmelidir: **Örnek: (Köprülü, 1911: 75'ten aktaran; Çelik, 1998: 25)**
- El yazması bir eser kaynak gösterilirken, müellif veya mütercim adından sonra [yz.] kısaltması konmalı, varak numarası örnekteki gibi belirtilmeli ve tam künye kaynakçada gösterilmelidir. **Örnek: (Ahmedî, [yz.], 1410: 7b)**
- Arşiv belgeleri kaynak gösterilirken, metin içindeki kısaltma örnekteki gibi olmalı, açılımı kaynakçada verilmelidir. **Örnek: (BCA, Mühimme 15: 25)**

Not: Alanlarında daha çok klasik atıf sistemi esas alınan bilim dallarında, yazarların isteği üzerine söz konusu sistem de uygulanabilir.

Dipnotlar: Dipnotlar, sadece yapılması zorunlu açıklamalar için kullanılır ve "DİPNOT" komutuyla otomatik olarak verilir. Buradaki atıflar da parantez içinde yazarın soyadı, eserin yayın yılı ve sayfa numarası gelecek şekilde düzenlenmelidir. **Örnek: (Kaya, 2000: 15)**

Alıntılar: Makalede birebir yapılan alıntılar tırnak içinde verilmeli ve alıntının sonunda kaynağı parantez içinde belirtilmelidir. Beş satırdan az alıntılar cümle arasında italik olarak, beş satırdan uzun alıntılar ise sayfanın sağından ve solundan 1 cm içeride, blok hâlinde italik olarak verilmelidir. Birebir olmayan alıntılarının sonunda sadece parantez içerisinde kaynak gösterilmelidir.

Kaynakça: Makalede kullanılan bütün kaynaklar "Kaynakça"ya alınmalı, makalenin konusu ile ilgili olsa dahi, yazıda değinilmeyen belge ve eserler kaynakçaya dâhil edilmemelidir. Kaynaklar ana metnin sonunda yazar soyadlarına göre (Soyadı kanunundan öncekiler için yazar adı esas alınır.) alfabetik olarak verilmelidir. Eser adları italik yazılmalıdır.

a) Kitap ve kitap niteliğindeki eserler

- Yazarın soyadı, adı, (basım yılı), kitabın adı, basıldığı şehir: yayınevi. **Örnek: ÖKE, Mim Kemal, (1983), İngiliz Casusu Prof. Arminius Vambery'nin Gizli Raporlarında II. Abdülhamit ve Dönemi, İstanbul: Doğu Matb.**
- Eserin hazırlayıcısı, editörü, çevireni varsa, kitap adından sonra parantez içinde aşağıdaki gibi verilir: Yazarın soyadı, adı, (basım yılı), eserin adı, [hazırlayanın (hzl.), editörün (ed.) veya çevirenin (çev.) adı soyadı], basıldığı şehir, yayınevi. **Örnek: Mevlana, (2005), Mesnevîden Seçme Öyküler, (hzl. Selim Gündüz Alp), İstanbul: Zafer Yay.**
- Mülakat ve röportajlarda yazar adı olarak bunları yapan kişiler verilir. **Örnek: UYSAL, Sermed Sami, (1954), "Bayan Münire Dıranas Ahmed Muhib'i Anlatıyor", Cumhuriyet, 27.09.1954**
- Eserin cildi eser adından sonra, kaçınıcı baskı olduğu ise yayınevinden sonra belirtilir. **Örnek: KABAKLI, Ahmet, (1992), Türk Edebiyatı, C.3, İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yay., 9. bs.**
- İki yazarlı eserlerde her iki yazar da verilir. **Örnek: ÖZÖN, M. Nihat - DÜRDER, Baha, (1967), Türk Tiyatrosu Ansiklopedisi, İstanbul: Remzi Kitabevi.**
- İki'den fazla yazarlı eserlerde yalnızca ilk yazar belirtilir, diğerleri için "vd." kısaltması kullanılır. **Örnek: AKPOLAT, Kemal - vd., (1960), Sezginin Gücü, İstanbul: Güneş Yay.**
- Aynı yazara ait birden çok eser kronolojik olarak sıralanır.
- Bir yazarın aynı yıl yayınlanan eserlerini ayırt etmek için harfler kullanılır. **Örnek: SÜREYYA, Cemal, (1991a), Şapkam Dolu Çiçekle, İstanbul: Yön Yay.; SÜREYYA, Cemal, (1991b), Üstü Kalsın, İstanbul: Broy Yay.**
- Kurum yayınlarında, yazar yerine kurumun adı yazılır. Yazarı belli olmayan eserlerde, yazar yeri boş bırakılır ve eser, ilk harfine göre alfabetik sıralamaya girer. Yalnızca editörü veya hazırlayıcısı belli olan eserlerde aynı uygulama geçerlidir. Ancak eser adından sonra parantez içerisinde editör veya hazırlayıcısının adı ve soyadı belirtilir. **Örnek: T.C. Konya Valiliği - İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, (2006), Mevlâna Bibliyografyası, (hzl. Adnan Karaismailoğlu - vd.), Konya: Damla Ofset.**

- Bölümlerini farklı yazarların oluşturduğu kitaplarda ve ansiklopedi maddelerinde şu örnek esas alınmalıdır. **Örnek: AKTAŞ, Şerif, (1998), “Cumhuriyet Devri Türk Edebiyatı”, *Türk Dünyası El Kitabı*, C.3, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., 3. bs.**

b) Süreli yayınlardaki yazılar

- **Dergiler:** Yazarın soyadı, adı, (yıl, ay), “makalenin başlığı”, *derginin adı*, cilt no, sayıs: sayfa aralığı. **Örnek: KORAY, Enver, (1983, Nisan), “Yeni Osmanlılar”, *Bellekten*, C.XLVII, S.186, s.563–582.**
- **Gazeteler:** Yazarın soyadı, adı, (yıl. ay. gün), “yazının başlığı”, *gazetenin adı*, (varsa) sayfa numarası. **Örnek: TALU, Ercüment, Ekrem, (1945.01.13), “Vah Velid”, *Son Posta*, s.1,7**

c) Tezler

Yazarın soyadı, adı, (tarihi), tezin başlığı, şehir: üniversite ve enstitü adı: (yayınlanmamış lisans/yüksek lisans/doktora tezi). **Örnek: KURALAY, Emel, (1953), *Yeni Osmanlılar Muharriri Ebüzziya, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Türkiyat Enstitüsü, (Yayınlanmamış mezuniyet tezi).***

d) Bildiriler

Yazarın soyadı, adı, (yıl), “bildirinin başlığı”, sempozyum, panel veya kongrenin adı ve tarihi, düzenleyen kurum, şehir: yayın evi, sayfa no. **Örnek: TEVFIKOĞLU, Muhtar, (1989), “Ahmet Muhip Dıranas Üzerine”, *I. Ahmet Muhip Dıranas Sempozyumu*, 21 Haziran 1989, Sinop Valiliği, Sinop: Sinop Valiliği Yay., s.28-31.**

e) İnternette alınmış bilgiler

Yazarın soyadı, adı, (erişim tarihi), “internet belgesinin başlığı”, internet adresi, (son güncelleme tarihi). Örnek: BOZAN, Mahmut, (2004.02.01), “Bölge Yönetimi ve Eğitim Bölgeleri Kavramı”, <http://yayim.meb.gov.tr>, (2004.01.01).

NOT: Yazım kuralları hususunda, yukarıda belirtilenler dışında, karşılaşılabilecek özet durumlar için şu kaynaktan yararlanılabilir: Halil Seyidoğlu, *Bilimsel Araştırma ve Yazma El Kitabı*, Geliştirilmiş 9. baskı, İstanbul: Güzem Yayınevi, 2003, 368 s.

5) Yazıların Gönderilmesi

Selçuk Üniversitesi *Edebiyat Fakültesi Dergisi*'nde yayınlanması istenen yazılar, biri orijinal, ikisi yazar isimleri ve adresleri kapatılmak üzere üç nüsha olarak, CD veya disketiyle (özel çeviri yazı işaretlelerinin kullanıldığı yazılarda fontlar da CD veya diskete yüklenmek kaydıyla) birlikte dergi adresine gönderilir. Yayına kabul edilen yazıların son düzeltmeleri yapılmış bilgisayar CD/disketleri, yazının son çıktısı ve “Makale Telif Hakkı Devri Formu” editörlükçe belirtilen süre içinde dergi adresine ulaştırılır.